

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA
CENTRUL PENTRU STUDIUL ISTORIEI EVREILOR DIN ROMÂNIA

BULETINUL
CENTRULUI, MUZEULUI
ȘI
ARHIVEI ISTORICE
A EVREILOR DIN ROMÂNIA

BUCUREȘTI, 1999
<https://biblioteca-digitala.ro>

**Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice
a evreilor din România**

I

Tehnoredactare computerizatã: Marius GELLER

Culegere computerizatã: Cristina HARAGA

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

**Buletinul Centrului,
Muzeului
și Arhivei Istorice
a evreilor din România**

Comitetul de redacție:
Dumitru HÎNCU
Hary KULLER
Eugen PREDA

București, 1998

Documente din arhivele diplomatice germane

Istoria interbelică a populației evreiești din România este încă – oricât de curios ar părea acest lucru la prima vedere, cu atât mai mult cu cât mai există unii, rari, supraviețuitori ai epocii – cel mai puțin cercetat segment al trecutului ei. Spunând asta, nu înțeleg să trec, desigur, cu vederea peste o sumă de lucrări remarcabile – publicate atât în țară, cât și peste hotare – însă nu este, totuși, mai puțin adevărat că cercetătorii contemporani s-au aplecat cu precădere fie asupra unor epoci de mult revolute, despre care cunoștințele erau pe cât de sumare, pe atât de necesare, fie asupra mării tragedii din timpul celui de-al doilea război mondial.

În aceste circumstanțe, fonduri documentare extrem de relevante, cum sunt arhivele diplomatice – respectiv rapoartele miniștrilor plenipotențitari străini acreditați la București – au rămas încă în bună parte inedite, deși prezintă un interes major, incontestabil.

Pentru ilustrarea acestei afirmații, în ceea ce urmează am să-mi îngădui să reproduc – în traducere – măcar câteva documente descoperite de mine în Arhiva Ministerului de Externe German de la Bonn. De altfel, poate că nu e lipsit de interes dacă amintesc că Germania a fost de multe ori reprezentată la București de figuri de primă mărime. Kiderlen-Wächter a devenit, după misiunea în capitala noastră, ministru de externe al țării sale, Bernhard von Bülow chiar cancelar al celui de-al doilea Reich, iar dr. Friedrich Rosen ministru al Afacerilor Străine al Republicii de la Weimar numai decît după prir:ul război mondial.

În perioada interbelică, Germania a trimis la București alte două personaje remarcabile, pe Gerhard von Mutius (1927-1931) – asupra căruia îmi propun, de altminteri, să revin cu un amplu studiu – și pe contele Bernhard Erich von Schulenburg (1931-1934), transferat apoi în postul de mare răspundere de la Moscova, iar în împrejurări asupra cărora nu voi

stării aici, executat, la 10 noiembrie 1944, în sinistra temniță de la Plötzensee.

La fel de pertinente pentru trecutul evreilor români între cele două războaie sunt, firește și documentele provenite de la alți miniștri plenipotențiar germani ca Hans Freytag, care l-a precedat pe von Mutius sau Wilhelm Fabritius, care i-a succedat lui von Schulenburg.

Pentru moment, însă, doar câteva mostre, spre a le semna, mai întâi, existența, iar apoi spre a sublinia stringența organizării unei investigații sistematice care, sunt convins, ar rezerva multe surprize.

Dumitru HÎNCU

Bucovina, 1923

Un prim document asupra căruia îmi îngădui să atrag luarea aminte este un lung raport al consulului german de la Timișoara, datat 7 iunie 1923. Din rațiuni ce nu sunt explicate de autorul lui, documentul se referă la situații din cu totul altă parte a țării, respectiv la împrejurările politice din Bucovina. (Die politische Verhältnisse der Bukovina)¹.

Raportul privește atât noile condiții de viață create prin alipirea provinciei la patria-mamă, cât și condițiile nou create minorităților viețuind acolo. Se pare că situația din Bucovina era urmărită cu interes de diverse state străine, întrucât, arată autorul:

„Evoluția particulară istorică și etnografică a Bucovinei, această «Elveție a Orientului», ar justifica în genere o mai mare atenție decât cea acordată acum acestei regiuni. De altfel, Bucovina a trezit un interes sporit în ultimul deceniu, adevăr dovedit și de faptul că acum ființează acolo consulat ale Angliei, Cehoslovaciei și Austriei, precum și o foarte activă agenție consulară franceză. Consulul englez acordă o mare atenție mișcării evreiești, în timp ce cel polonez se străduiește îndeosebi să sprijine clerul catolic polonez printre germani și ucraineni. (Marea majoritate a catolicilor sunt germani). Agentul consular francez care, anterior, a activat în Rusia, întreține, se pare, și acum un puternic serviciu de informații acolo. Consulul general austriac va fi curând înlocuit printr-un consul onorific, post prevăzut

¹ Vezi: *Politisches Archiv des Auswärtigen Amt*, dosar R 73611.

pentru von Anchauch, fiul cunoscutului evreu din Cernăuți, actualmente consilier la Anglo-Austria Bank din Viena.

Și acum, cea mai relevantă secțiune din partea consacrată evreilor bucovineni. Citez:

„... inteligența evreiască se situează ferm de partea cunoscutului lider național Dr. Mayer Ebner. Poziția adversă se dezvoltă, însă, foarte puternic; ea se explică printr-o nouă tendință, de apropiere de germani, care este respinsă de aceștia nu numai din principiu, ci și din cauza precauției impuse de oportunismul politic vădit până acum de evrei. Semnificativă în acest ultim sens a fost prezența Dr. Ebner la reinaugurarea statuii lui Schiller, înlăturată de români, în grădina Casei germane. Evreii domină autoritar viața economică și culturală. Limba, cultura și presa lor sunt germane, poziția presei este, în genere, foarte germanofilă. În ciuda manifestărilor exterioare de prietenie față de germani, trebuie, totuși, luate în considerare și poziția evreilor naționaliști, dictată desigur de interese exclusiv evreiești. În orașul Cernăuți, a cărui populație a sporit prin venirea unor evrei basarabeni și ruși, evreii alcătuiesc acum circa 70% din populație. În felul acesta, dintre toate orașele românești Cernăuțiul este cel mai german.

Cea mai mare parte a evreilor simpatizează cu social-democrația care, sub conducerea liderului ei cernăuțean, deputatul dr. Pistiner, pentru moment singurul social-democrat din Parlament, luptă energic împotriva guvernului. «Vorwärts» este singurul ziar care a adoptat un limbaj energic față de ocuparea Renaniei. La instigarea consulului francez la redacția ziarului a fost efectuată recent o percheziție, fără rezultat, spre a afla material de propagandă german și donații pentru acțiunea de ajutorare a Renaniei”.

Cititorul, evreu sau nu, ce-și pleacă astăzi ochii asupra unui astfel de text, în care evreii – cu numai zece ani înainte de venirea lui Hitler la putere – erau elogiați pentru sentimentele lor prietenești față de germani nu-și poate, desigur, reprima un involuntar sentiment de neputință, dacă nu chiar de disperare în fața vicisitudinilor istoriei. Al cărei drum n-a putut și nu va putea fi nicicând prevăzut în ciuda eforturilor și bunăvoințelor, ale analizelor și predicțiilor mai mult sau mai puțin prezumțioase.

Oradea, 1927

Un alt document este un raport al ministrului plenipotențiar Gerhard von Mutius asupra celor întâmplate la Oradea, la începutul lunii decembrie

1927, cu prilejul unui congres studentesc degenerat într-o rușinoasă acțiune antisemită cu grave urmări' .

- ·lată-l:

Legatia germană București

București, 20 decembrie 1927

I 1404

Cuprins: Tulburările studentești de la Oradea.

Raport politic

Studentii români obișnuiesc să se întrunească anual într-un congres care, în acest an, s-a ținut la începutul lunii curente la Oradea Mare. Au participat circa 5 000 de studenți, a căror prezență a fost făcută posibilă prin acordarea de bilete de călătorie și cazare gratuită. Desfășurat inițial calm, congresul a îmbrăcat până la urmă caracterul unei adunări șovine în stil mare, caracterizată prin natura ei antiungară și îndeosebi antisemită care nu s-a mărginit la vorbe, ci a trecut și la fapte. Acestea au debutat astfel: un număr de studenți au cerut ca Parc-Hotel, unul dintre cele mai elegante hoteluri din România, să le pună la dispoziție o serie de camere. Refuzați, au început să distrugă hall-ul hotelului. După care au trecut la atacul unor sinagogi, - cu care ocazie au fost prădate și distruse obiecte de cult - și devastate două ziare în limba maghiară. Numaidecât după aceea, mai multe firme și vitrine ale unor magazine evreiești au fost sparte, iar mărfurile aflate înăuntrul furate. În fine, un număr de persoane de origine evreiască au fost grav maltratate și rănite. Conform unei relatări a ziarului *Dimineața*, confirmată de un martor ocular, după aceste fapte centrul orașului Oradea Mare arăta de parcă acolo și-ar fi făcut bivacuul o armată inamică. Faptul că evenimentele au depășit mult caracterul unor demonstrații obișnuite reiese limpede dintr-o scrisoare trimisă de președintele Ligii studenților ziarului *Universul* în care recunoaște fără echivoc „atacul” din Oradea Mare, aruncând însă vina asupra populației ungare și evreiești care i-ar fi provocat pe studenți verbal și în fapt.

Aceste evenimente, repetate, deși într-o măsură mai redusă, și la Cluj au constituit obiectul unei dezbateri în Cămară în ziua de 8 a.c. Deputatul evreu Filderman, ales pe lista liberală, a relatat mai întâi faptele, după care s-a referit la zvonurile că și guvernul ar fi avut un anume interes în cele întâmplate. El a

¹ Vezi: *Politisches Archiv des Auswärtigen Amt*, R. 73645.

arătat că Uniunea Evreilor din România a informat la vreme Ministerul de Interne despre congres și despre eventualitatea unor tulburări și a întrebat guvernul de ce nu au fost lăsate cuvenitele măsuri de prevenire. Deputatul național-țărănist Madgearu¹ a mers mai departe și a învinuit guvernul că a provocat el însuși cele întâmplare, spre a justifica măsurile excepționale luate de atunci încolo (starea de asediu etc.). El a afirmat că guvernul era incapabil să păstreze ordinea, cerându-i demisia. În replică, ministrul de interne Duca a ținut să declare că guvernul deplora cele întâmplare și-i va trage la o severă răspundere pe cei vinovați.

Ulterior, guvernul a dat publicității un comunicat în care a luat următoarea poziție față de tulburări.

Pe temeiul cercetărilor întreprinse la fața locului de autoritățile administrative și de poliție, guvernul a ordonat imediata revocare a prefectului județului Bihor, precum și a prefectilor de poliție din Oradea Mare și Cluj. Atât în aceste orașe, cât și la București au fost puși sub acuzare un număr de studenți și de persoane particulare ce vor trebui să răspundă în fața tribunalelor militare. Studenții cu funcții de răspundere și cu vini mai mici vor fi sancționați de Universități prin măsuri disciplinare.

Devenite cunoscute opiniei publice locale mai întâi prin intermediul presei ungare, excesele produse au dăunat guvernului român atât în interior, cât și în exterior, cu consecințe ce nu pot fi încă în întregime întrevăzute. Căci opoziția se va folosi de cele întâmplare spre a dovedi incapacitatea actualului guvern, căruia nu i-a rămas decât să recunoască indirect faptele și eșecul administrației sale, să anunțe pedepsirea vinovaților și sancționarea forurilor responsabile. Și, într-adevăr, au și fost inițiate proceduri judiciare împotriva a circa 80 de studenți. În același timp, toți rectorii și decanii din Universități au fost convocați de ministrul învățământului la o conferință la București. De asemeni, se pare că a și fost luată o măsură disciplinară împotriva profesorului de teologie Malaia care ar fi participat la acțiunile de devastare din Oradea Mare.

Dar dacă consecințele pe plan intern ale faptelor, realmente scandaloase, vor fi relativ repede depășite datorită indolenței și uitării generalizate, daunele pricinuite României în plan extern trebuie considerate mai serioase și de durată. Colegul meu american a fost foarte indignat, iar trimisul englez a afirmat: „România și-a dăunat astfel în exterior mai mult decât ar fi putut-o face altcineva”. Iar dacă ținem seama că România are, în primul rând, nevoie de capital străin și că acesta se află în cea mai mare parte în mâini anglo-saxone sau evreiești e limpede ce daune rezultă în plan extern.

¹ Numele subliniat în text – n.n.

Titulescu și-a ieșit, se pare, pur și simplu din fire și a amenințat cu demisia. S-ar putea prea bine ca amânarea vizitei sale în străinătate să nu se datoreze doar unor rațiuni de zănătate, ci ca el să dorească ca starea de spirit pricinuită peste hotare de faptele relevate să se mai atenueze oarecum.

Oricum ar sta lucrurile, cauzele care-l determină pe Titulescu să mai zăbovească aici – și să fie invizibil pentru corpul diplomatic – impresia generală este că în momentul de față aici nu mai există, de fapt, guvern.

Deși liberalii n-au nici un motiv să se pregătească de sărbători, ci au un mare interes, de ordin politic intern, ca până în primăvară să obțină un împrumut extern. Întrucât faptele relatate sunt la noi privite oarecum cu mai mult calm decât în America din cauza mai bune cunoașteri a situației locale, mi se pare că România depinde acum, mai mult decât altădată, de intermedierea noastră spre a-și procura bani.

În raportul său, transcris alăturat în copie, Consulatul de la Timișoara a luat și el poziție, la 12 a.c., față de tulburările studențești de la Oradea Mare. Acest nu prea glorios capitol din istoria ultimelor evoluții din România nu este lipsit și de o anume notă comică, dat fiindcă excesele s-au petrecut imediat după primirea solemnă a liderului sionist prof. Weizmann și chiar în timp ce acesta se afla în țară, lăsând probabil o foarte ciudată impresie asupra modului cum este înțeles în România sprijinul făgăduit de guvern sionismului

Mutius

La 25 decembrie, același an, legația germană din București recepționa telegrama cifrată nr. 148 semnată de ministrul de externe Gustav Stressemann prin care acesta îi solicita noi date asupra „pogromului” din Oradea, Cluj „și alte locuri” în cursul căruia evreii fuseseră atacați, grav răniți, iar casele lor „incendiate și jefuite”. Stressemann cerea o relatare amănunțită, întrucât fusese sesizat de cele întâmplate de conducerea centrală a Uniunii cetățenilor germani de religie iudaică (Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens), iar comunicatele oficialităților românești estompau mult lucrurile.

Răspunsul lui von Mutius nu s-a lăsat, evident, așteptat și a fost transmis la Berlin tot telegrafic. Iată-l:

Telegramă

București, 26 decembrie 1927 – ora 17
Sosit, ” ” ” – ora 22,45
Nr. 171, v.26.12

(Cifru secret)

x.II. Rum.

arătat că Uniunea Evreilor din România a informat la vreme Ministerul de Interne despre congres și despre eventualitatea unor tulburări și a întrebat guvernul de ce nu au fost lăsate cuvenitele măsuri de prevenire. Deputatul național-țărănist Madgearu¹ a mers mai departe și a învinuit guvernul că a provocat el însuși cele întâmplate, spre a justifica măsurile excepționale luate de atunci încolo (starea de asediu etc.). El a afirmat că guvernul era incapabil să păstreze ordinea, cerându-i demisia. În replică, ministrul de interne Duca a ținut să declare că guvernul deplora cele întâmplate și-i va trage la o severă răspundere pe cei vinovați.

Ulterior, guvernul a dat publicității un comunicat în care a luat următoarea poziție față de tulburări.

Pe temeiul cercetărilor întreprinse la fața locului de autoritățile administrative și de poliție, guvernul a ordonat imediata revocare a prefectului județului Bihor, precum și a prefectilor de poliție din Oradea Mare și Cluj. Atât în aceste orașe, cât și la București au fost puși sub acuzare un număr de studenți și de persoane particulare ce vor trebui să răspundă în fața tribunalelor militare. Studenții cu funcții de răspundere și cu vini mai mici vor fi sancționați de Universități prin măsuri disciplinare.

Devenite cunoscute opiniei publice locale mai întâi prin intermediul presei ungare, excesele produse au dăunat guvernului român atât în interior, cât și în exterior, cu consecințe ce nu pot fi încă în întregime întrevăzute. Căci opoziția se va folosi de cele întâmplate spre a dovedi incapacitatea actualului guvern, căruia nu i-a rămas decât să recunoască indirect faptele și eșecul administrației sale, să anunțe pedepsirea vinovaților și sancționarea forurilor responsabile. Și, într-adevăr, au și fost inițiate proceduri judiciare împotriva a circa 80 de studenți. În același timp, toți rectorii și decanii din Universități au fost convocați de ministrul învățământului la o conferință la București. De asemeni, se pare că a și fost luată o măsură disciplinară împotriva profesorului de teologie Malaia care ar fi participat la acțiunile de devastare din Oradea Mare.

Dar dacă consecințele pe plan intern ale faptelor, realmente scandaloase, vor fi relativ repede depășite datorită indolenței și uitării generalizate, daunele pricinuite României în plan extern trebuie considerate mai serioase și de durată. Colegul meu american a fost foarte indignat, iar trimisul englez a afirmat: „România și-a dăunat astfel în exterior mai mult decât ar fi putut-o face altcineva”. Iar dacă ținem seama că România are, în primul rând, nevoie de capital străin și că acesta se află în cea mai mare parte în mâini anglo-saxone sau evreiești e limpede ce daune rezultă în plan extern.

¹ Numele subliniat în text – n.n.

Titulescu și-a ieșit, se pare, pur și simplu din fire și a amenințat cu demisia. S-ar putea prea bine ca amânarea vizitei sale în străinătate să nu se datoreze doar unor rațiuni de sănătate, ci ca el să dorească ca starea de spirit pricinuită peste hotare de faptele relevate să se mai atenueze oarecum.

Oricum ar sta lucrurile, cauzele care-l determină pe Titulescu să mai zăbovească aici – și să fie invizibil pentru corpul diplomatic – impresia generală este că în momentul de față aici nu mai există, de fapt, guvern.

Deși liberalii n-au nici un motiv să se pregătească de sărbători, ci au un mare interes, de ordin politic intern, ca până în primăvară să obțină un împrumut extern. Întrucât faptele relatate sunt la noi privite oarecum cu mai mult calm decât în America din cauza mai bune cunoașteri a situației locale, mi se pare că România depinde acum, mai mult decât altădată, de intermedierea noastră spre a-și procura bani.

În raportul său, transcris alăturat în copie, Consulatul de la Timișoara a luat și el poziție, la 12 a.c., față de tulburările studentești de la Oradea Mare. Acest nu prea glorios capitol din istoria ultimelor evoluții din România nu este lipsit și de o anume notă comică, dat fiindcă excesele s-au petrecut imediat după primirea solemnă a liderului sionist prof. Weizmann și chiar în timp ce acesta se afla în țară, lăsând probabil o foarte ciudată impresie asupra modului cum este înțeles în România sprijinul făgăduit de guvern sionismului.

Mutius

La 25 decembrie, același an, legația germană din București recepționează telegrama cifrată nr. 148 semnată de ministrul de externe Gustav Stressemann prin care acesta îi solicita noi date asupra „pogromului” din Oradea, Cluj „și alte locuri” în cursul căruia evreii fuseseră atacați, grav răniți, iar casele lor „incendiate și jefuite”. Stressemann cerea o relatare amănunțită, întrucât fusese sesizat de cele întâmplate de conducerea centrală a Uniunii cetățenilor germani de religie iudaică (Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens), iar comunicatele oficialităților românești estompau mult lucrurile.

Răspunsul lui von Mutius nu s-a lăsat, evident, așteptat și a fost transmis la Berlin tot telegrafic. Iată-l:

Telegramă

București, 26 decembrie 1927 – ora 17

(Cifru secret)

Sosit, ” ” ” – ora 22,45

Nr. 171, v.26.12

x.II. Rum.

În raportul nr. 1404 din 20 decembrie, descrierea evenimentelor de la Cradea Mare a fost intenționat făcută într-o formă mai precaută care să excludă exagerările, lucrurile insuficient verificate. Între timp s-a mai stabilit că la Oradea Mare au fost jefuite șase, iar la Cluj patru sinagogi, profanându-se obiecte de cult. Evenimentele par să fi luat o turnură foarte urâtă și în opinia colegului meu american. Ministrul, care a înaintat Ministerului de Externe de aici o notă foarte severă din cauza rănirii resortisantului american Keller, e acum foarte rău văzut. Ministrului englez de aici, Titulescu i-a reproșat că a întreprins, printr-un funcționar de-al lui trimis la fața locului, o anchetă pe teritoriul român.

Data fiind marea sensibilitate a guvernului local și având în vedere apropiata vizită a lui Titulescu, rugăm insistent ca rana deschisă produsă de întâmplările din România să nu mai fie pe cât posibil atinsă, cu atât mai mult cu cât, după câte sunt eu informat, nu au fost direct lezate interese germane. Eventual, sesizării ce v-a fost făcută i s-ar putea răspunde că problema va fi luată curând în discuție cu Titulescu.

Mutius

Legatia germană din București era foarte sensibilă la problema minorităților din România. Întrucât, având în vedere cele spuse la început, în acest context țin seama doar de testimonii asupra situației populației evreiești cred că nu e de fel lipsită de interes nici următoarea notă a ministrului Mutius din 22 iunie 1928 ce prefața o relatare mai cuprinzătoare, dar și plină de opinii, uneori foarte originale, ca să nu spun abracadabrante a consulului german din Timișoara:

Legatia germană
București

București, 22 iunie 1928
I 596

În această anexă, am onoarea a vă remite un raport al Consulatului Timișoara despre înființarea unui Partid Național Evreiesc.

Mișcarea mi se pare interesantă și semnificativă pentru redusa putere de atracție a românismului și a statului român.

Din punct de vedere german, mișcarea trebuie salutăată, întrucât sub raport lingvistic și cultural ea va avea un caracter predominant german.

În ce privește tendința antiungurească remarcată de consulul general Haas, eu n-aș socoti că mișcarea ca atare ar fi caracterizată de un oportunism caracterizat.

Semnat: Mutius

Consulatul german Timișoara

Timișoara, 15 iunie 1928

T. nr. 339/28

Privitor: minoritatea evreiască din România

Zilele acestea s-a petrecut aici un eveniment ce nu va rămâne fără o anume însemnătate în plan politic, anume întemeierea unui Partid Național Evreiesc pe întreaga Românie sub egida fruntașului sionist cernăuțean, fostul deputat dr. Mayer Ebner, avocat și editorul cotidianului *Ostjüdische Zeitung*.

Pentru a înțelege prolegomenele, trebuie să arăt că, în afara mișcării sioniste, până acum nu a existat în România Mare un mare partid în sânul populației de un milion de evrei. Cel mai puternic era cel sionist din Bucovina, unde această mișcare națională se face tot mai simțită, sub înrâurirea vechii Austrii, dar și a Poloniei și Rusiei învecinate. Dimpotrivă, în Vechiul Regat precumpănitor era asimilismul, ce nu are totuși, o pondere politică importantă. În contrast cu aceste zone, evreimea din fostele posesiuni ungurești, Transilvania și Banat constituia un fenomen foarte special. Aici ea era unul din principalii suportați ai hungarismului sigur de sine, se simțea un membru important al națiunii ungare și-i întrecea chiar în șovinism pe maghiarii adevărați. Evreul maghiar e, de altfel, și fizic foarte deosebit de cel galițian și are trăsături mongole ce denotă originea sa chazară.

Cei 8 ani de guvernare românească, au produs în această fază inițială a sionismului și în mai mare măsură încă în atitudinea ostilă a respectivei populații o uimitoare transformare. Evreimea ungară din Transilvania și Banat a trecut, aproape fără o fază tranzitorie, de la conștiința național-maghiară și sărind peste încercarea de asimilare în românitățe, la iudaismul național. Un rol esențial l-a jucat, fără îndoială, devastarea templelor din Oradea Mare și Cluj.

Odată cu înființarea noului partid, celorlalte minorități ale provinciei li s-a alăturat o minoritate evreiască organizată, ce se situează numeric imediat după unguri (un milion). După care vin germanii cu 800 000 capete. Semnificativă este încercarea conducerii noului partid, de sub conducerea lui Mayer Ebner, de a intra în legătură cu celelalte minorități, îndeosebi cu șvabii bănățeni. El l-a

vizitat aici pe dr. Muth, căruia i-a consacrat un articol entuziast în *Ostjüdische Zeitung*.

Surprinzătoare pentru împrejurările de aici a fost poziția deschisă luată de marii și influenții capitaliști evrei față de gândirea național-evreiască, ca și totala lor decizie de partidul unguresc.

„Evreimea de aici poate trăi și fără patronajul unui alt partid” (aluzie la cel unguresc), a declarat avocatul dr. Verter, unul din cei mai reprezentativi reprezentanți ai evreimii maghiarizante până acum. După cum semnificativ este și faptul că participanții la adunare s-au exprimat exclusiv în germană.

Bucovina, 1938

Legatia germană București
Tgb. Nr. 3950/38
- X.B.3 -

București, 21 noiembrie 1938
Auswärtiges Amt
Pol. IV 8E 14
Intrat: 28 nov. 1938

Referitor: Manifestații antisemite în România
În dublu exemplar

În copie¹

Ministerului de Externe Berlin
cu rugămintea de a binevoi să luați la cunoștință

Fabrizius

Copie

Consulatul german Cernăuți
J. nr. 666

Cernăuți, 18 noiembrie 1938

Miercuri și joi, în mai multe localități din Bucovina au fost incendiate bunuri evreiești. La Cernăuți a ars o țesătorie, la Boian un magazin evreiesc; la Câmpulung ard și acum 4 joagăre. La Rădăuți au fost jefuite prăvălii evreiești. Nu am cum să apreciez dacă aceste evenimente trebuie puse în legătură, cum se crede în genere, cu condamnările studenților legionari despre care am raportat sub J. nr. 610 la 17 a.c. Dar e foarte cu puțință; oricum, în toate cazurile, focul a fost pus.

Semnat: Schelhorn

¹ *Politisches Archiv des Auswärtigen Amt, Dosar* R. 103620.

Către

Legatia germană București
Tgb. Nr. 3950/38
- X.B.3 -

București, 24 noiembrie 1938
Auswärtiges Amt
Pol. III 8819
Intrat la 28 nov. 1938

Referitor: Demonstrații antisemite în România
În completarea rapoartelor din 21 a.c.
Tgb. No. 3947/3950
Cu rugămintea de a lua la cunoștință

În copie
Berlin

Fabrizius

Copie

Consulatul german Cernăuți
În anexă la raportul din 18 art. nr. 666

Cernăuți, 23 noiembrie 1938

Manifestațiile împotriva bunurilor evreiești din Bucovina n-au încetat. În mai multe locuri au avut loc jafuri și incendieri.

La Cernăuți s-a încercat incendierea construcțiilor de pe terenul de sport al asociației evreiești Macabi, dar datorită promptei intervenții a pompierilor ea s-a soldat doar cu mici pagube.

Poliția a dat de înțeles firmelor evreiești mai importante că nu este în măsură să ia măsuri îndestulătoare pentru apărarea proprietăților lor. Și, într-adevăr, toate întreprinderile evreiești mai importante și-au organizat un serviciu privat de pază pe timpul nopții. Ziarele n-au voie să publice nimic asupra celor întâmplate.

Semnat: Schelhorn

Către

Legatia germană București
Fila 049

A.A. intrat la 12 dec. 1938

Copie

Consulatul german Cernăuți
J. nr. 666 III
În anexa raportului din 23 crt. J. nr. 666 II

Cernăuți, 30 noiembrie 1938

Noaptea trecută au fost total incendiate la Cernăuți un număr de firme evreiești, printre care și o cărămidărie; în alte cazuri incendiile au putut fi stinse.

Într-un caz, din păcate, focul s-a întins și asupra unor case locuite de germani; un german originar din Reich și-a pierdut toată averea. Întrebată, poliția a comunicat că, în total, a fost vorba de 12 incendii. Vinovații n-au putut fi prinși; poliția a izbutit să aresteze doar un avocat din Cluj în al cărui geamantan au fost găsite două bombe și materiale explozive.

Ca și în cazul celor anterioare, acțiunile au fost foarte minuțios pregătite. În momentul de față nu mai încapă nici o îndoială că ele au o sorginte legionară.
Semnat: Schelhorn

Un domn Lupu

Cu prilejul unei dezbateri televizate consacrate politicii regimului antonescian față de evrei, unul dintre participanți a amintit despre „un domn Lupu”, destituit de Conducătorul statului în zilele următoare pogromului de la Iași din iunie-iulie 1941. Cele petrecute cu acest „domn” sunt puțin cunoscute, ocupând un loc minim în analiza evenimentelor sângeroase din vara anului 1941. În realitate este vorba de un „caz Lupu” și se referă la colonelul Constantin Lupu, fost comandant militar al garnizoanei Iași. Motivul destituirii l-a constituit nemulțumirea unor comandanți militari locali și a conducătorilor prefecturii și primăriei Iași pentru ceea ce ei au numit „insuficiența energiei” de care el s-ar fi făcut vinovat în cursul dezordinilor și masacrelor împotriva populației evreiești ce au avut loc în capitala Moldovei¹.

Neînțelegând de unde pornea impulsul demiterii sale, col. Lupu s-a plâns, într-o convorbire telefonică cu șeful statului, împotriva măsurii luate, considerând-o nejustificată și argumentând că el îndeplinise hotărârile organelor militare și administrative centrale și locale de a pune capăt actelor de violență și de a restabili ordinea publică.

Protestul său a rămas, însă, fără efect și el a trebuit să părăsească postul. A urmat o anchetă și apoi acțiunea în judecată și condamnarea sa. Documente din arhivele Serviciul Român de Informații (A.S.R.I.) pun în evidență o serie de elemente semnificative, care explică acțiunile comandantului garnizoanei Iași. Studiul acestor surse arhivistice arată că ancheta întreprinsă de procuratura militară și procesul ce-a urmat la Curtea

¹ Într-un raport al prefectului jud. Iași, din 29 iunie 1941, adresat M.A.I., se arată că „s-au arestat și adus la Chestură – până la această oră – cca. 3 000 inși, în majoritatea evrei, care sunt triați, rămânând până în prezent cca. 1 000 în curs de triere. Cele mai multe arestări s-au făcut de patrulele germane... Câțiva derbedei civili s-au dedat la jefuirea caselor evreilor arestați. Comandamentul (comandantul – n.n.) care are în subordinea unitățile din garnizoana Iași este lipsit de energie și e nevoie a fi înlocuit pentru un ofițer destoinic”. (A.S.R.I., Fond Penal 108133, ds. 29, p. 62).

Marțială a Corpului IV Armată evidențiază, că ele s-au desfășurat total neobiectiv. O notă, nedată, emisă de organele informative și purtând mențiunea „Secret”, este astfel redactată încât Lupu este „învinuit” că a vrut să ia apărarea evreilor în acele zile tulburi de la începutul războiului. Astfel citim: „1. În vremea când col. Lupu a îndeplinit misiunea de comandant militar al municipiului Iași, s-au eliberat un număr de bilete de liberă circulație evreilor din localitate, fără a se cere în prealabil avizul prefecturii Municipiului (în fapt, județului) Iași. Aceste bilete, care au fost eliberate până la data de 15 iulie a.c. (1941), din ordinul d-lui general Carlaonț au fost depuse la garnizoană... 3. Evreii pe care i-ar fi ascuns colonelul Lupu cu ocazia recentelor tulburări din Iași pot fi cei care conduc un depozit de vin al său în regiunea Galata...”¹.

Caracterul neprecis al formulărilor, din care se deduce că Lupu ar fi fost inițiatorul acestor autorizații, date atât evreilor, cât și altor locuitori ai orașului pentru a-i ocroti de actele de violență, impune și de astă dată rezerve în legătură cu valoarea reală a unor documente pe care le utilizăm în cercetarea istorică. A considera drept adevăruri incontestabile relatări redactate sub imperiul unor împrejurări ca acelea din iunie-iulie 1941 poate duce la grave erori judiciare. Încercând să-l învinuiască de „filosemitism” o altă notă informativă din 20 iulie 1941, care poartă ștampila Comandamentului militar Iași (ceea ce nu poate fi o garanție că emitenta documentului a fost realmente această instituție) se referă astfel la comportamentul col. Lupu față de evreii din Iași:

„Informează în legătură cu activitatea d-lui col. Lupu în sprijinul și apărarea evreilor din Iași următoarele:

După deplasarea Comandamentului 4 Teritorial la Bacău în ziua de 20 iunie 1941, s-a prezentat d. col. C. Lupu, care a declarat că a fost numit Comandantul Permanenței C. 4 T. și al Garnizoanei Iași. În zilele de 28 și 29 iunie a.c., înregistrându-se incidente provocate de iudeo-comuniști, s-a dat naștere la o situație cu totul excepțională, evreii fiind arestați în masă și conduși la autoritățile militare și civile. Teama de arestare și cercetări i-a făcut să solicite de la col. Lupu, Comandantul Garnizoanei permisiunea de a circula pe străzi.

Atunci d. colonel Lupu a tipărit un număr de 300 autorizații de circulație, care purtau aprobarea ca persoana menționată în această autorizație să circule în cuprinsul orașului și chiar în județ, fără a putea fi arestată sau cercetată.

¹ Ibidem, f. 15.

Hotărârea d-lui colonel Lupu de a elibera autorizațiuni de circulație evreilor, fără nici o dispoziție superioară și fără avizul Siguranței, care să certifice că solicitantul nu este suspect, a provocat indignare în rândurile populației creștine din Iași. Fiecare își pune întrebarea logică pentru ce motive comandantul garnizoanei Iași, însărcinat special cu menținerea ordinii și asigurarea pazei, înlesnea evreilor să circule nestingheriți pe străzi, mai ales după cele petrecute în timpul dezordinei, când s-a dovedit incontestabil amestecul și participarea populației evreiești...” (afirmație neconfirmată de anchetele întreprinse în timpul pogromului și după evenimentele din oraș – n.n.) „4. *Evreii ce vor fi aduși sub stare de arest de diferiți neautorizați – arată în continuare documentul – vor fi triați și cei nevinovați vor fi trimiși la casele lor, individual sau în grupuri mici, cărora li se vor elibera dovezi de cercetare ca fiind găsiți nesuspecți.*

5. *Conform înțelegerii intervenite între d. Comandant al Garnizoanei Iași și Comandantul unității germane ... se va proceda imediat la prinderea și arestarea soldaților – fie români, fie germani, sau civili, care se vor deda la arestări, maltratări și jafuri”...¹.*

Situând demersul col. Lupu în contextul celor petrecute în curtea poliției Iași, unde au fost aduși cu forța mii de evrei, mulți dintre ei asasinați apoi de militari, germani sau români, putem înțelege cauzele enervării unor conducători locali și a lui Ion Antonescu, care dăduse ordinul de represalii împotriva „iudeo comuniștilor presupuși a fi implicați în declanșarea incidentelor, față de comportamentul lui Lupu, merit a stăvili actele criminale.

În fapt, comandantul garnizoanei acționase pe baza hotărârii consiliului de colaborare – din care el făcea parte alături de inspectorul regional de jandarmi, inspectorul regional de Siguranță, chestorul poliției Iași, comandantul Legiunii de jandarmi – coordonat de Prefectul Județului. Acest for stabilise, la 1 iulie 1941, între altele „*Să se mențină contact strâns între Comandantul german și d. colonel Lupu, comandantul garnizoanei spre a interveni imediat spre reprimarea abuzurilor săvârșite de soldații germani și români, cât și de civili atât în cuprinsul orașului cât și în județ*”².

Fragmentul din documentul citat mai sus indică, în opinia mea, destul de clar forțele care au participat la pogrom, fără a se putea determina, totuși, rolul și proporția participării lor.

¹ Ibidem f. 65.

² Biblioteca Academiei Române, Arhiva Istorică, Fond XXIV, ds. 3246, f. 35. Vezi *Evreii din România*, vol. III, 1940-1942, Editura Hasefer, București, 1997, doc. 166.

Totodată, trebuie remarcată preocuparea autorităților locale pentru limitarea samavolniciei în condițiile desfășurării războiului ce începuse la 22 iunie 1941. În aceste împrejurări, col. Lupu a găsit o soluție pentru a asigura un minim de securitate evreilor, și nu numai lor, obligați să circule în orașul aflat în stare de șoc, pentru a putea restabili normalitatea activităților economice. El a recurs la „*Biletul de circulație*”, care prevedea că purtătorul unei asemenea act „*poate circula fără a fi stânjenit... Autoritățile militare și polițienești vor ajuta la aducerea la îndeplinire a dispozițiilor de mai sus, nefiind permis ca un cetățean să fie cercetat sau arestat decât cu aprobarea prealabilă a garnizoanei, nefiind suspect*”¹.

După destituire, la cererea Secției II (contrainformații) a M.St.M., Lupu a fost anchetat de Pretoratul Corpului IV Armată. Acesta a înaintat Curții Marțiale a Comandamentului 4 Teritorial, la 9 septembrie 1941, un dosar cuprinzând 121 file, relativ la modul cum au fost eliberate autorizațiile de circulație de către col. Lupu².

Într-o declarație dată la 30 iulie 1941, în cursul anchetei, col. Lupu a expus punctul său de vedere asupra acuzațiilor ce i se aduceau: „*1. La cererea manifestată de Comandamentul Militar Iași sub nr. 2247 din 30 VII 1941, în adevăr în str. Vasile Lupu nr. 72 am o desfacere de vinuri, care nu are nimic de a face cu evreii. Acolo am un român prepus și care desface vinuri conform brevetului ce am. Aceasta se poate constata din actele și brevetul care se găsesc afișate, conform legii, în desfacere (locul de depozitare și vânzare a vinului – n.n). Depozitul este din 1939 și prepusul meu se numește Stavrachi A.*

În ziua de 3 iulie, (nu-mi aduc aminte data precis), făcând o razie personală în sectorul care era sub supravegherea germană (partea de sud a orașului), aceasta în urma cererii telefonice a chesturii «că se continuă cu jefuirea magazinelor evreiești» am constatat că în adevăr chiar în acest moment se făceau jafuri în strada Palat și pe strada Vasile Lupu.

Am luat personal măsuri ca să fie imediat arestați acei vinovați și arătați ca jefuitori de locuitorii vecini, între care o doamnă Stanciuc din str. Vasile Lupu. Aceasta mi-a denunțat și pe Popescu A. (despre care se susținea că ar fi fost agresat de col. Lupu – n.n).

În special cu acest Popescu Aurel, la cercetarea ce a făcut personal lt. col. Pop, pe atunci chestor, mi-a comunicat că este un individ periculos și că a găsit asupra-i acte foarte compromițătoare.

¹ A.S.R.I., loc. cit. p.92.

² Ibidem, f. 165.

Cu privire la trimiterea lui la închisoarea militară Bacău sau Iași nu știu nimic. În ce privește numele celorlalți indivizi arătați în reclamațiune că ar fi fost maltratați și închiși la Chestură, nu am cunoștință personală și bănuiesc că tot din acei care au jefuit de prin case și magazine în timpul dezordinilor din Iași. Cu privire la modul de internare și la eliberarea biletelor de circulație în timpul cât am fost Comandant al Garnizoanei Iași declar: După dezordinile din Iași, închizându-se magazinele, fabricile și stagnând astfel întreaga viață economică a Iașului, a fost necesar să se ia măsuri de restabilirea ordinii...

Am avut o consfătuire la Prefectură unde s-a avizat asupra măsurilor de luat în această chestiune.

S-a dresat și un proces-verbal.

Prefectura și Primăria au cerut imediata deschidere a fabricilor, morilor, magazinelor în interesul populației și al armatei.

Pentru realizarea acestui fapt s-a chemat pe Președintele Comunității Israelite, Iosif Iacob și personal a dispus chiar d. D. Carlaonț să se facă toate cele necesare pentru ca viața economică să se normalizeze. Și s-a dat de mine un bilet că poate circula în oraș pentru a se face propagandă printre evrei penuru deschiderea magazinelor, asigurându-se absoluta siguranță și liniște.

Cum însă toată populația evreiască a orașului avea frică și refuza să deschidă magazinele, fabricile, morile, etc., și să circule prin oraș căci mereu erau arestați de diferiți indivizi neautorizați și molestați am găsit de cuviință ca în interes general să eliberez acelor care au direct legături cu instituții comerciale din Iași bilete de circulație în oraș și numai în orele prevăzute de ordonanță.

Data fiind mulțimea persoanelor care aveau nevoie de asemenea bilete, am dispus să se tipărească un număr de aproximativ 200 bilete pe care le-am eliberat la cererea fabricilor sau oamenilor din oraș. Cu aceste bilete nu s-a făcut nici o neregulă și le-am eliberat în deplină credință că numai așa asigură complet și repede interesul populației și al armatei.

Nu s-a cerut și avizul chesturii asupra suspiciunii solicitanților, deoarece eliberarea acestor bilete nu implica ca ei să fie cercetați în anumite cazuri și afară de aceasta răspunderea o avea și instituția care le-a cerut.

Asupra biletului aflat în acte (de anchetă – n.n) și semnat în alb de mine și cu ștampilă, declar că nu am dat nimămui asemenea bilete și e

foarte probabil că aceste să nu fi fost completate de funcționarul însărcinat cu aceasta și astfel solicitantul nu și-a putut căpăta biletul.

Când era cazul de a se da mai multe bilete odată, după ce controlam tabelul dădeam sublocot. Tăutu un număr fix de bilete semnate de mine ca el să le completeze și elibereze.

Anexez și procesul verbal din 1 Iulie în copie¹.

ss. col. Lupu

31.VIII.1941”²

În pofida acestor realități, relevate la scurt timp de la desfășurarea evenimentelor, Serviciul Pretoral al C.IV.T a elaborat, la 5 septembrie 1941, următorul referat care lasă deoparte orice grijă pentru adevăr.

„I. Acte de sesizare. Cu ordinele nr. 2325 din 25 iulie a.c. și 2570 din 29 iulie a.c. Marele Cartier General Secția II-a, a trimis acestui Pretorat două note informative, prin care se aduceau învinuiri d. col. rez. Lupu Constantin, că după incidentele de la Iași, care au avut loc la 28-29 Iunie a.c., incidente provocate de iudeo-comuniști, și în Județul Iași, nestingheriți de nimeni. numitul Colonel, în calitatea sa de Comandant al Municipiului Iași, ar fi protejat populația de origine evreiască prin aceea că a tipărit un număr de 300 de autorizații de circulație, pe care le-a eliberat personal diferiților evrei și, pe baza lor, titularii puteau circula atât în cuprinsul Municipiului Iași cât

Cu aceleași ordine, Marele Cartier General a trimis și o autorizație semnată în alb de d. col. rez. Lupu C-tin având și ștampila.

La 30 Iulie a.c., s-a mai primit o notă informativă de la Comandamentul Militar Iași, prin care relatează că același d. Colonel fără nici o dispoziție din partea organelor superioare și numai în scopul de a proteja pe evrei și a-i sustrage de la autoritățile polițienești și militare, care-i lua pentru cercetări în legătură cu incidentele de la 28-29 Iunie a.c. a tipărit și eliberat un număr de circa 300 autorizații de circulație la diferiți evrei din Iași, fără ca cel puțin să aibă referatul Siguranței că titularul nu este suspect.

¹ Vezi *Evreii din România, 1940-1942. Perioada unei mari restriști*, Editura Hasefer București, doc. 166.

² Ibidem.

Cu adresa nr. 2171 din 29 Iulie a.c. Comandamentul Militar Iași ne-a trimis un număr de 72 autorizații, emise de fostul Comandant al Garnizoanei, care autorizații au fost ridicate de la titularii lor.

Cu ordinul nr. 3468 din 9 August a.c., Marele Cartier General a înaintat o notă informativă relativ la aceeași chestiune.

S-a mai primit de la Comandamentul Militar Iași denunțul făcut de dl. col. rez. Zamfirescu Ioan prin care se relatează că același colonel de rez. Lupu ar fi făcut diferite afaceri numai cu evrei, care de multe ori au mers până la nesocotirea demnității și onoarei lui de om și ofițer, căci în ultimul timp devenind Comandant Militar al Municipiului Iași, după rebeliunea de la sfârșitul lui Iunie a luat apărarea iudeo-comuniștilor, străduindu-se să-i scape de urmărirea justiției și de sancțiuni, iar pe românii care au denunțat pe evrei numitul i-a urmărit cu înverșunare, bătându-i și schingiundu-i.

De la același Comandament Militar s-a primit plângerea înregistrată la nr. 2274/941 făcută de numitul Cramaroc Dumitru, prin care se plânge că minorul Popescu Aurel, al cărui tutore este, în dimineața zilei de 3 Iulie a.c., pe când se ducea la atelier, a fost oprit în stradă de dl. col. rez. Lupu care l-a luat la bătaie, apoi a fost arestat și dus pe la diferite autorități militare, pe motiv că ar fi dat indicații soldaților germani că la cărciuma din str. Vasile Lupu ar locui evrei”.

Într-un capitol consacrat probelor, elaborat de serviciul Pretoral se arată: „Din scrisoarea cu data de 28 Iulie a.c. semnată de reprezentatul legal al librăriei Atanase Gheorghiu, rezultă că la data de 3 Iulie a.c. s-a prezentat la atelierul de tipografie al acelei firme avocatul Coman, carea prezentat un manuscris la mașină, pentru autorizație și circulație, cerând a fi tipărite 200 de exemplare, s-au eliberat în aceeași zi numitului avocat, care le-a și plătit. În ziua de 5 Iulie a.c. a venit din aceleași autorizații, însă acestea nu au fost ridicate pentru motivul că între timp se schimbase Comandantul Garnizoanei.

Am chemat pe avocatul Coman care ne-a depus o declarație scrisă și subscrisă de d-sa, în care arăta că după vreo două zile de la rebeliunea comunistă de la finele lunii Iunie a.c. a fost chemat de către proprietarii fabricii de săpun Plitzmann și Scherner din Iași, cerându-i să le înlesnească scoaterea de permise pentru circulație în oraș, iar pentru căpătarea acestor permise a găsit necesar să se adreseze dl. col. rez. Lupu, care pe atunci era Comandantul Militar al Municipiului Iași. Acesta l-a rugat să-i tipărească un număr de bilete – 200 – de circulație, după modelul scris la mașină și pe care i l-a încredințat. În aceeași zi, la ora 4 p.m., i-a adus biletele tipărite

la tipografia Gheorghiu, din care col. rez. Lupu i-a eliberat 8-9 bilete de circulație pentru proprietarii fabricilor de săpun, a doua zi s-a mai prezentat cu o cerere din partea Băncii de Credit Român, sucursala Iași, al cărui avocat era, căpătând de asemenea permise pentru funcționarii evrei de la acea bancă.

Prin urmare, din declarația avocatului Coman, care concordă în totul cu adresa librăriei Gheorghiu, un fapt rămâne precis, anume: că ideia tipăririi și eliberării biletelor de circulație, după modelul de la dosar, a pornit numai după ce avocatul Coman s-a dus la col. rez. Lupu, pentru a cere pentru clienții săi asemenea bilete pe baza cărora numiții să poată circula nestingheriți de nimeni.

Afirmația dl. col. Lupu că măsura eliberării acestor bilete a luat-o după conferința avută cu șefii autorităților locale, numai în scopul de a normaliza viața economică și financiară din localitate, din nici-o piesă din dosar nu rezultă veracitatea acestei afirmațiuni. Din procesul verbal din data de 1 iulie a.c., dresat cu ocazia conferinței avute, nerezultând că s-ar fi dispus eliberarea unor asemenea bilete, ci din contră, din declarația avocatului Coman, care a comandat și plătit tipărirea acestor 200 bilete de circulație, rezultă în mod categoric și fără posibilitate de vreo altă interpretare că dl. col. rez. Lupu, a decis să elibereze asemenea bilete numai după ce avocatul Coman s-a dus la d-sa și a cerut autorizație de circulație pentru clienții săi evrei. Deci, de aici se trage concluzia că pe acest domn colonel, în eliberarea acestor bilete nu l-a preocupat ideia normalizării vieții economice și financiare locale, ci din contră pentru a servi pe evreii Platzmann și Scherner, pentru ca aceștia să nu mai poată fi luați de autoritățile polițienești pentru lucrări de folos obștesc, internări în lagăre, cercetări e.t.c. .

În afară de aceasta, din declarația informatorilor dl. col. rez. Zamfirescu Ioan, Cincu Gh., Theodor Rusu, Emilian Mănăstirschi, Gaspar Nicolae, Zdubescu Gh., Trincă Marin și Trincă C-tin, rezultă că numitul Colonel, de mai mult timp, era în legături de afaceri comerciale cu evreul Rabinovici, care avea o cârciumă pe numele său, în care se desfăcea și vinul din via Col. Lupu. Iar la un moment dat autoritățile au interzis evreului Rabinovici de a mai ține această cârciumă, când dl. col. rez. Lupu a scos brevet pe numele său, însă de fapt comerțul a continuat să fie exercitat tot de Rabinovici, sub firma numitului Colonel. În toate ocaziile, dl. colonel Lupu lua apărarea evreilor, mergând până acolo, încât persecuta pe românii care erau ostili acestora; și în timpul cât a fost

Comandantul Militar al Municipiului Iași, a protejat pe evreii din localitate, afirmație neconfirmată de autoritățile civile și militarea române din județul și orașul Iași (n.n.), dl. colonel Lupu, uzând de calitatea sa de Comandant Militar, a luat pe față apărarea evreilor, sustrăgându-i de a fi arestați de autoritățile militare și polițienești. Astfel se citează cazul când o patrulă română ridicase pe evreul Kahane și când dl. col. Lupu, trecând cu mașina pe stradă a oprit mașina, a luat pe comandantul patrulei, l-a percheziționat, făcându-l hoț, iar pe urmă a luat un evreu, l-a urcat în mașina sa și a plecat cu el, iar a doua zi acest evreu era liber pe stradă; De asemeni, în ziua de 29 Iunie a.c. a venit o patrulă militară în strada Vasile Lupu pentru a aresta pe evreul Rabinovici, care fiind fugit nu a putut fi arestat și ceva mai târziu a venit dl. colonel Lupu cu mașina ca să ia pe acest Rabinovici, pe care negăsindu-l a luat în schimb pe evreul Schmil Valter, rudă cu Rabinovici, strigând în gura mare la lumea care era pe stradă: «Cine va mai îndrăzni să reclame ceva în contra evreilor, pușcăria pe viață și mizeria îl va mânca». Într-una din zile, la începutul lunii iulie a.c., același dl. Colonel întâlnind pe stradă pe minorul Aurel Popescu l-a luat la bătaie, reproșându-i că de ce a spus nemților că la cârciuma din str. Vasile Lupu, locuiesc evrei.

Din cele expuse mai sus, rezultă că dl. Colonel Lupu, în calitatea sa de Comandant Militar al Municipiului Iași, a avut legături comerciale cu evreii din localitate pe care i-a protejat tot timpul, iar în urma rebeliunii care a avut loc la 28-29 Iunie a.c. și a fost provocată de evrei, le-a luat apărarea din care cauză populația românească se indignase.

Aceste fapte întăresc și mai mult credința noastră că autorizațiile de circulație nu au fost eliberate cu scopul de a normaliza viața economică din localitate, ci în scopul de a proteja pe evrei, care la adăpostul acestor bilete de circulație puteau să se sustragă de la rechiziții pentru lucru, de la cercetări, internări în lagăr, etc.”.

Instanța de anchetă, în pofida adevărului, arată, în concluzie, că: „1. Biletele de liberă circulație s-au eliberat evreilor din Iași de dl. colonel Lupu personal, fără avizul vreunei alte autorități, nu în scopul de a normaliza viața economică și financiară din localitate, așa după cum pretinde d-sa. Ci ele erau distribuite anumiților evrei după bunul său plac, fără nici o justificare, cu scopul ca titularii lor să fie sustrași de la rechiziții pentru lucru, cercetări, internări în lagăre, etc.

Pe aceste considerente și ținând seama și de faptul că biletele s-au eliberat la intervenția avocatului Coman care le-a comandat și plătit, credem că această bunăvoință a dl. colonel Lupu lasă de bănuț.

2. În timpul dezordinilor d. 'a Iași, dl. colonel Lupu, în calitatea sa de Comandant Militar, în loc să ia măsuri contra populației de origine evreiască, a protejat-o mergând până acolo, încât a luat de la patrule pe evreii arestați, înjurând și amenințând pe soldații români care-ți făceau datoria.

3. A bătut pe minorul Popescu Aurel pe motiv că de ce a dat indicații soldaților germani că la cârciuma din str. Vasile Lupu 72 locuiesc evrei.

Față de cele arătate mai sus suntem de părere ca dosarul cu cercetări să fie înaintat Curții Marțiale a Corpului 4. Teritorial pentru a hotărî”.

Pretor Lt. Col. E. Hociung¹.

Curtea Marțială a Corpului 4 Teritorial l-a judecat în ianuarie 1942 pe colonelul Constantin Lupu și l-a condamnat la 6 luni închisoare, disculpându-l de folosirea violenței împotriva lui A. Popescu, dar menținând învinuirea de a fi favorizat pe evrei. Regimul totalitar instaurat după 6 martie 1945 l-a implicat pe Constantin Lupu în procesul celor vinovați de pogromul de la Iași, desfășurat în anul 1948, în urma căruia a fost condamnat la temniță pe viață și degradare civică pe timp de zece ani.

Prof. dr. Ion ȘERBĂNESCU

¹ A.S.R.I. doc. cit. f. 45-46 f/v.

O pagină puțin cunoscută din istoria Țărilor Române. (Studiu de caz – acuzația de omor ritual)

Nu puține acte de cancelarie din secolele XVIII-XIX atestă îngăduința acordată de domnitorii români comunităților evreiești de a practica în toată libertatea obiceiurile lor culturale, de a-și trăi viața religioasă în spiritul legilor lor din vechime.

Evreii se bucurau de o atare atitudine și pentru faptul că domnitorii erau interesați în atragerea lor pe meleagurile românești; ei introduceau în viața societății românești ocupații necesare procesului de modernizare a țării, abia intrate pe făgașul capitalismului incipient.

Desigur, nu intenționăm să absolutizăm acest spirit de toleranță care, cu toate favorurile acordate avea și numeroase limite, specifice epocii. Astăzi, sinagogile trebuiau construite la o anumită distanță de bisericile creștine, într-o anumită perioadă ele trebuiau construite numai din lemn ș.a. Cu toate aceste limite, spiritul de toleranță privea, totuși, cele mai diverse domenii ale vieții cotidiene evreiești.

*

În cele ce urmează ne propunem să aducem unele precizări cu privire la felul în care au înțeles unii domnitori ai Țărilor Române să combată superstiția că evreii ar practica omorul ritual. Răuvoitori nu numai de la noi, ci și de aiurea preindeau că evreii omoară copii sau adulți creștini pentru a folosi sângele lor în prepararea *azimei pascale*¹. Această învinuire adusă evreilor se solda de multe ori cu arestări și procese improvizate, cu jafuri și prădăciuni, cu pogromuri distrugătoare în timpul cărora mureau zeci și sute de oameni nevinovați. Nici în Țările Române evreii nu au fost scutiți de ravagiile respectivei superstiții. Este, însă, interesant de reținut că aceeași învinuire a fost adusă, cu secole în urmă, de către păgâni creștinilor, apoi de către creștini unor secte religioase, și, în fine, de creștini iudeilor.

„Cari acuze de omor ritual să le credem cu adevărat istorice? – s-a întrebat medicul și teologul Virgil Ciobanu, autorul unei interesante cărți despre această problemă – Celea ridicate de păgâni în contra creștinilor

secolelor prime și combătute de sfinții părinți? Celea ridicate de creștini în contra sectelor creștine și combătute de autori mai noi în mod științific? Celea ridicate de creștini în contra iudeilor și dovedite ca nedrepte? Nu ar fi mai omenesc, mai cinstit și mai științific să le îngropăm pe toate în negura timpului?”².

Obiectul articolului de față nu este de a explica circulația unor astfel de superstiții. Menționăm doar că, după unele puncte de vedere, de vină ar fi scrierile răspândite care infiltrau ura împotriva evreilor, descriindu-i ca pe niște „căpcăuni care stau cu ființele necurate și care nu se sfiesc a răpune din când în când viața creștinilor”³. Alții considerau că „în evul mediu când a domnit atâta ignoranță și superstiție, creștinii văzând că înainte de paști evreii fac o curățenie exagerată și nepricedând rostul precauțiunii de a li se opri intrarea în unele odăi din casele evreiești au început să creadă că la mijloc nu este lucru curat”⁴.

Istoricul omorului ritual în Țările Române

Din cercetările noastre rezultă că prima acuzație de omor ritual a fost înregistrată la Târgu Neamț în 1710. Acest caz, relatat de E. Schwarzfelf, prezintă un interes deosebit și fiindcă s-a întâmplat în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir. Îngroziți de acuzațiile nefondate, evreii din Târgu Neamț au trimis o solie la Vodă, care a primit-o și a ascultat-o; ancheta ordonată de domnitor a limpezit faptele; s-a constatat că evreii au fost pe nedrept acuzați⁵.

În studiul său consacrat istoricului omorului ritual în România, Lazăr Șăineanu a considerat, în mod eronat, că prima acuzație de acest fel ar fi avut loc în Moldova, la Onițcani, în anul 1717⁶. În schimb s-ar putea ca informația sa că ultimul caz s-ar fi înregistrat la Călărași, în 1881, să fie corectă. Unele ziare din Capitală au relatat despre acest scandal din Călărași sub titlul „Ovrei sugători de sânge”, acreditând astfel, poate fără voie, eventualitatea faptului⁷.

Dar un eveniment de mare răsunet în suita acuzațiilor de omor ritual a avut loc la București cu 80 de ani înainte de cele petrecute la Călărași. Avem în vedere pogromul din aprilie 1801 declanșat de plebea bucureșteană sub influența unei psihoze colective provocate de un zvon despre, chipurile, un caz sigur de omor ritual. Circa 130 de evrei au fost uciși și răniți, iar nenumărate locuințe și magazine jefuite. Merită relevat că Alexandru Moruzi, domnitorul Țării Românești, aflând despre cele petrecute, a venit, incognito, la fața locului pentru a lua măsurile necesare în vederea reprimării acelei

veritabile răscoale populare. După unele aprecieri, atitudinea sa de bunăvoință față de evrei s-ar fi datorat consulului austriac, întrucât evreii suspecți de comiterea crimei respective proveneau din Galiția austriacă.

Michael Merkelius, consulul Austriei la București, și-a informat superiorii săi din Viena încă din primele ore după declanșarea evenimentelor în acești termeni:

„Găsindu-se un creștin mort în casa unui evreu galițian, supuș austriac, plebea de aici a tras concluzia că respectivul creștin a fost ucis de evreul respectiv pentru a-i scoate sângele, îndeplinindu-se astfel un obicei evreiesc. Imediat ce s-a răspândit acest zvon, a izbucnit o adevărată revoltă contra evreilor, la care s-au alăturat arnăuții și oamenii din pază creându-se o panică generală. Evreii, fără deosebire de supușenie, fie austriacă, rusească sau turcească, au fost victimele unor maltratări grave. În această situație am intervenit imediat la autoritățile locale cerând să fie informat urgent și prințul în legătură cu cele petrecute. Drept urmare a venit domnul prinț la fața locului ordonând măsuri drastice pentru reprimarea răscoalei”⁸.

Nu este limpede dacă presiunea consulului austriac a determinat intervenția promptă a domnitorului pentru restabilirea ordinii, dar din unele informații ulterioare rezultă că domnitorul n-a dat crezare zvonurilor că evreii ar practica omorul ritual. Dovadă că, la ivirea unor noi provocări anti-iudaice de acest fel, a ordonat pedepsirea necruțătoare a provocatorilor. Este relevantă în acest sens rezoluția domnitorului pe raportul lui aga Caragea, din 9 mai 1801, cu privire la un oarecare „Gheorghe Condoragiu”. În raport se arăta că „acest holtei din mahalaua Răzvan fost și el amestecat în zarva ce s-a întâmplat cu ovreii în aprilie, unindu-se cu trei asemeni ca dânsul, au mers în mahalaua tabacilor și dându-se Condoragiu drept șeful poliției, a presărat vorbe că i s-a poruncit de domnie să dea știre ca să iasă cu toții, care cu arme, care cu ciomege asupra ovreilor să-i răpuie zicând că și ei ar fi răpus un creștin coconaș, din hanul Niculescului și pe un copil de opt ani și două fete ce au fost slujnice la ovrei”. În legătură cu acest caz raportat de Caragea și care părea a fi o continuare a dezordinilor: din aprilie, domnitorul a hotărât: „Vina acestui Gheorghe Condoragiu după netrebnicile lui urmări prea mare este, după care i se cădea pedeapsa cu viața lui. Dar de această dată îl hotărâm la osânda ocnei fără soroc”⁹.

Evenimentele din aprilie-mai 1801 din București nu au fost trecute cu vederea nici de istorici ca V. A. Urechia sau N. Iorga. Urechia a comentat astfel cele petrecute: „În ciuda nereligiozității câțiva amatori de jefuire au izbutit să provoace în numele bisericii într-o zi o ceată de lume care intrând

prin casele evreilor au comis unele prădăciuni, ba și ucideri ori răniri, îndată ce e dreptul, înfrânate de agie spătărie și de domnitor”¹⁰. În ce-l privește pe N. Iorga, el a reprodus o corespondență din Arhiva Companiei Grecești din Sibiu în care se arăta printre altele: „La 27.03 (stil vechi) s-a aflat un creștin ucis în casă evreiască. Bănuială de omor ritual. În ziua aceea a fost mare tăvănoș din partea mulțimii. De dimineața până seara i-au fugărit pe evrei ca pe iepuri și ca să se oprească tulburarea norodului s-au rânduie zapcii ca să adune pe evrei unde s-ar găsi și să-i păzească la aga și în această socoteală s-au scos evreii de la popor, căci i-ar fi ucis pe toți”.

Așadar, cazul de la București din aprilie 1801 pune în evidență faptul că la data respectivă exploziile anti-iudaice ale plebei alimentate de xenofobiile și superstițiile de natură mistică și religioasă erau reprimare de autoritatea statală. Domnia nu numai că nu le instiga, ci dimpotrivă, condamna și pedepsea instigatorii.

Întâmplarea a făcut ca același Alexandru Constantin Moruzi care a ordonat reprimarea pogromului de la București în 1801 să ajungă domnitor și în Moldova și să fie confruntat și acolo cu problema așa-zisului omor ritual.

În timpul domniei sale în Moldova a apărut la Iași pamfletul anti-iudaic intitulat Înfruntarea Jidovilor, alcătuit de călugărul Neofit, un evreu botezat (fost Noih Belfer) care, după caracterizarea lui M. A. Halevy, se dovedea „lipsit de cel mai elementar simț al pudorii”.

Cartea, tipărită la mănăstirea Neamțului pe cheltuiala și cu binecuvântarea mitropolitului Iacob Stamate, cuprindea o adevărată colecție de calomnii la adresa iudaismului și a religiei evreilor, insistând în mod deosebit asupra așa-zisei practici a omorului ritual.

Influența acestei tipărituri a fost nefastă; ea instiga plebea la acțiuni antievreiești. În această atmosferă extrem de încordată evreii au cerut ajutor domnitorului și noului mitropolit, Veniamin Costache; unii s-au refugiat chiar în curtea mitropoliei. „Spre cinstea bisericii românești – arată M. A. Halevy – luminatul apostol al culturii a venit în ajutorul urgisiților și luându-i sub ocrotirea sa reuși să liniștească furia mulțimii”¹². Conform tradiției orale a timpului, atunci când gloata instigată de propaganda lui Neofit a venit la mitropolie cerând extrădarea evreilor adăpostiți, mitropolitul a ieșit înaintea ei, în odăjdii și cu crucea în mână, propovăduind pace și iubire. Astfel a fost împiedicată o nouă vărsare de sânge¹³.

În același timp, domnitorul Constantin Moruzi a dat ordin ca toate exemplarele din cartea lui Neofit să fie confiscate, iar mitropolitul Veniamin

Costache a ordonat arestarea tuturor călugărilor din mănăstirea Neamțului implicați în cazul Neofit¹⁴.

În legătură cu aceste evenimente mai aflăm, dintr-o mențiune a lui V. A. Urechia, că în anul 1803 în ajunul paștelui evreiesc era în pregătire o acțiune antievreiască la Iași dar ea a fost „potolită de însuși mitropolitul Moldovei”¹⁵.

*
* *
*

Un document ce merită să fie pus alături de scrierile marilor spirite ale omenirii care au apărat pe Israel în decursul istoriei de calomnia sângelui.

Caracterizarea de mai sus referitoare la conținutul unei scrisori adresate de domnitorul Țării Românești Constantin Ipsilanti, mitropolitului Ungro-Vlahiei în problema falselor acuzații aduse evreilor aparține lui M. A. Halevy. Actul domnesc datat 19 aprilie 1804 cerea Prea Sfinției Sale să emită chemări „cătrec tot norodul”, cât și mai ales „cătrec duhovnicii și preoții” din toată Capitala, care „să se citească prin biserici în auzul tuturor de obște”. Conform poruncii, în aceste chemări trebuia să se arate netemeinicia credinței că „neamul ovreiesc or fi omorând creștini într-adins ca să ia sânge de la cel omorât”; că „nici într-un chip la legea și la neamul ovreiesc nu se urmează o faptă ca aceasta”. Asemenea credințe erau apreciate de domnitor a fi „bârfeli deșarte” răspândite de „netrebnici și proști numai și numai a se dobândi pre sineși cu nedrepte jafuri”. Considerând cârmuirea sa, ca și credința creștinească incompatibile cu astfel de manifestări „netrebnice”, considerând a fi păcat jefuirea sau uciderea unor oameni nevinovați Constantin Ipsilanti cerea mitropolitului să sfătuiască preoții și duhovnicii în general să convingă norodul că acuzațiile aduse evreilor nu aveau nici un temei; poporul să fie avertizat că orice faptă netrebnică de jefuire sau ucidere a evreilor se va pedepsi strașnic și nici preoții nu vor fi cruțați¹⁷. (Vezi documentul integral în anexa 1).

După M. A. Halevy, nu există detalii asupra evenimentelor care au determinat intervenția lui Constantin Vodă într-un mod atât de laudabil și nici rezultatul practic al intervenției nu se cunoaște. „Sigur este – conchide Halevy – că deșarta părere n-a putut fi părăsită; acei netrebnici și proști care o aveau prea erau de rea credință ca să se fi lăsat convinși de frumoasele și adevăratele cuvinte ale pitacului domnesc”¹⁸.

Tot în interesul evreilor va cere, după zece ani, în 1813, și Ioan Caragea, domnitorul Țării Românești, ca mitropolitul Ungro-Vlahiei să-și sfătuiască enoriașii să nu mai accepte ca fiicele lor tinere să se angajeze slujnice la evrei. Domnitorul nu înțelegea să interzică femeilor creștine să se angajeze la evrei, dar cerea să fie vorba de persoane vârstnice. Recomandarea era motivată de faptul că din angajarea „copiilor sau a fetelor nevârstnice să așează feluri de bănuieli pricinuitoare de turburări”¹⁹. Cheia pentru înțelegerea corectă a acestui document ne este dată, printre altele, de un interesant articol publicat în revista Biserica Ortodoxă. Citim: „Este curios acest pitac domnesc privitor la evrei. Aceasta însemna că era murmur în popor că evreii iau sânge de la copiii creștinilor. Deci pentru a se curma această bănuială, li se interzice de a-și angaja pe copiii lor nevârstnici ca servitori la evrei. Pitacul are aerul de a nu admite luarea de sânge de către ovrei de la creștini, ci o considera ca o superstiție, care ațâța feluri de bănuieli pricinuitoare de turburări între creștini și ovrei”²⁰.

La rândul său J. B. Brociner, comentând semnificația documentului emis de domnitorul Caragea l-a apreciat tot ca o măsură de precauție căci „Guvernele de atunci au avut solitudine mare pentru o armonioasă conviețuire a populațiilor evreiești și creștinești în aceste țări. Toate măsurile de administrație dovedesc aceasta”, conchidea Brociner²¹.

O cronică a prigoanei antievreiești a mai înregistrat multe acușări nedrepte împotriva evreilor bănuși că ar practica omorul ritual. Conform informațiilor lui M. Schwarzfeld, până în 1850 în Moldova au fost înregistrate 9 acușării, iar în Țara Românească 3 cazuri²². În a doua jumătate a secolului trecut au avut un răsunset deosebit, în acest sens, evenimentele din Galați (1859)²³, și cele din Călărași, menționate mai sus ș.a. Nu întâmplător a arătat I. Heliade Rădulescu în *Equilibru între Antitesi sau Spiritul și Materia*: „Pagini multe ale Curierului Românesc sunt pline de apărări a unor acușări împotriva evreilor, ce totdeauna le-am considerat ca niște calomnii... ce își au originea lor în părțile apusului, că adică evreii mănâncă la copii; noi cei dintâi am fost ce am combătut cu tărie asemenea calomnie, de care au fost asupriți și creștinii primitivi, tot în Roma păgână”²⁴. (Vezi în anexa II primul articol consacrat de I. Heliade Rădulescu acestui subiect).

*

* *

Trecând în revistă evenimentele legate de acuzarea evreilor că ar practica omorul ritual trebuie să constatăm că în cazul evreilor din România astfel de evenimente nu au mai fost înregistrate și în secolul XX. Dar dacă din mentalul colectiv a dispărut acest clișeu, nu se poate afirma că el a dispărut și din arsenalul ideologic al antisemitismului modern. Sunt semnificative în acest sens scrierile lui A. C. Cuza, N. C. Păulescu sau traducerea în română a lucrării lui Aug. Rohling, *Jidamul talmudist*, carte interzisă în Austria încă la sfârșitul secolului al XIX-lea când s-a dovedit, în cadrul unui proces, că autorul a avansat teze pline de calomnii și total mincinoase în legătură cu esența religiei iudaice. Ca răspuns la calomnia sângelui proferată la adresa evreilor în literatura antisemită interbelică au apărut câteva lucrări de referință în care a fost abordată pe multiple planuri problematica omorului ritual. Menționăm, în acest sens, lucrări ca *Adevărul despre Talmud și Iudaism* de Șama Salzberger; *Omorul ritual din punct de vedere istoric și medical* de dr. Virgil Ciobanu sau *Adevărul asupra problemei evreiești din România în lumina textelor religioase și a statistice*, de Wilhelm Filderman ș.a.

Dacă, în general, cercetarea dosarelor din procesele intentate celor acuzați de omor ritual scoate în evidență faptul că la nici un proces de acest fel nu s-a putut demonstra vinovăția celor acuzați, cărțile mai sus menționate au meritul de a argumenta prin texte teologice și științifice absurditatea acuzațiilor aduse.

Șama Salzberger, un bun cunoscător al Torei și al Talmudului, a citat numeroase pasaje din aceste lucrări care dovedesc că religia evreilor nu numai că nu prevede folosirea sângelui în scopuri rituale dar evreilor li se interzice, în genere, consumarea de sânge. Astfel, învățatul evreu din Botoșani a invocat alături de numeroase citate din Vechiul Testament (Tora) privind interzicerea consumării sângelui de animale, și numeroase citate din Talmud care precizează că mâncarea de sânge omenesc este oprită, chiar și a sângelui propriu²⁵.

La rândul său, dr. Virgil Ciobanu a tratat problema omorului ritual sub aspect medical.

Despre cei bănuți că ar fi fost omorâți de evrei în scopuri rituale se pretindea, de regulă, drept dovadă, că aveau leziuni provocate de ace introduse în piele sau de unelte mai lungi și ascuțite. Dr. Ciobanu demonstrează că împunsăturile cu ace nu produc scurgerea totală a sângelui și nici moartea, iar leziunile provocate de unelte mai lungi și ascuțite pot produce moartea, dar de regulă prin hemoragie internă²⁶.

Hrisoavele domnești mai sus citate, lectura lucrărilor aici avute în vedere și a altora de acest fel dovedesc, cu exemple istorice și științifice, absurditatea acuzelor de omor ritual. Cei care avansau acuzații de omor ritual împotriva evreilor erau mânați de dorința de a demoniza iudaismul, fără să se gândească că prin aceasta demonizează, implicit, și iudeo-creștinismul. Căci atunci când creștinii primitivi au fost acuzați de practicarea omorului ritual, „Sfinții părinți, apologeții creștinismului combăteau cu toată energia aceste acuze și se refereau la evrei ca martori, aducând ca dovezi despre nevinovăția lor cele scrise în Testamentul Vechi, mai ales în Cărțile lui Moise, referitor la pedepsirea celor ce ar gusta sânge omenesc sau de animal”²⁷.

Lya BENJAMIN

Note

¹ Pasca pe care o consumă evreii de sărbătoarea paștelui în loc de pâine.

² V. Ciobanu, *Omorul ritual din punct de vedere istoric și medical*, București, 1924, p. 100.

³ L. Schein, *Calomnia luării sângelui – istoricul ei în România*, monografie de L. Schein. Publ. în: *Anuarul pentru Israeliți*, anul V, București, 1882, p. 55-84.

⁴ Șama Salzberger, *Adevăruri despre Talmud și Iudaism*, Botoșani, 1923, p. 255.

⁵ Elias Schwarzfeld, *O acuzare de sânge la 1710*. Publ. în *Fraternitatea*, an VI, 1884, nr. 44, p. 349. Vezi *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II/2, Editura Hasefer, București, 1990, p. 522-523.

⁶ Cazul de la Onițcani a avut loc în 1726. Vezi *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II/1, Editura Hasefer, București, 1988.

⁷ Cf. L. Schein, loc. cit.

⁸ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIX/2, p. 92.

⁹ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 21.

¹⁰ V. A. Urechia, loc. cit.

¹¹ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XII. P. 139-140.

¹² Dr. M. A. Halevy, *Comunitățile Evreilor din Iași și București până la 1821*. București, Institutul de Istorie Evreo-Română, 1931, p. 86.

¹³ M. Schwarzfeld, în *Analele Societății Istorice „Iuliu Barasch”*, II, p. 116.

¹⁴ Informația provine din raportul lui Timoni consulul austriac din Moldova către superiorii săi din Viena. Vezi B. Vago, *Österreichische Konsularische Interventionen in der Walachei und in der Moldau gegen antijüdische Ausschreitungen* (1801-1803). (extras).

¹⁵ V. A. Urechia, VIII, p. 21.

¹⁶ M. A. Halevy, p. 106-107.

¹⁷ M. A. Halevy, p. 107. Documentul este citat de A. Oișteanu în săptămânalul *Dilema*, nr. 267 din 13-19 martie 1998, p. 2.

¹⁸ M. A. Halevy, *loc. cit.*

¹⁹ V. A. Urechia, vol. X, p. 46.

²⁰ *Revista Biserica Ortodoxă*, XVI, anul 1892, p. 305

²¹ J. B. Brociner, *Chestiunea Israelitilor români*. Partea I până la anul 1848, București, 1910.

²² M. Schwarzfeld, în *Anuarul pentru Israeliti*, X, București, 1887, p. 67.

²³ A. Oișteanu, *loc. cit.*

²⁴ Citat de L. Schein.

²⁵ Sama Salzberger, p. 250.

²⁶ V. Ciobanu, p. 200.

²⁷ V. Ciobanu, *loc. cit.*

Anexa I

București, 1804 aprilie 19

Io Constantin Alexandru Ipsilante voevod i gospod. Zem. Vlahisocie

Prea Sfinția Ta Părinte Mitropolit, fiindcă unii din locuitorii politiei Bucureștilor, hrănind în cugetul lor c deșartă părere că adică neamul evreesc ar fi omorât creștini într-adins ca să ia sînge de la acel omorât, ei pricinuesc dintr-această planie a lor multè netrebnicii și turburare norodului de obște, căci dintr-aceasta dându-se pricină la cei mai mulți din rencipieri și oameni proști care voesc a face sinhisis ca să se folosească pre sineși cu jafari și hrăpîri, fac porniri asupra ovreilor, de care și este știut că nici este la orînduiala legii lor un lucru ca acesta, nici s-au găsit prin cercetare vinovați la acest fel de urmare, de aceea dar poruncim ca să faci din partea Prea Sfinției

Tale cărți, atît către tot norodul de obște cît și mai vîrtos către duhovnicii și preoții din toată politia, care cărți să se citească prin biserici în văzul tuturor de obște, adevărind și încredințînd pe toți că deșartă este această planie ce hrănesc în cugetul lor, și nici într-un chip la legea și la neamul ovreesc nu se urmează o faptă ca aceasta, ci aceasta o făc, precum s-a zis, acei netrebnici și proști numai și numai a se dobândi pe sineși cu nedrepte jafuri care nedreptate nu poate fi primită, nici suferită a se auzi măcar la Domnia Noastră, căci nu numai nu este faptă creștinească de vreun folos sufletesc, ci mai vîrtos este și păcat a pătimi nedreptate și jafuri oameni ce nu sunt vinovați; să îndatorați Prea Sfinția Ta pe toți preoții ca să-i sfătuiască duhovnicește, spre a lipsi din cuget niște păreri deșarte și bîrfeli ca aceasta, căci pre unii ca aceia strașnic se vor pedepsi de Domnie Mea, de care și însuși preoții vor fi învinovați. 1803 aprilie 19.

Orig., A.N. mss. 49, f. 163v. Publ. în revista *Sirai*, VII, 1931, p. 106-107

Anexa II

Articolul, la care face aluzie I. Heliade Rădulescu a fost publicat în *Curierul Românesc*, anul IX (1838), no. 8 din 18 februarie. În rubrica „Ovrei”, Heliade comentează astfel o știre a ziarului din Frankfurt, cum că un evreu ar fi ucis pe un creștin:

„Zic oamenii că o superstiție scărboasă se află între israeliți, care se cuprinde în a crede că, spre a se bucura de fericire sigură în această lume, trebuie să omoară un creștin nevinovat și să se adape cu sângele acestui mucenic.

Legea lui Moisi, tradițiile religioase ale evreilor nu înfățișează nimic, care să poată adevări o asemenea închipuire; nici o faptă asemenea sau analoagă nu poate să ne facă a ne închipui, că vreun Ovreu, în societățile noastre din urmă (moderne), ar fi avut sete de sângele vreunui creștin. Dar un glas se aude în lume: ei au această superstiție; glasul acesta află un răsunset, pe urmă o sută, pe urmă o mie și redactorii gazetelor întind și împrăștie această istorie, fără să-i dovedească absurditatea.

Noi nu ne dăm înapoi înaintea unei datorii, la care ne îndatorează conștiința ca oameni și însărcinarea noastră ca jurnaliști, arătând nu barbaria ovreilor, ce omoară copiii, *pentru că aceasta este minciună și lucru neputincios*, ci barbaria de o sută de ori mai adevărată a unor oameni, care, ca să întărească popoarele împotriva unor oameni tihniți și nesupărători, îndrăznesc a păra de părtași unei ucideri ascunse pe toți partizanii unei religii, ce se ține de a noastră din atâtea părți și căreia, cine cunoaște Biblia, nu poate să-i tăgăduiască un moral foarte înalt.

În Franța, sub Filip cel Lung, ovreii se făcuseră bogați; dar îi izgoniră din țară, defăimându-i că au otrăvit fântânile obștești prin mijlocul leproșilor, și, izgonindu-i, le luară averile, pentru care se și născociseră aceste pricinuri.

Străbateți istoria și veți vedea că de câte ori s-au îmbogățit ovreii prea mult, s-au ridicat asupra-le plâsniri nemilostive și absurde, și lăcomia, luând masca fanatismului, a întăritat împotriva acestor oameni guvernele, ce vremile nu le luminaseră încă.

Slavă Domnului! Înaintarea luminilor în ziua de astăzi numai este o zicere zadarnică. Ovreiul, ce săvârșește o nelegiuire, va fi pedepsit, nu pentru că este ovrei, ci pentru că este vinovat. Și dacă niște defăimări în grămadă (en masse) năpădeau asupra celor îndobitociți vrură, pentru vina unuia, să izbească și să supere o populație întreagă nevinovată, dreapta judecată obștească, statornicirea guvernelor ar putea să arate născocitorilor unor zgomote nerușinate, că se amăgesc, că acum numai sunt vremile de mai înainte; și se află îndestui creștini luminați, ca să arate Europei aceste pâri și defăimări nerușinate cu tot disprețul, ce merită a le arăta cineva”.

Cf. L. Schein, loc. cit.

Lecții despre Holocaust În gimnaziile și universitățile românești

O recentă dispoziție, luată prin ordin al domnului Andrei Marga, ministrul Educației Naționale, îmbracă o semnificație cu totul specială în cadrul procesului de modernizare a procesului de învățământ din țara noastră și de plasare a acestuia la nivelul statelor democratice occidentale. Este vorba, în speță, de introducerea în gimnaziile și licee, în cadrul lecțiilor despre cel de-al doilea război mondial, a unor teme distincte despre holocaust (2-4 ore). După cum precizează ordinul: „Holocaustul a reprezentat o culminație a barbariei în lumea modernă pe care omenirea civilizată a condamnat-o și o condamnă continuu. Este datoria învățământului să păstreze memoria vie a tragediilor ce compun Holocaustul, încât acesta să nu se repete vreodată”.

În acest spirit, ordinul d-lui ministru Marga mai prevede și o sumă întreagă de alte măsuri, a căror semnificație și relevanță nu pot scăpa nici unui om cu dragoste de adevăr și dreptate.

Astfel, Institutul de Studii Iudaice și Istorie a poporului evreu „Moshe Carmilly” din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj și Centrul de Studii Iudaice al Universității din Craiova își vor dezvolta programele didactice și extinde bibliotecile, spre a putea fi puse la îndemâna unui public mai larg.

Inspectoratul General al Istoriei din Ministerul Educației Naționale, împreună cu specialiști din institutele de istorie a evreilor vor elabora lucrări cu destinație didactică consacrate Holocaustului.

Agenția Națională a Taberelor și turismului Școlar de pe lângă M.E.N. va organiza un sistem stabil de excursii periodice ale elevilor din România în Israel, cu vizitarea Muzeului Yad Vashem, pregătirea unor profesori care, după revenirea în țară, vor presa tema Holocaustului.

În fine, în cursul anului 1999 Ministerul Educației Naționale va sprijini participarea unor specialiști din țara noastră la reuniunile internaționale din Israel și Suedia consacrate educației asupra Holocaustului.

Marcel Mihalovici – 100 de ani de la naștere

Consider că este un adevărat privilegiu pentru mine să aduc modestul meu omagiu unei personalități de prim rang a culturii europene: Marcel Mihalovici; Marcel Mihalovici – evreul, Marcel Mihalovici – românul, Marcel Mihalovici – francezul – într-un cuvânt un spirit universal de anvergură a căru, inimă a bătut doar pentru ca muzica să se îmbogățească și să primească în corola ei de lumini, pe lângă atâtea altele și flacăra unei alte menore.

Născut în Bucureștii sfârșitului de veac XIX, la 22 octombrie 1898, într-o familie ce a avut deplina conștiință de a cultiva valorile spirituale, Marcel Mihalovici și-a construit cu migală și dăruire un drum propriu, devenind continuator și izvoditor de tradiție. Primii pași în muzică i-a făcut la o vârstă pe care astăzi am considera-o – poate – târzie: avea zece ani când Franz Fischer și Bernard Bernfeld i-au pus arcușul în mână, l-au îndemnat să mângâie sfios strunele și l-au învățat să asculte, cu atenția încordată, acel tainic ritual al acordării corzilor vioarei. De altfel, vioara i-a vegheat prima vârstă muzicală – între anii 1908 – 1919 – și tot ea i-a fost acel atât de necesar sprijin într-o carieră de excepție. Vioara nu i-a deschis doar gustul pentru arta sunetelor: ea nu l-a îndemnat să-i fie doar tălmăcitor; l-a învățat acel „per aspera”, i-a dat știința rigorii și a fanteziei, i-a încercat răbdarea cu îndelungi și repetate exerciții (obositor de „aceleași” schimburi de poziții) dar, mai cu seamă, l-a răsplătit cu sunurile ei ce fac să vibreze adâncurile sufletului omenesc atunci când sunt rostite cu tâlc.

Vioara i-a adus prețuirea unui alt violonist ca formație, ilustrul compozitor, teoretician, estet și filozof Dimitrie Cuclin, cel care i-a dezvăluit tânărului său discipol arta și știința supremă a muzicii: armonia. Format de Cuclin în spiritul cutezătoarei atotcuprinderi: formă muzicală – armonie – estetică, ajutat și de severitatea contrapunctică însușită în clasa lui Robert Cremer (alt dăruit spirit creator și pedagogic), având susținerea familiei, Marcel Mihalovici hotărăște să treacă dincolo de ceea ce îi putea oferi

Conservatorul bucureștean și să bată cu autoritate la porțile celei mai prețuite, dar și celei mai temute instituții de învățământ muzical din capitala Franței. Celebrul Schola Cantorum îl primește cu brațele deschise pe tânărul ambițios și deja cunosător avizat al celor mai pretențioase căi de abordare în modelarea materiei sonore. Format la București de Cuclin și Cremer, ambii foști elevi ai mentorului spiritual de la Schola Cantorum – îl am în vedere pe Vincent d'Indy – Mihailevici devine, la rândul său, discipol al acestui legendar maestru. Și nu orice discipol. La aproape jumătate din drumul vegheat de Vincent d'Indy în formarea sa componistică, la doar doi ani de instrucție muzicală pariziană, Marcel Mihailevici semnează o primă compoziție de proporții, din păcate se pare pierdută astăzi – baletul *Une vie de Polichinelle*.

Fac precizarea că partitura la care-m-am referit nu este prima sa creație, fiind precedată de o serie de alte incursiuni în lumea cântului: între ele, șase cântece pentru voce și pian grupate în două cicluri – *Trei poeme chineze*, mărturie a gustului pentru ineditul extrem oriental și *Trois chansons entre chien et loup* (Trei cântece între câine și lup). Versurile acestui din urmă ciclu aparțineau lui Marcel Sauvage. O precizare se impune, pentru că de sub pana aceluiași Marcel Sauvage a ieșit și libretul baletului *Une vie de Polichinelle*, lucrare îndrăzneată și interesantă caracterizată ca atare de presa de specialitate. Ea afirmă în 1923, la Teatrul Mogador din Paris o voce nouă pe frontispiciul muzicii secolului XX, o voce care în acei „ani nebuni” în care se căutau cu fervoare ineditul, noutatea, picanterea, originalitate, are un răspuns pentru fiecare: un strop de sare și piper, o notă aparte, aduse de un suflu proaspăt și doar atât cât să nu șocheze dar să-și facă simțită prezența. Spectatorii acestui balet cântat fac o dublă cunoștință, pentru că Marcel Mihailevici se prezintă și în calitate de compozitor și de dirijor.

Se vede, însă, că dirijatul nu l-a pasionat în aceeași măsură, compozitorul dedicându-se ulterior creației pe care a servit-o cu un inimaginabil devotament, traversând împreună, el și arta sa, un secol bulversat și bulversant. S-a aflat, însă, todeauna pe creasta valului, servind drept făr călăuzitor celor ce se încumetau să-i însoțească fie și pe mai scurte perioade de timp.

A răspuns, pe rând și altor chemări în același teritoriu generos, aflând timp și pentru a fi profesor de morfologie muzicală la chiar școala care l-a format, făcând parte din jurii internaționale, susținând conferințe, comunicări, emisiuni radiofonice și de televiziune. A fost cunoscut, iubit, prețuit și venerat de prieteni sau discipoli, de public dar și de specialiști. Pentru prodigioasa sa

activitate, desfășurată mai bine de șase decenii, Marcel Mihalovici a primit, pe rând, Mențiunea onorifică George Enescu – 1919, Premiul II George Enescu – 1920 și Premiul I George Enescu – 1925, Premiul Ludwig Spohr – 1955, Premiul Fundației Copley din Chicago – 1961 și Premiul Societății autorilor, compozitorilor și editorilor de muzică SACEM din Paris – 1966, devenind membru corespondent la Institut de France Académie des Beaux Arts și membru de onoare al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România. Adaug acestora un alt titlu, restituit prin amintirile încă vii ale celor care l-au cunoscut și iubit: altruismul, blândețea și acea nepereche modestie ce i-au fost pecete. Marcel Mihalovici a fost așa cum și-a dorit întotdeauna să fie, așa cum și-a impus: „eu caut să fiu eu însumi, dincolo de orice catalogare sau sistem”. Și a fost, cu adevărat, o insolită prezență în peisajul cultural a cărui inimă era Parisul și de unde pulsa fluxul înnoirilor.

Pentru neasemuitul său dar de a vorbi oricui pe limba sa, de a destăinui ceea ce simte și de a face să vibreze adâncurile firii umane, a fost răsplătit cu suprema distincție – aceea a prețurii depline, a sălilor pline de un public avizat, cunoscător și sensibil care l-a urmat pretutindeni, din Europa până în America sau Australia, fiind prezent nu doar la prime audiții ale creațiilor sale simfonice, vocal – simfonice sau de cameră ci la serii de reprezentații extraordinare. Lucrările lui Marcel Mihalovici erau un adevărat regal: afișele purtând numele compozitorului dădeau organizatorilor manifestării siguranța că respectivul concert se va da cu „casa închisă”, pentru că locurile erau neîndestulătoare atunci când stagiunile muzicale aduceau pe afiș numele său; interpreții își făceau, la rândul lor, un titlu de glorie din a-și înscrie în repertoriu o piesă semnată de Marcel Mihalovici.

Nu puțini au fost aceia a căror carieră a început sau s-a conturat sub semnul lui Marcel Mihalovici. În acest sens, o întreagă serie de mărturii s-au făcut auzite la recentul Simpozion organizat cu ocazia centenarului nașterii sale de către Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România în colaborare cu Ministerul Culturii, Muzeul Național „George Enescu” și Federația Comunităților Evreiești din România: Ion Dumitrescu, Theodor Grigoriu, Paul Constantinescu au beneficiat de prietenia și sprijinul neprecupețit al maestrului. De asemenea, nu este de neglijat faptul că multe concursuri de interpretare aveau ca piesă obligatorie o nouă creație menită să testeze și să certifice valoarea.

Dar să reluăm firul traseului afirmării sale componistice. De la bun început, Marcel Mihalovici a stat sub semnul unei duble afirmări: evreu și român, bucureștean și parizian, interpret și compozitor, dăltuitor în sunet și

cuvânt, învățăcel și profesor, tradiționalist și novator. Această personalitate de prim rang a culturii noastre, de care s-a vorbit – din păcate – prea puțin până acum nu putea să nu așeze un semn definitoriu pe firmamentul celor două culturi muzicale surori – cea franceză și cea românească – culturi pe care le-a servit cu eleganța unui senior. Mai mult chiar: vocația sa profund constructivă s-a manifestat în paralel cu atitudinea sa funciar modernistă. Marcel Mihalovici a pus bazele celor mai semnificative instituții de cultură muzicală din cele două capitale; a fost, mai întâi membru fondator al Societății Compozitorilor Români din București, la 1924, în anii avântatei sale tinereți, iar apoi, la Paris, al Asociației École de Paris – 1928 și al Societății de muzică contemporană TRITON în 1932, în anii mereu tinerii sale maturități.

Primul concert de cameră al proaspăt constituitei Societăți a Compozitorilor Români impune pe afiș o primă audiție de Marcel Mihalovici: *Preludiu și Nocturnă*. Simfonicul jubiliar din 1931 înscrie la Filarmonică, sub bagheta lui George Georgescu, un program mozaicat, din care nu lipsește – alături de Enescu, Castaldi, Rogalski sau Cuclin, numele lui Marcel Mihalovici, legat de celebra pagină *Cortegiul divinităților infernale*. Dese au fost, în țară, asemenea concerte, entuziast primite de public și presă. Triumful lui Mihalovici este cu atât mai evident, cu cât la 1933 un opus ca *Fantezia pentru orchestră* – spre exemplu – era privit ca statuară pagină simfonică, „de mare anvergură arhitectonică”, recunoscându-se capacitatea constructivă a compozitorului. Certele calități de construcție și savoarea deosebită, aspectul de noutate adânc răsădită într-o tradiție îmbinând melosul românesc cu – după caz – intonații orientale, armonie postromantică de maximă densitate, vigoare de accente, robustețe sau, din contra, transparențe postimpresioniste de rafinată culoare, au impus numele lui Marcel Mihalovici într-o Europă muzicală, în acele melopolis care erau Viena, Paris, Madrid, Zürich...

Muzicianul a fost sortit să trăiască și să răzbată, să domine prin capacitatea sa de înțelegere și de pliere la exigențe un secol năpraznic: evoluția situației din țară după cel de-al doilea război mondial îl determină să nu facă pasul atât de îndelung gândit: acela de a se reîntoarce; de altfel, încă la 1936, Ministerul Artelor, în jenă financiară și în ciuda recomandărilor lui Mihail Jora sau Alfred Alessandrescu nu îl susține pe singurul compozitor român prezent la Festivalul de la Barcelona -- Societatea Internațională de Muzică Contemporană. Acest singur compozitor român era Marcel Mihalovici, iar cheltuielile se refereau la deplasarea violonistului Frenkel,

solistul Concertului pentru vioară și orchestră. Motivul? Mihalovici locuiește la Paris și nu la București. Semnificativă și onorantă pentru Societatea Compozitorilor Români – George Enescu președinte, Alfonso Castaldi și Ion Nonna Otescu – vicepreședinți – este retragerea Societății Compozitorilor Români din S.I.M.C., fapt ce a însemnat însă și o ireparabilă pierdere. Era, însă, un gest necesar ce vorbește despre prețuirea de care se bucura Marcel Mihalovici între colegii de breaslă.

Începând din 1948, adoptând modele „en vogue”, acuzându-i pe Enescu și Jora de „operă profund reacționară” și întemnițând pe varii motive muzicieni de frunte, serviciile de cadre întocmesc liste de tipul „foarte activi, activi, merită a fi activați, inactivi sau necunoscuți, dubioși și de scos”. La această ultimă recomandare figura, alături de alte nume de răsunet, între care Ionel Perlea, Paul Constantinescu, Dinu Lipatti, și numele lui Marcel Mihalovici. Un an mai târziu, listei de compozitori omiși din rândurile membrilor i se adaugă George Enescu. Între absenții notorii deja – două nume: Marcel Mihalovici și Stan Golestan. (Precizez că Stan Golestan, elev al aceluiași d’Indy, mai în vârstă decât Mihalovici i-a stat alături și ca premiant Enescu și ca autor pe afișe și, ani îndelungi, la Paris unde un trio despre care îmi rezerv dreptul de a vorbi cu altă ocazie reprezenta cu cinste spiritualitatea iudaică și cea românească, dar și spiritul neobosit al vizionarilor, al căutătorilor de înstăpânire a unei noi tradiții – vasluianul Stan Golestan, craioveanul Filip Lazăr și bucureșteanul Marcel Mihalovici, împământeniți pe malurile Senei, dar visând și cântând Carpații. Dreptate li s-a făcut abia în 1954, când George Enescu, Marcel Mihalovici și Stan Golestan au fost reprimiți membri ai Uniunii Compozitorilor, sub președinția lui Ion Dumitrescu. Deschiderea continuă în 1957, când Mihalovici se reîntoarce, după două decenii, în vizită în România sa natală, împreună cu soția sa, pianista de reputație internațională, inegalabilă tălmăcitoare a lui Chopin, Debussy sau Ravel, dar și lucrărilor soțului ei – Monique Haas, cea care i-a stat alături o viață, veghindu-i clipele de taină ale creației, fiind un exigent critic dar și o prezență plină de grație și rafinament.

Departate de țară și de ai săi, Marcel Mihalovici își dăltuia numele în nemurire, acordându-și lira pentru a cânta viața, triumful ei, al cinstei, binelui și luminii, așa cum a învățat odată cu alef-beit, odată cu a-b-c și cu do-re-mi.

Symphonies pour le temps présent, opere ca *Fedra*, *Gemenii* sau *Krapp*, Simfoniile *Giocosa*, *Cantata*, *Parinta*, *Variata*, *Toccata pentru pian și orchestră* sunt doar câteva repere ale unei creații cu peste 100 de opusuri,

cântate, editate, imprimate, prezente pe marile podiumuri de concert, pe afișele festivalurilor dar, mai cu seamă, intrate în conștiința publicului.

Eu am făcut cunoștință cu creația lui Marcel Mihalovici încă din studenție, la sfârșitul anilor '60, dar m-am „îmbolnăvit” de splendoarea și profunzimea gândirii sale muzicale, mai ales în ultimii ani. Și mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a deschis calea și mi-a dat răgazul să mă apropii de un compozitor ales între aleși.

În privința lui Marcel Mihalovici am propriile opinii, formate și consolidate în urma analizelor pe care le-am făcut la nu mai puțin de 7 lucrări majore. Doctoratul meu în muzicologie se axează în mare parte pe ele; consider că sunt abilitată să susțin cu argumente muzicale de necontestat teza originalității demersului componistic al lui Marcel Mihalovici, ca, de altfel, și a altui evreu român, Filip Lazăr (mai veche dar la fel de stăruitoare „iubire” a mea).

De regulă se consideră că Mihalovici este un continuator enescian, poate și pentru că însuși compozitorul, prieten apropiat al lui Enescu, a afirmat-o nu de puține ori: recunoscând valoarea geniului eminescian și plasându-se, cu modestia care îi era proprie, în „umbra” marelui său prieten. Trebuie, însă, corectat unghiul acestei perspective; de aceea îmi permit să reformulez, să reinterpretez chiar cuvintele lui Mihalovici. Sunt îndreptățită să o fac pentru că atât Mihalovici cât și Filip Lazăr trebuie priviți prin anvergura cutezătoarei lor gândiri muzicale, prin amploarea și diversitatea creației lor. Meritul lui Enescu rămâne evident, neștirbit: el este cel care a făcut auzit glasul românesc în lume, stabilind odată pentru totdeauna magistrala cu dublu sens românesc – universal, dar numai prin acțiunea lui nu s-ar fi creat o matcă atât de generoasă și fertilă. A fost nevoie și de mai tinerii săi compatrioți. Deși se naștea în anul în care Enescu primea confirmarea criticii muzicale pariziene pentru *Poema Română*, Marcel Mihalovici a dus, de pe poziții egale cu Enescu, umăr la umăr cu Stan Golestan și Filip Lazăr o susținută ofensivă încununată de izbânzi, ofensivă pe care a continuat-o înstăpânindu-i spiritul încă trei decenii după încetarea din viață a mentorului său.

Pe Enescu și pe alți „mari” ai secolului, între care Brâncuși, ni i-a adus aproape într-un volum de amintiri, dar și prin muzica sa, de neasemuită vibrație. Emoționantul omagiu adus lui George Enescu și Sonatei sale „în caracter popular românesc”, manifest al gândirii enesciene s-a săpat pentru totdeauna în sonurile piesei *Textes*, purtată la viață sonoră de duo-ul Lory și Ernst Wallfisch.

Dar iată, așa cum apar, în prezentarea făcută de distinsa muziciană Lory Wallfisch, momentele întâlnirii cu compozitorul, înainte de înregistrarea lucrării: „în ianuarie 1979, suiam scările din strada Dragon nr. 15, la Paris, pentru a-i cânta lui Mihalovici lucrarea pentru violă și pian intitulată *Textes*. Era capătul unei munci îndelungate și asidue, care ne-a pasionat timp de mai multe luni, căci era o muzică foarte complexă și „un pic dificilă”, cum remarcă însuși compozitorul într-o scrisoare din 4 decembrie 1977.

„Ce veste bună! Cum de v-ați gândit la *Textes*?”. Și, după aceea: „Doream de mult să scriu o pagină în memoria lui Enescu care a fost, pot să o spun, maestrul meu dar și prietenul meu... Poate ați remarcat omagiul pe care i l-am adus lui Enescu în măsurile de la a 10-a la a 12-a. M-am gândit acolo la începutul mișcării centrale a *Sonatei române*... La Enescu, acest cânt nostalgic (în armonice) al viorii coborând o pedală când înalță, când gravă, mai întâi de Si, apoi de Re, la mine tot un cânt nostalgic, axat pe o pedală de re bemol grav”...

*
* . *

Legat organic de năzuințele școlii românești de compoziție și de frământările acesteia în procesul definirii dialogului național – universal, Marcel Mihalovici reprezintă cazul special al unui compozitor care prin tot ceea ce a creat acoperă o vastă arie de genuri, bogat reprezentată, de la genurile scenice – operă, balet plastic, balet cântat – la simfonic, vocal – simfonic, cameral, vocal, coral, muzică de film sau de radio.

Creația sa a circulat, pledând pentru perfecta pliere a compozitorului la spiritul epocii – neoclasic, postromantic, modernist...

Nota distinctivă a aportului lui Marcel Mihalovici se lasă citită prin cultivarea constantă a tehnicii variaționale, chiar și în forme ce nu păreau apte de asemenea tratare.

Variația reprezintă pentru el încifrarea în muzică a dorinței declarate de permanentă reîntoarcere, de regăsire a Ithacai?

Nu știm dacă este așa; ceea ce știm este că propune o bază de discuție, lansează o temă careia îi conferă un cortegiu de stări, de nuanțe, pe care o abordează din cele mai diverse perspective; rezultă un mozaic scânteietor, seducător.

În accepțiunea sa, variația apare ca derivată din clasicul principiu al imitației de sens gravitațional, unificator.

Expansivă, colorată, dinamică, sugestivă, muzica lui Marcel Mihalovici îi recompune trăsăturile, căutând acordul optim de armonizare a trecutului cu prezentul, a Orientului cu Occidentul.

Să se fi simțit chemat să realizeze acest acord?

Desigur; răspunsul este încifrat în vasta sa creație în care explorează cele mai diverse stări și opțiuni componistice, aducând la viață sonoră imagini vii, strălucitoare în veselia sau nostalgică lor depănare, dar întotdeauna robuste, pline de vână, convingătoare, pledând pentru optimismul său debordant, ironia acidă, fin strecurată, pofta de viață, argumente a căror sumă mărturisește, peste ani, despre o personalitate fără egal numită Marcel Mihalovici, despre o neuitată și continuă prezență în muzica românească și universală a secolului nostru, domnind dincolo de mode și chemându-ne să-i stăm aproape, așa cum a dorit-o el, COMPOZITORUL, dintotdeauna.

Dr. Carmen Stoianov

Publicații evreiești în a doua jumătate a secolului trecut*

I. Argument

Investigarea presei evreiești din România celei de a doua jumătăți a secolului trecut se dovedește utilă și prin aceea că: întregeste imaginea asupra trecutului unei colectivități, israelito-române în speță, care și-a format și afirmat identitatea în planurile cele mai diferite, materiale și spirituale; evidențiază un tărâm de viață spirituală și social-culturală prin care particularitățile unei etnii date devin pregnante, chiar conclusive; readuce în actualitatea memoriei colective gazete, reviste etc. pe nedrept uitate ori subpreciate.

Sunt rațiuni pentru care s-au găsit în timp carturari, mai mult sau mai puțin recomandați ca „istorici ai presei”, preocupați să evoce sutele de gazete apărute în România. S-au ambiționat chiar, în mai multe rânduri, monografiile exhaustive, din păcate neduse însă până la capăt.

E.F. Braunștein, director al revistei *Zionul* [prin 1912], fost colaborator la *Curierul Zionului* [1904] și la alte gazete de orientare sionistă, și-a exprimat, într-o broșură publicată în 1913 și intitulată *La presse juive en Roumanie*¹ intenția de a da o lucrare monografică „ce va fi consacrată presei evreiești în general”²: o asemenea lucrare n-a mai editat însă.

S. Podoleanu, în prefața sintezei sale intitulate *Istoria presei evreiești din România I. (1857-1900)*³ anunța ca fiind certă continuarea acestui prim volum, cu altele două, dedicate, secundul, publicațiilor periodice apărute în intervalul 1900-1930, iar cel de-al treilea feluritelor reviste, almanahuri, anuare, calendare, foi ocazionale și numere unice: aceste ultime două volume n-au mai văzut, însă, lumina zilei.

B. Lăzăreanu, răspunzând la o anchetă (cu premii) întreprinsă de publicația sionistă *Ultimele știri din lumea evreiască*⁴ pentru alcătuirea celei mai bune istorii a sionismului – inclusiv istoria presei sioniste din România și a celei evreiești, în general – a făcut, cu relevanță, următoarele considerații: „... ce se mai poate ști, oare, astăzi despre foile unor cercuri... despre

* Fragment dintr-o lucrare realizată sub egida „Diaspora Research Institute” (Tel Aviv University) în curs de apariție într-un volum colectiv în limba ebraică.

publicațiile acelor societăți de doamne și domnișoare... dar miile de pagini... conținute în... foi volante, ce nu mai pot fi azi cercetate?”

Și totuși, în acea gazetă chiar, distinsul cărturar a susținut, pe parcursul unui serial acoperind mai multe numere, un soi de Dicționar ce repera câteva zeci de „publicații” și „foi” sioniste și generale din secolul trecut, purtând titluri semnificative prin ele însele, ca: *Hamuka Kadimah*, *Şabes-Agudel*, *Ghidile mit griven*, *Der humentaş*, *Hazon-lamoed*... ca să nu le mai evoc pe cele ale unor gazete binecunoscute. Dar nici B. Lăzăreanu nu și-a dus acest inventar decât până la jumătatea drumului, deoarece, concepându-l alfabetic, s-a oprit la litera „H”⁶.

Nici alte încercări, mai modeste, asupra istoriei presei evreiești din România nu au fost duse până la capăt – chiar și simple liste de titluri ori bibliografii analitice, dovedindu-se incomplete sau cu oarecare erori și omisiuni.

Desigur, nu este vorba de o fatalitate ci, pe de o parte de dificultatea regăsirii unor colecții ori a unor numere izolate, pe de altă parte, de lipsa de continuitate în muncă și de sprijin reciproc a cercetătorilor din trecut sau chiar de azi, dedicați domeniului.

În același timp, trebuie, însă, evidențiat că cele două monografii ample și esențiale existente cu privire la presa evreiască din România, prima, menționată deja și datorată lui S. Podoleanu, iar cealaltă, redactată de V. Tambur (*Idișe prese in Rumenie*⁷), reprezintă contribuțiuni de referință în limitele întinderii temelor și perioadelor asupra cărora referă.

Circumscriind, în studiul de față, investigațiile asupra presei periodice evreiești la perioada 1855-1900 și la aria celor două provincii ale Vechiului Regat, lucrările lui Podoleanu și Tambur, cvasi-exhaustive în aceste privințe, nu numai că ne-au călăuzit demersurile dar ne-au ferit și de anume eforturi de „double emploi” sau de erori strecurate de unii analiști și bibliografi aplecați asupra periodicelor în chestiune⁸.

Cu privire la presa evreiască de limbă română și bilingvă (româno-franceză, româno-germană, româno-idiș ș.a.), cercetarea noastră de față s-a îndreptat astăzi doar spre evidențierea unei posibile „analize de conținut” cu deschideri taxonomice, precum și spre scoaterea în vedetă a unor reviste, anuare etc., necuprinse în sintezele noastre anterioare publicate.

Asupra presei evreiești în limbile idiș – amplu descrisă în lucrarea lui V. Tambur – și ivrit, zăbovim doar în măsura în care periodicele pe care le-am despuiat au reprezentat o contribuție de seamă, de tip hascalist sau, mai rar, tradiționalist, la exprimarea unei identități evreo-române cu rădăcini în cultura iudaică, dar cu tulpina ridicată într-un mediu de aculturație ce a condus spre schimbări de orientare vizibile chiar și în forme de expresie în „mame-lușen”.

⁶ Vezi H. Kuller, *Presa evreiască bucareșteană, 1857-1884* (Editura Hasefer, 1996). H. Kuller, *Presa ca document al vremii, în Buletinul Centrului...*, Buc., 1997. H. Kuller, *Presa evreiască din provincie, în Buletinul Centrului...*, Buc., 1998.

Presă evreiască debutează în Moldova, în 1855, printr-o gazetă idiș apărută la Iași, cu titlul ebraic de *Korot Haitim*⁹. Capitala principatului moldav era orașul românesc cu cel mai mare număr de evrei, nu puțini recent imigrați din zone galițiene, ucrainene, ruse¹⁰, în care idișul era folosit ca limbă de intra și chiar intercomunicare.

Evreii moldoveni, neaoși de câteva generații, vorbeau limba română într-un procent ridicat, dar foloseau idișul, uneori, ca primă limbă de intercomunicare (nu întâmplător mulți români moldoveni, mai ales din târguri, aflați în relații de afaceri sau de pură vecinătate cu evreii, o „rupeau” și ei în limba idiș). Pe străzile Iașilor, la mijlocul secolului trecut, dar și mult mai târziu, „graiul idiș putea fi auzit întocmai ca cel românesc”, după cum relatau călătorii străini, sensibili la acest fenomen.

Nu este, așadar, întâmplător că prima încercare de publicistică periodică evreiască din capitala Moldovei a fost în limba idiș: acolo se mai tipăriseră publicații cu litere „ebraice”, se aflau virtuali publiciști și „sponsori”, acolo principele Grigore Alexandru Ghica primise favorabil inițiativa evreiască de scoatere a „gazetei lor”¹¹. Căci primul ziar de limbă idiș este utilizat și ca mijloc de contact al oficialității cu masa celor ce nu aflau „ordonanțele” Jecât prin presa lor și în limba a! cărei scris le era mai accesibil.

În *Korot Haitim*, numerele ce pot fi consultate, aflăm materiale grupate în rubrici mai puțin conturate, dar care evidențiază că acest organ de presă: vehicula știri; sprijinea inițiativele modernizatoare – popularizând învățământul laic în limba țării, pledând în favoarea portului „nemțesc”, încurajând relațiile de respect reciproc cu majoritatea românească. Referirile la viața comercială și economică erau probabil suscitade de faptul că această primă publicație evreiască ce a văzut lumina zilei trebuia să acopere toate zonele de interes ale unor categorii de cititori ce proveneau din straturi diferite – ale meșteșugarilor și comercianților în primul rând.

Trecând acum la relevarea celei dintâi gazete evreiești de limba română*, în speță bilingvul *Israelitul român* [1857], voi remarca aici doar contribuțiile unor cercetători care au evocat acest eveniment editorial în limba țării.

Mai substanțial au scris despre gazetă: M. Schwarzfeld¹², M.A. Halevy¹³, Lazăr Șăineanu¹⁴ care, ca student și colaborator la *Fraternitatea*, a publicat acolo întregul sumar al *Israelitului Român*. S. Podoleanu, s-a referit în repetate rânduri la *Israelitul Român* (vezi și *Cultura* din iunie 1937), dar sub o formă mai extinsă în monografia amintită¹⁵.

Și „istoria” *Israelitului Român* a început, firește, cu o aprobare obținută de o delegație evreiască – primită solemn, la recomandarea lui Hillel R. Manoach, de domnitorul Ghica al Țării Românești – pentru a-i înfățișa planul unor variate acțiuni de „ridicare” a populației evreiești, inclusiv prin

* Despre care am scris pe larg în primul nr. al acestui *Buletin*...

înființarea unui ziar. Propunerile au fost bine primite de domnitor, care aprobase și scoaterea lui *Korot Haitim* la Iași.

Israelitul Român a reținut vreme îndelungată atenția atât prin valoarea intrinsecă a materialelor publicate (toate își aveau, în acea vreme, locul și rostul lor înnoitor) cât și prin semnificația inedită a afirmării colectivității evreiești muntene și moldovene în societatea locală prin mijlocirea unei gazete: în limba țării, de mare deschidere pentru înfișățirea cu nația majoritară militând pentru o aculturație largă, respect față de valorile țării și demnitate față de propriile valori (scoase din imobilism și aduse în fluxul primenirilor înnoitoare).

Prezentarea presei evreiești, sub forma unei narațiuni despre conținutul înnoitor al fiecărei publicații în parte, ar însuma, pentru răstimpul celei de a doua jumătăți a secolului trecut, cam tot atâtea „istorioare” și detalieri de „sumare” pe câte gazete, reviste, anuare au fost. Căci fiecare și-a avut istoria ei, alcătuită din însăși dinamica conținutului însuși, dar și, din motivația apariției, impactul cu cititorii și de ce nu... cancanurile vieții de redacție.

În cursul celei de a doua jumătăți a secolului trecut, mai precis între 1855-1900, pot fi semnalate în Vechiul Regat - ca mai importante - un număr de 4 periodice în ivrit, 2 periodice în română și ivrit, 3 publicații în idiș (din care 3 în română și idiș); 39 publicații în română și un periodic în limba spaniolă. În afară de acestea au mai apărut în limba română (dintre care și 6 bilingve). Un număr de alte circa 100 de publicații ocazionale au apărut în limba română și idiș, din care circa 65 ale „pietonilor”. O publicație a apărut în limba ivrit și spaniolă. Prezentarea, în detaliu a fiecăreia dintre gazete¹⁶ ar fi imposibilă într-un spațiu restrâns.

*II. Elemente de taxonomie a marilor reviste și a unor gazete**

Analiza de conținut a periodicelor de care ne ocupăm este „structurală” prin referirile la părțile componente (rubricație, paginație ș.a.) și „funcțională”, prin relevarea funcțiilor intenționate ori realizate în cazul fiecărui periodic.

Sub raportul structurii, între diversele gazete evreiești, de regulă hebdomadare dar și bisăptămânale sau cu două - trei apariții pe săptămână, existau destule asemănări dar și deosebiri importante și prin care se exprima individualitatea fiecăreia.

Fraternitatea, de pildă, și-a particularizat formula ei ziaristică prin: „arhitectura” fiecărei pagini; relația stabilită între conținut și formă în cazul unor rubrici permanente ca editorialele - de regulă polemice, articole de fond - cu alură politologică și sociologică, corespondențe particulare din comunitățile țării - cu comentariul aferent, revista internă - cu ample referiri la presa românească, revista externă - cu referiri la gazete evreiești de peste

* Vezi descrierea bibliografică a periodicelor în Anexă.

hotare ș.a.m.d. Nu erau lipsite de specific nici rubricile: *Ecoul evenimentelor*, *Buletinul bibliografic*, *Tribuna liberă*, dar mai ales cele numite *Convorbiri literare*, *Studii*, *Critici literare*, *Schițe biografice și istorice*. Foiletonul *Fraternității* (beletristică originală și în traducere, reportaje și schițe istorice ale comunităților ș.a.) surprindea prin insolit iar *Documente și izvoare* prin erudiție.

Egalitatea oferă un alt exemplu important și sugestiv în privința formulei de presă practicate. Ivit odată cu ultimul deceniu al veacului trecut, acest periodic a dovedit o profesionalitate notabilă în ritmarea rubricilor sale permanente: de la „articole de fond”, „cronica săptămânei”, „de-ale comunității”, „știri societare”, „revista internă” (polemici, corespondențe etc.) până la „din străinătate” („știri ce ne pot interesa ca evrei”), „spice” („bucăți picante și hazlii”), „partea literară” (studii, schițe, biografii, recenzii ș.a.). „Foileton”-ul, nelipsit din aproape toate gazetele evreiești, se bucura și în *Egalitatea* de o mare atenție.

S-ar mai cuveni evocate și alte formule ziaristice, cu elemente diferențiatore, în *Apărătorul*, *Vocea Dreptății*, *Răsăritul* ș.a. Sau, dintre cele de limbă idiș și ivrit: *Haietz*, care pe lângă rubrici de știri și articole pe teme de actualitate, publică și nuvele, romane în foileton, suplimente artistice și umoristice ocazionate de sărbători (Purim, mai ales); *Idișer Telegraf*, cu ample reportaje de pe front, subliniind dovezile de patriotism ale evreilor; *Bukarester Israelit*, cu multiple rubrici literare; *Iudit*, cu rubrici politice, literare și critice; *Folksblat*, cu o amplă rubrică consacrată vieții comunitare cotidiene. Dintre publicațiile apărute în provincie atrag atenția, prin rubricate: *Gazeta română-evreiască – Idiș: moldavișe zaitung*, care, axată pe teme politice și comerciale, dezvolta cu precădere rubrici pertinente acestora; *Der idișe Valier*, cu rubrici locale, botoșănene, de interes documentar; *Idișer Volksblat*, cu reportaje, in extenso, despre Ișuv Ereț Israel; *Der Vekker*, cu rubrici de propagandă socialistă și texte cvasididactice de culturalizare generală a evreilor din clasele inferioare ale societății; *Der idișe gaist* care în concurență cu bucureșteanul *Der Vahre Haietz*, se simțea îndemnat să-și „coloreze” textele și rubricile cât mai ademenitor.

În cele ce urmează vom zăbovi doar asupra structurii unei mari reviste, în speță *Revista israelită*, deoarece despre *Analele Societății Istorice Iuliu Barasch* și despre *Anuarul pentru israeliți* am relatat pe larg.

Simpia bibliografiere a sumarelor ei ar totaliza câteva zeci de pagini. Vom recurge, de aceea, și în acest caz doar la taxonomizarea rubricilor permanente și mereu aceleași („de la primul până la ultimul număr”) și în care erau înserate: debateri pe probleme economice, juridice și administrative (în editoriale și articole de fond), articole despre iudaism (tratate într-o viziune liberală și modernă), despre evreitatea iudeo-română și coordonatele emancipării. Manifestările de antisemitism, interne și din străinătate, erau urmărite cu atenție, fără să condiționeze, însă, polemici virulente și reacții pătimașe. Un variat material informativ comunitar-evreiesc era găzduit de „Cronica internă” (societăți filantropice ș.a., școli, așezăminte cultural-culturale ș.a.) iar „Cronica externă” prezenta știri evreiești din toată

* Vezi nr. 1 al *Buletinului*...

lumea. Ambele rubrici găzduiau și materiale analitice privind diverse probleme sociale (familie, comunități etc.), drepturile omului, fapte diverse. Din când în când, *Revista israelită* publica și documente istorice, fără însă să-și facă din aceasta o preocupare exclusivă ca, de pildă, *Amnarul*, la care ne-am referit mai înainte.

O rubrică, foarte bine redactată și de mare interes, chiar peste arcul timpului, era cea bibliografică, în care erau consemnate și comentate publicații și tipărituri demne de a figura în orice „Bibliografie iudaică”, românească ori străină. Orientarea culturală a „Revistei” era poate, cel mai sugestiv oglindită în această rubrică.

III. Gazetele idiș și ivrit – fond și formă

Analiza de conținut a presei evreiești de limbă idiș și ivrit mijlocește o mai mare apropiere de conținuturile etnice și comunitare asociate intim de viața spirituală specific-evreiască. Se dovedește astfel că limba (ca „mamelușen”) nu se prezintă, ca vehicul pentru „idei specifice”, ca o simplă formă pentru un conținut dat. Ireductibilul iudaic, „duș pintele id”, transpare parcă altfel în exprimările în idiș și ivrit (sau ladino), chiar și atunci când erau vehiculate idei socialiste, integraționiste sau chiar... asimilaționiste! În gazetele de orientare emigraționistă și sionistă, tenta specifică a tematicii, ca și ethosul lor, constituiau dominante de continuitate lesne de identificat. Deși haskalice, în majoritatea lor, publicațiile idiș etc. colportau numeroase texte tanahice, sau de comentariu pe marginea lor, texte din literatura ebraică, în general, dar și articole (informative, instructive etc.) asemănătoare cu cele din gazetele surate de limbă română etc.

Mai toate publicațiile idiș etc. precizau în cuvântul lor introductiv, „Către cititori” sau în „Retrospective” că se adresează publicului evreu de toate condițiile, pentru a nu-i lăsa pe cei ce nu cunosc limba română – sau altă limbă modernă – în afara șuvoiului de informații și cultură necesar oricărui om în lumea modernă. Iată, în acest sens, o seamă de precizări binevenite. În *Haiotz*, de pildă¹⁷, în articolul retrospectiv numit „Sfârșit de an 1881” citim: „*Haiotz* a înrâurit mulți evrei din categoria celor „simpli”, oferindu-le cunoștințe despre politică, despre cele ce se petrec în lume. Oameni care altădată nu aflau decât zvonuri circulate „folcloric” la sinagogă sau pe prispa casei, prin ziar, pot afla despre școli și spitale, despre viața economică și socială, despre ishuvul din Eretz Israel în formare, ș.a. Ziarul *Haiotz* este mândru de sine că în ciuda unor dificultăți materiale și a unui interes slab și incipient pentru presă în rândurile oamenilor simpli, totuși gazeta se poate menține, lărgindu-și chiar tirajul”¹⁸.

Presa în idiș, începând încă cu *Korot Haitim* din 1855, milita pentru ridicarea evreului simplu prin cultură și „emanciparea internă”, ceea ce însemna: instruirea copiilor în școli laice și de limbă română; modernizarea portului; efectuarea serviciului militar; culturalizarea maselor. Gazeta bilingvă ieșeană numită *Gazeta română-evreiască*, care apărea în idiș și română, polemiza, de pe o poziție haskalistă, cu susținătorii rabinului Malbim în cele ce priveau învățământul modern, culturalizarea, limba. Evenimentele anilor

'77 (Războiul de Independență) au fost amplu relatate de *Idișer Telegraf*. Informații de același gen oferea și *Der Politiker*, care insera în paginile sale versuri și proză închinată ostașilor evrei de pe frontul Războiului de Independență.

Beletristica ocupa un loc de seamă în toate publicațiile idiș, ce încercau astfel apropierea cititorului de rând atât de cultura evreiască, cât și de cea română și universală. *Dus idișe Blat* publica nuvele și versuri semnate de A. Golfaden, *Bukarester Israelit* traduceri din literatura vremii, *Der Kolonist* texte prelucrate beletristic și de descriere a Ișuv Eretz Israel. Publicația *Iudit* se subintitula „un ziar evreiesc pentru politică, literatură și critică”. *Dus Folksblat*, o publicație a cărei colecție însumează peste 100 de numere, la fel ca și *Dus naie Folksblat* publicau texte literare din autori străini și locali, în cel din urmă semnând și A. Golfaden, I. Linețki ș.a.

Analiza de conținut a presei idiș și ebraice relevă profilul ei specific – rezultat din limbă, tematică, arie de răspândire, complementaritate față de presa evreiască de limbă română, ca și față de presa românească și străină.

Preponderența abordărilor comunitar-interne este vizibilă încă de la primele ziare. Gazete ca: *Die Zeit* sau longevivul *Haiotetz*, subintitulat „Fir gemeinde und handel” sau chiar *Der Oiswanderer*, apărut la București în 1900 (și care reprezenta doar unul din cele 65 de titluri de foi volante de acest fel apărute în diverse localități din țară) descriau situația „internă” a diverselor colectivități.

Emigrarea devenise o dominantă a preocupării evreilor nevoiași din cele două ținuturi românești, Moldova și Muntenia: se milita, sub presiunea momentului, pentru emigrare atât spre Palestina, cât și spre alte locuri dispuse să-i primească pe evrei. Publicația *Degel Triesch*, subintitulată „organ al emigrației evreiești în Cipru”, și apărută la București cu ocazia vizitei fruntașului „teritorialist” care a fost D. Trietsch, milita pentru colonizarea în Cipru, colonie care – se credea – „cu timpul ar putea deveni chiar o parte a unei posibile Palestine Mari”.

Presa idiș de la finele veacului va fi dominată de asemenea proiecte, căci presiunea emigraționistă va face ca tematica respectivă să le copleșească pe celelalte¹⁹. Anterior acestui moment, după cum arătam, tematica gazetelor în idiș și ebraică era variată, cu ample rubrici informative „interne” și „externe”. Nu mai departe decât în 1899, *Die idișe Zukunft*, cotidian de scurtă durată (al treilea apărut în epoca la care ne referim) populariza texte de orientare și cultură sionistă, ample referiri la personalitatea și opera lui Max Nordau ș.a. *Der jüdische Geist*, apărut la Iași, în 1888, sub redacția prodigiosului E. Rokeah, discuta relația dintre sionism și antisemitism, dintre situația evreilor locali și perspectiva ișuvului israelian. Dezbaterea cazului Dreyfuss a prilejuit analiza temei antisemitismului, în componentele ei, europene și locale. Aceeași gazetă, în rubricile „Idiot fin dem Land” și „Idiot fin der Welt”, introducea cititorul într-o lume de știri comentate pertinent pentru acea vreme, când nici un alt mijloc de comunicare în masă nu realiza pentru omul de rând, necititor în alte limbi, atari prestații informative. Dominanta rămânea însă cea de „culturalizare”, ca de altfel în tot ce a întreprins „romanticul” jurnalist E. Rokeah, inițiator al mai multor gazete idiș și ebraice în capitala Moldovei. Varianta ebraică, numită *Talpiot*, va fi dintre

cele mai semnificative în acest sens. După cum, de pildă, *Der rihtige Kompas*, o publicație efemeră din 1897, ca și predecesorul ei *Der Kompas*, ambele dirijate de același Rokeah, vor dezvolta tematica socială a „uliței evreiești”. În 1896, gazeta ieșeană *Der Weker* va exprima un crez „muncitoresc”, nevoalat. De unde și hotărârea de a publica texte partizane categoriilor celor mai nevoiași ale evreimii moldovene: „nu pentru bogătani, nu pentru îmbuibăți, nu pentru cei care au destule mijloace de educație în favoarea lor și a copiilor lor, ci pentru voi, muncitori evrei”. Aceste texte se datorau socialiștilor ce editau și publicația în limba română *Lumina*, adică Max Wexler, L. Gelerter, L. Geler, traducerea articolelor lor în idiș era făcută de Zeidel Helman, același care va insera în gazetă și unele producții beletristice proprii. Sumarul integral al gazetei, reprodus și în alte ziare, permite – în condițiile lacunelor din colecție – aprecierea că în această publicație au apărut articole de orientare doctrinară privind socialismul și problema națională, căile integrării muncitorimii evreiești în națiunea română ș.a.

Având în vedere că tirajul unei mari publicații ca *Haiotz* era de 600 de exemplare, cele 400 de abonamente declarate ale lui *Der Wekker* indica și el o bună oarecare răspândire, mai ales în capitala Moldovei.

În 1895, apărea la Iași, *Die idișe Post*, care își exprima adevărată reagrarizarea evreilor în țara lor, Palestina; servirea adevăratelor interese evreiești de către presa locală, idiș sau română; o informație amplă despre evreimea ieșeană în frunte cu leaderii ei (semnalăm, de pildă, un amplu articol despre S. Pineles, președinte al Howewei Zionului).

Atât *Dus Folksblat*, redactat în 1891 de A. Davidescu, cât și *Dus naie Folksblat*, scos de Dov Ber Sufrin în anii 1882-1883, vor face un recurs la „democrație”, primul pentru a-i mobiliza pe evreii muncitori la „cucerirea” comunităților lor, „dominate de burghezie”, secundul apăsând pe o egală distribuție a rolurilor comunitare între toate categoriile de evrei – epitropiile de comunități nefiind un drept ereditar, ci rezultanta unor alegeri libere și reprezentative²⁰.

Am lăsat la urmă evocarea conținutului informațional al *Gazetei româno-evreiască*, bilingvul ieșean din 1859, remarcat și de A.D. Xenopol, cel dintâi ziar al evreilor din capitala Moldovei conservat satisfăcător în Biblioteca Universitară din Iași, pentru a conchide că încă de la începuturile ei presa idiș era pe deplin consonantă cu cea evreiască de limbă română în ceea ce privea dezbaterea chestiunilor emancipării și reînnoirii structurilor de viață evreiască exprimând modernizarea.

Gazeta Română-Evreească, poartă în idiș titlul *Idiș moldavische taitung* și în această variantă nu reprezintă doar o copie a seriei în limba română: știrile din Buletinul Oficial apăreau doar în idiș. În schimb, informațiile despre învățământ, comunitate (activitatea unor rabini ș.a.), datele privind prețul mărfurilor, comerțul și comerțianții evrei, activitatea epitropilor și instituțiile de asistență, veniturile comunității, consemnarea unor poziții antisemite ș.a., erau publicate în ambele limbi. Cu toate că se subintitula doar *literară, comercială și industrială*, *Gazeta Română-Evreească* a abordat, astfel, o mare varietate de subiecte de interes pentru orice evreu interesat de problematica „aplicativă” a etniei sale. Marcu

Feldman (Cîmpeanu), editorul publicației ieșene și autor a numeroase articole (despre „Capii comunității evreiești din capitala Iași”, „Emanciparea israelită în România” ș.a.) a imprimat, evident, și gazetei o tematică de acest fel.

De remarcat că în *Gazeta Română-Evreiască* ieșeană publicau autori cu opinii diverse, ceea ce sporea atractivitatea periodicului. Ei militau pentru: transparență și democratism în organele alese ale comunității (nr. 1/1859); asistență pentru școlirea copiilor săraci (nr. 2); gestionarea corectă a veniturilor comunității (nr. 3); loterie în favoarea cumpărării de azimă pentru săraci (idem). Un articol teoretic sublinia avantajele încurajării dezvoltării industriilor și producției de mărfuri (idem); altul combatea limitarea instrucției pentru copiii evrei doar la tradiționalul „heder” (nr. 4); de asemenea erau recomandate școlile laice în care se predau științe și limbi folositeare integrării și modernizării (nr. 4); erau combătute afirmațiile din presa română conform cărora evreii ar fi smuls comerțul și meseriile de la români (nr. 5); era schițată macheta unei gazete intitulată *Evreul*, cu misiunea specială de combatere a antisemitismului (nr. 8) și de „răspândire a culturii”. (Ziarul era anunțat ca organ al „conducătorilor actuali ai comunității... organul sudțiilor evrei care prin influență și avere și-au atribuit un rol deosebit în colectivitate” – cu referire la nr. 75 al acestei gazete, număr pe care, însă, nu l-am putut urmări „de visu” și probabil, ca toată această gazetă, inexistent ori confundat cu *Timpul* (*Die Zeit*). Oricum, gazeta *Evreul* este de negăsit și nici menționată altundeva (Vezi Anexa, gazeta *Israel*).

De remarcat consecvența apariției unor materiale în *Gazeta Română-Evreiască* prin care cititorul evreu era informat de cea ce îl interesa în materie de comerț și meșteșuguri, de modalitățile de stabilire a unor relații „civilizate” între straturile bogate și nevoiașe ale evreimii (vezi nr. 10-11).

Am detaliat repertoriul de teme al gazetei bilingve *Gazeta Română-Evreească* cu intenția de a trasa conturul categoriilor de informații ce parveneau cititorilor prin presa evreiască idiș sau/și idiș-română, încă de la începuturi, respectiv din deceniul șase al secolului trecut. În deceniile următoare, presa idiș va asculta pe de o parte de comandamentul profilării „culturale”, de altă parte – și la antipod – al diversificării și... mozaicării.

Existența unei prese în ivrit denota interesul, chiar restrâns, pentru o limbă deprinsă de unii în hedarimi și ieșivot; iar pe de altă parte strădania unor ebraiști convinși de a face din „limba sfântă” un mijloc de comunicare și de cimentare etnică.

Sub raportul conținutului, cele câteva periodice în ivrit apărute în Muntenia și Moldova (cele din Ardeal: de pildă *Hașemeș*, apărut la Sighet în 1884 sau, în același oraș, *Zion* și *Ahavaith Zion*, de la finele secolului nu constituie obiectul studiului de față) relevă o specificitate condiționată de faptul că erau intim asociate fie cu iudaismul și mozaismul, fie cu mișcările de idei și aspirații din perioada Chowewe-Sionismului și Haskalei.

La Iași apare în 1856 *Edut Haitim*, periodic de lungă durată, consemnat de Roman și Mark, dar declarat ca inexistent de W. Tambur. Nici noi nu l-am putut depista în bibliotecile din București și Iași, dar date despre existența sa și chiar referiri sporadice la unele articole apărute pot fi găsite și în presa română. Periodicul ieșean, bilingv, ebraic-idiș, aborda o

problematică general-comunitară și asociată emancipării „interne” și „externe”.

Cu *Et. Ledaber*, apărut la București în 1859, cu texte în idiș și ivrit ne aflăm în zona unei publicații ofensiv ortodoxe, al cărei mentor era rabinul Malbim: sub influența acestuia, redactorii publicației au purtat o polemică nemiloasă împotriva maskilimilor, dovedindu-se acerb anti-reformiști, adversari ai acțiunilor de modernizare atât în planul cultului, cât și al învățământului. În schimb, vedeau, o maximă înțelegere pentru bunele raporturi dintre evrei și stat. În nr. 10 al publicației, Eliezer Margulies îl omagia, de pildă, într-un text elevat, pe domnitorul Al. I. Cuza.

Până la apariția lui *Zimrat Hareț* (1872) s-au scurs mulți ani, ceea ce denotă dificultățile aflate în fața unei gazete scrise în ivrit. Din această publicație – în fapt un supliment literar – nu au apărut decât două numere axate, pe un elogiu adus țării. În 1882 a apărut la București *Haor*, oglindind noul suflu pro-palestinian și curentul de renaștere națională al evreilor din Moldova dar și din Muntenia. Era vremea când olimii din Moinești-Bacău întemeiau în Eretz primele colonii, când Congresul sionist de la Focșani (11-12 ianuarie 1882) dăduse semnalul renașterii naționale. *Haor* reflecta o nouă stare de spirit iar folosirea ivritului ca mijloc de comunicare pare să fi avut, pe lângă altele și o intenție programatică.

În perioada avântului Chowewe-Zionist au apărut și încercări literare în ivrit adopostite în *Haholech*, un supliment ebraic la suplimentul idiș *Sabesoibst* o ilustrează.

Texte culturale în limba ebraică a mai publicat și bilingvul *Talpiot* din 1899 și *Deghel Tritsch*, la care ne-am mai referit.

IV. Structuri funcționale în presa evreiască de limbă română, bilingvă ș.a.

Analiza conținuturilor de presă presupune și strategia pornirii de la structurile funcționale asumate explicit în texte de tipul „Către cititori”²¹, la care ne-am mai referit sau rezultate din tot ce cuprind colecțiile în ele ca informație, comentariu, analiză.

Presa evreiască de care ne ocupăm, deși în cvasitotalitatea ei alcătuită din hebdomadare, bisăptămânale și doar în rare cazuri cu apariții la două – trei zile – cotidiene fiind doar excepțiile, în idiș, semnalate – își asumau: o funcție *informativă*, concretizată în cele mai diverse categorii de știri „specifice”, recte referitoare la evreii locali, uneori și din alte locuri; o funcție *instructivă*, ascultând nu atât de o pedagogie școlară cât de principiile unei andragogii sui generis, de „masă”.

În măsura în care asemenea cunoștințe ajutau la trezirea sau cimentarea cunoștinței (și conștiinței) de evreu: la apropierea de sensurile vechi și noi ale spiritualității iudaice, presa dobânda o funcțiune *educativă*, *cultural-educativă*, iar când această acțiune asculta și de regulile orientării spre anume doctrine, concepții, programe politice ș.a. ea vedea și o finalitate *ideologică-politică*, de propagare a pozițiilor și ideilor proprii - favorizate și valorificate mai cu seamă în contextul luptei pentru emancipare și combatere a antisemitismului - în sfârșit o funcțiune *cultural-artistică*, de familiarizare, pe

măsura gustului și nivelului diverselor categorii de cititori cu literatura și literele, cu comentariul despre artă și inițierea în tainele ei, și, last but not least, o funcțiune *cultural-distractivă* și de mijlocire a sociabilității, ca și de asigurare a *reclamei* comerciale. Ultima pagină a mai tuturor gazetelor era, de regulă, consacrată anunțurilor și reclamelor, de obicei tot din lumea evreiască (un studiu asupra reclamelor de firme evreiești din ultima pagină a gazetelor ar perinda prin fața ochilor un spectacol sugerând, și în acest plan, viața evreiască cu tot palpitul ei dintr-un loc și timp dat). Conținuturile delectative și de „oficializare” a sociabilității (baluri, nunți, așezăminte, petrecerea sărbătorilor ș.a. umpleau întregi „subsoluri” de pagini sau prilejuiau pagini-supliment (transformate apoi în „broșuri”), foarte gustate de cititori.

Insuficienta „specializare” a gazetelor evreiești n-a dus la o diviziune rigidă a „funcțiilor” enumerate. Dimpotrivă, se asista la un „sincretism” dăunător unei prese specializate, dar, în cazul celei evreiești, vădit a fi însăși „culoarea ei specifică”: așa cum cele mai multe gazete „ale nației” (vezi nota 24) puteau fi recunoscute ca fiind „evreiești” și pentru că contopeau cu mare ușurință „universuri lăuntrice” cu altele „din afară”, căci evreul român era occidental când privea spre vest, român sadea aci și oriental când visa la Eret Israel.

Informația. Desigur, ceea ce am putea numi informația propriu-zisă de presă apare carențială într-o perspectivă modernă sau diferă atât cantitativ cât și calitativ de la o gazetă la alta, de la o etapă la alta. Primele gazete idiș și chiar bilingve cu greu ar putea fi numite colportatoare de informații; în schimb, gazete mai târzii ca *Presentul* din Bacău, *Fraternitatea*, *Apărătorul*, *Egalitatea*, *Emanciparea* ș.a. colportau informații dintre cele mai felurite. De remarcat, informația specifică oferită de gazetele cu orientare de organizații: în primul rând cele sioniste, în care pulsau principalele evenimente interne și internaționale, asociate orientării politice național-evreiești (congrese, conferințe, alegeri, fonduri ș.a.m.d.).

Presă idiș, axată mai ales pe colpo tarea unor informații comunitare și iudaice nu neglija, totuși, nici ea domenii ca: informația generală din țară și provincii.

Presă ivrit populariza aspectele noi din Eret Israel. Cazuistica presei evreiești în materie de informație, ca și în celelalte, este, însă, desigur, imposibil de cuprins, fie și numai prin exemplificări pregnante și relevante, într-un studiu ca cel de față. Totuși, pent u „culoare” vom recurge mai încolo la câteva exemplificări.

Funcțiunea politică a presei evreiești depindea, în cea mai mare măsură, de conjuncturile „interne” și „externe”. Anumite stipulații din regimul tipăriturilor, valabile între 1831 și 1862, trimiteau la o cenzură aspră, cu sorginte în Regulamentul Organic și care prevedea interzicerea publicațiilor politice care puteau aduce „tulburarea” liniștii obștești. Revoluția din 1848 a spulberat doar pentru scurt timp aceste prevederi: după înfrângerea revoluției, interdicțiile n-au mai funcționat, totuși, ca mai înainte – nici pentru presa română, nici pentru altele. A devenit posibilă, astfel, apariția lui *Korot Haitim*, în 1855, apoi a *Israelitului Român* în 1857 și a tuturor celorlalte gazete de până la 1862 când a fost desființată cenzura. În

noile condiții au continuat să apară și gazetele evreiești din epocă; unele, ca: *Fraternitatea, Apărătorul, Drepturile* ș.a. dovedindu-se deosebit de „politice”, în sensul combativității lor față de manifestările antievreiești ale unor guverne, partide și personalități, a luptei împotriva antisemitismului, în special împotriva art. 7 din Constituția de la 1866 și a noului art. 7, adoptat la 1878.

Îndeplina în acest fel presa evreiască o funcțiune propriu-zis politică?! Evreii, lipsiți de drepturi civico-politice se puteau folosi nestingheriți de libertatea presei în propria lor presă?! Răspunsul, nu prea lesnicios, comportă unele digresiuni privind posibilitatea participării, în general, a evreilor la viața politică a țării și a exprimării – în primul rând prin mijloacele presei – a unei atari participări integraționiste sau/și „opozitioniste”.

În filozofia socială referitoare la realitățile globale și la problemele țării, inclusiv cea evreiască, se conturau, în România Mică, două tendințe: cea care „filtra” etnocentrist datele realității și le interpreta din punctul de vedere al unui așa-zis interes național, al majoritarilor autohtoni în speță, și: cea care concepea statul modern ca fiind al tuturor locuitorilor săi cu drept egal de cetățenie și acces la viața publică. Între aceste extreme acționau tendințele „mediane”, liberale, conservatoare ș.a.m.d. Evreii se foloseau, în acest sens, de orice împrejurare favorabilă emancipaționismului și integraționismului. Căci în pofida unor tensiuni și contradicții, procesul integrării s-a dovedit, în contextul liberal-capitalist, o realitate: fie că era vorba de presă sau învățământ (numărul de școlari evrei în învățământul românesc sau israelito-român fiind în creștere spectaculoasă) fie de lărgire a diapazonului socio-ocupational evreiesc; de menținere a unor statusuri economice și a unor roluri, uneori chiar proeminente, în economie; de creștere a contribuției evreilor la dezvoltarea literelor, artelor, științei și tehnicii din țară și impunerea unor valori în propria cultură, ca și în cea mondială.

Numeroase aspecte ale acestei dezvoltări atestă că „dubla identitate evreo-română” forjată în procesul integrării s-a dovedit benefică atât sub raportul „creșterii” populației evreiești locale, cât și al ridicării standardelor și valorii conviețuirii evreo-române. Indicând asemenea realități, presa evreiască – chiar dacă nu pierdea nici un prilej de contracarare a antisemitismului local – nu merita, însă, să fie acuzată că alimenta un imago „extern”, defavorabil pentru România.

Căci nici o publicație evreiască locală – cu excepția unora dintre cele emigraționiste – nu a prezentat vreodată stările de fapt locale ca și cum în România evreii ar fi avut fie în a doua jumătate a secolului trecut, fie mai apoi, cele mai vitrege condiții de viață din Europa.

Deschideri culturale. Presa evreiască din România, cu unele excepții spectaculoase, nu poate fi creditată cu o contribuție culturală de nivel înalt; totuși, prin multe din preocupările și realizările ei, a întrupat un act de

* Imago-ul „extern” despre condițiile de viață ale evreilor din România, era, însă, în adevăr deosebit de sumbru. Luzzatti, fost premier italian, considera că în România sfârșitului de veac XIX evreii erau... ultimii servi ai Europei. I. Singer în „Presse und Judentum” serie: „In Rumänien endlich und in den meisten Ländern des Orients ist, wie möglich bekannt, die Lage unserer Glaubensgenossen auch in den Zeiten des tiefsten Friedens eine höchst rückende, eines freien Menschen ganz und gar unwürdige...”²⁶.

creativitate, a stimulat formarea unor curente de opinie novatoare, producând uneori mutații în mentalitățile vechi, unele de sorginte ghețoistă chiar; a conturat condiția evreului român, contribuind la omogenizarea, dar și la diferențierea sa; a circumscris aspectele problemei evreiești în România și a determinat, în numeroase cazuri, ca antisemitismul să-și explicitizeze pozițiile; a întreținut, cel puțin o minimă cultură civică, juridică și politică în rândul unor categorii de evrei; a oferit evreului român sentimentul că participă la o viață comunitară internă și la o viață general evreiască desfășurată de conaționali din Țara Evreilor din Palestina, ca și la a celor mulți din diverse locuri ale diasporei. În același timp, gazetele de limbă română au constituit o ucenicie în deprinderea acestei limbi care, la cei ce nu era „măternă”, se dovedea adeseori săracă și defectuoasă logic și gramatical, păcate de care se faceau vinovate înseși unele publicații de mai slabă profesionalitate.

Prin tematica dezbătută, presa evreiască a deschis un orizont de cultură a vieții cotidiene, indicând conaționaliilor ei că sunt aplecați de civilizație în toate cele: de la veștminte, amenajări domestice, sociabilitate, până la cunoștințe, informații și „usage du monde”.

Textele de presă pe care le datorăm unor corifei ca dr. Iuliu Barasch, supranumit și „Mendelsohn-ul României”, trimit și în materie de iudaism și cultură cărțurărească, la o anume concepție haskalistă asupra iudaismului; intelectuali gazetari (ca I. Barasch, N.C. Popper ș.a.) pot fi considerați inițiatorii unui curent luminist evreo-românesc. *Israelitul Român* a declanșat o adevărată mișcare de idei în acest sens, urmată de totalitatea revistelor și de gazetele mai importante din veacul trecut.

Cercetarea istorică. Cercetarea istorică a jucat un loc major în paginile publicațiilor evreiești de care ne ocupăm. Texte ori documente privind istoria – generală, de ramură, specială – a evreilor din cele două principate românești și apoi din România pot fi aflate în mai toate periodicele: în primul rând în reviste, dar și în gazetele mai de seamă (*Israelitul Român*, *Fraternitatea* și *Egalitatea*).

Erau texte de Franz Josef Sulzer, B.P. Hașdeu, istorici reputați, dar și de Iacob Psantir, I. Kaufman, simpli cronicari sau I. Barasch, L. Zuckerman, I.B. Brociner, istorici evrei de circumstanță, cei trei Schwarzfelzi (Wilhelm, Elias și Moses), istorici-gazetari sau datorate unor savanți (folcloriști, filologi etc.) în alte specialități și istorici prin tangență, cum a fost cazul lui M. Gaster și L. Șăineanu. Căci un Gaster, un Șăineanu, un Solomon Schechter sau, spre sfârșitul veacului, un I. Niemirower, A.M. Beck, cultivând, unii ca savanți, un domeniu sau altul al umanisticii sau/și iudaisticii au adus, în același timp, lumini și în perceperea dimensiunii diacronice (istorice) a domeniului pe care l-au aprofundat.

În ce privește documentele reproduse de presa evreiască, ele aveau un caracter istoric în sensul cel mai larg al cuvântului: de la mărturii epigrafice până la memorate și atestări de mentalitate. Wilhelm Schwarzfeld (1856-1894) a publicat valoroase documente și studii de epigrafie; Elias Schwarzfeld (1855-1915), jurist și politolog, a publicat documente, lucrări și studii istorice atât în *Fraternitatea*, pe care a condus-o din 1881, cât și în marile reviste, în alte gazete din țară și străinătate²⁸. În *Anuarul pentru israe liți* a publicat: „Evreii sub zaveră” (VII, 1884); „Așezămintele evreilor

din Moldova în veacul al XVIII-lea și jumătatea veacului al XIX-lea” (VIII, 1885); „Măcelul evreilor sub Mihai Viteazul al Munteniei și Aron Vodă al Moldovei” (IX, 1886); „Evreii din Moldova sub Conдика Calimachi” (XI, 1888); „Rolul medicilor evrei în Principatele Române în trecut” (XIII, 1890); „Evreii sub Regulamentul Organic” (XII, XIV, 1890, 1891); „Un evreu în scaunul Moldovei la 1591” (XV, 1893); „Evreii sub legislația lui Matei Basarab al Munteniei” (XVII, 1894); „Din istoria evreilor din Țările Române”.

Evocându-i pe cei mai prodigioși, nu trebuie să uităm, însă, nici de lungul șir de gazetari evrei care, în publicațiile la care colaborau, au produs și materiale cu caracter istoric, fapt pentru care și sunt reamintiți în bibliografiile existente privitoare la istoria evreilor din România. Insuși M. Schwarzfeld, într-un articol apărut în revista *Adam*²⁹, evocând începuturile istoriografiei evreiești în sec. XIX a amintit, subliniind importanța lor, pe un Iosef Kaufman din Piatra Neamț, I.B. Brociner din Galați, editor a unor „colecții de documente și un volum, în care se încearcă să desfășoare o parte a istoriei noastre, în limitele intuiției sale”³⁰, precum și pe acel ex-țambalagiu Iacob Psantir, din al cărui *Sefer divrei ha-yamim le Arțot Rumenie* (2 vol. în idiș, Iași, 1871) și *Korot Ha-Yehudim be Rumanien* (Lemberg, 1873) presa locală – de limbă idiș dar și de limbă română – a reprodus fragmente.

Textele de autor și documentele de istorie locală a evreilor, ce pot fi excerptate din presa de care ne ocupăm, scot la lumină, însă, și alte nume de cercetători, mai puțin circulate, care se cuvin reamintite. Îi avem în vedere pe: Iuliu Barasch și N.C. Popper, grupul gazetarilor „străini” (cei doi Levy și S. Carmellin), A. Stern și cei trei Brocineri (Marco, Iosef B. și A.L.), M. Beck și A.M. Beck, K. Lippe și S. Pineles, cu contribuții privind așezăminte și instituții, persoane și evenimente, școli și lăcașe de cult, de sănătate ș.a.

De asemeni, trebuie evocați și gazetarii din presa sionistă pentru contribuția lor la istoricul începuturilor sionismului în România. De aportul lui B. Lăzăreanu în acest sens am mai amintit. În presa idiș au produs texte cu caracter istoriografic I.M. Aziel, D. Suffrin, I.I. Linețki, M. Braunștein, S. Trauman, I. Cassvan, iar în publicațiile apărute în ivrit, E. Rokeah.

Contribuția multora dintre cei enumerați nu este, desigur, propriu-zis istoriografică și nici circumscrisă doar la istoria locală. Taxonomizând putem pune în evidență o varietate de texte în ramuri ca: istoria poporului evreu (antică, medievală, modernă, contemporană), istoria spiritualității iudaice în formele ei tradiționale și noi; curente moderne în viața și gândirea evreiască; evreii în științe, arte, literatură, spectacole, învățământ, presă, cultură de masă, sport ș.a. și, bineînțeles: istoria evreilor din România, în general, pe etape, pe regiuni etc.; participarea evreilor la evenimentele naționale ale țării; evenimentele majore ale evreimii locale; activitatea diferențiată a evreilor în planurile vieții materiale, economice etc. (și spirituale), personalități culturale; memoria colectivă sub formă de tipărituri etc.

Relevând această activitate nu putem trece peste faptul că în materie de cercetare istorică, presa evreiască a impus atât autentice valori, cât și „specialiști fără nici o pregătire”, învederați „poligrafi”... „a căror candidă naivitate analfabetică” condiționa argumentări „ridicole și absurde”, cum a afirmat, cu maximă asprime și nu întotdeauna justificat, un M.A. Halevy³¹.

Culturalizarea de masă. S. Podoleanu a făcut, la un moment dat, următoarea generalizare: „dacă mare parte dintre publiciștii de talent și cu experiență au fost siliți să părăsească țara (în jurul lui 1885, n.n. H.C.), iar cei rămași s-au dat îndeletnicirilor *mai mult culturale decât gazetărești* (subl. ns. H.C.) este natural ca presa evreiască să fi cunoscut o nouă perioadă de dibuire”³⁴.

Orientarea presei evreiești, de limbă română, idiș etc. către tratarea unei tematici menite culturalizării largi – fapt de necontestat – comportă, credem, a rebours, o apreciere pozitivă și nu un blam. „Culturalizarea” a fost asumată într-adevăr, de multe periodice din epocă drept una din strategiile „politice”: prin „emanciparea interioară” a evreilor de rând; prin conturarea identității moderne evreo-române, adaptate exigențelor emancipării; prin răspândirea culturii și limbii române (uneori, paradoxal, chiar și prin mijlocirea unor gazete idiș care traduceau din Alecsandri, Eminescu, Coșbuc ș.a., dezvoltând gustul pentru lectura în original). Situația de mai sus a făcut ca însăși acțiunea politică, inițiată ad hoc de unele publicații evreiești (emancipaționiste, asimiliste, socialiste, chowewe-sioniste), să aibă o evidentă conotație de culturalizare, respectiv de familiarizare a cititorului cu un corp de idei, cu o doctrină sau cu o anumită manieră de reflecție asupra evenimentelor curente sau de serie mai lungă. Chiar și marile gazete politice, ca *Fraternitatea*, *Apărătorul* ș.a., practicau o formulă de presă axată pe o culturalizare socio-politică. Texte de felul: „Talmudul înaintea parlamentului român” (an I, nr. 22), „Societățile noastre antisemite” (an V, nr. 16); „Șovinismul în industria națională” (idem, nr. 46); „Presa română și chestia israelită” (an VI, nr. 33); „Instrucția evreilor în școlile publice” (an VI, nr. 4, 6, 9); „Teoria naționalităților” (seria II, nr. 8); „Principiile moralei evreiești” (idem, nr. 15); „Industria și evreii” (ibid., nr. 27) ș.a., toate din *Fraternitatea*, sunt doar câteva exemple edificatoare.

Egalitatea, în deceniul ei prim de existență dar ultim al veacului trecut, s-a dovedit și ea, poate chiar mai mult decât altele, un ziar de culturalizare integrală.

Cu intenția culturalizării celor mulți, un Elias Schwarzfeld, în primii ani ai deceniului XX va trata, în articole pline de nerv, starea culturală a evreilor din principate iar prin cicluri de schițe, povestiri, nuvele și romane istorice (traduse dar și originale) va dezvolta gustul celor mulți pentru literatura profană.

În cursul primului deceniu de apariție a *Egalității*, numărul seriilor de popularizare (momente importante din istoria evreilor în general, din România în special), s-au cifrat cu zecile.

Marea clasă a textelor cultural-educative (de culturalizare) a fost, în cazul celor mai multe publicații periodice, urmată de adaptări după scrierile unor iudaști, literați, artiști, filozofi, sau alte categorii de gânditori.

Nelipsită era din gazetele evreiești și așa-zisa rubrică *Foița*. Seriale – pe câte 5, 10, uneori chiar 20 de numere – adăpostau traduceri semnificative de tip luminist – „pentru cititorul cărui era adresate”.

Considerații finale. Cele circa o sută de titluri de periodice evreiești (gazete, reviste, anuare, foi volante ș.a.) luate ca obiect în studiul de față sunt pregnante, uneori decisive chiar, pentru ilustrarea modului în care o primă

generație de intelectuali, integrați colectivității locale, au conceput și s-au raportat la identitatea evreo-română în funcție de ideile lor. În gazetele evreiești regăsim aproape toate numele semnificative de intelectuali din epocă care s-au recunoscut și afirmat ca evrei: gazetăria, la începuturi, fiind mai curând o profesiune de credință decât o simplă profesiune, a reunit o bună parte dintrei.

Printre primii jurnaliști evrei, chiar capi de serie, s-au aflat, după cum se știe, medici, rabini ș.a., „străini” ori foarte recent veniți în țară. Galițianul Iuliu Barasch, lituanianul N.C. Popper, francezii Armande și Antoine Lévy și până la E. Rokeah din Safed, S. Carmellin, americanul F.B. Peixotto, au fost câteva nume proeminente de inițiatori de presă. Intelectualii evrei băștinași au fost, însă, cei ce au adus în presa evreiască locală plusul de experiență și concretețe, absolut necesare, fără de care o jurnalistică vie, împlântată în realitățile de aici nu ar fi devenit posibilă. Desigur, respectivilor creatori de presă li se pot aduce numeroase reproșuri: E.F. Braunstein, autorul unei prime și succinte descrieri a presei evreiești din veacul trecut îi reproșează³⁵, de pildă, faptul că a produs, în cea mai mare parte, o gazetărie cu caracter minor și periferic, caracterizată de o culturalitate discutabilă, de lipsă de continuitate, de absența, în numeroase gazete, a unor comentarii pertinente; de evitarea comparării situației evreilor din România cu cea din unele țări vecine; de neglijarea, în general, a informării asupra evenimentelor majore privind evreimea în lume („cronicele externe nu răspund acestui deziderat”), în sfârșit, de ridicarea antisemitismului la rang de obsesie.

Desigur, multe din observațiile formulate de E.F. Braunstein sau intervenite chiar în cursul polemicilor dintre înseși gazetele evreo-române³⁶ sunt valabile în cazul unor publicații efemere, lipsite de experiență ziaristică ori văduvite de orice orizont intelectual. În ansamblul ei, viața publicistică evreiască din secolul trecut a constituit, însă, o zonă de afirmare și creativitate fără de care identitatea evreo-română din acel segment temporal-istoric nu s-ar fi dezvăluit pe deplin. Studiul de față s-a străduit să aducă câteva probe relevante și concludive în acest sens, arătând, în esență, că multe din gazetele, revistele etc., analizate sau/și menționate doar în paginile de față și-au dezvăluit valoarea prin: substanța lor „evreo-română”, prin abordarea situației evreilor din România, implicit a „chestiei evreiești” din unghiul de vedere al intereselor de modernizare a unei minorități etnice acut stăvilite în eforturile ei pentru Egalitate și Integrare deplină; prin schițarea unor variate soluții sau doar exprimarea ori reflectarea lor; prin fundamentarea unui imago sensibil despre evreul sârman, de pildă, care nu era nici hoț nici vagabond cum pretindeau alții; sau despre evreul credincios, care nu se „deda” la omorul ritual cum afirmau antisemiții; despre evreul negustor, care nu era nici mai bun dar nici mai rău decât o cerea profesiunea; despre meșteșugarul evreu, care își practica meseria cu onestitate; despre cugetătorul evreu, care nu era dizolvant de dogme și instituții; despre ziaristul evreu, care nu era „un simplu exhibitor al tarelor locale” de... ochii Europei – cum pretindeau antisemiții învederați. Contrar unor insinuări răuvoitoare, presa evreiască își asuma destinul țării, milita, pentru soluționarea pozitivă a unor stări de fapt tensionate, acționa pentru o aculturație evreo-română, pentru o circulație de valori româno-evree.

Faptul că a existat o presă evreiască – și nu doar un „corp” de gazetari evrei care să activeze în presa generală a țării³⁷ – ni se pare de o importanță majoră pentru circumscrierea unui întreg „palier” a ceea ce am putea numi fenomenul social-etnic evreo-român, „dimensiune” a însăși istoriei evreilor din (în) România.

*
* *
*

Bibliografie

1. Braunstein, E.F., *La Presse juive en Roumanie*, în *Revue Hébraïque*, I (1913), nr. 1, iulie 1913. Extras, Paris, 1913.
2. Braunstein, E.F., *op. cit.*, p. 12.
3. Podoleanu, S., *Istoria presei evreiești din România*, I (1857-1900), 155.
4. *Ultimele știri din lumea evreiască*, După 1924, *Știri din lumea evreiască*.
5. Lăzăreanu, B., *Pentru o istorie contemporană a evreilor din România*, în *Știri din lumea evreiască*, 7 februarie 1925.
6. Lăzăreanu, B., *Pentru o istorie contemporană a evreilor din România*, în *Știri din lumea evreiască*, Buletin al Federației Sioniste din România. Serialul, conceput alfabetic, începe în nr. 153/7 februarie 1925 și se întrerupe la litera H (vezi nr. 171). Autorul mai revine, ocazional, la presa evreiască, evocând răzleț în numerele 174, 177, 203, 220 diverse periodice – dar nu în ordinea alfabetică a serialului anterior.
7. Tamburu, W., *Presa idiș în România. Un centenar – 1877-1977 – de la apariția în București a primului cotidian idiș în lume*. (Contribuții la o monografie). Editura Kriterion, Buc., 1977, 349 p. în idiș.
8. Vezi, de pildă, referirea făcută în *Publicațiunile periodice românești* (vol. I, 1913, p. 724), la o inexistentă gazetă, denumită *Et leranet*, din 1859 (confundată probabil fie cu *Et ledaber*, din același an, fie cu *Di țait – Timșul*).
9. Vezi anexa I.
10. Mărieș, Stela, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Iași, 1985, 173 p.; vezi și Colescu, L., *Recensământul general al populațiunii României. Rezultate definitive*, Buc., 1905, LXVI+461 p.
11. Apud, S. Podoleanu, *op. cit.*, p. 13.
12. Schwarzfeld, M., *Dr. Iuliu Barasch, omul-opera – Bucăți alese*, Buc., 1919, p. 307.
13. Halevy, M.A., *Monografia Templului Coral din București*, Buc., 1935, p. 26.
14. *Fraternitatea*, III, 1881, nr. 27 din 10 iulie.
15. Podoleanu, S. *op. cit.*
16. Vezi Anexa I.
17. Vezi: nr. 372 din 30 decembrie 1881.

18. *Der Veker*, în idiș, organ al grupeii social-democrate „Lumina”, Iași, 1890, nr. 1; vezi și Tamburu, W., *op. cit.*, p. 107
19. Podoleanu, S., *op. cit.*, p. 154.
20. *l...l*, *Unser Progress*, editorial, în idiș, nr. 1 din 17 martie 1892; vezi și Tambur, W., *op. cit.*, p. 97.
21. Primul număr al oricărei gazete sau reviste era fie precedat de o anume foaie volantă (sau chiar broșură) independentă – prin care erau prezentate intențiile și coordonatele programatice ale noului periodic – fie că în chiar acel număr un editorial sau articol de fond îndeplinea acest oficiu. O antologare a acestor texte, intitulate „Către cititor” sau „Chemări”, sau „Explicații”, ar fi elocventă, pentru optimismul și amploarea planurilor cu care orice publicație nou ivită pornea la drum.
22. Raportarea în acest mod la evrei a fost o consecință firească a dinamicii ideii etnocentriste în doctrine ale culturii românești – unele foarte depărtate încă de o ostilitate funciară față de cei ce se autopercepeau euforic ca israeliți-români. Concludente în acest sens sunt unele idei poporaniste (C. Stere), semănătoriste (N. Iorga), junimiste (M. Eminescu), etniciste (S. Mehedinți) și chiar liberal-șovine (I. C. Brătianu).
23. Bogdan-Duică, Gh., *Românii și evreii*, Buc., 1913, p. 28 (cap. 2).
24. Vezi: Iorga, N., *Istoria evreilor în țările noastre..* Memoriile secției istorice, tom XXXVI, p. 205 și Extras, p. 40, 41, 204. Tot cu privire la presa evreiască putem cita și Iorga *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916* (vezi p. 159): „De când s-a format un tineret intelectual evreiesc la noi, o presă menită apărării intereselor nației apare în România. Ea n-a contribuit puțin la înăsprirea relațiilor cu elementul dominant. Astfel, *Fraternitatea, Emanciparea* (1891 în curând (1897-8) „Organul asociațiunii generale a Evreilor Pământeni” (alta în 1891-2), *Egalitatea...* De un timp, și propaganda naționalistă evreiască își are organele publicate în românește, ca *Revista Israelită* a domnului E. Schwarzfild, *Buletinul societății Zion* (1875-95, 1897-8, 1901, 1903-5), *Revista Israelită* (1886 și urm.)...”

Caracterizarea cea mai subiectivistă făcută presei evreiești din epocă, o găsim, însă, peste multe decenii în lucrarea lui Ath. Hiciu, (*Evreii în țările românești*, Buc., 1941, cap. II-III) în care despre gazetele evreiești din sec. XIX se afirmă: „În linii generale, ele sunt impertinente și au îndrăzneala... să jignească cele mai străfunde simțăminte naționale, precum și duceau lupta contra bărbaților politici care vegheau la apărarea personalității națiunii românești”. În fine, aceste publicații au întreținut atunci ca și mai apoi „o atmosferă de enervare și serveau ca punct de plecare sau ca teme aparent pentru presa și diplomația străină de a se sesiza de stările aparente de la noi” (*op. cit.*, p. 229-230).

25. În *Anuarul pentru israeliți*, începând cu vol. VII (Buc., 1884) au fost publicate, cu regularitate, articole de sinteză intitulate „Situația evreilor din România. Privire retrospectivă asupra anului...”. Prima „Retrospectivă” a fost semnată de E. Schwarzfild, iar celelalte (din vol. VIII-XIX) de M. Schwarzfild. Alăturate, aceste sinteze oferă un sinoptic asupra vexațiunilor, nedreptăților și opreliștilor hărăzite evreilor sârmani din vremea aceea și inaugurate cu „epoca nouă” deschisă de adoptarea în

Cameră la 7/19 octombrie și de Senat la 11-23 oct. 1879 a aceluși nou articol 7 din Constituție.

26. Singer, I. *Presse und Judenthum. Zweite Auflage*, Wien, 1882. Verlag der Buchhandlung D. Löwy; vezi p. 9, care exprimă o opinie discutabilă, de subestimare, a nivelului presei locale. Ceea ce-l face pe autor să îndemne presa evreiască occidentală: „Cultur und Fortschritt zu tragen zu unserm im Unbildung, Obscurantismus und Zelotismus befangene Brüdern in Galizien, Russland, Rumänien und den Ländern des Orients” (p. 14).
27. Vezi: Iancu, C., *Les juifs en Roumanie, 1866-1919*; vol. I, *De l'exclusion a l'Emancipation*. Edition de l'Univ. de Provence, 1978, 382 p. + Documents. Vol. II, *L'emancipation des Juifs de Roumanie (1913-1919)* „Collection Sen”, Centre de Recherches et d'Etudes Juives et Hébraïques, 350 p.
28. Schwarzfeld, E. a publicat studii apreciate în periodice străine ca: *The american Jewish Year Book*, Philadelphia, 1900 p. 25-63; *Revue des Études Juives*, tom XIII, p. 127-130 ș.a
29. Schwarzfeld, M., *Cum se va putea realiza o istorie a evreilor din România*, în revista *Adam*, anul IX, nr. 95, 1 februarie 1937.
30. *Loc. cit.*, p. 3.
31. Halevy, M.A., *Contribuțiuni la istoria evreilor din România*, Buc., 1933.
32. Vezi: Schweig, M., *Indicatorul Saronului*, Buc., 1915.
33. Vezi: Almanahul ziarului *Tribuna Evreiască*, Iași, 1939.
34. Podoleanu, S., *op. cit.*, p. 97.
35. Braunstein, E.F., *op. cit.*
36. Polemici deosebite au implicat, la începuturi, gazeta *L'Écho Danubien* de o parte și restul presei evreiești de alta. Mai apoi, au polemizat reciproc *Apărătorul* lui A.S. Gold cu *Fraternitatea* lui I. Auerbach. În perioada de după expulzările din 1885 sunt de menționat polemicile îndreptate de *Vocea Dreptății* și *Haiotetz* împotriva *Luminii* lui St. Stâncă, la 1887 sau cele dintre *Revista Israelită* și noua serie a *Fraternității*. Pincu Schwartz, ctitorul *Dorinei* și fost colaborator la publicațiile lui M. Botoșăneanu, (*Drepturile* și *Pământeanul*) și chiar la *Egalitatea* și *Revista Israelită* s-a războit cu aproape întreaga presă evreiască de limbă română. Uneori, aceste polemici erau minore și lipsite de urbanitate: în multe cazuri obiecțiunile aduse puteau fi luate, însă, în seamă.
37. Pentru a evoca doar câteva nume prestigioase amintim de Husar și Bolocan la *Adevărul* lui Beldiman, de S. Pauker la *Lupta* lui Gh. Panu, de S. Rosenthal și Roth la *Timpul* lui I. Catargi, de L. Dichter și Diamandescu în *Constituționalul* lui Petre Carp, de A. Berkovici și Al. Rubin la *L'Indépendance Roumaine*, de M. Canianu, la *Românul* lui C.A. Rosetti, de H. Streitmann și G. Grossman la *Țara* lui Cristodulo, de A. Honigman la *Evenimentul* lui G.A. Scorțescu. Apoi, nu trebuie uitat că Ronetti-Roman a fost coleg de redacție cu Eminescu și Caragiale, la *Timpul*, că Em. E. Fagure și Steurman-Rodion, dr. Ghelerter și dr. Ygrec au excelat la *Evenimentul literar* și apoi la *Lumea nouă*, alături de S. Sanielevici, A. Gherea, Brănișteanu, S. Grossmann, B. Literescu, A. Toma, Ț. Labin.
38. Sefardimii din România, cu un trecut important în Țara Românească, cu o problematică comunitară oarecum deosebită de cea a așkenazimilor și cu

un statut social și imago (self și hetero) net superior cel al așkenazimilor din țară, s-au dovedit oarecum deficitari la capitolul presă evreiască: nu cunoaștem, în perioada de care ne ocupăm, decât *Luzeri de la Pasensia*, în spaniolă și *Har-Sinai*, în spaniolă și ebraică. Primul apare între 21 noiembrie 1885 și 18 decembrie 1888, iar al doilea în 1894, ambele la Turnu Severin.

39. Au fost expulzați, samavolnic, pe baza Legii asupra străinilor, din aprilie 1881, un număr de gazetari evrei născuți în țară printre care: E. Schwarzfild, cunoscut combatant împotriva guvernanților ce se dovedeau ostili evreilor pământeni, M. Aziel de la *Haiotetz*, I. Bettelheim, redactor la *Bukarester Tageblatt*, I. Schein, prim-redactor la *Bukarester Zeitung*, I. Auerbach, proprietarul combativei gazete *Fraternitatea*, M. Brociner, I.H. Fior, gazetari recunoscuți, și M. Gaster, savant reputat ce publicase în *Românul* un protest împotriva întâmplărilor de la Brusturoasa.

După un timp guvernul a revocat, pentru unii expulzați, decretul de expulzare, pentru ca numai după doi ani să fie din nou expulzați alți gazetari evrei din România.

40. Din presa general evreiască cititorul putea afla, încă înainte de 1897, despre: grupurile „Bilu”, debarcate la Jaffa în vara anului 1882; coloniile Zichron Iacov și Roș Pina, înființate de emigranții români din Moinești, despre: „sponsorul” Edmond de Rotschild al acestor colonii, despre mișcarea spirituală inițiată de „Ahad-Haam” și despre revigorarea laicizantă a limbii „sfinte” de către Ben Jehuda. Gazetele sioniste de după 1897 vor mijloci primele contacte: cu ideile lui Th. Herzl (1860-1904), inițiatorul sionismului politic; cu ideile marelui „sponsor” al proiectului de Stat Iudeu, baronul Hirsch, fondatorul în 1891 a I.C.A.; cu ideile lui Max Nordau. Din această presă cititorii au aflat amănunte despre congresele sioniste (1897, primul, și celelalte trei până în 1903 etc. etc.).

Anexă: Publicații evreiești (1855-1900) sub Zodia haskalei*

Korot Haitim (oct. 1855), în idiș, Iași. Primul ziar idiș din lume; și-a asumat misiunea răspândirii printre evreii moldoveni a unor idei moderne despre emancipare, învățământ laic, cultură pentru cei mulți.

Edut Haitim (1856), în ebraică, Iași. Din relatări indirecte, rezultă orientarea spre „popularizarea” culturii iudaice.

Israelitul român (apr. 1857), bilingv româno-francez, București. Inaugurează perioada „romantică” a aculturației evreo-române. Pregătește spiritele pentru o deschidere și înfrățire evreo-română bazată pe o diferențiere ce unește și nu învrăjbește, dar propagă și idei iudaice.

* Cercetare întreprinsă în cadrul unui contract cu „Diaspora Research Institute”, Tel Aviv University.

Gazeta Româno-Evreiască (mart. 1859), bilingv român-idiș, Iași. Publicație deschisă spre modernizare. Militează pentru curmarea „afacerilor” din sânul comunității; solicită emanciparea tuturor instituțiilor evreiești.

Timpul (Die Țait) (mai 1859), bilingv, româno-idiș, București. Îndemnuri pentru integrarea cât mai deplină în cultura țării. Împotriva fanatismului ortodoxist.

L'Écho Danubien (sept. 1865, Galați, aug. 1867, București), bilingv francez-român. Spații rezervate dezbaterii aspectelor politice și economice ale problemei evreiești. Militează pentru liberalism, asigurându-și cititorii că doar „concuranța [inclusiv cea interetnică – n.n.] asigură opulența”.

Viitorul (noiembrie 1866), bilingv româno-francez, București. Se axează pe informații generale și pe chestiuni de educație laică.

L'Espérance (decembrie 1866), bilingv francez-român, București. Tinde să amelioreze imago-ul intern și extern despre evreii români, susținând dreptul lor la prevederi constituționale moderne și civilizate.

Israelitul român (august 1868, seria a doua), bilingv francez-român. Reapare la 12 ani după prima serie, menținând același crez integraționist exprimat în formula „... a bate la poarta cetății române până ni se va deschide”.

Rumänische Post (aprilie 1871), bilingv german-român, București. Din 1872 apare și sub denumirea de *Poșta română*. În prima variantă, doar germană, referirile la evrei sunt puține; în varianta bilingvă, publică studii și anchete asupra condiției evreilor moldoveni și munteni. Merită subliniată în mod special ancheta Peixotto-Stern privind starea evreilor din Moldova.

Timpul (februarie 1872), bilingv româno-ebraic, Iași. Propune un plan de durată pentru popularizarea dreptului evreilor „de a lua parte la lucrările țării”, inclusiv la cultura ei.

Vocea apărătorului (septembrie 1872), în română, Iași. Ziar ce inaugurează seria celor apărute doar în limba română. Exprimă crezul noii generații, decisă să militeze pentru aspirația evreilor spre libertate, fraternitate și patriotism.

Zimrat Haareț (1872), în ivrit, București. Revistă literară.

Revista Israelită (mai 1874), în română, Iași. Publicație care se delimitează de gazetele evreiești „politice” și își afirmă caracterul eminent cultural, vădit în: popularizarea unor mari figuri ale iudaismului mondial și local publicarea unor documente privind evreii din România, „reportaje” despre școli, așezăminte ș.a. din Iași, București și Bacău.

Hajoetz (iunie 1874), în idiș, București. Ziar de informație. Știri, articole, nuvele și romane (în serial). Satisface interesul crescând al cititorului de idiș pentru veștile din țară și străinătate. Din 1895, va purta titlul *Der Wahre Hajoetz*.

Presentul (septembrie 1876), în română, Bacău. Gazeta urmărește îndeaproape evenimentele evreiești asociate Războiului de Independență. Oferă ample știri comunitare locale.

Der Politiker (martie 1877), în idiș, București. Cotidian efemer. Câteva zeci de numere doar. Ziar cu știri provenite din „izvoare străine”.

Dus idische Blat (martie 1877), în idiș, București. Cultivă o limbă idiș curată, lipsită de pedanterii și germanisme. Orientare predilectă spre informații culturale, române și evreiești.

Idischer Telegraf (aprilie 1877), în idiș, București. Primul cotidian idiș din România. Descrie cu patetism sentimentele patriotice ale evreilor în lupta pentru neatârănarea țării. O notiță apărută în numărul 399 poartă semnătura unui redactor cu nume... Adolf Hitler (nume aflat și pe o mașivă din cimitirul bucureștean „Filantropia”).

Anuarul pentru israeliți (1877/1878, Bacău, din 1878, București), în română, uneori cu anexe în idiș și ivrit. Tematică variată, privind segmente ale iudaismului tradițional și modern, ale culturii și cercetării evreiești moderne. Izvor de informații

culturale iudaice, de cercetări de istorie locală, sursă de comentarii avizate, tribună de apărare a intereselor evreiești.

Haholech (1878), București. Supliment ebraic la foaia *Şabes Oibst*, publicată de Hajoetz.

Fraternitatea, (iunie 1879), în română, București. Organ foarte combativ pentru revendicarea dreptului la existență civică și egalitate, alături de români. Studii despre trecutul evreilor de pe aceste meleaguri ce se străduiesc să demonstreze autohtonitatea și dreptul evreilor la naturalizare în masă. Gazeta preconiza respectul legilor și autorității, recomandând populației evreiești un comportament exemplar în acest sens.

Buletinul Înfrățirea Zion (iulie 1879), în română, București. Cu denumiri diferite pe parcursul apariției. Bilansemnează activitatea lojilor masonice evreiești din capitală și în țară: circulare, adrese, bilanțuri, rapoarte ș.a. Se autoprezenta ca o revistă eminamente culturală și educațională.

Iesrup (1880), în ebraică, Iași. Redactor, E. Rokeah. Organ de educație laică în ivrit.

Die jehudișe presse (1880), în idiș, București. Adresată cititorilor de idiș pentru a le spulbera unele prejudecăți în legătură cu inutilitatea învățării limbii țării. Gazeta își propunea să dovedească – tocmai în limba idiș și recurgând la materiale „românești” – contrariul.

Apărătorul (ianuarie 1881), în română, București. Pe pozițiile mișcării naționale și culturale „Chowewe Zion”. Militează pentru ridicarea sentimentului național evreiesc până la cotele patriotismului oricărei națiuni cu țară proprie. Unele deosebiri de orientare față de *Fraternitatea* au dus la polemici aprinse între aceste două publicații de frunte ale evreimii române.

Der Kolonist (mai 1881), în idiș, București. Stimulează și încurajează pe cei care vor să se stabilească și să devină agricultori în Ereț Israel.

Armonia (1881), în română, Focșani. Organ chowewe-zionist, cu informații și materiale de importanță locală.

Naie idișe Țaitung (1881), în idiș, Iași. Informații politice generale, popularizarea situației işuvului din Ereț Israel.

Stindardul (octombrie 1882), în română, Focșani. Impulsionează emigrarea tineretului. Articole despre condițiile locale vitrege care fac necesară emigrarea oriunde ar fi primiți evreii. Se recomandă Turcia, Palestina ș.a.

Haor (februarie 1882), în ivrit, Botoșani. Își propune să aducă „lumina” în rândul celor sărmani.

Der Emigrant (1882), în idiș, Galați, apoi București. Organ chowewe-zionist; militează pentru işuv Ereț Israel.

Der rumenișer Israelit (iulie 1882), în idiș, Iași. Popularizează sprijinul acordat de instituții externe (A.I.U. ș.a.) și comunitar-interne emigrării evreilor români.

Die Hofnung (1882), în idiș, Piatra-Neamț. Publicație politică, literară, comunitară și familială, din grupul celor editate de E. Rokeah, în scopul răspândirii de cunoștințe.

Ihudit (decembrie 1883), în idiș, București. Publicație politică, literară și critică.

Die Wahrheit (1883), în idiș, Galați. Editată de Dov Beriș Margulis, colaborator la diverse gazete ivrit, ca: *Hamaghit*, *Haivrit*, *Haihudi* ș.a., va prelua o parte din conținutul cultural al acestora, transpunându-l în idiș.

Kol Rina (1883), în idiș, București. Caiet de cântece, cuplete, foiletoane cu conținut literar-distractiv.

Der idișe Wahter (octombrie 1884), în idiș, Botoșani. Informații variate și texte literare.

Ecoul tinerimei (mai 1885), în română, Iași. Orientare asimilistă voalată. Texte marcate de neclarități de concepție și exprimare.

Asimilarea (iulie 1890), în română, București. Avangard al orientării asimiliste apărute la finele veacului. Militează pentru „dizolvarea” etniei evreiești în masa celei majoritare.

Hațofe (august 1890), în idiș, București. Tematică comunitară, cu atitudini critice față de mentorii colectivității evreiești.

Adio (1890), în română, Botoșani. Publicația emigranților „pietoni”: semnalată în variate sinteze ca fiind printre cele dintâi publicații ale emigranților.

Emanciparea (iunie 1891), în română, București. Își suspendă activitatea prodigioasă după numai un an în favoarea gazetei, de mai mare impact, *Egalitatea*. A militat pentru drepturi cetățenești, tratând și o problematică cu caracter politic-comunitar.

Dus Folksblat (iulie 1891), în idiș, București și apoi Iași. Publicație politică, literară, comercială. Informații de interes curent, știri senzaționale menite să sporească curiozitatea cititorului de rând pentru evenimentele locale și străine.

Dus naie Folksblat (martie 1892), în idiș, București. Continuator al lui *Dus Folksblat*. Militează pentru democratizare și transparență în viața comunitară. Cuprinde o seamă de medalioane de rabini, printre care o interesantă expunere asupra vieții și operei lui Malbim. Este pentru o sinteză între tradiție și modernitate și cere ca ele „să nu se bată cap în cap”.

Die idische Post (februarie 1895), în idiș, Iași. Informații curente referitoare la viața comunitară, la evenimentele de organizație (chowede-sioniste), date de palestinografie și știri evreiești din lumea întreagă.

Der wahre Hajoetz (vezi *Hajoetz*).

Lumina (octombrie 1895), în română, Iași. Organ al cercului de propagandă social-democrată „Lumina” din Iași. Cuprinde analize teoretice despre muncitorii evrei și despre problema evreiască, într-o interpretare marxistă. Include inserturi cu aluzii la literatura biblică.

Der Grager (1895), în idiș, București. Sub acest titlu, în diverse bibliografii se fac trimiteri la publicația ieșeană *Lumina*. Deși exprimă rezerve față de emigraționism și sionism, considerând că problema evreiască trebuie soluționată „acolo unde s-a ivit”, nu se opune, totuși, ideii unui anumit naționalism iudeo-muncitoresc.

Der Kompas (1896), în idiș, Brăila, apoi București. Din categoria publicațiilor sioniste editate de prolificul E. Rokeah, venit special în țară pentru a scrie despre Țara Israel. În 1897: *Der richtige Kompas*.

Drepturile (ianuarie 1897), în română, Focșani. Promotor al apariției unui organ numit „Asociațiunea drepturilor evreilor care au satisfăcut Legea recrutării”. O gazetă locală cu largi deschideri pentru tematica politică a întregii țări, cu referiri la viața parlamentară etc.

Pământeanul (martie 1897), în română, Galați. Continuă activitatea începută de *Drepturile*. De asemenea, organ al „Asociațiunii drepturilor evreilor care au satisfăcut Legea recrutării”. După Congresul sionist de la Basel, din 1897, gazeta publică discursuri rostite cu acest prilej.

Controlul (iulie 1897), în română, Brăila. Ziar al Comunității israelite locale, cu informații despre așezăminte, cercuri și organizații evreiești.

Emanciparea (iulie 1897), în română, București. Organ al „Asociației generale a israeliților pământeni”. Disociind evreii pământeni de cei străini (austrieci, unguri, ruși ș.a. – fost sușiți sau nou veniți), gazeta militează pentru dreptul la viață politică și civilă doar al celor dintâi. Publicația demască excesele antisemite. Ultimul număr apărut la Galați descrie pe larg tulburările produse de studenții antisemiți la Congresul evreilor pământeni.

Ahavath Sion (februarie 1898), bilingv idiș-român, Galați. Organ oficial al Comitetului central sionist din România, subintitulat „organ al ideilor sioniste”. Ample informații despre devenirea mișcării sioniste herzliene în diverse localități ale țării. Se

pledează pentru superioritatea noii mișcări în raport cu vechile forme ale mișcării chowewe-sioniste.

Der idische Gaist (mai 1898), în idiș, Iași. Acuratețe în stil și limbă. Conținut de nivel superior, impecabil redactat. Este una dintre cele mai bune publicații din seria celor editate de E. Rokeah. Tematica gazetei: ideile sioniste, plecarea în Ereț Israel, pregătirea pentru restratificarea socio-profesională. Condamnă antisemitismul european și cel local (cazul Dreyfus etc.).

Vocea dreptății (iunie 1885), în română, București. Cvasiasimilist: integrare maximă în cultura țării, dar fără renunțare la propriul specific. Lozinca gazetei: „nici datorii fără drepturi, niți drepturi fără datorii”. Împotriva antisemitismului, dar și a fanatismului ortodoxist. Împotriva „valului” de botezuri, dar și a enclavării exclusive în iudaism.

Die naie Tait (1885), în idiș, Botoșani. Informații despre așezămintele evreiești (culturale etc.) cu propensiuni „moderne”.

Die idișe Morgenpost (1885), în idiș, București. Emigraționist.

Der Wanderer (august 1885), în idiș, București. Informații despre emigrările și emigranții ce se îndreptau spre America.

Luzero de la Pasensia (noiembrie 1885), în spaniolă, Turnu-Severin. Publicație preponderent culturală, cu circulație și „dincolo de Dunăre” (atât spre sud, cât și spre vest). Revista publică, în serial, istorioare, probabil gustate în epocă și noutăți din lumea israelită. Succinte informații despre sărbători și un text despre evreii și industria română.

Revista israelită (februarie 1886), în română, București. Fără legătură cu periodicul ieșean omonim din 1874. Noua publicație cu acest titlu, dintre cele mai importante în epocă – alături de *Anuarul pentru israeliți* și *Analele Societății Istorice „Iuliu Barasch”* – a fost, mai ales, o revistă de informație și instrucțiune. A demonstrat rolul pozitiv al evreimii integrate în societatea românească, relevând poziția deosebită a întreprinzătorilor și intelectualilor: de unde și dreptul evreilor la emancipare totală și învrednicirea lor de a obține un statut civic și politic pe măsura importanței dobândite în viața economică și culturală a țării.

Național (martie 1886), în idiș, Botoșani. Publicație politică, literară, economică.

Galațer Israelit (august 1886), în idiș, Galați. Repare în 1888. Combate emigrările spontane, lipsite de organizare și eficiență.

Haghibor (noiembrie 1887), în idiș, București. Orientare emigraționistă. Susține părăsirea țării de către cei nevoiți s-o facă, dar relevă greutățile pe care un evreu „crescut aici” le întâmpină la trecerea într-o altă cultură. Opinează în favoarea emigrării în țări compatibile cu ocupațiile evreilor „de aici”. Palestina, ca țară agricolă, pune evreului din Diaspora dificultăți deosebite de acomodare.

Idișes Folksblat (noiembrie 1886), în idiș, Iași. Tematică privitoare la problemele comunitare interne, inclusiv la abuzurile unor hahami și ale altor funcționari ai comunității. Necesitatea pregătirii evreilor pentru muncile agricole din Ereț Israel.

Der idișe Volksfreund (ianuarie 1887), în idiș, Iași. Axat pe probleme de emigrare și colonizare. Gazetă de informații și literatură. Cuprinde foiletoane și lungi reportaje referitoare la ishuvul israelian. Exprimă poziția membrilor organizației „Asociația pentru ishuv Ereț Israel” și „Dorșe Tion”.

Purim Blat (februarie 1887), în idiș, București. Orientare socialistă; plasează problema evreiască „în contextul luptei de clasă”. Variate rubrici, bine redactate și cu darul vervei polemice.

Analele Societății Istorice „Iuliu Barasch” (1887), în română, București. Publică ample dări de seamă asupra referatelor și dezbaterilor Societății Istorice „Iuliu Barasch”. Fiecare dintre cele trei volume apărute cuprinde ample studii, comunicări, rapoarte de cercetare, monografii și documente de o importanță deosebită pentru cunoașterea istoriei evreilor din România. Memoratele reprezintă o categorie de materiale inedite și practicate mai ales de această publicație.

Propășirea (1889), în română, București, cu începere din 1892 la Iași, timp de aproape doi ani. La București se apropie de poziția Asociației generale a israeliților pământeni. De orientare integraționistă, gazeta abordează „problema evreiască” în relație cu „marea chestie socială”; de unde și propagarea ideilor favorabile modernizării societății românești globale.

Egalitatea (aprilie 1890), în română, București. Cea mai importantă gazetă evreiască începând cu ultimul deceniu al veacului trecut. De o longevitate unică, cu o durată de aproape o jumătate de veac. Publicație independentă, orientată spre o informare multilaterală și spre dezbateră a tot ce-i preocupa pe evreei din diversele provincii și din Capitală. Orientare modernă în spiritul unor publicații occidentale.

Înainte (iunie 1890), în română, București. Organ cvasiasimilist și ofensiv față de presa evreiască ostilă asimilării. În același timp, combate antisemitismul.

Aurora (mai 1898), în română, București. Număr unic festiv, editat de Societatea de gimnastică, scrimă și lecturi „Aurora”. Apărut cu ocazia unor serbări câmpenești organizate în folosul școlilor israelite. Câteva medalioane utile despre personalități ale vieții evreiești locale.

Vocea Sionului (iunie 1898), în română, Ploiești. Organ oficial al sioniștilor din România. Conduce lupta pentru: difuzarea ideilor herzliene; dezvăluie substratul iudaic al acestor idei; descrie coloniile palestinieni. Abordează elemente de palestinografie.

Darabana (iulie 1898), în română, Iași. Publicație redactată de adolescenți care, în afara preocupărilor lor sioniste, tindeau să dezvăluie și nedreptățile pricinuite elevilor evrei în școli.

Răsăritul (iunie 1899), în română, Iași. Organ autorizat al sioniștilor din România. Cea mai prestigioasă și mai citită publicație sionistă, redactată de tineri scriitori talentați, dezbate, în afara tematicii sioniste probleme sociale, politice și culturale. Sunt preponderente, totuși, textele de palestinografie, de descriere a coloniilor agricole ș.a. Informații despre marile evenimente evreiești de la sfârșitul de veac din România: emigrări, confruntări cu antisemitismul etc.

Speranța (iulie 1899), în română, Galați. Organ oficial al societății „Speranța junimei” din localitate. Publicație preocupată de situația elevilor din școlile publice. Semnalează cazuri de izgonire a elevilor evrei din școlile de stat.

Propășirea (august 1899), în română, Iași, apoi București. Cu orientare cvasiindependentă, dar plină de informații comunitare din Iași și București.

Viitorul (octombrie 1899), în română, București. Primul ziar sionist în română din Capitală. Combate valul emigrărilor dezorganizate spre America. Informații variate.

Dorul Sionului (decembrie 1899), în română, București. Cu mari ambiții la apariție, persistă puțină vreme; se remarcă prin combaterea valului de botezuri.

Aurora (1899), în română, Bârlad. Tematică evreiască dominată de subiecte sioniste și emigraționiste.

Die idische zukunft (1899), în idiș, Iași. „Organ pentru sionism, cultură și interese evreiești generale”. Cotidian efemer. Colecția nu depășește câteva zeci de numere. Orientarea sionistă se exprimă atât prin selectarea informației, cât și prin articolele de cultură sionistă publicate cu precădere. Texte din Max Nordau, cuvântări și intervenții ale unor fruntași sioniști locali.

Tribuna israelită (ianuarie 1900), în română, București. Doar câteva numere. Se remarcă, însă, prin tematica culturală abordată, ca și prin stilul și limbajul materialelor.

Dorul Sionului, serie nouă (martie 1900), în română, București. Apar doar două numere cu informații sioniste.

Marpe Lenefes (iunie 1900), București. Număr festiv apărut cu ocazia jubileului de argint al societății cu același nume.

Bistrița (iulie 1900), în română, Piatra-Neamț. Informații locale.

Macabeul (septembrie 1900), în română, București. De orientare sionistă; marchează nivelul mai puțin dezvoltat al publicațiilor sioniste din capitala țării.

Jos trădătorul (1900), în română, Iași. Foaie polemică la adresa dr. M. Beck și a *Revistei Israelite*, prezentată ca dăunătoare evreilor. Argumentele aduse nu se susțin.

Almanahul ziarului „Răsăritul” pe anul 5660, 1899/1900, în română, Iași. De aceeași orientare cu *Răsăritul*, organ autorizat al sioniștilor din România. Almanahul este preponderent literar și cuprinde traduceri din Jehuda Halevy, Max Nordau ș.a. Dr. Gaster semnează un important studiu (*Misiunea culturală a sionismului*), iar dr. Niemirower studiul intitulat *Sionismul și cultura evreie*.

Degel Trietsch (1900). Orientare emigraționistă, indicând Ciprul drept obiectiv de colonizare evreiască. Sunt popularizate ideile lui Trietsch în acest sens: corespondențe, interviuri, declarații ale acestui fruntaș sionist care avea o teorie proprie despre „Marele Israel”, preconizând ca în acesta să fie cuprins și Ciprul.

Der Oiswanderer (mai 1900), în idiș, București. Citat drept cap de serie pentru literatura „pietonilor” din anul 1900.

Hary KULLER

Ceva despre istoria sionismului în România

Theodor Loewenstein (cunoscut, după emigrarea sa în Israel, ca Th. Lavi, autor al unor studii importante despre evreii din România) făcuse imprudența de a anunța în prefața *Istoriei Sionismului*, publicată la București într-o primă ediție în 1934 și într-una secundă în 1945, că volumul respectiv – care trata subiectul, în general – va fi primul dintr-un ciclu de trei, înmănunchate sub genericul „Introducere în sionism”. Volumul al doilea urma să fie intitulat „Ideea sionistă – o viziune a lumii și o concepție de viață”, iar cel de-al treilea „Istoria sionismului în România”. Așteptarea, mai ales a acestuia din urmă, devenea tot mai febrilă pe măsură ce în anii de după 1944 sionismul și apoi emigrarea în masă a evreilor români în Israel trimeau la o realitate atotcuprinzătoare. Volumul era, mai ales, așteptat pentru ineditul informației ce urma să cuprindă, pentru sinteza ce se presupunea că va fi realizată de un cărturar ca Th. Lavi. Căci, primul volum al tripticului, oricât de izbutit să fi fost, nu putea să depășească cu mult diversele istorii ale sionismului, în general, existente, printre care, de pildă și cea devenită clasică a lui Adolf Böhm (*Die Zionistische Bewegung*) cu oarecare circulație și în România.

Dificultățile scrierii unei istorii a sionismului în România s-au dovedit a fi, însă, atât de mari, încât nici Th. Lavi (devenit principalul cercetător israelian în materie – în cursul ultimelor decenii) și nici alți scormonitori ai problemei (având în Israel la dispoziție o imensă Arhivă sionistă, inclusiv referitoare la România) nu au mai produs până acum o atare lucrare. Th. Löwenstein recunoștea singur cu multe decenii în urmă (vezi articolul intitulat *Ceva despre istoria sionismului din România*), apărut în *Hașmonea*, nr. 1017 din 1938) că anunțarea „tripticului amintit” era „totuși o imprudență”. Iar deceniile ce au urmat l-au confirmat! De ce? Pentru că, opinez eu, o atare lucrare nu poate fi decât rodul unui colectiv – din Israel și din România – decis să urmărească și să prelucreze nu doar documentele interne ale mișcării sioniste locale, ci și documentele (chiar și presa)

românești referitoare la aceasta, mai ales din perioada emigrării în masă spre Palestina și Statul Israel. În așteptarea unei atari abordări exhaustive sunt, desigur, binevenite orice abordări parțiale fie și de forma celei „vechi” întreprinse aici, în România de J. Pineles, în a sa *Istoria evreilor* (Iași, Viața Românească, 1928) ori de o seamă de încercări documentare finalizate în articole apărute de mult în presa sionistă locală, în alte publicații evreiești sau chiar și din afara „etniei” (o bibliografie, în materie, însumează astfel câteva zeci de titluri) dintre care cea a lui Moscu I. Benvenisti *Sionismul în vremea prigoanei*, București, 1944, este dintre cele mai documentate. Ca să nu le mai amintesc pe cele apărute în Israel, unde cercetarea asupra sionismului este prioritară.

Tocmai în efortul înjghebării unei atari bibliografii, am depistat suita articolelor de față datorate gazetarului, reputat la vremea sa dar astăzi aproape neștiut, M. Zelțer-Sărățeanu, care le-a publicat sub formă de serial în *Curierul Israelit* din anul 1939 (nr. 1-3), an de cotitură în destinul evreilor locali. Soluția sionistă înțepea să se contureze ca fiind cea mai de seamă, dacă nu chiar unica, la agravata problemă evreiască locală de atunci.

Considerăm important să scoatem la lumină acest text – devenit, în timp, chiar document – păstrându-i forma genuină și scutindu-l de orice comentariu, care s-ar dovedi superfluu. Ne îngăduim doar să menționăm că izvoarele de documentare, folosite de autorul acestui text sunt, printre altele și articole de presă, apărute sub diverse semnături, încă de la finele veacului trecut, în gazete sioniste sau general evreiești. Ceea ce sporește și mai mult interesul pentru scrierea amplă pe care ne-am decis s-o reproducem în întregime.

Hary KULLER

Problema emigrării evreiești

Problema migrațiunii în viața evreiască nu este nouă. Originea ei este străveche. O deslușim din chiar primele pagini ale Bibliei.

Însuși Dumnezeu îi dăduse îndemnul plecării.

„Leși din țara ta și din nemetul tău și din casa tatălui tău și du-te în țara pe care ți-o voi arăta”.

Iar pentru ca îndemnul Domnului să nu lase nici amărăciune și nici o îndoială în sufletul lui Abraham, Dumnezeu, din înaltul cerurilor îi făgăduise:

„Și voi face din tine popor mare și te voi binecuvânta și voi mări numele tău încât vei fi binecuvântare și pentru alții”.

Mai mult încă: Dumnezeu va ocroti pe Abraham și seminția lui, oriunde se va afla.

„Și voi binecuvânta pe cei ce te binecuvântează, iar pe cine te blestemă îi voi blestema, și se vor binecuvânta întru tine toate neamurile pământului”.

A plecat Abraham și a plecat și seminția lui, ca să împlinească porunca divină. Iar pe unde treceau aleșii Domnului, Abraham răspândea ideea Dumnezeului unic, iar ai săi munceau pentru ei înșiși, ca și pentru semințiile din prajma lor.

Și au ajuns evreii în Egipt...

Urmașii lui Abraham au rodit țara Faraonilor, iar Dumnezeu a binecuvântat-o cu un belșug, pe care această țară încercată de secetă și de molimi nu-l cunoscuse încă. După ani și ani, evreii au ajuns însă robi în țara Egiptului.

Ca să devină oameni liberi, au trebuit s-o părăsească. Dumnezeu însuși poruncise lui Moise să-i scoată pe evrei din Egipt și să-i ducă în Țara Făgăduinței. În coloane lungi, nesfârșite, urmăriți de tiranii care voiau să-și însușească agoniseala celor ce au muncit, evreii au trecut Marea Roșie. Au rătăcit apoi prin pustietăți. Au poposit și iar au pornit. Iar înainte de a intra în Țara Sfântă, s-au oprit la poalele muntelui Sinai. Au ridicat aci corturile lor, în așteptarea minunii lui Dumnezeu. Și minunea așteptată s-a produs. Dumnezeu l-a ales pe Israel, ca să-și dăruiască Decalogul unei meniri eterne.

Iar după ce au primit Decalogul evreii au pornit din nou...

Ajunși în Țara Făgăduinții, evreii au ridicat altare Credinței. Au cântat imn de slavă Domnului, i-au închinat gândul și puterea lor. Au tras brazdă adâncă în pământul Țării Sfinte, iar privirile și sufletele lor te-au avântat către Ceruri.

Nu se închegase încă bine armura așezării lor de stat, și evreii au fost cotropiți de un dușman pustietor. Au fost duși apoi în captivitatea Babilonului.

Pe ruinele cetății lor sfinte nu rămăsese decât lacrima Profetului.

Au trecut câteva decenii. Evreii au scăpat de robia babiloniană, ca să se întoarcă iar în Țara Sfântă. Puțin timp le fu însă dat să trăiască și să se bucure de țara pe care,

Dumnezeu le-o făgăduise. Țara care, pe temei de legământ, avea să adăpostească seminția aleasă de Domnul, ca să-i încredințeze cele mai curate și cele mai înalte comandamente ale vieții umane.

Cetatea sfântă fu iarăși bântuită de dușmani și cotropită de oștiri fără număr. Templul fu dărâmat și țara lui Israel fu răvășită până la pustiire. Urmașii lui Abraham și ai lui Moise, urmașii viteazului David și ai lui Solomon cel înțelept, au fost duși în noua captivitate, mai grea și mai îndelungată decât robia egipteană și decât captivitatea babiloneană.

Apăsătoare și milenară captivitate!...

România și problema emigrării evreiești

Monitorul Oficial din 18 august 1872 – adică de acum 66 ani – păstrează într-o pagină îngălbenită de vreme și uitată, sub praful anilor, în tomurile necitite ale arhivelor, o pagină devenită azi de actualitate.

În împrejurări de izbitoare asemănare cu cele de acum, Benjamin Franklin Peixotto, atunci Consul general al Statelor Unite în București, a adresat Ministerului de externe român următoarea întâmpinare:

„Domnule ministru,

Un număr de cetățeni filantropi ai Statelor Unite, simpatizând adânc cu trista stare a izraeliților din Orient, din punct de vedere politic, intelectual și social, mi-a adresat o scrisoare în care propun să înlesnescă emigrarea lor în acea țară liberă și fericită, unde o treaptă înapoiată de cultură și educație este un titlu mai mult pentru ajutor și îndreptare.

Se propune alcătuirea în acest scop a unei societăți de emigrare care să-și îndeplinească sarcina cu ajutorul filantropilor din Europa și al guvernului.

Am fost invitat să întreb dacă guvernul Princiari ar favoriza asemenea propunere întrucât privește pe evreii din România și dacă s-ar putea conta pe vreun sprijin din partea Corpurilor Legiuitoare”.

Ministru de externe a țării era G. Costa-Foru. După ce a primit întâmpinarea consulului american, fără întârziere, a făcut un raport Consiliului de miniștri, prezidat de Lascar Catargiu. Consiliul a încheiat un jurnal care a fost publicat în „Monitorul Oficial” din 18 august 1872.

Iată textul acestui jurnal aprobat de Domnitorul Carol I:

„Consiliul de miniștri, în ședința sa de azi, vineri 9 august (28 iulie) 1872, luând în deliberare propunerea d-lui Peixotto, Consul general al Americii, privitoare la emigrarea izraeliților din România.

Considerând că guvernul nu poate împlini dorința exprimată de a înlesni această emigrare decât în limitele puterilor sale, hotărăște până la întrunirea Corpurilor Legiuitoare, să elibereze izraeliților fără mijloace pașapoarte gratuite.

Dispozițiile acestui jurnal se vor aduce la îndeplinire de d. ministru de externe, după obținerea aprobărilor domnești”.

Hotărârea aceasta a fost semnată de către Lascar Catargiu, N. Crețulescu, G. Costa-Foru și general Florescu.

După publicarea în „Monitorul Oficial” a jurnalului Consiliului de miniștri, Ministrul de interne a trimis tuturor prefectilor din țară instrucțiuni în vederea executării hotărârii luate.

Devenind publică, chestiunea emigrării a intrat în discuțiunea presei. Pașimi și prejudecăți au colorat, însă, în așa fel această discuțiune, încât, în loc de emigrare, s-a ajuns la... polemici.

Presa antisemită de la 1872 discuta problema emigrării, ridiculizând-o și agitând contra evreilor.

Curentul de emigrare crește

Au trecut ani. Emigrările individuale au continuat. Situația evreilor în țară nu s-a ameliorat însă.

Între timp, România a trăit gloria războiului victorios de la 1877, care a dus la neatârnamarea țării. După războiul de la 1877 numai 880 de foști combatanți evrei au fost încetățeniți. Mărea evreilor-români a continuat să fie însă, lipsită de drepturile cetățenești la care năzuia de decenii. Legi și regulamente le îngreădeau libertatea muncii.

După proclamarea Regatului, evreii-români adresaseră marelui Rege Carol I o întâmpinare care se încheia astfel:

„SIRE,

Ca fiii supuși și credincioși care, cu toate suferințele, iubim România, nerecunoscând nici o altă țară, neavând nici o altă patrie, care am participat în zilele de nenorocire națională la toate sarcinile și suferințele țării, ca ceilalți conlocuitori, suntem convinși de mizericordia și autobunătatea părintelui nostru protector și sperăm că strigătul nostru de durere va fi ascultat.

Ne adresăm numai lui Dumnezeu, Majestății Voastre și Națiunii Române.

Nu vrem alt ajutor!

Încredințat că strigătul nostru de durere nu va rămânea fără efect, ne rugăm pentru prosperitatea României și pentru sănătatea și fericirea Majestății Voastre și a Majestății Sale Reginei și suntem

Ai Majestății Voastre

prea plecați și prea supuși servitori”.

Urmază semnăturile împuterniciților evrei-români din mai multe orașe ale țării.

Mult dorita îndreptățire nu s-a împlinit. Curentul emigrării a continuat deci să-și facă drum tot mai larg și să pătrundă tot mai adânc în convingerea mulțimii evreiești.

În acest timp, în vecinătatea României, în Rusia țaristă suferințele evreilor ruși provocaseră un puternic curent de emigrare. Sub presiunea legilor restrictive și a exceselor unui regim putrezit, mii de evrei părăseau Rusia, ca să plece... oriunde. Plecau evreii ruși în țările apusene ale Europei, în care se puteau așeza în deplină libertate; plecau în America unde erau primiți cu simpatie și cu vaste acțiuni de ajutorare. Iar cei mai idealști dintre evreii ruși începură să pregătească emigrarea în Palestina, unde până atunci nu plecau decât doar bătrânii care voiau să închidă ochii pe pământul Credinței străbune.

Evreii-români urmăreau cu tot mai atentă privire mișcarea migratorie a evreilor-ruși. Cu aceeași atenție urmăreau știrile care soseau de la evreii-români plecați în diferite țări de dincolo și de dincoace de ocean. Tot ce aflau contribuia la crearea și la întărirea

unui nou curent de emigrare. S-a ajuns, astfel, ca la sfârșitul anului 1881 să se adune la Focșani delegați din diferite centre ale țării, reprezentând societăți de emigrare, care se constituiseră în scurt timp.

Congresul de la Focșani luase mai multe hotărâri, între care coordonarea străduințelor sub conducerea unui comitet central cu sediul la Galați.

În presă, în adunări, în familii se dezbătea aproape numai chestiunea emigrării. Și, fiindcă, după vorba veche „câte bordeie, atâtea obicei”, părerile despărțeau oamenii, iar oamenii despicau părerile. Nu se mai vorbeau decât despre: „America sau Palestina”. Ba, se vorbea chiar și de o emigrare în Spania...

Comitetul Central din Galați a purces curând la o vie acțiune de propagandă. S-au lansat manifeste și s-a luat contact cu fruntașii obștilor din țara întreagă. Soc. „Zion” – mai târziu B'nei Brith – veni în ajutorul comitetului central gălățean. Secțiunea B'nei Brith din Galați lansase chiar un apel către toate societățile care făceau parte din „Înfrățirea Zion - B'nei Brith”. Iată un pasagiu din acest apel:

„Fraților,

Ideea colonizării Palestinei se lățește printre coreligionarii noștri atât din străinătate cât și din țară din ce în ce mai mult. Mai multe comitete s-au fondat: pretutindeni pentru acest scop. Și zilele acestea la o adunare de coreligionari români au ales un comitet central de acțiune cu reședința la Galați. Nu putem decât să urăm succes bun atât inițiatorilor cât și tuturor acelor ce se ocupă cu această chestiune însemnată”.

Neuitatul Iosif B. Brociner, care conducea atunci obștea evreiască din Galați, alcătuisese un proiect de statut pentru o „Colonia agricolă Înfrățirii Zion în Palestina”. În primul articol al acestui proiect se prevedea înființarea unei societăți pe acțiuni cu un capital de 100.000 lei.

Proiectul de statut poartă data de 6 februarie 1882.

Acțiunea lui Sir Oliphant

Între timp, presa engleză era preocupată de acțiunea entuziastului Sir Lawrence Oliphant, un englez creștin, în favoarea emigrării evreiești în Siria și Palestina.

Ziarul *Times* din 11 februarie 1882 publică o scrisoare semnată de Sir Lawrence Oliphant. Ea fu redactată și la noi în coloanele ziarului *Binele Public*. Cităm după acest ziar:

„Chiar azi, duminică, 19 februarie, citim în *Times* scrisoarea d-lui Lawrence Oliphant, cu data de 11 februarie, Atheneum Club din Londra, pe care însăși foaia engleză se reazemă, pentru a susține colonizarea Siriei și Palestinei cu fiii poporului lui Israel.

Pentru noi, românii, este foarte însemnată și de cel mai mare interes propagarea ce se face pentru transplantarea evreilor în străbuna lor patrie. În fine ideea colonizării Siriei și Palestinei cu jidanii este înfățișată sub un punct de vedere înțelept pe cât și practic. Ideea dominantă a Judeului din Orient, zice d. Oliphant, oricare să fie opiniunea coreligionarilor săi din occident, este de a se înturna iar în Palestina”.

În continuare, ziarul *Binele Public* mai redă următoarele din cuvântarea lui Sir Oliphant:

„Pe lângă aceste, d. Oliphant, ne dă prețioase știri despre mișcarea emigrațiunii în Palestina, stârnită și la noi în România printre israeliți. Există, zice, o societate de

emigrațiune în Botoșani (Moldova). Această societate cuprinde zice, 1.000 membri decizi a realiza colonizarea Palestinei prin jidovi din România. Altă asemenea societate există, adaugă, la Galați. O altă asemenea există la Cucu în jud. R. Sărat. Toate aceste societăți înființate într-un scop așa de lăudabil sunt în corespondență cu d. Oliphant, inițiatorul și promotorul zelos al emigrațiunii israelite în Siria și Palestina”.

Mai relatează următoarele:

„Este așisderea, o însemnată societate și în București. Așadar, mișcarea de emigrațiune în Siria și Palestina este un fapt de o importanță reală și foarte mare. Este învederat că întreprinderea este pe cât de generoasă pe atât de serioasă”.

Atât de puternică a fost impresiunea pe care a făcut-o în opinia publică ideea unei emigrări în Siria și Palestina, încât ea avu un puternic ecou chiar și în opinia publică românească. În Cameră, deputatul Nicolae Ionescu, cel mai înverșunat antisemit de pe vremuri a adresat guvernului următoarea întrebare în ședința din 8 februarie 1882:

„În fața emigrațiunii evreilor din România cu scop de a coloniza Siria și Palestina, mișcare care se pare poate lua proporțiuni însemnate, ce rol înțelege a lua guvernul ca să favorizeze și să încurajeze această emigrațiune?”.

Guvernul n-a răspuns imediat. El a primit gestul deputatului aci numit ca o ironie. S-a ajuns astfel la forțarea unei atențiuni mai largi în ședința din 13 februarie a Camerii dar n-a fost urmată într-o atmosferă corespunzătoare importanței problemei. Nu s-a păstrat nici măcar seriozitatea impusă de caracterul ei.

Deputatul N. Ionescu era cunoscut ca antisemit și ca inspirator a numeroase acțiuni antisemite. El a fost acela care organizase la 1878 o puternică agitațiune împotriva emancipării evreilor români. În Cameră, ca și în afară de Cameră, era cunoscut prin violența pătimășă a antisemitismului său. Nu era deci tocmai el cel mai indicat să facă apologia mișcării idealiste pe care o reprezenta acțiunea generoasă a idealistului Sir Lawrence Oliphant, care credea cinstit în realizarea visurilor sale.

Deputatul N. Ionescu a spus între altele:

„Noi, românii, îndeosebi, nu putem rămâne indiferenți de această mișcare care are de scop a favoriza emanciparea evrcilor, pentru a-i repatria, cu scop de a le da și lor o patrie, pentru ca acolo, în libertate, să-și desvolte nu numai unele din însușirile lor, dar toate acele însușiri care fac un popor brav, spre a face parte din marea familie a popoarelor civilizate”.

Stenograful Camerei a înregistrat răsetele care au acoperit aceste declarațiuni făcute tocmai de fruntașul antisemit N. Ionescu. Un deputat nu mai puțin antisemit a întrerupt întrebând batjocoritor:

„- Au să aibe și armată?”.

Deputatul N. Ionescu și-a încheiat întrebarea, cerând ca guvernul să participe la mișcarea de emigrare în Palestina „a descendenților poporului lui Dumnezeu”.

I-a răspuns Ioan Brătianu, atunci președinte al consiliului de miniștri. Nici marele bărbat de stat român n-a ținut să dea un răspuns la înălțimea locului pe care-l ocupă. Cităm din acest răspuns:

„Eu credeam că d. Ionescu va aștepta până când și la noi inițiativa privată se va manifesta în această direcțiune și când mijloacele ei nu vor fi suficiente, atunci să se facă apel și la guvern. Nu cred însă că este bine ca inițiativa s-o ia guvernul, până când nu se va vedea curentul inițiativei private, căci mi-e frică ca nu cumva, prea grăbindu-ne să împiedicăm acel curent”.

Conducătorul antisemit N. Ionescu s-a declarat mulțumit. Nu puteau fi, însă, mulțumiți nici evreii-români, nici inițiatorii emigrării în Palestina.

În primul rând, fiindcă afirmațiunea că evreii vor să întemeieze un stat al lor în Palestina, era menită să alarmeze guvernul turc, care nu putea privi cu ochi buni această eventualitate. Guvernul turc declarase chiar de repetate ori că nu renunță la stăpânirea Palestinei și recursese la nenumărate măsuri ca să împiedice o colonizare masivă evreiască a Țării sfinte.

În al doilea rând, evreii-români se simțeau profund jigniți de batjocura și ironiile ce porneau din rândurile de la care se așteptau la o înțelegere mai largă și la un sprijin efectiv.

A lipsit și înțelegerea și nici sprijinul așteptat nu li s-a dat. Dimpotrivă...

Emigranții

Când a purces să propage emigrarea evreilor români în Siria și Palestina, Sir Lawrence Oliphant nu era un om nou. Avea în urma lui o viață de frământate peripeții. Fusese în America de Nord, în China. Împlinise pretutindeni însărcinări de discretă învoire. Sir Oliphant participase la o importantă misiune engleză în Extremul Orient. Pe temeiul activității desfășurate, fu ridicat pe primul plan al acestei misiuni. Ea era să-l coste viața. Se încercase un atentat împotriva sa. Atentatul n-a izbutit, Sir Lawrence Oliphant fusese, însă, rănit. Fu silit să se întoarcă în Anglia. După ce fu lecuit, luă parte la o luptă electorală. Serviciile pe care le făcuse Angliei îi asigurară un loc de deputat.

În Parlamentul englez, Sir Oliphant se bucura de faima unui bun cunoscător al politicii rusești. Poate și al politicii Imperiului otoman, pe care-l străbătuse în lung și în lat. Însemnările sale de călătorie îi întăriră această faimă.

Ca să-și servească țara, Sir Oliphant a vizitat Galiția. S-a oprit la dată, ca să predice evreilor reîntoarcerea în Țara sfântă...

Intervenise între timp agravarea situațiunii evreilor din Rusia și din sud-estul Europei.

În drum spre România, Sir Oliphant a vizitat Galiția. S-a oprit la Lemberg, la Brody, etc. A făcut apoi un popas la Sadagura, în Bucovina, ca să se prezinte marelui rabin făcător de minuni care-și avea reședința în târgul din preajma Cernăuților.

Nu se știe cu ce a plecat Sir Oliphant de la rabinul din Sadagura. Cu o binecuvântare?

Fapt este că rabinul din Sadagura și-a păstrat înclinațiunile mesianice, lăsând pe Sir Oliphant, nobil englez, să continue pe căi terestre desfășurarea preferințelor și credințelor sale.

În primăvara anului 1882 Sir Lawrence Oliphant sosi în București. Aici, ca și în restul țării, era un puternic curent de emigrare. Presa întreagă publica articole și vești care vorbeau de exodul ce se pregătea. Alternativa: „America sau Palestina” însuflețea și dădea culoare publicității exodiste. Termenul „sionist” – nu în sensul sionismului politic de azi – se înrădăcinase în conștiința și în vorbirea mulțimii, înainte încă de a fi descins în țară Sir Oliphant...

Comitetul central din Galați pentru emigrarea în Palestina era în legătură cu comitetele din Rusia și din Galiția, care aveau același țel.

Sir Oliphant a fost primit în București „cu onorurile cuvenite” – cum se exprimă ziarul *Fraternitatea* – de către „Comitetul Central pentru emigrare”. Nobilul englez ceru să se convoace o întrunire, ca să-și expună părerile despre emigrare. Întrunirea a și avut loc în sala „Barașeum” în ziua de 26 aprilie 1882. Ea fu prezidată de Moscu Așer.

Sir Oliphant vorbi în limba franceză, întrerupt de aplauzele celor care-l înțelegeau și, nu mi puțin, de ovațiunile celor care nu-l înțelegeau. Și, după ce a terminat, cuvântarea sa fu tradusă de d. dr. Moses Gaster.

Chiar la începutul cuvântării Sir Oliphant ținuse să comunice numerosului auditor din sala „Barașeum” că în Anglia s-au deschis liste de subscripție pentru ajutorarea emigrării evreilor ruși în America. În câteva zile numai – preciza Sir Oliphant – s-au strâns 60.000 livre sterline.

„- Această sumă ar fi fost de zece ori mai mare, a explicat Sir Oliphant, dacă scopul era pentru Palestina și Siria. Căci, în Anglia domină un mare sentiment și o foarte mare convicțiune că trebuie să fie aproape ziua în care cea mai mare parte din israeliți se vor întoarce în țara promisă străbunilor lor și odinioară locuită de ei. Această convicțiune există mai mult în întregul popor al Angliei, decât în micul număr de israeliți ce înclină pentru America”.

Ar fi oare deplasată observațiunea că, la 1882, Palestina nu era încă sub regimul mandat englez și că aparținea Turciei?

Sir Oliphant a ținut să accentueze propria sa preferință, cu atât mai mult cu cât se știa că el mijlocise ajutorarea unor emigranți din Brody, care au plecat în America. El a declarat:

„- Eu, din parte-mi împărtășesc ideea preponderentă a acelor ce sunt pentru Palestina și dacă m-am dus la Brody și am expediat o parte din suferinzi spre America, am făcut aceasta numai și numai pentru a aduce un ajutor momentan și a nu lăsa să piară de foame pe drumuri acele suflete nevinovate, care s-au văzut constrânse a fugi mai repede de persecutorii lor”.

Înainte de a termina, Sir Lawrence Oliphant a declarat cu voce solemnă și dând tărie asigurărilor sale:

„- Înainte de a pleca, trebuie să consultăm și opiniunea guvernului otoman, și, pentru acest scop, plec chiar mâine spre Constantinopole, unde am lucrat deja în acest scop și sunt bine cunoscut. Am deci speranța că voi reuși a aranja cât mai bine chestiunea ce ne preocupă”.

Și, în încheiere, oratorul a făgăduit solemn:

„- Îndată ce voi cunoaște intențiunea Înaltei Porți, mă voi grăbi a vi le comunica d-tră și fraților din Rusia”.

Dar tocmai aici este nodul chestiunii. Pare că Sir Oliphant avusese prilejul să cunoască părerea Înaltei Porți, chiar cu câțiva ani înainte de a fi dezlănțuit și alimentat mișcarea „oliphantistă” din România. În orice caz el cunoștea toate măsurile pe care le luase Turcia, pentru a împiedica o emigrare evreiască masivă în Siria și în Palestina.

Care să fie motivul pentru care Sir Lawrence Oliphant a ținut cu tot dinadinsul să alimenteze, totuși, curentul emigrării interzise în Siria și Palestina? Fapt este că acest curent „oliphantist” palestinian, câștiga tot mai mult teren în țară. În orașe, în târguri și chiar în unele sate mai mari se colectau bani pentru emigrare și se fondau societăți cu numele „ Sir Oliphant”. Se organizau și baluri sub egida numelui „ Sir Oliphant”. Membrii societăților își trimiteau în scris „salutări oliphantiste”.

Iar în acest timp, la Londra, lua ființă o „societate pentru colonizarea Siriei de nord” cu evrei. În fruntea ei străluceau numele unor cunoscuți lorzi englezi-creștini. Pentru realizarea proiectului întocmit de această societate, se primeau bani la Bank of England și la alte mari bănci londoneze.

Cel dintâi grup evreo-român spre Palestina

Ziarul *Fraternitatea* din 23 aprilie 1882, anunța sub titlul „registre pentru emigrare” că:

„Guvernul s-a prevăzut acum cu asemenea registre, specificând anume: Registrul pentru evreii ce emigrează în America. Registrele conțin mai multe rubrici: numele, profesiunea, vârsta, familia, capitalul, etc.”.

Registrele priveau numai emigrarea în America, întrucât toți evreii plecau peste Ocean. Spre Palestina nu plecaseră decât unii bătrâni credincioși care doreau să-și trăiască zilele din urmă în umbra mormintelor sfinte ale Patriarhilor și Profeților.

De astă dată, însă, pe de o parte sub înrâurirea propagandei desfășurată de Comitetul Central din Galați și pe de altă parte sub influența mișcării oliphantiste, ideea emigrării în Palestina surprinsese aproape toate cercurile evreiești din țară. Mai ales păturile mijlocii și muncitorești fusese complet câștigate de curentul palestinian. O activitate de înaltă ținută morală și de adâncă și prevăzătoare convingere o desfășura comitetul din Galați, animat de societatea Samuel Pineles.

Ziarul *Apărătorul* din 9 august 1882 a putut astfel anunța următoarele:

„Onor Comitet central din Galați și nu de vreo asociație oliphantă datată din 6/18 august:

Azi au plecat cu vaporu! Soc. Lloyd „Thetis” 228 emigranți din Moinești, Cârja, Galați, Bacău și Focșani, complet echipați pentru o colonie de agricultori.

La plecare, o mulțime imensă; mare entuziasm.

Telegrama aceasta era semnată: Loebel, Pineles. Era doar vorba de un grup de emigranți, îndrumat de comitetul de vechi sionism din Galați și nu de vreo asociație oliphantistă.

Ziarul *Fraternitatea* din 13 august 1882 a publicat un articol-prim intitulat „Emigrarea celor 228” și corespondențe din Galați și din Constanța, cuprinzând impresionante detalii asupra plecării celui dintâi grup spre Țara Sfântă.

Articolul *Fraternității*, deși foarte mișcător, nu este deloc entuziast.

„entuziasmul era mare, ne scrie depeșa. Entuziasmul era mare și lumea numeroasă, ne scriu corespondențele primite. Ciudat entuziasm care-ți scoate lacrimi de durere, în locul lacrimilor de bucurie; entuziasm înfiorător care-ți amintește în aceeași clipă că acești oameni ce-și părăsesc Patrie, rude, suvenire, vor fi mai fericiți ca tine; entuziasm de durere ce-ți îngheață și măduva în oase”.

Grupul celor 228 era compus din „oameni tineri și deprinși la muncă”, scrie corespondentul din Galați al *Fraternității*, care mai precizează: „Ei și-au luat de aici toate ustensilele necesare pentru munca câmpului”.

Ajuns la Constanța, vaporul fu întâmpinat de numeroși evrei constănțeni. Dar și de câțiva antisemiți. Evreii au distribuit proviziuni, iar antisemiții se amuzau de pe țarm, aruncând prume în capul emigranților.

Unul dintre emigranți se destăinuie astfel corespondentului *Fraternității*:

„Îmi vine greu să părăsesc țara. Sunt născut și crescut în Galați. Lacrimile mă podidire la plecare, cu tot entuziasmul ce domnea între acei ce ne petreceau. Știam că plec spre a nu mă mai întoarce. Și când vaporul ancoră aici la ultima stație românească, o durere vie mă cuprinse. Mai că aș fi dorit să mă întorc. Dar am căpătat un duș rece de adio, care mă va face să sufăr mult mai puțin și să am o convingere și mai intimă că nu mai e de trăit aici”.

Ploaia de prune ce se abătuse de pe țarm pe capul emigranților, era „dușul rece” de care vorbea atât de impresionat emigrantul.

Cele dintâi știri de la primii plecați în Palestina erau foarte bune. Ziarele evreiești le publicau satisfăcute. Se formară deci grupuri noi. Delegați plecau să cumpere pământ și să pregătească noi așezări în Țara sfântă. Între aceștia erau și unii foști arendași de moșie, cunoscători în ale agriculturii.

Foarte mulți dintre emigranți erau din județul Bacău. Pentru motive asupra cărora nu este acum vremea ca să insistăm. Centrul cel mai insistent pro-palestinian devenise Moineștiul. Din această cauză începuse să circule în țară gluma că drumul spre Palestina trece prin Moinești.

Promisiunea guvernului că se vor face emigranților înlesniri nu se realizase. La eliberarea pașapoartelor se făceau dificultăți. Reducerea promisă pe liniile C.F.R. nu se acorda. Întâmpinările adresate autorităților n-au avut altă urmare decât doar schimburi de telegrame și acordări de noi promisiuni.

Pe de altă parte, nu se isprăvisе încă anul așezării celor dintâi grupări evreo-române în Palestina și decepțiile se și arătară.

În atmosfera decepțiilor, presa evreiască începu să publice articole de mai mult calm și de vedere mai obiectivă. Ziarul *Apărătorul* care devenise un fel de monitor al mișcării „oliphantiste” publica în numărul din 6 decembrie 1882 un articol semnat de dr. S. Schwartz din Constantinopol. Acesta era un bun cunoscător al problemei imigrării în țările de sub stăpânirea Sultanului. Era în același timp un îndrăgostit de adevăr, cum spune el însuși în articolul său. Citez din acest articol intitulat „Despre colonizarea evreilor în Orient” din 6 decembrie 1882:

„- Prea mult s-a scris despre colonizarea Palestinei, și din nenorocire prea puțin s-a făcut. Modul cum s-a procedat a deșteptat bănuiala guvernului turcesc de a zări sămburele fundării unui regat evreiesc, și de aci interzicerea de a coloniza Palestina cu evrei. (Sub Palestina, Turcia înțelege vilaietul Damasc, care cuprinde partea cea mai mare a Siriei).

Zelul orb al coreligionarilor noștri din România, și mai cu seamă talmeș-balmeșul de închipuiri confundate și false, răspândit aci de vreo câțva timp, a contribuit mult a întări guvernul otoman în hotărârea sa. Agitațiunea pentru Palestina pornită în România (în diferite ziare a găsit ecou în Rusia) a adus în mizerie mii de familii și a cauzat multe griji comunității noastre. Dacă însă a-și vrea să iau în considerațiune greșelile comise în genere, apoi aceasta m-ar duce prea departe și de aceea socot că e mai bine a nu zice nimic - „de mortuis nil nisi bene!”.

Tot dr. S. Schwartz, în cuprinsul aceluiași articol continuat în numărul din 20 decembrie 1882 al ziarului *Apărătorul* făcea următoarele precizări:

„Să mai menționez aci că acum trei ani și mai bine d. Lawrence Oliphant a cerut învoirea guvernului otoman pentru întemeierea unei colonii în Palestina și că această cerere i-a fost respinsă după negocieri urmate în curs de un an de zile. Prin aceasta vreau

numai să arăt că interzicerea de a coloniza Palestina cu evrei datează de când s-au început negocierile d-lui Oliphant”.

Revelatoare precizare!

În continuarea articolului său, autorul recomandă colonizarea evreilor-români în Siria și în Mesopotamia, accentuând că sunt în acestea terenuri mănoase și posibilități de ieftină irigare. Sultanul Turciei, însuși, ar fi favorabil unei colonizări evreiești în Siria și Mesopotamia.

Au trecut ani și iată ce găsim într-un scurt istoric al coloniei Zihron Iacob, întemeiată de evreii-români, în *Anuarul pentru israeliți* din 1891:

„N-avem nevoie să povestim cititorilor noștri modul în care s-a format Comitetul Central din Galați pentru colonizarea Palestinei. Fiecare își mai aduce aminte de furia de plecare ce cuprinsese pe toți coreligionarii noștri din România. Mulți părăsiseră țara, aproape cu plăcere, orașul lor natal și părinții, spre a pleca în Țara Sfântă, unde să lucreze pământul cu un zel nou și necunoscut”.

Și mai departe:

„... Greșeala cea mare ce o comisesse pe atunci comitetul din Galați fu de a expedia în 1882, un vapor complet de familii israelite înspre Caifa. Guvernul turcesc fiind foarte neîncrezător, având teamă mereu de o chestie israelită, cum a avut mereu a se lupta cu o chestie greacă și armeană, dădu poruncă ca să nu se permită debarcarea acestor nenorociți.

În luna noiembrie a aceluiași an Poarta trimisese o circulară la toți guvernatorii Palestinei, în care le poruncea de a nu tolera pe evreii străini, care ar veni în Siria, decât numai timp de 30 de zile și de a face toate mizeriile posibile acelor ce s-au stabilit în colonie. În acest răstimp, coloniștii trimiși din Galați se plimbau mereu pe mare de la Beirut la Alexandria și de la Alexandria la Beirut. Multe femei născură pe vapor, altele căzură bolnave, alții debarcară ca contrabandă (astăzi s-ar spune „clandestin” – nota mea) în împrejurimile din Beirut și din Iaffa și, în fine, mulțumită nenumăratelor subterfugii, mai mult sau mai puțin mărturisibile, restul a putut debarca la Caifa”.

În aceste condițiuni, este oare de mirare că emigrarea în Palestina n-a luat, pe vremuri, proporțiile care se prevedeau? Este oare de mirare că au trebuit să treacă ani și ani, până când, sub imperiul unor alte împrejurări și altor posibilități să se reia emigrarea evreilor-români în Țara Sfântă?

Dar, vai, experiența trecutului a fost repede uitată. Greșelile de odinioară au fost repetate. Multe dintre urmările vechilor greșeli, au fost și urmările greșelilor mai noi.

Istoria se repetă!

Cine cunoaște istoria poate să prevadă. Iar cel care prevede are supremă datorie: să prevină pe ceilalți. Bine este dacă cel prevăzător este ascultat. Multe rele pot fi evitate. În orice caz, el are cel puțin dreptul de a nu se muștra pe sine însuși și de a continua să prevină pe aceia care, poate, o clipă măcar, au cunoscut muștrarea conștiinței...

Pornesc grupuri de drumeti!

Spre America și în diferite țări europene, ca și în diferitele regiuni transoceanice, s-au așezat între timp, anual, mii de evrei-români. Societățile pentru emigrare din țară continuă să se constituie și să îndrumeze pe emigranți. În marile centre ale Europei

ăpusene, frunțașii vieții evreiești erau continuu preocupați de soarta emigranților din Rusia și România.

În „Însemnări din viața mea”, neuitatul dr. Adolphe Stern redă astfel atmosfera în care se desfășura ideea și practica emigrării:

„Evreii care, pentru o bucată de pâine, au răbdat toate împilările și toate obișnuirile, văzându-se lipsiți și de aceasta, s-au ridicat în masă și vor să-și ia lumea în cap. Lozinca este: emigrarea. Emigrarea cu orice preț, fără mijloace, fără călăuză, pripită, o nebunie. Dar cine să cuminească pe acești disperați care caută pâinea zilnică și libertatea? Pas de te mai pune în drumul acestor muritori de foame și spune-le: stați locului!”.

Dr. Ad. Stern mai fixează în „Însemnările” sale:

„Davod Trietsch, cunoscutul sionist, m-a vizitat astăzi. El a fost în Cipru, în Anatolia, la Constantinopole. Povestirile și descrierile sale m-au interesat în cel mai înalt grad”.

Și mai departe, dr. Ad. Stern scria:

„El socotește că Anatolia e tărâmul de emigrare cel mai bun și mai ieftin, dar laudă și Ciprul, și pretinde că evreii-români ar trebui să se îndrepte într-acolo”.

Și mai adaugă:

„Evreii-români așezați acolo acuma muncesc cu spor și sunt foarte mulțumiți. Despre evreii așezați în Anatolia și despre munca lor stăruitoare și puterea de răbdare a lipsurilor de tot soiul, el îmi istoricește minuni”.

Și apoi încă un fapt pe care îl reține dr. Ad. Stern:

„Și Bernard Lazare a studiat chestia Anatoliei și mi-a scris că va sfătui Ica să încurajeze așezarea acolo a evreilor”.

În mai 1900, dr. Ad. Stern scrie următoarele despre grupurile de emigranți:

„Între grupurile întocmite pentru emigrare sunt unele care merită o pomenire deosebită. Așa „Grupul de emigrare pe jos a meseriașilor din București” alcătuit din 120 de meseriași din mai multe bresle. Peședintele grupului Emanuel Schwartz, îmi scrie: „Suntem siliți a părăsi țara unde ne-am născut și am crescut din cauza Mizeriei (cu M mare). Nu găsim de lucru și unde găsim suntem respinși pentru că suntem evrei. Ce putem noi face? Cu ce să ne susținem familiile?”.

Și scrisoarea sfârșește astfel:

„Da, voim să emigrăm. Cu ce? Și unde? Aceste două întrebări ne facem noi singuri, de aceea am ales o comisiune, care să se prezinte la d-tră și sperăm că d-tră veți binevoi a ne povățui, pentru că știm nobile d-tră sentimente etc.”.

Al doilea grup este acela al „Lucrătorilor zugravi și vopsitori din București”. Apelul lor către frații evrei este zguduitor. Ei zic: „Cu toții suntem fiii ai țării românești și astăzi când mizeria ne copleșește, cu durere trebuie să ne despărțim de iubiții noștri frați și să mergem spre alte plaiuri necunoscute nouă, spre a căuta pâinea de toate zilele... Noi credem că astfel nu aducem nici un rău țării în care ne-am născut și în care trăim”.

Iată un al treilea grup sub denumirea de Pietonii. Ei scot o gazetă cu acest nume. În numărul 1 (și cred cel din urmă) al acestei gazete citim pe pagina I: „Strigătul de durere către frații noștri evrei”. Ascultați vorba lor:

„Apelăm din adâncul inimii, în numele lui Dumnezeu și al umanității, la voi frați de religie și de inimă, la toți oamenii care pun umanitatea peste religie”. Un amănunt curios: la 18 mai „Pietonii” s-au adunat în sinagoga din Fundătura Sticlari și acolo, în fața

unei mulțimi imense, care umplea sinagoga și se prelungea până în stradă, bărbații și femeile din grup au jurat, în fața altarului, de a fi uniți până la îndeplinirea scopului lor.

Alte mănunchiuri de emigranți sunt „Drumeții” care, la 19 aprilie au plecat din Bârlad pe jos, după publicarea unui manifest intitulat „Trăiască România”. Din toate orașele și târgurile s-a pornit șuvoiul rupând toate zăgăzurile. Astfel a plecat din Galați grupul „Fix” de 100 tineri etc.”.

La 14 mai 1900 dr. Ad. Stern scrie în „Însemnările” sale:

„Emigrarea urmează și sporește. Ca un fir roșu se întind prin Europa convoiurile acestor emigranți care merg pe jos, încovoiați sub povara durerii și a boafelor ce au luat cu ei. Sunt însoțiți de femei și copii. Europa privește cu groază acest exod”.

La 23 iunie 1900 dr. Ad. Stern scrie tot în „Însemnări”:

„Din Paris mi se scrie că J.C.A. pregătește un plan vast pentru emigrarea evreilor români – mai ales în Argentina. Acolo situația s-a îndreptat. I.C.A. posedă în acea țară moșii întinse pentru primirea și așezarea emigranților. De asemenea are în vedere fermele cele mari din America de Nord, ale căror proprietari bogați vor să se mute în orașele mari. I.C.A. însă ne cere să stăvilim curentul emigrării pripite... Generalul Algiu a chemat iar pe fratele meu Iosif Sterian, și i-a arătat că a trimis consulului nostru la Rotterdam 2000 franci pentru emigranții evrei rămași acolo și a stăruit și el ca să împiedice emigrarea neorganizată”.

La 9 octombrie 1900, dr. Ad. Stern scrie:

„Într-o ședință ținută aseară, d. I. Astruc, delegatul Alianței Israelite a dat citire marelui proiect al emigrării evreilor-români în Argentina. Se prevede transportarea a 100 persoane pe săptămână. Comitee în județe și un comitet central în Capitală vor organiza emigrarea. O operă uriașă care cere milioane pentru îndeplinirea ei”.

Ulterior dr. Ad. Stern a notat:

„Mai bine de 70.000 evrei au emigrat astfel în curgere de aproape 8 ani”.

O statistică publicată de Arthur Ruppin indică următoarele cifre cu privire la emigrarea evreiască din Rusia, Austro-Ungaria și România:

Din aceste țări au emigrat între anii 1881-1908, în Statele Unite, Canada și Argentina, 2.136.000 evrei dintre care: din Rusia 1.545.000, din Austro-Ungaria 305.000, din România 96.000.

Emigranții din România au plecat: 75.000 în Statele Unite, Canada și Argentina, 20.000 în Anglia, 1.000 în Palestina.

Primele emigrări colective în Palestina, în Anatolia, în Siria... n-au corespuns visurilor. Dacă nu intervenea Edward de Rotschild – de binecuvântată amintire – în favoarea primilor evrei-români care au înființat cele dintâi colonii evreiești în Țara Sfântă, munca și jertfa lor ar fi fost zadarnică. S-ar fi compromis de la început o încercare de însemnătate.

Țările care se opuneau plecării și mai ales cele ce se opuneau ajungerii în Țara Sfântă, n-au putut ocoli curentul de emigrare. Ele au orientat, însă emigrarea aproape numai spre țări de peste Ocean. În zadar au fost încercările de colonizare în insula Cipru și în alte regiuni mai apropiate de Palestina. Atracția americană începuse să se exercite cu puteri aproape miraculoase.

Știrile de la primii emigranți stabiliți în Statele Unite, în Argentina și în Canada erau bune. În parte, foarte bune și în parte, satisfăcătoare. Aproape nu era emigrat care să

nu comunica celor de acasă vești mănuitoare. Cei plecați trimiteau bani, bilete de vapor, fotografii atrăgătoare. Totul contribuia la mărirea atracției americane.

Elementul muncitoresc era atras de posibilități de muncă în fabrici și în alte întreprinderi. Intelectualii erau atrași de o viață liberă în deplină egalitate cetățenească. Îi impresionau vestea despre alegerea unui evreu-român ca deputat în parlamentul american, tot așa cum îi impresionau repede încetățenirea a noilor veniți. Lipsiți de drepturi politice în țară, nimic nu-i putea încânta mai mult decât puțința unei vieți de liberă dezvoltare cetățenească.

Atracția americană se exercita și prin siguranța ce se oferea emigranților.

Noii veniți în America erau de la început adăpostiți și apoi plasați. Câștigându-și existența din prima zi, ei izbuteau să facă mici economii care îngăduiau celor tineri să-și cheme frații și surorile. Cei însurați își aduceau soția și copiii. Nu erau rare cazurile când copiii își chemau părinții, asigurându-i că vor avea o bătrânețe modestă, dar liniștită în noua lor așezare.

Între evreii-români rămași în Patrie și cei care-și găsiseră o Patrie nouă se închegea o legătură de fiecare zi.

În orașele și târgurile cu populație evreiască mai numeroasă nu se mai vorbea decât de veștile primite de la cei plecați. Părinții nu mai aveau îndeletnicire mai asiduă decât așteptarea scrisorilor și colportarea veștilor primite.

O întreagă literatură s-a înfiripat pe temeiul acestei continue legături dintre cei plecați și cei rămași. S-au compus și cântece de mișcătoare duioșie în jurul acestor legături. Cine nu cunoaște cântecul, până la lacrimi mișcător, „A brivale der mame”?

Și în ceainăria bărlădeană din care a purces ideea emigrării pe jos, se strecurase doar Muza ca să inspire pe cei cu dor de ducă. Aceeași Muză n-a părăsit pe drumeți în calea drumeției lor spre țări îndepărtate. Nu i-a părăsit nici pe cei care rămăneau și nici pe cei care se așezau departe, peste Ocean.

Prietenul A. Axelrad, întotdeauna inspirat, dăruise drumeților spre aducere aminte versurile:

„Copiii de vor întreba vreodată
Ce sunt, ce au fost „drumeții”
Noștri tată?
Le spunți că din neamul evreesc
Sunt mulți copii desculți și fără pâine
Ai căror tați prin lume rătăcesc.
Nu știu unde-au fost ieri, unde
Or fi mâine”

Și tot inspiratul Axelrad, simțitor până la durerea celor prea încercați de soartă, reținuse în versuri:

Ticsit e peronul, hamali,
geamantane
Mătușe, prieteni și fete,
Sunt inimi frânte și ochi sub batiste,
Boccele, pachete, regrete.

Băieții ne lasă, că-i cheamă Destinul.
Și rudele toate se strâng.

Copiii se uită și nu știu ce-nseamnă.
Plâng mamele lor – și ei plâng.

Iar mamele rămase cu pruncii acasă, știau pe de rost și aceste mișcătoare versuri ale lui Axelrad:

Unde a plecat tătucu, mamă?
- S-aducă bani, s-aducă pâine.
Hai dormi! În casă e-ntuneric
Și frig; - ce mult e până mâine!

S-a dus departe, peste ape,
În altă țară să muncească.
Micuțul tace, se gândește
În mintea lui copilărească.

Târziu întreabă iar copilul:
- Plecat! Și o să se-ntoarcă mâine?
De ce s-a dus tocmai acolo?
Aice mamă, nu e pâine?

Drumetii din Bârlad

Ideea emigrării pe jos s-a născut în 1900, la Bârlad. O dăduse, - după cum asigură prietenul A. Axelrad – un tânăr funcționar, Sami Ghinsberg. Acesta cumulase slujba de funcționar de prăvălie, cu cea de vânzător de ziare. Dar și cu cea de... poet. În mintea lui Sami Ghinsberg a mijit pentru întâia oară ideea de a forma un grup de desperați care, lipsiți de pâine, să pornească pe jos prin lumea mare, până la Hamburg și de acolo, cu bani strânși din pomeni, să treacă oceanul cu vaporul.

Ghinsberg găsisse repede partizani printre tovarășii săi de suferință și de dor. Își găsisse apoi și un sediu într-una din acele ceainării populare care abundă și astăzi în târgurile uitate ale Moldovei. În ceainărie își desfășurase planul și își căuta nădejdiile tânărul cu ochi strălucitori și cu trup sleit de muncă și de frământare. În aburul unui pahar cu ceai își găsisse inspirația. În ambianța miresemelor îndoielnice ale ceainăriei își țesea visurile de aur el și, împreună cu el, băieții prăpădiți de deznădejde!...

La ceaină se adună pribegii,
În fiecă seară la ceaină.
Acolo își varsă necazul
Durerea și dorul, în taină.

Nu trecu mult și ideea zămislită în atmosfera ceainăriei fu pusă în practică. Căci Sami Ghinsberg și discipolii săi nu erau numai visători, ci și convinși. Și astfel, ziarul *Egalitatea* din 28 aprilie 1900 putu să anunțe următoarele:

„În 19 aprilie la ora 2 p.m., 70 de tineri grupați în societatea numită „Drumetii” au părăsit orașul Bârlad prin bariera nordică Vaslui. Locul de întâlnire destinat de poliție pentru a evita aglomerările, a fost maidanul grădinii publice. Pe la 2, câmpul era plin de evrei și creștini, aproximativ la vreo 4000 de oameni. Câțiva tineri, care umblau cu cheta au strâns în câteva minute vreo 5 până la 600 lei. La orele 2 jum. Corul „Drumeților” a

intonat, în plânsetele întregii asistențe, un cântec de „rămas bun”, sub conducerea tânărului H. Korer; apoi dr. Friedman, în câteva cuvinte bine simțite, le-a urat „Drumeților” drum bun din partea evreilor din localitate. Drumeții au lansat un manifest cu „Trăiască România” în care-și arată durerea de a se despărți de țară și împrejurările nenorocite ce-i silesc la aceasta”.

În același reportaj se arată că un brutar a împărțit drumeților o căruță de pâine și mai multe kilograme de măsline.

Drumeții erau prevăzuți cu doi cai pentru bagaje și patru corturi pentru caz de ploaie. Așa au pornit la drum spre... lumea nouă!

În drumul lor, au fost pretutindeni întâmpinați cu bunăvoință și adesea or. cu multă generozitate. Au trecut prin Iași, unde au poposit. Și-au continuat apoi drumul prin Hârlău spre Botoșani. Aici au fost întâmpinați de o mulțime imensă. Creștini și evrei s-au grăbit să-i ajute. Impresionantă este scrisoarea lui Jean Miculescu-Călinești, care, împreună cu o ofrandă, ținu să mângâie cu un cuvânt de simțitoare frăție pe cei ce se expatriau:

„Vă rog înscrieți-mă și pe mine cu 40 lei pentru emigranții israelieni care trec prin Botoșani. Mie, personal, îmi pare rău că sunt redus a contribui la ușurarea plecării lor de pe pământul nostru, unde cred că era de folos și de datoria noastră să-i oprim, pentru ca împreună, cu toții, să lucrăm la îmbogățirea și înflorirea țării”.

Au părăsit apoi Botoșanii, au părăsit Dorohoiul, au părăsit și cele din urmă târguri și sate de pe pământul țării natale.

Au trecut în Bucovina. Aici au fost întâmpinați de la graniță cu o bunăvoință și cu o impresionantă grijă frățescă.

La Cernăuți li s-a făcut o primire înduioșătoare.

Ziarul *Egalitatea* din 26 mai 1900 citează din ziarul *Pietonii* – dintr-o scrisoare semnată Bleichman – următoarele:

„Luni spre ziuă am fost avizat că frații noștri drumeți bârlădeni sosesc aci. Am alergat înaintea lor o depărtare de 2 km., unde i-am întâmpinat și m-am pus în fruntea lor pentru a-i conduce în oraș. Sosind la barieră, ne aștepta Polițaiul, care ne-a ordonat să ne odihnim până va veni dr. Straucher, un coreligionar deputat în Camera din Viena. În acest interval, un comisar (evreu) Besner, a strâns de la câțiva oameni care au fost acolo 35 fl. Cu care bani a cumpărat rachiu, pâine, bere, tutun și a împărțit la toți drumeții. După un sfert de oră a venit ordinul să ni se permită intrarea în oraș sub comanda mea. Au trecut toți bariera în număr de 111 persoane și după noi carul cu bagaj. Șeful gării de acolo și toți funcționarii i-au salutat într-un mod cordial. În tot parcursul drumului, am întâmpinat ovațiuni, până când am sosit la locul societății constructorilor, unde ne aștepta d. dr. Straucher, rabinul districtului și alți notabili care ne-au primit.

Apoi a început colecta și s-a strâns o sumă considerabilă.

La orele 12 președintele comunității ne-a invitat de a lua prânzul la ospătărie populară (Volkskuche) unde au servit două baronese și patru domnișoare. Astfel a urmat trei zile (și astăzi la 10 au plecat la Colomeea cu trenul iar nu pe jos, după porunca d-lui dr. Straucher, fiind înainte de sărbătoarea Iom tov (ei au plătit prețul jumătate).

Lumea a fost imensă la gară și după discursul d-rului Straucher s-a strâns peste 1000 de fiorini și s-a depeșat în toate orașele din Galiția despre sosirea lor acolo și s-a rugat de a le da ajutor”.

Drumeții bârlădeni și-au urmat calea. Pretutindeni au fost ajutați. N-au mai avut nevoie să meargă pe jos. Evrei și creștini le-au venit în ajutor. Li s-au cumpărat bilete de tren și li s-au dăruit alimente.

Aproape nu era gară mai mare în cala lor, în care să nu fi fost așteptați de comisiuni generoase.

Au ajuns în cele din urmă la Hamburg, unde au fost urcați pe vapor și transportați la New York. Aici, au fost așteptați de o lume imensă la debarcader. Delegații societăților evreo-române din New York i-au luat în primire. Au fost imediat distribuiți în locuințe dinainte pregătite. Tuturor li s-a găsit întrebuințare.

Succesul întreprinderii hazardate a celui dintâi grup de drumeți a îndemnat mii de tineri evrei-români, din numeroase orașe și târguri ale țării, să se constituie în grupuri de drumeți. Ba, au fost orașe în care s-au constituit două și chiar trei grupuri unele după altele.

Drumeții se cifrau la zeci de mii.

Unde se forma un grup, se țineau întruniri și se editau ziare speciale. Astfel au apărut gazetele drumeției evreo-române intitulate: *Drumeții*, *Pietonii*, *Dați ajutor*, *Jidovul rătăcitor*, *Exodul*, *Rămas bun*, etc. etc. Toate aceste foi ocazionale apăreau înainte de plecarea grupurilor – în zilele constituirii – și în timpul drumeției. Ziarele erau utilizate mai ales pentru colectarea de bani.

Oriunde staționa un grup, se strângea lume multă. Câțiva drumeți se desprindeau dintre cei ce se expatriau și, pătrunzând în masa numeroșilor spectatori, solicitau cumpărarea unei foi. Fiecare își dădea obolul său.

Scene înduioșătoare se petreceau la plecarea fiecărui grup. Părinții, rudele și prietenii își petreceau pe ai lor. Despărțirea era sfâșietoare. Mamele și soțiile izbucneau în plânsete. Copiii încercau zadarnic să-și liniștească părinții, iar părinții încercau zadarnic să-și stăpânească durerea. Se formau micile grupuri ale despărțirii. Ici, mamă și copil. Dincolo logodnica și logodnic. Lângă ei doi buni prieteni...

Se înduioșaseră în cele din urmă și forurile conducătoare de la noi, ca și din țările prin care trecuseră drumeții.

Presa românească cerea chiar oprirca emigrării pe jos. Unele ziare deplângeau spectacolul dureros al desțărării unor elemente vrednice și muncitoare, iar presa străină reluate în articole – uneori prea violente – discuțiunea problemei evreiești din România.

De pretutindeni se ridicau voci – unele foarte autorizate – care cereau să se curme expatrierea unor brațe de muncă, care, dacă pot fi utilizate în țări străine, cu atât mai mult pot fi de folos în țara natală.

În cele din urmă, guvernul român a interzis formarea grupurilor de drumeți și a oprit telegrafic grupurile ce se aflau în drum.

Astfel se puse capăt capitolului atât de dureros al drumeților.

Emigrarea n-a mai putut continua decât bine organizată și precis pregătită, cu toate mijloacele necesare.

Mișcarea sionismului politic

Mișcarea tinzând la reșezarea evreilor în Țara sfântă – choveve-sionismul, - era în plină desfășurare, când a apărut cartea de vis și de împlinire a d-rului Th. Herzl: *Judenstaat*.

Ideea statului evreiesc nu i-a surprins nici pe evreii-ruși și nici pe evreii din regiunile de învecinare rusească ale Germaniei și fostei Austrii.

Pe când evreii apuseni primeau cu indiferență sau chiar cu adversitate ideea etatistă evreiască, evreii răsăriteni, frământați și animați de gânduri și realizări pre-sioniste, au acceptat-o de îndată.

Fiindcă în aceste rânduri ne referim numai la latura evreo-română a problemei emigrării, amintim că în 1896, când a apărut *Judenstaat*, evreii români trecuseră de mult prin încercarea olifantistă de îndoielnică pornire și erau de mult ancorați în străduințele choveve-sioniste de impresionantă și înduioșătoare nădejde. Conferințe cu delegați – cu deschideri solemne și cu închideri agitate, - avuseseră loc an cu an de la 1881 încoace. Se schițaseră până și unele tendințe de nerăbdare dizidentă la Ploiești și București.

Se întemeiaseră cele dintâi colonii evreiești în Palestina, se cumpăraseră terenuri noi ce urmau corespondențe de strânsă legătură cu organizații similare din alte țări. Până și o conferință interteritorială se ținuse la Kattowitz, la care evreii-români fuseseră bine reprezentati.

Până și decepțiile – primele și inevitabilele decepții, - contribuiau la atracția ce o exercita asupra evreilor-români noua idee a sionismului politic. Cei deziluzionați, dar totuși însuflețiți, vedeau în cei câțiva evrei apuseni, câștigați ideii sioniste o cheazășie a unei reușite mai cuprinzătoare și mai rezezi.

Nu este deci de mirare că cea dintâi asociație de tineri intelectuali - „Kadimah” vieceză – care a îmbrățișat ideea d-rului Th. Herzl a fost prezidată de un evreu ieșean – dr. Schnierer – și că cel dintâi congres sionist de la Basel a fost prezidat de veteranul choveve-sionist din Iași: dr. K. Lippe. De pe tribuna acestui dintâi congres, dr. K. Lippe, în cuvântarea prezidențială de deschidere, a amintit în prima frază chiar a vorbirii sale:

„Sunt aproape 17 ani de când am primit o scrisoare de la un literat evreu Achiba Hașmal (evreu bucureștean) prin care îmi recomanda pe un domn Lazar Rokeah din Safed, Palestina, care a venit în România spre a agita pentru crearea de colonii agricole în Palestina. Puțin după aceea fui invitat să dau impulsul necesar în acest sens la o întrunire convocată într-o cameră modestă a unei suburbii a Iașilor. M-am asociat la această idee cu vorba și pana.

În scurt timp se fondaseră 27 comitete în 27 orașe ale țării și un comitet central la Galați, între ai cărei membri am figurat și eu și dl. Pineles. Rezultatul acestei propagande au fost primele două colonii române în Palestina Zihram Iacob și Roș Pina. Când aceste colonii trecură în mâini mai bune, comitetul nostru a încetat de a mai funcționa. Dar dl. Pineles și eu nu încetarăm de a fi activi pentru cauză.

Am fost la conferința de la Katowicz, dintre ai cărui participanți figurează aici, afară de mine numai dl. Iasimoski și Moses. Acea întrunire a însemnat, într-adevăr piatra fundamentală a mișcării sioniste. Ea reprezintă însă numai o fărâmă din întregul judaism, pe când acest congres reprezintă totalitatea judaismului.

Ce săritură uriașă de la acea căruță modestă din suburbia ieșeană, până la această sală din Basel și ce progres neîngăduit de la Hașmal și Rokeah la Herzl și Nordau!”

Din biroul ales al primului congres sionist, în frunte cu dr. Herzl, făceau parte și vicepreședinții alături de dr. Max Nordau, evreii-români S. Pineles și dr. Schnierer. Din cel dintâi comitet de acțiune sionist în frunte cu dr. Th. Herzl făceau parte evreii-români dr. Schnierer, dr. K. Lippe și S. Pineles. Până și importantul referat cu privire la colonizarea Palestinei fusese încredințat dr. Schnierer ca prim raportor.

În țară ecoul celui dintâi Congres Sionist a fost răsunător. D. M. Schwarzfeld, veteran al judecății mature și pătrunzătoare, cumpănit și prevăzător, semna în *Egalitatea* din 29 august 1897 un articol prim de mult calm dar și de justă rechemare.

Reținem din acest articol pe care numai din lipsă de spațiu nu-l reproducem în întregime.

„Congresul a fost demn, serios cum șade bine unor bărbați de valoare și de inimă. El a produs o vie impresie asupra celor prezenți și a mișcat inimile celor de departe. Sugestiunea e puternică asupra spiritelor ce sunt și cugetă la fel”.

Dar mai adaugă autorul articolului:

„Mare e inima unui Max Nordau cât de mare și cugetul său. Mare e inima unui Herzl cât de mare și energia și voința sa. Dar e suficient atâta?”.

Și mai departe:

„Negreșit nu trebuie să fim optimiști din cale afară. Nu trebuie să ne închipuim că o adunare, oricât de impozantă poate să rezolve o problemă așa de încălțită, a cărei rezolvare în cele din urmă, nu depinde de dânsa. Înșiși cei ce s-au adunat – și pe care mulți îi consideră drept vizionari – au înțeles că nu e misiunea lor a plănui și întocmi viitorul, ci de a se ocupa de ceea ce este realizabil.

Programul sionistic, la care a lucrat un Max Nordau, poartă marca inteligenței practice. S-a proclamat ca năzuință întemeierea unui Stat evreu dar dobândirea Palestinei nu depinde de evrei.

Ea este în stăpânirea unei Puteri și mai au și alte state de grăit o vorbă la un act de cesiune. Dar ceea ce depinde de dânsii e «să-și întărească conștiința și simțământul de evrei». Ceea ce depinde de dânsii e să fie «laolaltă uniți» spre a-și putea apăra cauza în comun, spre a putea opune o rezistență inteligentă și feritoare de primejdii contra loviturilor ce le-ar veni sau contra relelor ce-i apără».

Vechi sioniști din România s-au alăturat fără ezitare noii organizațiuni sioniste. Această alăturare se produsese de fapt încă înainte de primul Congres Sionist de la Basel.

Conferința chowewe-sionistă, ținută la Galați în zilele de Paște ale anului 1897, stabilise participarea la Congresul prim al sionismului politic. Comitetul Central lansase un Apel în vederea acestui congres care fusese convocat, la început la München, dar care din diferite motive, a trebuit să se țină în Elveția.

Chiar și o adunare generală a fostei organizațiuni B'nei Brith discutase participarea la congresul sionist luase chiar hotărârea de a trimite la München doi delegați, pe dr. Ad. Stern și pe I.B. Brociner. Ulterior s-a renunțat, însă la această reprezentare din motive asupra cărora nu este acum locul să amintim.

Participarea evreilor români la mișcarea sionistă a continuat progresiv de atunci încoace.

Curentul de emigrare împingea, totuși valurile de emigranți evrei-români tot dincolo de Ocean, unde cei disperați puteam găsi de îndată posibilitatea unei existențe și a unei dezvoltări fără piedicile unei îngrădiri adverse.

Statistica pe care o vom publica este elocventă. În ea se oglindește întreaga problemă a frământărilor vieții evreiești.

Zbuciumul vieții evreiești îl făcuse pe dr. Th. Herzl să accepte propunerea engleză a unei colonizări evreiești în Uganda. Optimismul recoltat de pe urma activității prodigioase a autorului lucrării *Judenstaat* – mai cu seamă audiențele repetate pe care le avusese la Sultanul Turciei, întâlnirea de o clipă cu Împăratul Germaniei, primirea de la Vatican, convorbirile cu proeminentele personalități politice și literare europene – nu se concretizase în împliniri corespunzătoare nevoilor momentului.

Dr. Th. Herzl asistase la Viena, în plin zbucium sufletec, la trecerea grupurilor de emigranți evrei-români în drum spre America. Văzuse mizeria evreiască în peregrinare. Vorbise cu emigranții în plină risipire... Avusese în fața lui un colț rupt din tabloul exodului...

Era acesta un moment în care, smuls din lumea aventurilor sale și pus în fața unei zguduitoare realități, dr. Th. Herzl, cu sensibilitatea lui fină, a simțit, desigur imperativul unor nevoi ce nu pot fi nici logate, nici dezlegate prin ideal și așteptare teoretizată.

Cinc știe, poate că acea clipă fusese decisivă pentru dr. Th. Herzl, în acceptarea dintâi a proiectului de concentrare evreiască în Uganda.

Congresul sionist a respins însă, acest proiect.

Proiectul ugandist a căzut prin opunerea furtunoasă ai aderenților sionismului politic și național. Atacurile împotriva proiectului fuseseră atât de violente, încât nici chiar persoana d-rului Th. Herzl nu fusese cruțată.

Dar din ciocnirea și din frământarea de atunci, s-a născut tot sub presiunea nevoilor imediate, ideea teritorialistă al cărei purtător fu marele scriitor evreu englez Israel Zangwill. Momentul acesta constituie, în istoria migrațiunii evreiești, un fapt istoric de covârșitoare importanță.

Ultimul cuvânt al teritorialismului n-a fost încă spus. O dovedesc evenimentele pe care le trăim acum.

Născut în Anglia, Israel Zangwill era totuși legat, prin ascendență și prin propria trăire, de viața evreilor răsăriteni. Părintele său era originar din Rusia. Zangwill își trăise copilăria în cartierul londonez al noilor veniți din răsărit. A cunoscut deci, în anii impresiunilor de durată, toată mizeria evreiască și chinul primilor ani în literatură. Din cartierul evreiesc al Londrei își alesese eroii. Eroii ai chinului și ai plânsului evreiesc!

Cine așadar, mai mult decât Israel Zangwill, ar fi putut cunoaște mai bine întreaga tragedie a celor ce urmează destinul rătăcirii? Soarta celor ce nu pot rămâne în țara de naștere și a celor ce nu știu încotro să-și îndrepte pașii în zilele crudelor goniri!

După congresul sionist de la 1905, I. Zangwill, urmat de o pleiadă impunătoare de proeminente sioniste întemeiase organizațiunea teritorialistă intitulată Jewish Territorial Organisation (I.T.C.).

Grupul teritorialist își formulase crezul pe temeiul căutării unui teritoriu care, pe baze autonome, să devină un centru de imigrare pentru acei evrei care nu mai pot trăi în țara lor natală.

Formularea aceasta se depărta cu tot dinadinsul de programul de la Basel, în tot ce avea el politic și național.

Teritorialismul nu recunoștea ideea de Stat evreiesc și nu accepta ostentația afirmării naționale.

Împrejurarea pe care o reprezintă colonizarea în Argentina pe domenii întinse datorite din generozitatea neuitatului baron Maurice de Hirsch constituia, desigur, și ea o piedică pentru avântul teritorialist.

Evreii își spuneau: un teritoriu?

Există Argentina. Sunt acolo colonii înfloritoare. În domeniul întins cumpărat din fondurile Baronului de Hirsch, coloniile evreiești se dezvoltau toate în mod normal. Mai era loc pentru mii și mii de coloniști. De ce s-ar fi căutat deci, teritorii noi, când cel existent mai aștepta brațe de muncă și voințe hotărâte și oțelite. Iar în Statele Unite încă nu se gândea nimeni la fixarea cotelor care agravează problema emigrării din zilele noastre.

În adevăr, în coloniile evreiești administrate de I.C.A., în Argentina se continua o muncă ordonată care dădea roade. Cei așezați în aceste colonii binecuvântau memoria marelui donator. În țările răsăritene portretul baronului de Hirsch nu lipsea nici chiar din maghernița celui mai nevoiaș evreu.

Iar raza de soare ce pătrundea în această magherniță venea sub forma scrisorii de la copilul emigrat în New York.

Lipsită de motivele idealizării și de mijloacele care ar fi situat-o cel puțin la nivelul unor mari organizațiuni evreiești ca I.C.A., Alianța Israelită Hilfsverein der Deutschen Juden, care sprijineau pe emigranți fără să împingă la emigrare, organizația teritorialistă n-a putut da ceea ce s-a așteptat de la ea.

Emigrarea evreiască peste Ocean continua ca și înainte, în aceleași condițiuni, cu același sprijin și animată de aceleași atracțiuni ce se exercitau individual.

Au trecut ani. A izbucnit războiul mondial. Iar după războiul mondial, interveni declarațiunea Balfour și concentrarea din nou a tuturor energiilor în direcțiunea creării statului evreu în Palestina.

Teritorialiștii renunțaseră deci la ideea și la organizațiunea lor întrucât de astă dată Palestina corespundea și programului lor teritorialist.

*
* *
*

Cât de puternic a fost curentul de emigrare, pornit în 1880, și care nu s-a mai oprit, de atunci încoace. Curentul a putut fi împiedicat. El a putut fi uneori micșorat. În anii primului război mondial, emigrarea nu era posibilă. Dar, de îndată ce n-au mai fost piedici, curentul de emigrare a luat proporții crescânde.

Evreii români au emigrat și mai ales în Statele Unite.

Iată câteva cifre care arată că evrei-români au găsit un adăpost în marea republică de peste Ocean: au imigrat

În	1899	1343	evrei-români
În	1900	6183	”
	1901	6827	”
	1902	6589	”
	1903	8562	”
	1904	6446	”
	1905	3854	”
	1906	3872	”

1907	3605	”
1908	4455	”
1909	1390	”
1910	1701	”
1911	2188	”
1912	1512	”
1913	1640	”
1914	2646	”

În 16 ani au intrat deci în Statele Unite 62.813 evrei-români.

Să nu se uite, însă, că foarte numeroși evrei-români au emigrat în Canada, Argentina, Africa de Sud și în alte țări transoceanice.

Și au mai emigrat evrei-români în Anglia, Franța și în alte țări europene.

Înainte de războiul mondial au plecat puțini evrei-români în Palestina, din cauza opunerii guvernului turc. După război, numărul evreilor-români care s-au stabilit în Palestina a crescut, dar n-a putut atinge o proporție precumpănitoare în totalul emigrației lor. Cauzele sunt multiple și de caracter diferit.

Fapt este că aproape nu este țară în lume în care să nu se găsească și evrei-români, în număr mai mare sau mai mic. Cine cunoaște imigrația evreiască din Londra, Paris, Bruxelles, Amsterdam și din alte centre ale apusului european, știe cât de mulți sunt evreii-români stabiliți aici dinainte și de după războiul mondial.

Pretutindeni, în țările transoceanice, ca și în țările apusului european, evreii-români, după anii începutului plin de greutate, au izbutit să se așeze definitiv, să întemeieze familii și să progreseze pe temeiuri de pricepere și de muncă.

Aproape nu este ramură profesională în care evreii-români din țările de imigrație să nu fi excelat. S-au recrutat dintre ei oamenii de știință, scriitori cu reputație, artiști de mare vază, industriași vrednici și comercianți de încercată încredere. Chiar și buni agricultori în Argentina, Canada, Statele Unite. Toți au contribuit, fiecare în măsura capacității sale, la propășirea țării lor de adopțiune. Copiii celor imigrați au devenit, nu numai cetățeni buni ai țării în care s-au născut, dar și forțe de propășire obștească.

Este poate locul aici să relevăm puternicul sentiment care leagă pe evreii-români, așezați în alte țări, de țara și de limba românească. Oriunde s-au stabilit mai mulți evrei-români, ei au întemeiat asociațiuni în care s-a cultivat legătura cu țara, în care s-au născut ei, părinții și străbunii lor.

Să mai amintim oare impresia pe care au făcut-o evreii-români din America asupra d-lor dr. C. Anghelescu și prof. N. Iorga, cu prilejul îndeplinirii importantelor misiuni pe care le-au avut în America? Să amintim sprijinul de care s-au bucurat din partea evreilor-români toți trimișii României în țările de dincolo de Ocean?

Un capitol de migrațiune evreiască

Se cuvine ca în cadrul acestei evocări să rezervăm un capitol special rolului covârșitor pe care l-a avut, în migrațiunea evreiască, unul dintre cei mai mari filantropi evrei ai vremurilor: Baronul Maurice de Hirsch. El își pusese întreaga avere la dispoziția celor oropsiți de soartă. Baronul de Hirsch nu era numai un om foarte bogat. Avea un

spirit de adâncă pătrundere și un suflet de o rară noblețe. Întrebat cum a putut ajunge la o generozitate atât de jertfitoare de sine, el a răspuns:

„Convingerea mea intimă este că sunt dator să mă consider numai administrator vremelnice al averii ce am strâns. Așa fiind, câtă să contribui la reînălțarea celor năpăstuiți de soartă.

Eu lupt cu energie împotriva vechiului sistem de a da pomeni care a făcut atâția cerșetori. Consider ca cea mai mare filantropie să prefaci pe cei care ar trăi din pomană în oameni capabili de muncă și deci în membri folositori societății”.

După ce făcuse numeroase și importante donațiuni pentru un mare număr de instituțiuni culturale și de asistență, Baronul de Hirsch întemeie societatea I.C.A. punându-i la dispoziție întreaga sa avere. Opera aceasta generoasă a realizat-o și din îndemnul înțelept al unor colaboratori de care se simțea legat prin convingeri și prin însușiri sufletești. Dintre acești colaboratori era și neuitatul și valorosul dr. Elias Schwarzfild, unul dintre cei mai de seamă îndrumători ai evreilor-români de odinioară.

Dr. Elias Schwarzfild fusese expulzat din țară în 1885, odată cu d. dr. Moses Gaster.

Când dr. M. Gaster, mare cărturar s-a stabilit la Londra și grație rarelor sale însușiri se ridicase la pozițiuni de universală vază culturală, neuitatul dr. Elias Schwarzfild, om de o rară energie, de o putere de muncă fără pereche și documentat ca nimeni altul, se stabilise la Paris. Aici, el intră curând în legătură cu fruntași vieții evreiești din Franța. De la început fu de toți apreciat. În primul rând, de bătrânul secretar al Baronului de Hirsch, care îl chemă alături de el, pentru ca în cele din urmă să se retragă și să-i lase locul.

Dr. Elias Schwarzfild are o parte importantă în fericita îndrumare a generozității Baronului de Hirsch. Întrucât privește pe evreii-români, ei datorează d-rului Elias Schwarzfild interesul pe care Baronul Hirsch l-a nutrit pentru evreii-români, într-o vreme în care soarta evreilor ruși preocupa în mod aproape exclusiv, munificența evreiască din Franța și din Anglia. Tot lui i se datorează în bună parte organizarea emigrării și colonizării în Argentina.

În legătură cu această din urmă operă, credem că nu este fără importanță să amintim un moment inițial.

În noiembrie 1891 au plecat din Rusia cu vaporul „Galați” 800 evrei-ruși. Dr. Elias Schwarzfild a descris plecarea acestui numeros grup care a străbătut Marea Neagră, Marea Mediterană, ca să se oprească la Marsilia, ca să pornească mai departe spre Argentina, făcând un nou popas la Bordeaux.

Descrierea aceasta a apărut în *Egalitatea* din 29 noiembrie 1891.

Nu ne putem opri de a reține câteva pasagii. După ce arată că grupul celor 800 este format din evrei din regiunile Caucazului și ale Donului, din guvernământul Ecaterinoslavului și din regiunea sudică a Rusiei, dr. Schwarzfild subliniază că din grup fac parte „chiar frații noștri de odinioară din Basarabia” „răpită Moldovei la 1812 și la 1878”. Cităm:

„Familii întregi au fost silite a-și lăsa vetrele unde au văzut lumina zilei, unde cimitirele și oasele strămoșești grăiesc de vechimea lor seculară și din mijlocul flăcărilor arzătoare, ca să-și scape rămășița de avere, țândările risipite ale unei averi realizate cu fuga, și s-o ia în largul lumii, fericți că au scăpat teferi cu viața, nepârjoliți de flama mistuitoare”.

Când vaporul „Galați” a ajuns la Marsilia, se dezlănțuise o puternică furtună. Vaporul n-a putut intra în port decât cu o întârziere de 12 ore.

Insistând asupra originii emigranților, dr. E. Schwarzfeld scrie:

„Iar elementul predominant, mai bine de 150 de suflete, o serie întregă de familii basarabene, care te încântau prin corectitudinea graiului lor românesc. Zic grai, căci toți aceștia îți spuneau că grăiesc, dar nu că vorbesc românește. Și dacă ei erau surprinși de a găsi pe cineva care să le vorbească o limbă maternă pentru ei, eu nu eram puțin surprins de a constata o limbă română atât de neaoșă la oamenii aceștia hărțuiți, ce veneau din sălbatecul imperiu al Țarilor. Dar și aceasta se explică. Ședeau cu toții la țară și o mare parte din ei se îndeletniceau cu plugăria. Iar în mijlocul lor două românce, românce neaoșe. Una din împrejurimile Chișinăului, alta din jurul Cahulului. Bărbații le erau dragi și ele părăsire familia și țaroslavia, căsătorindu-se după bărbații lor evrei. Și erau românce mândre și rumene. Un plâns năbușitor le cuprinse când auziră din gura mea accentele Moldovei. «Conașule, îmi zise una din ele, să trăiești, că mult bine mi-ai făcut. Ne-ai răcorit inima»”.

Când vaporul a ajuns la Bordeaux, de unde grupul avea să plece mai departe, pe un alt vapor spre Argentina, toate pregătirile de plecare erau terminate. Emigranții au fost binecuvântați de Marele Rabin venit cu ei din Marsilia. Toți erau în bună dispoziție. Țeseau visuri de viitor, dar se gândeau în același timp, cu firească melancolie, la tot ce au lăsat în urma lor. Și unii dintre peregrini începură să cânte a jale.

Scrie dr. Schwarzfeld:

„Auzi deodată niște accente duioase, mișcătoare, jalnice și plângătoare. Te credeai transportat la mii de kilometri, pe malurile Iordanului, unde evreii jeleau acum două mii de ani cu harpele lor pieirea Ierusalimului, la umbra sălciilor plângătoare.

Ba nu, nu era jalea de pe țărnițele Iordanului, erau doi tineri de origine basarabeană ce cântau pe viorile lor: și în urechile mele răsună o doină de pe câmpiile românești, duioasă, melodioasă, jalnică, cum rar a fost răpită arcușului plângător”.

Și mai departe dr. Elias Schwarzfeld povestește:

„Cântecele românești se succedară unul după altul și asistenții aveau genele ude. Bătrânul medic al lazaretelor fu atât de mișcat, încât la un moment dat lacrimile îl podidiră și plârșe cu hohot”.

Iar dr. E. Schwarzfeld însuși și-a amintit de țara pe care a fost silit s-o părăsească, expulzat fiind la 1885. Părea, scrie el, că aude din depărtare versurile lui Ronetti Roman:

Proscris, gonit din țara mea,
Plec în străinătate,
Și crima mi-e, că te-am iubit
O, sfântă libertate.

Cu foc în inimă am lucrat
L-a țarei înălțare,
Și ca răsplată mă gonesc
Ai mei în depărtare.

Pe buză-mi arde un blestem...
Să blestem? N-o voi face!

În ură am trăit aci
Dar voi pleca în pace.

Băiete, în traistă să-mi pui
Vechi cântece de jale
Mărirea țării voi visa
Cântându-le în cale.

Grupul celor 800 a plecat cu vaporul „Pampa” spre Argentina, întrucât vaporul „Galați” era prea mic ca să traverseze Oceanul.

Emigrarea evreilor în Argentina a început încă din 1889. Era însă o emigrare neorganizată. Veneau evrei din Europa răsăriteană în Argentina, așa cum veneau și în atâtea alte țări transoceanice. Era doar destul ca cineva să afle că într-o parte a lumii se poate trăi o viață de muncă liberă și prosperă, pentru ca atracția să se exercite pe dată și pentru ca să se găsească imediat emigranți.

O emigrare organizată spre Argentina a început numai după ce Baronul de Hirsch cumpărase mari terenuri pentru o colonizare evreiască. El era convins că evreii din Europa răsăriteană sunt apți pentru munca agricolă. Spera că ei vor putea crea și dezvolta, cu timpul, colonii agricole prospere, iar înăluntru acestor colonii și în jurul lor se va putea înfripa o viață nouă pentru un mare număr de evrei năpăstuiți de soartă.

În chiar primul an, au fost colonizați în Argentina 2850 evrei ruși. Cu toate greutățile începutului, colonizarea agricolă argentiniană a continuat fără întrerupere. Ea a atras și un mare număr de meseriași evrei și chiar de liber-profesioniști.

La 1908 numărul evreilor din Argentina era de 70.000. Dintre aceștia aproape 20.000 erau așezați în coloniile înființate și sprijinite de Baronul de Hirsch. Marea majoritate dintre aceștia erau originari din Rusia. Mulți din Basarabia. Erau și numeroși evrei-români.

Condițiunile mai prielnice din Statele Unite, au făcut însă ca emigranții evrei să se concentreze aici.

Organizarea emigrării

Se înmulțiseră în țară grupurile de emigranți. Drumeția fusese, însă, interzisă. De la Burdujeni – vechea graniță – unii dintre drumeți fuseseră siliți să se întoarcă. Alți drumeți fuseseră retrimiși în țară după ce ajunseseră la Orșova.

Își poate închipui oricine scenele jalnice care s-au produs și starea în care se găseau cei împiedicați să plece. Ei nu mai aveau nimic. Înainte de plecare, își vânduseră și puținul pe care îl agonisiseră. Nu aveau nici adăpost și nici o ocupațiune nu puteau găsi ușor. Ceea ce era și mai grav era starea sufletească de adâncă deprimare în care se găseau toți.

Era deci nevoie de o organizare temeinică și cumpănită a emigrării. Inițiativa acestei organizări a avut-o de astă dată „B'nei Brith”.

La București și la Iași s-au constituit comitete centrale sub auspiciile acestei organizațiuni. Comitetul bucureștean constituit în „Comitet central de ajutorarea emigranților” a lucrat sub conducerea neuitatului dr. Ad. Stern. Comitetul acesta a instituit trei comisiuni.

O primă comisiune numită „comercială” era compusă din d. David Schaeffer și Hugo Stadecker, care avea să viziteze, solicitând contribuțiuni de la comercianți, meseriași, industriași etc. A doua comisiune era numită a „profesiunilor liberale” și era compusă din dr. Blumenfeld și d. dr. Boemchis. Ea avea să viziteze pe medici și farmaciști, pe ingineri și arhitecți, pe funcționarii de bancă, pe intelectualii și personalități proeminente creștine și evreiești. A treia comisiune numită „financiară” compusă din W. Staadecker și Mayer Fränkel, avea să viziteze pe marii bancheri și marile întreprinderi.

În darea de seamă pe 1992-1993, Comitetul central bucureștean, arată că a înlesnit emigrarea celor lipsiți de mijloace și anunță:

„Știrile sosite de peste Ocean, în mod direct sau indirect, sunt un ecou armonios de binecuvântări la adresa aceluia care cu atâta bunăvoință au răspuns la apelul nostru, căci departe de a face din meșteșugari cerșetori, ați contribuit la transformarea unor disperați în oameni de sine stătători și cu viitorul asigurat”.

Comitetul ieșean a desfășurat o impresionantă activitate. El era doar mai aproape de centrele cu populație evreiască numeroasă. Comitetului din Iași i se adresau năpăstuiții din orașele și târgurile Moldovei de Nord și tot lui i se adresau evreii rurali, cărora li se interzisese rămânerea în sate.

Din comitetul ieșean făcea parte, ca unul dintre cei mai devotați sprijinitori ai emigranților, și d. dr. I. Niemirower, atunci rabin la Iași. Acceptase greua însărcinare de a face legătura cu fruntașii din București și cu organizațiunile din străinătate, de la care se așteptau ajutoare bănești pentru înlesnirea emigrării.

D. dr. I. Niemirower duse la bun sfârșit însărcinări dificile. Cu atât mai dificile, cu cât noul val de emigrare se produsese într-o vreme în care nu numai numărul, dar și calitatea bogățiilor evrei, scăzuse foarte simțitor.

Lipsea acum, la Iași, omul de finețe sufletească și de mare larghețe, baronul Iacob de Neuschotz, de neuitată și binecuvântată amintire.

Baronul Iacob de Neuschotz era originar din Herța. Se ridicase printr-o muncă de înțelept și însuflețit pionier. Acumulase o mare avere, fără a i se putea imputa cea mai mică abatere de la cele mai corecte norme de viață. Avusese însă mari nenorociri de familie. Sub impresia lor, Baronul de Neuschotz s-a consacrat tot mai mult, tot mai darnic și cu tot mai cuprinzătoare înțelegere, facerilor de bine. A construit un templu, a întemeiat un orfelinat, a înzestrat școli, a înființat burse etc. A știut să se ridice la înălțimea unei generozități care n-a cunoscut deosebiri de credință religioasă și n-a precupețit nici odată obolul său tineretului studios lipsit de mijloace.

Când s-a înființat Comitetul Central din Galați pentru întemeierea de colonii în Palestina, el a răspuns cu multă dărnicie chemării ce i se adresase. Acceptase chiar să figureze în comitetul care îl proclamase casier. A sprijinit acțiunea comitetului cu importante contribuțiuni bănești și cu prestigiul numelui său.

Dar, vai, Iacob de Neuschotz a murit la 1888 și lipsa lui a fost greu resimțită la Iași, când curentul de emigrare luase proporții prea mari față de posibilitățile care puteau fi la dispoziția celor lipsiți de mijloace.

Cu atât mai grea a fost sarcina care-i incumba comitetului ieșean și mai ales d-lui dr. I. Niemirower.

Grație îndrumărilor și activității desfășurate de comitetele din București și din Iași, ca și de numeroase alte comitete din țară, emigrarea a putut să se desfășoare în mod normal, iar opera de ajutorare să se îndeplinească în condițiuni de cuvenit folos.

Desigur, la această normalizare a emigrării, a contribuit și presa evreiască, prin articole de înțeleaptă rechemare și de stat cumpănit.

Iată de pildă ce scrie M. Schwarzfeld, în *Egalitatea* din 7 ianuarie 1900, sub titlul „Curentul de emigrare”:

„Acum, când emigrarea a ajuns o nevoie amară, mulți se gândesc: unde, încotro? Căci prea li se pare greu în vechile fâgașe ale civilizațiunii și în lumea nouă încotro aleargă toți. Dar chestia este, ori nu trebuie preferate și acum centrele de civilizație și, ori, în tot cazul, nu e mai bine puțină răbdare? Căci, ori câte iluzii își face cel ce-și încearcă norocul în largul lumii, fără greutate, fără lupte, fără deziluzii, nu scapă mai nici unul, când își îndreaptă pașii spre o țară nouă, spre un mediu nou cu alte condiții de trai”.

Articolul d-lui M. Schwarzfeld se termină astfel:

„Oricine, în țară, ar îndemna la emigrare, la condițiile de azi, fără organizație, fără fonduri, își asumă o mare răspundere. Ba, am putea zice că ar comite chiar o crimă. Transplantările se fac, de obicei, cu mari pierderi, când nu sunt făcute cu destule precauțiuni. Și tocmai precauțiunile necesare lipsesc”.

De altfel, sfaturi înțelepte, pornite dintr-o adâncă simțire pentru cei frământați de gândul emigrării, au fost date de însuși Baronul de Hirsch, încă în 1891.

Emigrarea evreilor ruși luase proporții surprinzătoare. Porneau emigranții în valuri nesfârșite. Începuturile de organizare a emigrării nu puteau ține pas acestui curent care covârșea orice acțiune, oricât de binevoitoare și oricât de întinsă.

Atunci Baronul de Hirsch se văzuse silit să lanseze un manifest către evreii-ruși. Apelul său conchidea astfel:

„Voi sunteți moștenitorii părinților voștri care, de veacuri, au îndurat atâtea. Să suportați această moștenire încă un scurt timp cu aceeași supunere!

Aveți răbdare și faceți ca acei care vor să vă ajute să poată face aceasta”. (citat din *Revista Israelită*, no. 17 din septembrie 1891).

Numai pe temeiul unei atente organizări și numai cu sprijinul oamenilor de bine și al celor cu sentimentul răspunderii, emigrarea a putut fi îndrumată și n-a degenerat într-o pornire cu urmări funeste.

În lucrarea sa *Die Juden der Gegenwart*, d. dr. Arthur Ruppin sublinia masiva emigrare evreiască ce s-a produs și a continuat de la 1881 până la 1908.

D. dr. Arthur Ruppin amintește că la 1818 erau în Statele Unite doar 3.000 evrei.

La 1824 numărul lor era de 6.000, iar la 1840 se ridicase abia la 15.000.

La 1848 evreii din Statele Unite se cifrau la 50.000, iar la 1880 la 230 mii.

De la 1880, numărul evreilor din Statele Unite a continuat să crească în mod vertiginos. La 1888 sunt 400 mii, la 1897 sunt 937.000, la 1902 sunt 1.136.240, iar la 1907 sunt 1.777.185.

La 1911, când a apărut lucrarea d-lui Arthur Ruppin erau numai în New York peste 1.000.000 evrei.

Numărul lor a crescut tot atât de vertiginos în ultimii ani dinainte de războiul mondial și tot astfel în primii ani de după marele război la care și Statele Unite luaseră o parte activă. Guvernul din Washington a fost silit în cele din urmă să reguleze imigrarea, fixând cote de imigrare.

Tot d. dr. Arthur Ruppin arată pe temeiul datelor statistice oficiale că între 1881-1908 numărul evreilor europeni, care au fost siliți să-și părăsească țara natală, a fost de

2.136.000. Din numărul acestora, 1.700.000 au imigrat în Statele Unite iar ceilalți au imigrat și în țările apusului european: Anglia, Franța etc.

Ca și înainte de război, numărul cel mai mare de imigranți evrei răsăriteni s-a stabilit în țări transoceanice, dar mai cu seamă în Statele Unite. După război a crescut și proporția celor care au imigrat în Palestina. Pe lângă motivele de ordin ideal și politic, emigrarea evreilor răsăriteni în Palestina a crescut și prin presiunea exercitată în țări cu regim antisemit sau în țări bântuite de mari răsturnări sociale.

Itată și câteva date oficiale privitoare la emigrarea evreilor români în câțiva ani de după război:

La 1927 au emigrat 2924 evrei, dintre care 2796 în diferite țări, iar 128 în Palestina.

În al doilea semestru al anului 1928 au emigrat 1697 evrei-români, dintre care 1672 în diferite țări și 25 în Palestina.

În 1929 au emigrat 4.544 evrei-români, dintre care 4.150 în diferite țări și 394 în Palestina.

În primul semestru al anului 1930 au emigrat 1795 evrei-români, dintre care 1.747 în diferite țări și 48 în Palestina.

La 1931 au emigrat 1463 evrei-români, dintre care 1428 în diferite țări și 35 în Palestina.

La 1934 au emigrat 863 evrei-români toți în diferite țări.

La 1935 au emigrat 1836 evrei-români, dintre care 682 în diferite țări și 1154 în Palestina.

La 1936 au emigrat 1251 evrei-români, dintre care 560 în diferite țări și 691 în Palestina.

La 1937 au emigrat 678 evrei-români, dintre care 491 în diferite țări și 187 în Palestina.

În cifrele de mai sus nu sunt cuprinși evreii români care s-au stabilit în diferite țări europene.

Azi ca și în trecut...

Am redat în cele de mai sus împrejurările, atmosfera și datele statistice ale emigrării de odinioară. Recitindu-le sunt surprins de perfectă asemănare cu situațiunea de acum.

Ca și acum 50 de ani, ca și acum 40 de ani, ca și acum 30 de ani, evreii din centrul și răsăritul Europei se găsesc sub presiunea nevoii de a-și căuta un nou adăpost.

Nevoia aceasta nu este creată de împrejurări firești. Ea este, în primul rând, consecința unei conjuncturi politice, care se agravează tot mai amenințător. Aceleași condițiuni care au exagerat odinioară nevoia de emigrare a evreilor din Rusia țaristă, împing azi pe evreii-germani la o integrală transplantare.

Și tot ca acum 50 de ani și acum 40 de ani și acum 30 de ani, când înrăurirea rusească se exercita asupra țărilor învecinate, tot astfel și astăzi înrăurirea germană se exercită tot mai mult în țările Europei centrale.

Astfel a luat naștere și a crescut curentul de emigrare din zilele noastre.

Fără a intra în amănunte, trebuie să constatăm că acest curent a cuprins și pe evreii-români. Ca și în trecut. Astăzi nu se mai găsesc însă țări de largă imigrațiune. Țările Europei apusene sunt nevoite să-și închidă granițele, după ce ani de-a rândul au primit cu generoasă solidaritate omenească pe cei goniți din alte țări. Țările transoceanice sunt nevoite și ele, dacă nu să oprească imigrarea, dar s-o îngreșească înăuntrul unor norme de riguroasă aplicare. Iar Palestina – ca și înainte de războiul mondial – nu poate primi decât un număr redus de evrei din cauze îndeobște cunoscute. În primul rând din cauza cotelor stabilite fără considerarea voii și nevoii noastre. N-au rămas pentru imigrări masive, decât acele regiuni din alte continente, care nepopulate fiind, continuă să se găsească într-un stadiu de primitivă dezvoltare.

În aceste condițiuni, emigrarea nu se poate produce decât în limitele unei vaste și precumpănite pregătiri și organizări.

Înainte de orice, trebuie pregătit elementul de migrațiune în vederea adaptării la condițiunile de viață din țara de imigrare...

***Universul* și antisemitismul din România (anii 1919-1939): studiu comparativ**

1. Pozitivitatea integrării și reculul antisemit
2. Un inventar al faptelor de obstacolare
3. Raportarea *Universului* la evenimentele antievreiești
4. Anexe: I, II, III

1. Fenomenologia obstacolării evreimii locale în anii dintre cele două războaie mondiale – așa cum rezultă și din descrierile de fapte, evenimente, acțiuni etc., operate pe baza izvoarelor folosite în cele ce urmează – ridică, desigur, întrebarea: cum de a fost posibil, totuși, ca într-un atare context social, politic etc. dinamica acestei populații mari-minoritare (cca. 800 mii de suflete reprezentând 4,2% din totalul populației țării, înscriindu-se ca a treia minoritate a ei, ca ordinea de mărime) să se caracterizeze prin pozitivitatea unor variați indici ai dezvoltării.

Se știe astfel, că populația evreiască era eminentamente urbană. În capitala țării locuiau, în 1930, 76.480 de evrei iar în 1938 peste 80 de mii. În întreaga țară, la 1930, locuiau în mediul urban peste 530 mii de evrei, respectiv 14,4% din totalul populației urbane. Media nivelului de trai, standingul evreilor erau superioare sensibil celor ale mediei populației pe întreaga țară. Potrivit datelor cuprinse în Enciclopedia României, editată la 1940, evreii dețineau în 1938, an de maximă dezvoltare economică a țării în interbelic, 31,14% din totalul întreprinderilor comerciale și industriale (procent, ce-i drept inegal repartizat pe provincii: în timp ce în Oltenia procentul era de 3,72 iar în Dobrogea de 5,2, în Basarabia era de 63,17 iar în Moldova de 56,12). Nivelul extrem de ridicat al instrucțiunii în cadrul acestei etnii este caracterizat în aceeași Enciclopedie prin constatarea că „în perioada 1921-1936, un procent de 7,6 din copiii evrei înscriși în școlile elementare ajungeau să absolve învățământul universitar, în timp ce procentul copiilor români era doar de 1,5”. Așadar, mii de licențiați evrei și multe sute de deținători de doctorat.

Rezultatele dinamicii evreo-române în planul culturii (sute de literați și gazetari, zeci de artiști, zeci de oameni de știință, sute de medici și politehnicieni etc. etc.) și al culturalizării de masă, al vieții comunitare și

socialității – inclusiv în viața organizațional-politică – se exprimă, de asemeni, în valori congruente cu cele de mai sus.

Unii teoreticieni, ostili acestei „dinamici evreiești”, explicau obstacolările tocmai prin nevoia stăvilirii „pericolului național” întrupat într-un atare „trend”. Din perspectivă etnocentristă, uriașa capacitate de acomodare și concurență (economică, intelectuală) a populației active evreiești i-ar pune pe autohtoni în inferioritate, fapt care ar reclama o vastă acțiune, socială și politică, de „reromânizare a țării”. Ideea de numerus „clausus” sau „proportionalis” sau „valahicus” sau „nullus”, care ar fi urmat să prefigureze românizarea, parțială ori completă, a fost ca atare vânturată și chiar pe alocuri aplicată cu începere de la mijlocul deceniului trei și „desăvârșită” la finele deceniului patru și începutul celui următor, mai ales în anii '40-'44 când în adevăr populația evreiască a fost adusă în sapă de lemn fără, însă, ca eo ipso „elementul etnic românesc” să prospere din toată această mobilitate (în fapt, involuție) socială”. Anticipând acest adevăr social, poporul român nu și-a manifestat în corpore adeziunea la obstacolările ce vom inventaria și în acest studiu, fapt pentru care evreii și-au putut vedea, totuși, de „afacerile” lor care nu erau nici împotriva țării nici împotriva poporului român. Cele de mai sus conturează un întreg capitol al pozitivității conviețuirii evreilor cu românii în interbelic și din care a rezultat atât bunăstarea unora cât și a celorlalți. Și, oricât s-ar fi străduit „agitatorii” (extremiști sau naționaliști) să tulbure apele și să-i ațâțe pe majoritari împotriva acestor minoritari, recte a evreilor, rezultatele nu au fost pe măsură. Căci ceea ce se stăvilea printr-o agitare irațională a *etnos*-ului se refăcea prin dinamica obiectivă a unui *socius* care consta într-o economie liberă de piață, o cultură străbătută de valori umaniste, o politică ce nu se putea sustrage – până la momentul turnurii fascisto-hitleriste pe întregul continent – marilor conexiuni cu democrațiile occidentale.

Recunoașterea acestei stări de fapt nu ne scutește ca alături de semnalarea pozitivității istorice din epoca de care ne ocupăm – și în relație cu evreimea de aici – să inventariem toate manifestările de negativitate care cumulate au permis, din păcate, saltul spre acea perioadă când pe fundalul distrugerii democrației se proiecta și nimicirea evreimii locale care, dacă n-a avut loc, decât în parte, se datorează, poate, și acelui „socius românesc”, refractar oricărui etnocentrism împins până la rasism și abolirea totală a conviețuirii.

*

O istorie a evreilor din România, în date și fapte, este menită așadar să consemneze mai întâi evenimentele pregnante și concluzive din sfera „pozitivității” integrării, emancipării și aculturalizării acestei colectivități. „Creșterea” – economică, civică, culturală a populației evreiești locale – consecință a unei bune conviețuiri seculare pe aceste meleaguri, se află deja consemnată în variate lucrări de referință. Dar nici tendințele de frânare, sau chiar de curmare, a unei atari dinamici nu au trecut, desigur, neobservate. Și totuși, pentru perioada dintre cele două războaie mondiale, atât pozitivitatea „creșterii”, cât și negativitatea obstacolărilor reprezintă încă – sub aspect bibliografic – o temă doar aparent bine acoperită cu cercetări și scrieri.

Sub tentația dezvăluirii prigoanei evreiești locale din anii '40-'44, de pildă, deceniile trei și patru – adică anii '19-'39, de altfel cele mai dinamice în privința inserției (economice, civice, culturale etc.) a etniei în națiunea română dar, totodată semnificative și sub raportul obstacolărilor – au reținut în mai mică măsură retrospectivile (istorice etc.) produse, în materie. Or, în mod paradoxal, izvoarele documentare se află într-o relație invers proporțională cu cantitatea cercetărilor și scrierilor de acest fel, produse: am în vedere aici nu doar documentele concentrate în arhive ci și publicațiile (cu precădere periodicele) stocate în biblioteci. Presa evreiască a epocii, în care sunt consemnate fapte și evenimente, personalități și acțiuni înscrise nemijlocit în „fenomenologia” proprie etniei sau a relației ei cu „istoria țării”, constituie indiscutabil un atare izvor: chiar dacă unii îl pot suspecta de anumită... părtinire!

Presa, mai ales cea cotidiană, fie ea evreiască ori românească etc., abundă în... evenimente la ordinea zilei: de regulă „senzaționale”, dar nu puține și așa-zis banale. Pentru istoricul aplecat asupra gazetelor din trecut – din rațiuni de documentare complementară sau auxiliară folosirii documentelor de arhivă – se pune, desigur, problema cernerii, din mont-blanc-ul de informații referitoare la evrei, relatate de presă, doar pe acelea care s-au dovedit pregnante, relevante, decisive și concluzive pentru constituirea sau ilustrarea unor anume procese ori fapte istorice de serie lungă, medie, chiar și scurtă. Căci nu puține fapte senzaționale, la un moment dat, relatate cu litere de o șchioapă de cotidiene etc., se dovedesc în timp evenimente neînsemnate ori simple „făcături de presă”. Disocierea și rebutarea lor de către istoric nu sunt însă lesnicioase: cu atât mai mult cu cât însuși comentariul de presă (din editoriale, articole de fond, analize ș.a.), stabilind și operând „constelații” de atari „evenimente”, poate fi adeseori derutant – chiar și în publicații dintre cele mai onorabile, independente și zise

obiective. Există, însă, ce-i drept, și o întinsă categorie de fapte, pe cât de reale pe atât de „încăpățanate”, cum se zice, care răzbat întotdeauna la suprafața (sau reies din intrafața) oricărei gazete și care rezistă mai bine eventualelor ocultări: chiar dacă, în interpretarea lor, sunt folosite o seamă de „informații saprofite” – menite a le „poziționa” pe cele dintâi în locuri secundare. Este și rațiunea pentru care o istorie – în cazul preocupărilor noastre de față o „Istorie a evreilor din România în date și fapte”, generale ori „aplicate” – este mai lesne de construit prin recursul masiv la presă decât edificarea să zicem a unui compendiu de istorie pur calitativă, recte fenomenologică și explicativă.

Reflecțiile de mai sus mi-au fost prilejuate de străduința reconstituirii unei istorii de antisemitismului din România interbelică, în date și evenimente. Dar, întrucât până și în gazetărie orice informație trebuie coroborată pe cel puțin trei surse, analiza unor izvoare publicistice de orientări diferite ar putea introduce o corectură salutară întru cumpănirea „surselor de informație”. Este rațiunea pentru care tentând un început de studiu asupra obstacolării dinamicii evreo-române în interbelic am început cu o despuiere selectivă a informației așa cum se regăsește ea atât în presa evreiască cât și într-un cotidian de prestigiu în epocă, respectiv *Universul*, considerat îndeobște... organ independent de „centru”, deci neextremist și reprezentativ pentru vederile unor largi categorii sociale.

Colecția *Universului* se găsește în întregime la B.A.R. și întrunește pentru cele două decenii urmărite peste șapte mii de numere, cuprinse în peste două sute de tomuri lunare. Parcurgerea lor integrală – ca de altfel și a altor colecții, în primul rând a colecției unor ziare evreiești centrale ca și a ziarului ieșean *Lumea* (folosit ca test de comparație) ar fi reclamat o durată pe care nu mi-am putut-o îngădui. De aceea am recurs la calea unei despuieri selective, alcătuind un eșantion în care să intre anumite zile ale fiecărei luni de apariție a cotidianului, excerptând, în consecință pentru *Universul*, de pildă, un lot de cca. 500 numere de ziar pentru a testa probabilitatea subiectului amintit așa cum apare el în gazeta respectivă. Pentru un singur an, 1937, excerptarea a fost exhaustivă și folosită ca „lot de control” (vezi Anexele).

Nu voi explica aici – și nici fundamenta sociologic – metodologia folosită (ea comportă fatal riscuri apreciabile). Dar, având în vedere că rezultatele obținute le-am comparat, ulterior, cu informații dobândite din alte izvoare ori sinteze, însăși metoda utilizată a putut fi testată în virtuțile și limitele ei.

2. Conspectând diverse izvoare de presă centrală și locală ca și unele monografii în materie, eșichierul informațiilor privind obstacolările suportate de evrei în interbelic capătă dimensiuni deosebit de largi. Căci perioada de imediat după primul război mondial și de mai apoi au însemnat pentru evreii din România reîntregită, pentru cei din Vechiul Regat – dar mai ales pentru cei din noile provincii – confruntarea cu o seamă de situații noi, inedite, atât de ordinul adaptării, emancipării și integrării dar și al obstacolărilor ivite în toate aceste direcții. Curmarea războiului nu produsese spontan schimbări radicale în mentalitatea clasei politice – și chiar a unor straturi majoritare – față de evreii considerați, până mai ieri alogeni, cu limitate drepturi civico-politice și nu în toate cazurile pe deplin integrabili. Se considera că o seamă de specificități ale acestei etnii stimulează, ori chiar justifică, anumite „reacții antisemite” menite să asigure un „echilibru social etnocentrist”.

Evreii sunt învinuiți astfel, imediat după încetarea primei conflagrații mondiale, de pactizări cu dușmanul în timpul războiului, de dezertări, de presiuni externe neîngrădite asupra dobândirii unei cetățenii în masă care, chipurile, nu se justifica deplin. Luate acestea drept capete de acuzare, pe lângă multe altele, unele manifestări de antisemitism oficial se traduc în procese militare intentate unor evrei, în arestări ilegale, în manifestări de opoziție la emancipare (stabilită prin Tratatul de la Saint Germain): ba chiar și acte pogromiste acoperite de cuvertura luptei anti-bolșevice. Campanii de presă furibunde îi indică pe evrei drept: spioni bolșevici – fie în slujba lui Lenin și Rakovski fie ai lui Bela Kun („dușmanul de la vest”), iudeo-masoni, vânzători ai țării către occident sau orient ș.a.m.d.

Imediat după război, ba chiar pe parcursul lui 1919 au loc în Transilvania – persecuții, expulzări, deposedarea unor evrei de bunuri mobile și imobile ș.a. În Moldova, la Adjud, evreii sunt molestați.

În Basarabia, la Leova, mulți evrei sunt arestați (septembrie 1919), acuzați că au insultat armata și statul. Evreii din târgușoare sunt supuși unor restricții electorale: de altfel ca și în întreaga Bucovină unde ministrul român al provinciei, I. Nistor, impune evreilor restricții electorale, neadmițând o reprezentare proporțională.

Bulletin du Comité des delegations juives aupres de la Conference de la Paix, repertoriază astfel în 1920 câteva zeci de tipuri de vexațiuni la adresa evreilor regăteni sau din noile provincii.

American Jewish Year Book, conspectat pe întinderea interbelicului de până la 1938 consemnează astfel cu privire la vexațiunile suferite de evreii din România vremii următoarele, pe ani și luni:

Anuarul din :

- 1919/1920 febr. 1918 Legea naturalizării este restrictivă, totuși.
28 mart. 1918 Brăila: 60 case evreiești distruse: sinagogi și cimitire profanate.
mart. 1918 București: magazine evreiești devastate.
- 1920/1921 5 dec. 1919 Autoritățile române demit oficial evrei din Transilvania: cu plata în avans, 3 luni salariu. Idem, expulzări.
26 dec. 1919 Adjud: excese antisemite. Locotenent Constantinescu, comandantul stației C.F.R. atacă evrei pe stradă.
13 febr. 1919 Bucovina: Populația este incitată la pogromuri. Evreii denunțați ca bolșevici.
- 1921/1922 30 iulie 1920 Dr. Straucher, deputat evreu, protestează în Parlament împotriva discriminărilor rasiale în armată. Arată că astfel se violează Tratatul de Pace.
23 aug. 1920 București: Dr. Straucher, deputat evreu, protestează împotriva demiterii tuturor evreilor militari domiciliați în Bucovina.
6 oct. 1920 Familii evreiești, rezidente de mai multe generații în Transilvania, sunt expulzate.
oct. 1920 Tg. Mureș: Autoritățile române expulzează 250 familii evreiești pe temeiul originii lor străine.
2 dec. 1920 București: Pamfletul antisemit cu titlul „Evreii uber alles”.
7 dec. 1920 București: Internarea tuturor refugiaților ucraineni, în majoritate evrei.
25 febr. 1921 Ofițeri evrei scoși din serviciul activ și trecuți în batalioane de muncă. În Bucovina, evrei folosiți în servicii militare au fost demiși.
- 1922/1923 La o Conferință sionistă din Transilvania se denunță discriminarea față de evrei și confiscarea unor magazine evreiești în favoarea neevreilor.
Trupe române atacă evrei refugiați din Ucraina. 12 evrei uciși
- 1923/1924 Potrivit presei evreiești Partidul Liberal militează pentru scoaterea evreilor din pozițiile lor economice.

Tulburări antisemite în universități. Iași, Facultatea de Medicină închisă între ianuarie-martie. București: greve de protest, în martie

Persecutarea membrilor unor organizații muncitorești evreiești, întreruperea unor mitinguri.

Excese în legătură cu Proiectul de Constituție și cu adoptarea Constituției în Parlament pentru că asigură drepturi egale evreilor.

Studentii atacă, la Cluj, cotidianul evreiesc Uj Kelet.

1924/1925 Programul „Ligii Apărarea Creștină” prevede: distrugerea lăcașurilor de cult evreiești; îndepărtarea evreilor din școli; „moarte jidanilor”.

Complot reacționar și antisemit împotriva Guvernului, masacre contra evreilor. Guvernul descoperă complotul și arestează 9 complotiști

Iași: mișcări la Universitate; 8 studenți evrei molestați

14 febr. 1924 Studenți antisemiți mediciști (București) molestează studenții evrei și îi scoate din aula – 5 evrei internați

1925/1926 Studenții antisemiți organizează „grupe de educație” pentru a propaga antisemitismul în județele țării.

Guvernul confiscă terenuri și proprietăți la 63 evrei din Telemești, Dorohoi.

Un grup format din Ion Moța și 5 alți studenți încearcă să-l ucidă pe M. Rosenthal – gazetar evreu, și editor, pe Aristide Blanc, bancher. Mișcări antisemite.

1926/1927 Sfârșitul lui 1925: studenții antisemiți celebrează aniversarea mișcării numerus clausus și comit excese împotriva studenților evrei.

1927/1928 Un ziar antisemit *Carpați* instigă cititorii la uciderea evreilor, promițându-le că nu vor păți nimic. Articolul se intitulează „Ucide”.

Problema cadavrelor de disecție la Facultatea de medicină. Ministerul cere comunităților să soluționeze chestiunea. Altfel, studenții evrei să nu fie admiși în laboratoarele de disecție.

A.C. Cuza: discurs antisemit în Parlament. Excese în vacanța studenților. Continuă excesele universitare. Se cere cinic expulzarea studenților evrei din universități din pricina absenței lor de la cursurile de la care au fost izgoniți.

1928/1929 Studenții atacă evrei în trenuri.

Congresul studenților de la Oradea și excesele antisemite pe scară largă ce au urmat: ingineri, profesori etc. simpatizează cu studenții

- 1929/1930 Guvernul respinge o petiție cu 150.000 semnături adresate Ministerului Educației prin care se cere ca elevii evrei din școlile publice să nu fie obligați să scrie sâmbăta.
Acțiuni antisemite la sate.
- 1930/1931 Sept. Guvernul autorizează un miting al studenților creștini la Putna. Atacuri antisemite instigate de Tăzlăuanu.
Nov. Guvernul autorizează un Congres studențesc, în decembrie la Craiova: pe agendă, numerus clausus și discursuri antisemite incendiare.
Dec. Manifestări antisemite la Universitatea Iași. Studenții evrei bătuți și insultați.
- 1931/1932 Criza economică: pretext pentru vandalism antisemit.
Dănilă, agitator antisemit notoriu instigă țăranii să atace magazine evreiești.
București: Studenții atacă magazine, celebrând a 11-a aniversare a mișcării antisemite studențești.
- 1932/1933 Evrei, în așteptare să treacă Nistrul la Soroca, sunt atacați. Gestul e considerat de presa extremistă ca fiind patriotic!
Iași: atac asupra magazinelor evreiești și a sinagogii – ca reacție la reducerea unor burse studențești.
Samson Bronstein din Iedineț torturat pentru a se scoate de la el mărturii comuniste.
Deputați evrei în Parlament protestează contra discriminărilor în privința subsidiilor: pentru instituțiile evreiești 9 lei pentru alte grupuri 30 lei.
Din nou cazul Bronstein. Din nou problema subsidiilor.
- 1934/1935 Cernăuți. Makabi cere despăgubiri 100.000 lei în compensație pentru molestarea unor atleți și disurbarea makabiadei.
București: fracțiunea liberală condusă de Tătărescu are ieșiri antisemite.
- un propagandist hitlerist, organizează un boicot a mărfurilor evreiești
- ½ milioane evrei, înainte de 1 mai 1934, propuți să fie expulzați
Garda de Fier, partid antisemit produce disturbante. Guvernul dă un comunicat oficial de înfierare.
Iași: Garda de Fier – atacuri în cartierele evreiești.
București: I. Duca premier și șef al P.L. asasinat de membrii gărzii.

București: Dr. W. Filderman, președintele U.E.R., protestează la Guvern contra Legii „protecției muncii naționale” care afectează mulți cetățeni evrei.

- Dr. W. Filderman: petiție la Ministerul Educației împotriva terorizării unor studenți evrei.

1935/1936 22 mart. 1935 Vaida Voevod organizează un boicot al magazinelor evreiești și înființează Partidul Țărănesc Național Creștin „pentru ca evreii să nu mai poată influența politic viața spirituală în România”.

1936/1937 Nov. 1935 Dr. Niemirower, insultat de către un deputat antisemit. Guvernul cenzurează presa evreiască care critică poliția „pentru că nu acordă protecție lui Rabi”.

Nov. 1935 Conferința lui A.C. Cuza interzisă de Guvern. Bande de cuziști atacă și injuriază, în replică, evrei din Cernăuți.

11 ian. 1936 Rabin Niemirower atacat cu 5 focuri de revolver.

21 iunie 1936 București: Un evreu ucis, 8 răniți, demonstrații studențești. Zvastici și sloganuri antisemite.

1936 Agitații antisemite. Dr. Filderman atacat de studenți cuziști.

30 iun. 1936 Prof. A. C. Cuza, lider a P.N.C. într-un discurs în fața țăranimii spune că el vrea să rezolve problema evreiască „așa cum o face Hitler în Germania”.

1937/1938 14 iul. 1936 Uniunea Veteranilor din Armată, ofițeri; un manifest prin care se cere imediată deportare a câtorva sute de mii de evrei „care au adus năpasta în țară”.

8 nov. 1936 P.N.C. organizează cea mai mare demonstrație antisemită din Țara Românească: 280.000 demonstrații defilează la București performând slogane antievreiești.

Nov. 1936 Prof. Cuza atacă Talmudul și religia evreiască „ca fiind imorale”, laudă pe hitler și este avocatul rasismului nazist.

Apr. 1937 P.N.C. începe o campanie antifascistă feroce în alegerile comunale din 16 aprilie.

9 dec. 1936 Baroul A.S.S.N. din Brăila exclude evreii.

17 mai 1937 Rezoluția, adoptată la Conferința Federației Liberilor profesioniști A.S.S.N., cere eliminarea evreilor din viața profesională.

Sept. 1936 Garda de Fier atacă un tren pe ruta Cernăuți-București.

- 1937 Sept. 1936 La Balotina (Basarabia) acțiuni antievreiești.
- Sept. 1936 Bătăi în trenul Chișinău-Iași
- Ian. 1937 Bucovina: injurii, agresări
- Febr. 1937 Cuziștii – atacă bărbați, femei, copii; 30 evrei maltratați, la vot, în Bacău.
- Febr. 1937 Apariția a 3 noi gazete antievreiești. În total 59 astfel de publicații.
- 21 iul. 1937 2 evrei brutalizați și alții injuriați la Cernăuți
- 26 iul. 1937 Boicot antievreiesc inițiat de Garda de Fier sub lozincă „nici-o cumpărătură de la evrei”.
- 5 aug. 1937 Zelea Codreanu propune cooperative organizate de Garda de Fier.
- 2 sept. 1937 Spargeri de geamuri etc. la Buhuși.
- 12 sept. 1937 Frontul Național – cere o mobilizare a românilor contra evreilor „care paralizează viața economică a țării”.
- 12 sept. 1937 Moțiune la Congresul profesorilor, se cere ca evreii să nu aibă drept de predare decât în școli evreiești.
- 4 oct. 1937 Boicot față de toate mărfurile evreiești, organizat de Sindicatul agricol (mii de fermieri).
- 24 oct. 1937 Vicovul de Sus, Bucovina: dezordini antisemite.
- 13 dec. 1937 Împiedicarea reporterilor evrei să participe la dezbateri parlamentare.
- 14 dec. 1937 Agitații la Rădăuți (Bucovina) și la Poeni în Maramureș.
- 20 dec. 1937 Agitații, resentimente la alegerile din Basarabia. Sunt promise proprietățile evreiești. Evreii se refugiază din târguri în orașe.
- 22 ian. 1938 Revizuirea naturalizării, pierderea cetățeniei. Evrei expulzați.
- 4 febr. 1938 Excese antisemite în târgurile moldovene
- 15 dec. 1938 Bucovina: decret ca magazinele evreiești să fie deschise sâmbătă și de sărbătorile evreiești.

*

* *

Parcurgând diverse izvoare publicistice ca și anumite lucrări documentare lista manifestărilor locale antievreiești – pe ani și luni – a putut fi, astfel, substanțial îmbogățită. Voi menționa doar manifestările relevante și decisive pentru urmărirea unui anume dinamici în materie.

- 1918 iun. Galberi (Moldova) preoți incită la atacarea unor prizonieri de război evrei reînțorși. 20 uciși, mulți răniți.
- 18 iun. Tecuci și Bârlad: evrei refugiați băgați în lagăre de concentrare.
- 11 oct. Botoșani: evrei refugiați băgați în lagăre de concentrare nov. Colectă pentru subvenționarea organului antisemit „Semănătorul”.
- 26 dec. București: mișcarea antievreiască de intimidare a luptei evreilor pentru drepturi.
- 27 dec. Brăila: un liceu de stat suspendă admiterea elevilor evrei; la fel procedează și alte instituții școlare de stat.
- 1920 16 ian. Cernăuți: manifeste antisemite împrăștiate în oraș
- 6 febr. Iași: Consiliul municipal adoptă o rezoluție cerând scoaterea evreilor din funcțiuni oficiale și prohibirea cumpărării de pământ la țară de către evrei.
- 6 aug. București: avocații cer eliminarea evreilor din barou
- 13 aug. București: interpelări în Parlament privind atacuri ale soldaților contra evreilor.
- 3 dec. Obligativitatea examenelor de limba română pentru profesori de istorie, geografie etc.
- 1921 25 febr. Ofițeri evrei revocați din serviciul activ și dați la batalioane de muncă.
- 1922 Oct. /cu ocazia încoronării la Alba Iulia/, folosirea acestui eveniment pentru întetirea unor mișcări studențești: dezordini și acțiuni antisemite la Iași /tulburarea unor spectacole cu actori evrei la Teatrul Național/, Huși /acțiuni ale liceenilor/, Botoșani, Bârlad, Vaslui / profesori incitatori la maltratări, brutalități contra unor evrei / Craiova, Calafat, R. Vâlcea / busculade ș.a./

În Transilvania, tulburările se extind: la Cluj lovirea și izgonirea unor studenți evrei mediciști, devastări de magazine, atacarea casei studenților evrei /23.XI/, devastări la gazeta evreiască Uj Kelet. La 3 dec. studenții evrei sunt izgoniți de la Acad. Comercială din Cluj.

Mari acțiuni de solidarizare cu studenții huligani și lansarea lozincii de numerus clausus la alte facultăți din țară.

Gazetele oficiale, inclusiv *Universul*, diminuează toate aceste manifestări. Doar presa evreiască și progresistă (*Adevărul*, în special), le menționează, fapt pentru care aceste organe de presă (*Adevărul*,

Dimineața, Mântuirea, Opinia, Lumea) sunt atacate de huligani. *Universul* a organizat, în acest sens, o companie de ani de zile. Se înregistrează proteste din partea unor fruntași evrei – A. Stern (U.E.R.), H. Carp ș.a. – dar vocea lor este acoperită de bruijul antisemit al unor fruntași naționaliști (Cuza, Șumuleanu, Paulescu, Protopopescu, I. Z. Codreanu).

Organizații extremiste de felul Uniunea Național-Creștină (condusă de A.C. Cuza) și gazete ca *Apărarea Națională* îi scot cu cinism pe evrei vinovați de toate tulburările studențești și militează agresiv pentru... *numerus clausus*.

1923 Moțiunea tinerimei antisemite, în 7 puncte. Gazetele extremiste se pronunță împotriva înscrierii în Constituție a art. 133 de încetățenire a evreilor. În facultăți continuă prigoanirea studenților evrei (la Cluj sub lozinca *numerus clausus* aceștia sunt terorizați). Guvernul decide închiderea universităților până la toamnă.

Presa extremistă (*Cuvântul studențesc* – vezi 7.08, despre „omorul ritual”) performează articole incendiare contra evreilor, în general, a studențimii ereiești în special. La Iași tulburări la Institutul de anatomie iar la Facultatea de filosofie se intensifică campania de *numerus clausus*. La Cluj, cu ocazia unui Congres al presei (16.12), noi maltratări de evrei. La București la Fundația Carol un orator evreu (bancherul Blank) este împiedicat să-și țină expunerea iar apoi aceiași huligani produc devastări la sediul băncii acestuia.

Cu ocazia vizitei regelui Ferdinand la Paris (unde este interogat în chestiunea atacurilor antisemite din țară, tolerate de autorități) regele dă asigurări de temperare a agitațiilor: dar, la revenirea sa în țară huliganii reiau acțiunile lor.

Anul 1923 este marcat și de complotul fascist – primul de acest fel – pus la cale de studentul Codreanu și o seamă de ortaci de-ai săi din nou înființatele organizații extremiste numite *Fascia Națională Română (F.N.R.)*, condusă de un anume V. Lungulescu și *Acțiunea Românească*, condusă de I. Moța. Prin gazeta celeia dintâi (*Fascismul*) și a celeia din urmă (*Fraternitatea Română*) se instiga împotriva evreilor și a democraților iar complotul plănuț de șeful mișcării studențești (C.Z. Codreanu) urma să curme viața unui important număr de notabili evrei și fruntași ai democrației române.

1924 Manifestări antisemite la Facultatea de drept din Oradea Mare (noiembrie). Devastări la Liceul evreiesc din Timișoara (10

decembrie). La București și Iași: devastări de magazine, molestări de studenți, armata este adusă în facultăți pentru a menține ordinea (dec.): Mai ales la Facultatea din Iași unde influența lui A.C. Cuza e mai puternică. Acțiunea L.A.N.C., condusă de Cuza iese întărită din fuzionarea cu P.N.R., Acțiunea Românească și alte două formații (Partidul Naționalist-Democrat Creștin și Partidul Social-Creștin) – se răspândesc ideile Programului de numerus clausus, prevăzute expres în doctrina partidului și legitimată ca „reacție normală și legitimă de apărare a tuturor națiunilor în fața minciunii și crimei evreilor” (teza a 7-a). Teza a 9-a a Programului L.A.N.C. prevedea... eliminarea jidanilor...

1925 Unele încercări ale Ministerului Învățământului de a introduce ordine în învățământul superior. Studenții înscriși în L.A.N.C. urmează a fi excluși din facultăți. Dar agitațiile acestora continuă: cu prilejul judecării asasinării de către C.Z. Codreanu a unui demnitar (Manciu): cu prilejul celei de a treia aniversări a celebrei date de 10 decembrie când a fost lansat sloganul de numerus clausus; cu orice alt prilej de evocare, au loc noi dezordini și devastări, șirul tulburărilor din anii anteriori continuă.

Anul 1925 este, totuși, anul unor sciziuni în L.A.N.C. Aripa mai moderată, neteroristă, din această organizație naționalist-extremistă – chiar în frunte cu A.C. Cuza – ia poziție față de acțiunile violente ale lui C.Z. Codreanu, inițiatorul proiectatului atentat amintit. C.Z. Codreanu este trimis la studii în străinătate iar activitatea „durilor” este întrucâtva redusă pentru o vreme. Cu atât mai mult cu cât presa străină declanșează o campanie împotriva tulburărilor antisemite din România. În paralel anumite intervenții în Parlament ale unor deputați și senatori evrei (Sanielevici, Lerner ș.a.) au oarecare ecou.

1926 La guvernare se află în acest an Al. Averescu, lider al Partidului Poporului, iar O. Goga devine ministru de interne. Tacit sau fățiș sunt încurajate noi acțiuni antisemite. Acest an este marcat pentru evrei de crima produsă de un extremist (Totu) împotriva unui elev evreu (D. Falik), la Cernăuți. Achetarea ostentativă a asasinului, constituia pentru evrei un semnal al precarității civice a membrilor etniei. În decembrie are loc la Iași un colocviu studentesc care conduce, după manifestările devenite tradiționale cu atari prilejuri, la noi acțiuni vexatorii la adresa populației evreiești din orașe basarabene (Chișinău,

Călărași, Edineț, Ungheni) și moldovene (Vaslui, Tecuci, Focșani) supusă unor devastări, molestări ș.a.m.d.

Urmează alte intervenții în Parlament ale deputaților evrei, și ca într-un ritual bine stabilit, alte obstrucții ale lui A. C. Cuza și a deputaților extremiști intrați în Parlament după alegerile din 1926.

La finele lui 1926 încep să apară și rudimente de manifestări antisemite la nivelul administrației centrale: O. Goga ordonă descinderi la U.E.R., percheziții la domiciliul fruntașului evreu W. Filderman, confiscarea *Curierului Israelit*, organ evreiesc angajat în demascarea tuturor manifestărilor antisemite din țară. Străinătatea reacționează.

1927 La 17 ianuarie Comitetul delegațiilor evreiești de la Paris adresează Societății Națiunilor o petiție privind situația precară a evreilor din România și inacțiunea guvernului – ba chiar sprijinul – față de manifestările antisemite. Presa occidentală reia ideile acestei petiții.

În țară, extremiștii făcând caz de demnitatea națională lezată prin cele de mai sus, organizează noi manifestări antievreiești dublate de: bătăi în trenuri (la Iași, Bălți etc.), injurii, molestări pe stradă, campanii în presă ș.a. Pentru ca, la finele anului, să se înregistreze (de astă dată sub guvernarea liberală V. Brătianu, excesele studențești la Oradea Mare, prilejuite de un nou Congres „al celor cinci mii”. Congresul are o tematică antisemită expresă, și este urmat de un cortegiu de fărădelegi deosebite: incendieri de sinagogi, devastări, molestări, acte de vandalism în întregi cartiere evreiești din Cluj, Ciucea, Huedin, Soricani, de pe traseu, apoi chiar dincolo de munți, în Moldova (la Tg. Ocna ș.a.).

Se sesizează și sesizează întreaga presă democrată și evreiască din țară și unele gazete din străinătate. Interpelări în Parlament din partea unor notabili evrei ca dr. Niemirower, E. Berkowitz, H. Carp, Jacoby, W. Filderman ș.a. Replici dure din partea unor extremiști, care însă, de astă dată, sunt „bemolați” chiar și de deputați „de dreapta”. Însuși A.C. Cuza este pus în dificultate printr-un Decret regal de pensionare a sa de la catedră. Premierul A.G. Duca va da asigurări că asemenea samavolniciei „studențești” nu se vor mai repeta. Dar însuși acest premier, după cum se știe, va cădea în scurt timp victimă noilor extremiști „duri” (teroriști) afirmați fățiș din iunie curent prin înființarea Legiunii Arhanghelul Mihail de către C.Z.

Codreanu (dar condusă formal de Radu Mironovici). Această formație politică va edita gazeta *Pământ strămoșesc*, de o virulență antidemocrată și antievreiască deosebite.

Ca atare tulburările antisemite vor continua – deși stingherite, uneori apreciabil în anul 1928, an de începere a guvernării național-țărăniște. Semnalăm acest nou an și nouă guvernare – în care evreii și-au pus atâtea speranțe.

1928 An de relativă acalmie pe frontul antisemit dacă nu s-ar ține seamă: de episodicele dar semnificative injurii din presa extremistă, la adresa evreilor, de numărul de cărți și broșuri cu conținut antisemit și de acele puține dar dureroase incidente studențești (Facultatea de medicină ș.a.) ca și de sporadicele... „aruncări din trenuri”.

1929 Este anul tulburărilor provocate de studenți și nu numai de ei la Rădăuți, Dornești, Iași (Moldova) și față de care poliția a stat aproape nemișcată. Șicanele în învățământul superior revin în forță, molestările în trenuri se întetesc. Fruntașul țărănist Vaida Voeivod, devenit ministru de interne, nu face un secret din sentimentele sale antievreiești. La Craiova are loc, în septembrie, Congresul studenților creștini și, ca de obicei, și la acesta se votează Moțiuni antisemite și tot ca de obicei după congres urmează devastări, bătăi ș.a. De astă dată este devastat unul din sediile B'nei Brith-ului din București.

Nu trebuie uitat, pentru explicarea unor atari recrudescențe, faptul că se pregătea terenul ca în aprilie 1930 C.Z. Codreanu să fondeze Garda de Fier. Și, ca un avertisment, în același decembrie curent un student legionar (Gh. Beza) îl va ucide pe C. Anghelescu, ministrul învățământului.

Terenul apariției Gărzii de Fier fusese bine destelenit și de toate acțiunile antisemite ale mișcării cuziste în plină desfășurare.

1930 Anul cuzist fusese „inaugurat” când la 11.02 o bandă de lăncieri se dedă la Chișinău la devastări și manifestații desfășurate sub lozinca „Moarte jidanilor”. La sate lăncierii s-au dedat la instigarea țăranilor la revoltă contra comercianților evrei.

În vara lui 1930 au loc în Transilvania, Bucovina și Basarabia diverse acțiuni antisemite în peste 50 de localități rurale iar în Moldova, în fieful deputatului A.C. Cuza, respectiv în jud. Roman, la Tg. Frumos, huliganii se dedau la jafuri, devastări și molestări de persoane.

La București bande cuziste atacă pe rabinul J.M. Catz iar la Galați legionarii din Garda de Fier, abia iviți de noua organizație, agresează în plină stradă pe evrei. Dar, noii gardiști își fac mâna mai ales la Borșa, în nordul țării, unde incendiază aproape toate locuințele celor câteva zeci de familii evreiești. La Sighetul Marmației, în apropiere de Borșa, este incendiată „doar” sinagoga.

Mii de țărani se asociază și ei la devastările legionare ce au loc la Suceava, Câmpulung, Stroiești, Bălăceanca, Vama, iar în Basarabia la Soroca și Bălți.

Firește, toate acestea au avut un puternic ecou internațional, organizându-se meetinguri, formulându-se proteste ș.a.m.d. Ceea ce n-a împiedicat ca la 30.11. după un nou Congres al studenților creștini să se opereze noi devastări la Brăila și Galați.

În Parlamentul țării interpelările deputaților evrei (Landau, Ebner ș.a.) au fost, ca de obicei, respinse de extremiști, dar nu puțini parlamentari de elită au luat apărarea evreilor.

1931 În ianuarie 1931 are loc atentatul împotriva lui I. Socor, director la ziarul *Adevărul*. Cazul agită spiritele și pofta legionară pentru acțiunile dure. Premierul Mihalache dizolvă însă Legiunea, dar și o seamă de organizații de stânga fără programe extremiste exprese. Se concepe încă un plan mai general de descurajare a extremismului. Asistăm la un temporar recul al terorismului și extremismului, y compris antisemit, prelungit oarecum și în răstimpul guvernării Iorga (18.04.1931 – 6.06.1932); în Parlament retorica antisemită nu conținește, mai ales după sporirea numărului deputaților și guvernatorilor (V. Pop ș.a.) cunoscuți pentru resentimentele lor față de evrei; însuși A.C. Cuza își consolidează poziția prin ameliorarea relațiilor sale cu premierul Iorga.

Deși premierul s-a dovedit un militant activ pentru menținerea ordinii în universități, în citadela cuzistă și legionară ieșeană se reiau agitațiile antisemite sub lozinca de numerus clausus. La Vaslui au loc devastări de sinagogi ș.a.m.d. Senatorul Niemirower protestează, premierul îi acceptă protestul ba trece chiar la suspendarea temporară a cursurilor universității ieșene. Are loc și o a doua suspendare a Gărzii de Fier. Este un ultim act înaintea demisiei lui Iorga; a alegerilor care au urmat și au adus la cârma guvernului pe Al. Vaida Voievor (fruntaș P.N.Ț., care va governa cu oarecari intermitențe până în octombrie 1932 și va fi urmat apoi, până în ianuarie 1933 de

marele democrat Iuliu Maniu). Deși Vaida nutrește anumite simpatii pentru unii extremiști se instalează, totuși, o relativă acalmie până în primăvara lui '33 când: venirea lui Hitler la putere în Germania produce o recrudescență a mișcării și acțiunilor cuziste (L.A.N.C. devastează cartierul evreiesc din Cernăuți). Garda de Fier ține un Congres la Rădăuți urmat de obișnuitele tulburări antisemite (boicotarea comerțului evreiesc ș.a.), iar studențimea creștină din Iași revine la agitații, curmate însă prompt de rectorul Traian Bratu, care va și deveni în curând o victimă a extremiștilor.

1933 La 10 septembrie 1933 are loc la Fălticeni un Congres cuzist la care se votează o nouă Moțiune de numerus clausus pentru evreii din școli și armată iar la Chișinău are loc în 24 septembrie un Congres național-socialist creștin de solidarizare cu Hitler a minorității germane din România (care înscrie în programul său eliminarea și expulzarea evreilor din România).

Deși la 10 decembrie 1933 are loc o a treia dizolvare a Gărzii de Fier de către I.G. Duca (asasinat, după numai zece zile, din această pricină – de către grupul legionar, numit al nicadorilor) iar la conducerea țării se instalează liberalii (guvernul Tătărescu) acalmia în domeniul antisemitismului manifest, mult așteptată să intervină, nu se produce. Asistăm chiar la apariția unui antisemitism de stat incipient, care, va culmina, la finele lui 1937, cu legislația inițiată de guvernarea Goga-Cuza.

1934 O suită de legi votate în Parlament sunt semnificative în această privință: legea pentru folosirea personalului român în întreprinderi; măsuri de aplicare crescândă a prevederilor de numerus clausus și de excludere a evreilor din funcții publice (chiar la începutul lui 1934); legea conversiunii datoriei agricole (7.04.1934), cu efecte catastrofale asupra unui număr imens de mici creditori evrei; tabele de personal folosite în întreprinderi (ianuarie 1935), rămase în vigoare în ciuda unor proteste interne și internaționale ș.a.

Concomitent, încep agitații – chiar și la nivelul societății civile – pentru aplicarea dezideratului creștin și extremist al lui numerus proportionalis în barouri și trecerea la excluderea treptată a tuturor evreilor din magistratura țării. Un cotidian de cea mai mare răspândire ca *Universul* se face promotorul exigenței de numerus valahicus (vezi *Universul* din 11.02.1935).

1935 În 1935 se produc, sub raportul coagulării forțelor extreme cu un vădit caracter antisemit: resuscitarea politică a Gărzii de Fier, sub denumirea de Totul pentru Țară (mai 1935); separarea de P.N.Ț. a grupării Vaida și crearea Frontului românesc naționalist apropiat ca ideologie antisemită de gardiști. Se afirmă și Asociația națională a avocaților creștini care promovează aplicarea lui *numerus romanus*, o formulă nedisimulată pentru exigența totalei excluderi a evreilor din barouri.

Principiul lui „*numerus romanus*” începe a fi aplicat și în universități: la admiterile din 1936 candidații evrei sunt respinși în corpore.

1936 De altfel, în 1936 reîncep tulburările, agitațiile, revenirea în forță pe scena politică a legionarilor. Ideologia cuzistă și legionară este diseminată larg prin tot mai multe publicații (cărți, broșuri, periodice, foi). Nu puțini tineri intelectuali de notorietate își dau concursul, în acest sens, contribuind la o deteriorare a spiritului democratic și umanist – mai ales la tânăra generație.

Anii '36-'37 sunt de presiune crescândă a extremei drepte pentru românizarea tuturor sectoarelor vieții sociale. Mișcarea studențească este din nou răvășită de tulburări și acțiuni revendicative: împotriva evreilor în primul rând. La Tg. Mureș are loc un Congres studențesc de tristă amintire, finalizat prin moțiuni net fasciste și hitleriste și mișcări conduse în întregime de extremiști. În vara anului 1936 au loc repetate campanii antisemite, unele încurajate chiar de guvern. Dar, oricum, la finele lui '36 (22.11) Uniunea Națională a studenților creștini se identifică total cu politica lui Codreanu, fapt oglindit și în tulburările – în primul rând antisemite – care au însoțit Congresul de la Tg. Mureș.

Împotriva colegilor lor evrei – s-au pronunțat, de asemeni, diverse categorii de intelectuali interesate de suprimarea „concrenței iudaice”: astfel, la A.G.I.R. a început aplicarea lui *numerus nulus* în ce privește inginerii evrei din serviciul public. În baroul de avocați, alegerile au constituit adevărate coride de vânare a colegilor evrei din magistratură. În Parlament este propus Proiectul de lege asupra revizuirii listei de naționalitate – semnat de 40 de deputați extremiști.

1937 Cronologia măsurilor antisemite din 1937, culminate prin legislația, în materie, a guvernului Goga-Cuza, venit la putere la finele acestui an, nu mai lasă nici o îndoială asupra cursului de desfășurare a

evenimentelor potrivit „noii ordini” pe care Hitler voia s-o introducă pe continent – cel puțin în privința evreilor.

Antisemitismul de stat se consolidează: un torent de legi care îngăduie și discriminări pe temei... etnic – legea pentru crearea Institutului Național de Credit (5 aprilie 1937), organizarea comerțului de bancă (14 aprilie), decret privind revizuirea situației cetățenilor străini (8 mai), regulament de funcționare a unor facultăți (13 mai), decret pentru funcționarea unor școli (30 iunie), regulament pentru pregătirea profesională și practicarea unor meserii (26 august), decret pentru exercitarea unor forme de comerț (25 septembrie), regulamentul Academiei de medicină (13 noiembrie) ș.a.

1938 Sub guvernarea Goga-Cuza, acel faimos Decret asupra revizuirii cetățeniei, compus din 40 de articole este promulgat la 21 ianuarie 1938.

Guvernarea gogo-cuzistă a dovedit forțelor extremiste ale țării că: naționalizarea și epurarea presei, de evrei, este posibilă; destituirea evreilor din serviciile publice a devenit un fapt; comisiile de epurare a evreilor în comerț, industrie, artizanat pot funcționa; exproprierea de proprietăți și izgonirea a numeroși evrei pe temeiul „necetățeniei” lor au devenit la ordinea zilei.

Și chiar dacă această guvernare va avea – și datorită reacției energice a forțelor evreiești, interne și internaționale – puține zile, totuși, ceea ce s-a demonstrat ca fiind posibil în direcția antisemitismului de stat, nu se va mai curma până ce nu vor fi abolite toate cele trei dictaturi succesive – carlistă (instalată la 10.02.1938), legionară (instalată în septembrie 1940) și antonesciană (afirmată în forma ei „pură” cu începere din februarie 1941). Nici uciderea lui Codreanu (noiembrie 1938), nici izgonirea lui Carol (septembrie 1940), nici înfrângerea rebeliunii legionare nu au constituit etape de diminuare a antisemitismului de stat în România. Chiar dimpotrivă: victimiada evreilor din România, rezultată din aplicarea criteriului rasial al etniei s-a dovedit a fi direct proporțională cu adoptarea unei politici etnocentriste la nivel politic și statal și a îngrădirii crescânde a manifestării societății civile pe făgaș democratic.

*

* * *

3. Din informații anterioare de presă (presă evreiască ș.a.) și arhivă (documente de poliție și jandarmerie, documente ale unor instituții evreiești ș.a.) am circumscris așadar, cum arătam, un *Repertoriu* cvasicomplet de fapte și evenimente care să justifice construirea unei problematice istorice sub genericul „antisemitism” (în perioada respectivă), ca parte a problematicei istoriei evreilor din România în interbelic iar aceasta ca parte a istoriei evreilor din România în general ș.a.m.d.

Și izvorul constituit de *Universul*^{*} a putut sluji, într-o oarecare măsură, acestui demers – relevând fapte și date ce nu puteau fi trecute cu vederea.

Căci cum spuneam, „faptele sunt încăpățânate” și ele răzbat în adevărata lor postură și „conceptualitate” chiar și din paginile *Universului*. Se cuvine, însă, în acest sens un exercițiu hermeneutic avizat, ca și un demers de discriminare a esențialului de aleator, a „montajului gazetăresc” – oricât de obiectiv s-ar dori el – de structurarea realităților însele aflate îndărătul respectivului... montaj. Câteva exemple ne vor scoate din zona abstractului și vor limpezi gândul de aici și acum.

Se știe, chiar potrivit relatării din *Universul* (nr. 266 din 15.XI.1926) că „Studentul N. Totu a tras asupra acuzatului David Falik, răbindu-l grav. Victima a murit la spitalul israelit”. Informația pare... neutră. În fapt însă, a fost vorba de următoarele: primo tempo, un elev evreu, nedreptățit ca și alți coreligionari de-ai săi la examenul de bacalaureat – pe care tocmai îl susținuseră la un liceu din Cernăuți, cu examinatori de orientare naționalistă – împreună cu alți adolescenți colegi s-au purtat necuviincios cu acești profesori; secundo tempo – dintr-un fapt de obrăznicie adolescentină, izvorât pe fondul unei nedreptăți suferite, oficialitățile au făcut un caz de „rebeliune minoritară”; terço – elevii evrei au fost deferiți justiției; quarto – presa, inclusiv *Universul* au agitat spiritele împotriva minoritarilor evrei din Bucovina și pe acest fond; quinto – un student ieșean naționalist a venit la Cernăuți să răzbune „mândria națională afectată”, ucigându-l pe David Falik cu mai multe focuri de revolver. Ucigașul a fost în cele din urmă achitat iar vinovați pentru gestul său – ca și pentru întreaga isterie naționalistă declanșată în epocă, de o anume presă – au fost considerați... evreii. Deși fără accente naționalist extremiste și *Universul*, în numeroasele numere de ziar în care urmărește *evenimentul*, vedește aceeași schemă de tratare: evreii sunt considerați vinovați pentru respectivul fapt, ce-i drept regretabil^{*}.

* Vezi anexa.

* Vezi și L. Benjamin: *Paradigma Falik-Totu*, în *Studia et Acta Historiae Judaeorum Romaniae*, II, Iași, 1997.

O schemă asemănătoare de prezentare a „faptelor” regăsim și în tratarea „cazului de la Telenești” (nr. 135 din 16.06.1926) unde deși se arată că o seamă de evrei au fost maltratați în respectiva localitate vina este aruncată doar asupra acelorași evrei care „În ziua de 2 iunie, luând drept pretext pretinsa încercare de asfixiere a elevilor evrei din clasa I-a a școlii locale, l-au schingiuit pe învățător”.

Așadar, fapte reale esențiale alături de „făcături gazetărești” menite a îngădui explicații abracadabrate în legătură cu vina evreilor înșiși pentru orice ripostă la adresa lor.

Într-un același spirit și cu aceeași literă, cu explicații și incriminări asemănătoare, aflăm totuși din *Universul* o seamă de fapte ce nu puteau fi ținute sub obroc. Ca, de pildă:

- un grup de studenți creștini din diferite universități (352 studenți și 49 studente) în vizită prin Basarabia, trecând prin diferite orașe „au început să arunce cu pietre în geamurile prăvăliilor”, firește evreiești (nr. 294 din 18.XII.1926) dar vina au purtat-o desigur „parlagii evrei care au tăbărât (așa din senin? – n.n.) pe studenți” (ibid.):

- la Cernăuți continuă seria incidentelor cu studenții (nr. 295, 1926) datorită faptului că... „o soră de caritate creștină a fost insultată” (ibid.);

- vexațiuni la adresa populației evreiești în Basarabia, deoarece: „În Basarabia, nu creștinii fac antisemitism, ci evreii fac antiromânism” iar creștinii, firește... reacționează doar (nr. 9 din 13.01.1927). De altfel, evreii fac peste tot antiromânism; „sub pretext că în România s-ar fi petrecut excese antisemite, asociațiile evreiești din America... au organizat o întrunire în sala Astra din New York” (nr. 25 din 2.02.1927). Firește, în țară, au urmat agitații împotriva evreilor de aici (ibid.). De altfel în protestele externe împotriva exceselor naționaliste și antisemite (proteste reproduse pe larg de *Universul*) se găsesc justificări pentru orice riposte interne la „asemenea nelegiuiri”;

- *Universul* susține o întregă campanie de „românizare a orașelor” oferind, însă în acest sens, numeroase informații obiective despre implicarea evreilor în diverse sfere de activitate economică și de altă natură. Deși privită sub raportul „negativității lor naționale”, respectivele fapte relevate, au importanța lor incontestabilă pentru istoric;

- *Universul* urmărește și fenomenul sionist (informații despre congrese, vizite de personalități ș.a.): o amplă relatare favorabilă despre Congresul mondial sionist de la Basel (nr. 215 din 15.09.1927), de pildă conduce însă la ideea caracterului necesar al plecării evreilor.

- în decembrie 1927 are loc congresul studenților creștini care s-a ținut la Oradea. *Universul* relatează pe larg lucrările congresului și revendicările studenților, în primul rând cerința numerus clausus, evident antisemită dar considerată de gazetă ca fiind justificată. În urma acestui Congres au urmat ample mișcări studențești însoțite de molestări și devastări în cartiere evreiești din diverse orașe. Gazeta consemnează eufemistic: „Geamurile de la prăvălii și sinagogi s-au resimțit de acest marș” (al studenților – n.n.) (nr. 290 din 12.12.1927). Acest „marș” s-a purtat la Oradea, Cluj, Iași și în multe alte locuri. Au urmat, firește, anchete, blamuri ș.a.: gazeta le consemnează, dar le asociază cu informația „iarăși o întrunire antiromânească la Paris” (nr. 26 din 2.02.1928) și deci „alte reacții în lanț ce nu puteau să nu urmeze”.

Se știe că ziarele *Adevărul* și *Dimineața*, de mare tiraj, se dovedeau deosebit de prompte în relatarea oricăror forme de încălcare în fapt sau/și în opinie ale drepturilor omului. În consecință ele consemnau pe larg și o seamă de manifestări (studențești sau de altă natură) prin care erau încălcate legile democratice ale țării. Fapte ținând de un atare contencios, pe care în parte le relatea și *Universul*, căpătau însă aici altă interpretare și încadrare. Pentru acest motiv respectivele gazete erau taxate de *Universul* ca fiind „antiromânești” și „jidănite”, iar faptele cotate drept antisemite ca fiind... răstălmăcite. Ani în șir polemica cu aceste gazete producea în *Universul* o literatură simptomatică în privința deosebirilor de vederi între aceste două categorii de gazete (vezi nr. 35 din 12.02.1938 și multe altele din anii 1934-1939); mai ales în privința drepturilor pentru minoritari apărute de gazetele democratice: „Agitatorii minoritari fac dovadă că sunt lipsiți de orice simț al realității – și chiar de simțul propriei conservări – atunci când continuă să atâțe populațiile minoritare conlocuitoare și să denunțe peste graniță că aceste populații ar fi supuse în România unui tratament dezavantajos” (nr. 183 din 10.08.1928). În adevăr, intențiile guvernanților, a unora ca Duca ș.a., erau adeseori foarte bune. Acesta declara, de pildă, în august 1928: „Declar categoric că România vrea să ducă și față de naționalitățile minoritare o politică pașnică”. Cum se și cuvine într-o țară cu atâția minoritari (cca. 4 milioane la un total de 18 milioane de locuitori) (vezi nr. 198 din 27.08.1928). Faptele nu s-au supus însă întotdeauna intenției guvernanților... *Universul*, însuși, le consemna:

- „tulburări studențești la Cluj – au fost bătuti și alungați studenții evrei” (nr. 269, 1928); „incidente sângeroase la Timișoara” (nr. 82, 1929); „în cercurile minoritare domnește nemulțumirea, declară N. Titulescu” (nr. 134, 1929); „manifestarea studenților ieșeni: ei au votat o moțiune de protest

energic contra evreilor, considerați comuniști (nr. 233, 1929), Congresul studențesc de la Craiova și dezordinile ce au urmat, injurii la adresa evreilor. Promovarea lui *numerus clausus* (nr. 283, 1929); incidentele antievreiești la Iași – se va închide universitatea pe un an (nr. 295, 1929); încăierări electorale cu evreii la Soroca (nr. 52, 1930); incidente la Bălți, la Tg. Frumos și în alte localități; evrei molestați (nr. 106, 1930); „discursurile lui A.C. Cuza în Parlament etc. sunt incendiere la adresa evreilor”, etc. etc. *Universul* reproduce cu fidelitate la rubrica „Viața parlamentară” ripostele deputaților evrei care se referă la antisemitism: ele sunt comentate defavorabil însă.

Marele incendiu de la Borșa, care a nimicit întreg avutul populației evreiești locale (paste o sută de familii) este relatat (dar nu sub adevăratul său substrat antievreiesc) de această gazetă (nr. 158 din 1930); desființarea unei școli evreiești în Cernăuți este privită de gazetă ca fiind „un act necesar” (nr. 224, 1930). Considerațiile asupra antisemitismului din Ungaria prilejuiesc comparații tendențios „favorabile României” (nr. 296, 1930). Dar se relatează, totuși că: Congresul studențimii române creștine de la Brăila – reiterează cerința lui *numerus clausus* și insistă asupra „pericolului evreiesc” (nr. 304, 1930); relatându-se arestarea conducătorilor asociației Garda de Fier și Arhanghelul Mihail se reamintește pozitivitatea doctrinei naționaliste (nr. 14, 1931); sunt descrise acțiunile antisemite legionare, evocate de rechizitoriul de la proces (nr. 56, 1931) dar achitarea lui C.Z. Codreanu și a celorlalți inculpați este comentată favorabil (nr. 62, 1931). Incidentul de la Soroca – șase tineri evrei împușcați pe când încercau să treacă Nistrul este relatat „în alb” (nr. 15, 1932). Ca și rezultatul alegerilor pentru Cameră, în care au intrat și deputați evrei (nr. 196, 1932). Se scoate în vedetă ceea ce spune A.C. Cuza despre *Gravitatea problemei evreiești* (în intervenția sa în Parlament) dar argumentele inconsistente ale acestuia, ridiculizate de unii deputați – sunt luate ca serioase de *Universul* (nr. 240, 1932). Este drept că găsim și titluri, cu majuscule: I.G. Duca favorabil minorităților (nr. 241, 1932); Congresul L.A.N.C. la Iași, reafirmarea doctrinei sale profund antisemite (nr. 315, 1932); Titlul „Mișcările antisemite din Polonia” (nr. 332, 1932) este scos în vedetă în timp ce se pune surdina când e vorba de „Manifestarea studențească de ieri de la Cluj” (nr. 342, 1932) soldată cu reafirmarea lui *numerus clausus* și tulburări în cartiere evreiești. Detaliind ceea ce dr. W. Fiiderman scrie despre situația evreilor în Germania (nr. 92, 1933), *Universul* conchide, prin comparație, că România este „Un Eldorado al minorităților” (nr. 166, 1933). Și totuși, „un grup de hitleriști operează devastări în magazine evreiești la Cernăuți” (nr. 106, 1933). Deși la întrunirea

comitetului executiv al Partidului Liberal, I.G. Duca declară: „În nenumărate rânduri am arătat, simțămintele noastre prietenești față de minorități...” (nr. 129, 1933), au loc „alte încăierări între studenții evrei și creștini la universitatea din Cernăuți” (nr. 129, 1933). Chiar și guvernul cere *numerus clausus*: Al. Vaida și-a luat angajamentul să confirme prin faptă acceptarea lui *numerus clausus* (nr. 209, 1933). La campania pentru protejarea muncii naționale (nr. 243, 1933) se asociază diverse partide. Național-țărăniști de felul lui Z. Boilă fac următoarea profesiune de credință: „nu sunt antisemit. Deși înțeleg că mișcarea antisemită nu e un bluff și nici o creație artificială a unor fantasi totuși detest metodele lor” (nr. 245, 1933). Greva studenților de la Academia economică: studenții cer înlăturarea de la catedre a asistenților minoritari (nr. 286, 1933); incidente cu membrii Gărzii de Fier la Iași. Devastarea a cca. 200 prăvălii și case particulare evreiești (nr. 327, 1933); Garda de Fier a fost dizolvată (nr. 339, 1933) – Stelian Popescu, directorul *Universului* regretă această „măsură greșită” (nr. 340, 1933).

Iată o altă „constelație” de titluri semnificative: asasinarea primului ministru I.G. Duca (nr. 50, din 30.XII.1933); congresul studențimii creștine române la Băile Herculane (28-30.03) și reafirmarea situației lui *numerus clausus* în centrul activității pentru păstrarea nealterată a principiilor naționale (nr. 89, 1934); elogiul pentru „naționalismul modern ce-și croiește drum în Europa” (nr. 129, 1934); șomajul intelectual impune protecția muncii naționale – date concrete privind înlesnirea acestui deziderat (nr. 162, 1934). Excluderea minoritarilor care conduc instituții de stat. Nominalizări (nr. 312, 1934). Invasia străinilor în Constanța (nr. 329, 1934); lucrările comitetului executiv al Partidului Național-Țărănesc. Dl. Vaida cere *numerus clausus* în școli, în funcțiuni și în întreprinderi (nr. 34, 1934); Baroul Capitalei și apărarea elementului etnic în corpul avocaților (nr. 45, 1934); întrunirea organizațiilor național-țărănești din Ardeal; în manifestul vaidiștilor se cere *numerus valahicus* (nr. 90, 1935); aplicarea legii protecției muncii naționale. Sancțiuni aplicate întreprinderilor care eludează legea (nr. 107, 1935); constituirea Partidului Național Creștin care prevede cu privire la evrei că „Elementul evreiesc care... înfățișează note dizolvante, potrivnice consolidării statului român și față de care statul român are datoria să-și apere organizația și munca românească... impun revizuirea tuturor cetățeniilor...” (nr. 193, 1935); declarații în acest sens fac Octavian Goga (nr. 255, 1935) ș.a.; fenomenul hitlerist din Germania, atitudinea față de evrei în acea țară este elogiată; un Apel pentru „Apărarea plugărimii românești, împotriva acaparatorilor evrei” (nr. 315, 1935); considerații asupra muncii și presei

naționale făcute de *Universul* care „luptă de decenii pentru înțâietatea elementului autohton” (nr. 339, 1935); pentru solidarizarea scriitorilor autohtoni, împotriva celor străini (nr. 2, 1936); promovarea din răspuțeri a muncii naționale și eliminarea străinilor (nr. 31); combaterea atentatelor iudeo-masonice împotriva mișcărilor naționale (nr. 107); Frontul Românesc și lupta împotriva elementului străin (nr. 122); demascarea „pseudonimelor” de la *Adevărul* și *Dimineața* (nr. 163 și alte zece reluări) – campanie furibundă împotriva acestor gazete (susținută ani în șir până la desființarea respectivelor gazete democratice, în 1938); congresul național-creștin de la Ciucea și programul său naționalist (antisemit – n.n.) (nr. 241). Congresul Partidului Național Creștin și cuvântarea lui O. Goga despre lupta împotriva jidovimii (nr. 311); lupta împotriva pseudonimelor din presă, în special cele ale evreilor (nr. 341); evreii susțin comunismul (nr. 54, 1937); agitații contra dușmanilor de țară; la înmormântarea lui Moța (nr. 45); înfierarea slăbiciunilor democrației (nr. 73); legitimitatea antisemitismului (nr. 54); pentru naționalizarea învățământului (nr. 254); demascarea „simbriașilor lui Auschnitt” (nr. 284); congresul Ligii Culturale și Cuvântarea d-lui Iorga în sprijinul acțiunii de românizare a țării (nr. 302); protecția muncii naționale și promovarea elementului autohton în toate sferele de activitate (nr. 1, 1938); cerința revizuirii tuturor cetățeniilor de la 1920 (ibid.); retragerea licențelor de băuturi spirtoase date evreilor (ibid.); începe purificarea (etnică – n.n.) a profesiunilor (ibid.); C.Z. Codreanu salută politica antisemită a guvernului Goga-Cuza (nr. 14); comentarii (defavorabile – n.n.) asupra petițiilor evreiești trimise Societății Națiunilor în legătură cu legile și măsurile împotriva lor luate de guvern (nr. 31); eliminarea inginerilor evrei din A.G.I.R. (nr. 31); întărirea instituțiilor naționale și eliminarea minoritarilor (nr. 148); cooperația – marea religie națională. Izgonirea elementului străin (nr. 178); împotriva refugiaților evrei veniți din țările intrate în orbita Germaniei (nr. 189); elogiile aduse politicii germane față de evrei (nr. 312); campanie de expulzare a celor rămași fără cetățenie, în totalitate evrei, după revizuirea cetățeniei (nr. 343).

În anul 1939 *Universul* se situează deschis pe poziția forțelor naționaliste „care inspiră înseși actele de guvernământ”. Sunt prezentate și comentate: aplicarea legii pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi (nr. 1); primatul muncii naționale (nr. 2); retragerea brevetelor unor firme evreiești (nr. 3); recenzarea unor cărți în care este dezvăluită... primejdia iudaică (nr. 119); se indică „teritorialismul” (emigrarea în Angola, Etiopia, Madagascar etc.) drept soluție la problema evreiască din România și

de aiurea (nr. 222); este salutată orice măsură pe linia românizării profesiunilor, vieții sociale și culturii. *Universul* își face un crez și un titlu de mândrie pentru campania dusă ani în șir, dar mai ales în ultimii 3-4 ani, pentru idealul românizării depline a țării.

Iată, în acest sens, conținutul excerptelor, realizate pentru întregul an 1937, folosit ca lot exhaustiv de probă pentru experimentul nostru selectiv. Redăm ideile și pozițiile din articolele repertoriate făcând, pe alocuri, și citări mai semnificative.

Anexa I. *Universul* și evreii în anul 1937: rezumate și excerpte

1. Trădarea lui M. Sadoveanu (nr. 3/1937)

Grupul iudaic de la *Adevărul* se găsește la mare strâmtoare și avea nevoie de prestigiul lui M. Sadoveanu.

Oricine scrie la *Adevărul* și *Dimineața* e membru al oculte masonice. Francmasoneria instrument de ofensivă a iudaismului.

Influența nocivă a acestor ziare asupra opiniei publice românești.

Gestul lui Sadoveanu de a accepta direcția ziarelor respective este considerat o trădare la fel ca și cel al lui R. Roland și T. Mann care au murit definitiv pentru conștiința franceză și germană.

O conspirație împotriva românismului.

2. Expunerea lui Al. Vaida Voevod la întrunirea Frontului românesc din Cluj (nr. 3/1937)

„*Adevărul*, *Dimineața*, *Lupta* și celelalte ziare evreiești să scrie sub denumirea românească și titlul scris în evreește”.

Vaida duce tratative cu Cuza. Nu s-a înțeles cu el în privința unor aspecte ale lui „*numerus proportionalis*”.

3. Propagandă comunistă la granița de est a țării. Intelectuali evrei principali agenți comuniști (nr. 5-6/1937)

4. „Mișcarea studențească în 1936” (nr. 3/1937)

Se condamnă presa iudeo-comunistă care calomniază mișcarea naționalistă a studențimii creștine.

Se arată satisfacție pentru corecția pe care a suferit-o Blumenfeld Scrutator care întreține „rugurile ziarelor jidovești din Sărindar”.

Se condamnă reacția oficială față de manifestările studențimii creștine. Nu se pomenește nimic de violențele antisemite ale manifestațiilor studențești.

5. „S-au deschis porțile pușcăriilor ca să iasă comuniștii” (nr. 5/1937)
„Moise Sur este eliberat deși a uneltit împotriva dinastiei și a țării.
Se creează un precedent periculos”.

6. „Ocrotirea comunismului” de N. Batzaria (nr. 7/1937)

Evreilor plecați în Palestina statul român nu le-a retras cetățenia română. Ei păstrează această cetățenie deși în marea lor majoritate au fost câștigați pentru comunism.

Se apreciază că nu este în interesul țării această ocrotire oficială a comunismului în exterior.

7. „Naționalizarea școlii, întâi prin corpul didactic” de Gr. Orășanu, fost președinte al Asociației generale a profesorilor secundari (nr. 7/1937)

Autorul pune întrebarea retorică dacă profesorii neromâni – evrei, unguri, germani – pot fi la catedrele lor sinceri profesori de românism?

„Profesorii români care își închipuie că este posibilă o astfel de identificare fac o mare greșală”. Se cere pensionarea profesorilor minoritari de la catedrele școlilor românești.

8. „Profesorii secundari – presa românească” de I. Nisipeanu, președintele Asociației generale a profesorilor secundari (nr. 8/1937)

În probleme de politică internă, externă, economică etc. care privesc exclusiv națiunea dominantă „indezirabilii cu nume tradus dau îndrumări și soluții conduși numai de interesele seminției lor”.

9. „Biete epave” (nr. 8/1937)

Trecerea lui M. Sadoveanu la conducerea ziarelor *Adevărul* și *Dimineața* este considerată o trădare. M. Sadoveanu – „lacomul mason Mihail Judoveanu”.

10. „Fabricanții... de cetățeni români” (nr. 9/1937)

La rubrica curierul judiciar o relatare că s-a dat ordonanță definitivă de trimitere în judecată a unui evreu care avea documente false de naționalitate română.

Se cere o revizuire a naționalităților împotriva opreliștei tratatelor de pace.

11. „Cine sunt?” (nr. 9/1937)

a) (din nou este reprodusă o listă de pseudonime a celor de la *Adevărul* și *Dimineața* numiți în bațjocură îndrumătorii, dascălii poporului român...)

b) în aceeași pagină „Ce-i cu comuniștii cetățeni români”: se reia informația cu privire la faptul că evreii care pleacă în Palestina își păstrează în această nouă situație cetățenia română, deși în cea mai mare măsură sunt comuniști și duc în noua lor țară o campanie antiromânească (nu se aduc nici un fel de date în susținerea aserțiunii de mai sus).

12. Permisele pe C.F.R. ale ziariștilor evrei (nr. 31/1937)

Interpelarea prof. M. Manoilescu în legătură cu acordarea permiselor pe C.F.R. Articolul este subintitulat „cum sunt favorizați ziariștii evrei și minoritari”.

În interpelarea sa prof. Manoilescu atacă practica de eliberare a permiselor gratuite pe C.F.R. ziariștilor minoritari și în special evreilor, exemplificând Basarabia unde din 22 permise, 11 sunt ale evreilor etc.

13. Se revine în mai multe numere asupra originii evreiești a celor care scriu la *Adevărul și Dimineața*. Câteva exemple: Avram Schuldman (A. Sandu), Leon Rechter (Lascăr Sebastian), Samson Abramovici (A.P. Sanson), Burăh Rosenberg (B. Răpeanu), Goldner Nathan (N. Aurescu), Ițic Rozenfeld (I. Ross), Osias Kendler (O. Cernea), Rosenthal (Ralea), Nathan Kaner (N. Constantin), M. Finkelstein (F. Economu), Haim Schor (H. Soreanu), Ana Brauer (Ana Cavarache).

14. Este abordată sub semnătura preotului Teodor Jordache problema încreștinărilor de evrei. Dat fiind un anumit curent de creștinare a unor evrei, se dezbate problema dacă e bine sau nu să fie primiți evrei la botez. Citez: „Instituția bisericească e bine informată, în sensul că evreii sunt o confesiune și o nație extrem de suspectată. Avem sub ochi spectacolul îngrozitor al evenimentelor din Spania, spectacol în care contribuția evreilor nu mai e contestată de nimeni”.

15. Din cuvântarea lui Istrate Micescu la Asociația avocaților români-creștini (nr. 37/1937)

În București, a avut loc adunarea generală a Asociației avocaților români creștini din baroul Ilfov pentru a discuta „mijloacele prin care baroul român își poate redobândi caracterul etnic la care are dreptul”.

Din cuvântarea lui Istrate Micescu:

„Alții decât cei existenți nu au să mai intre în barou în virtutea dreptului la viață al națiunii noastre... Toți românii conștienți de marele pericol care amenință neamul și țara noastră, trebuie să fie prezenți (la viitoarea adunare generale când se vor lua hotărâri)”.

16. Poziția dr. Constantin Rădulescu, decanul baroului din Cernăuți (nr. 54/1937)

La Cernăuți, decanul baroului, dr. Constantin Rădulescu ia atitudine împotriva românizării barourilor arătând că „minoritarii... nu pot pătrunde în

funcțiile publice și de aceea li se cuvine să copleșească barourile"... Prezintă o moțiune în polemică cu Istrate Micescu, în această problemă.

16. Relatare din Cernăuți (nr. 54/1937)

O relatare din Cernăuți în care se acuză că fracțiunea evreiască dictează în organizația partidului Național-Țărănesc că atitudinea evreilor, care au un partid propriu fie că sunt sau nu înregimentați într-un partid politic românesc, votează numai cu Partidul Unitar evreiesc. În același timp, se strecoară în partidele românești.

Evreii se amestecă tot mai mult în conducerea treburilor acestor partide.

17. Geo Bogza dat în judecată pentru scrieri pornografice este apărat în fața tribunalului de mai mulți avocați printre care și Mihail Sebastian (nr. 93/1937).

18. Este condamnată vehement *Antologia evreiască* a lui Podoleanu.

Sunt menționați în această lucrare 60 de scriitori români de origine evreiască.

Cartea este considerată apologetică și în ultimă instanță, o insultă adusă literelor românești. (nr. 83/1937)

19. „De ce naiv?” de I. Al. Brătescu-Voinești

Se respinge, în polemică cu Sadoveanu, ideea democrației pentru că „pretinsa democrație a Franței este în realitate o pluto-intelecto-iudeocrație”, iar cea engleză „auto-aristo-teo-pluto-iudeocrație”. (nr. 96/1937)

20. „Cine scrie presa ungurească din Arad: patru unguri și... 32 evrei”. (nr. 100/1937)

21. Schimbările de nume ale unor evrei (nr. 54/1937)

Sub titlul „Usurpatorii de nume românești” se arată intervenția parchetului general al Curții de Apel care prin procurorul Codin Ștefănescu contestă schimbarea numelui patronimic a unor evrei, contrar dispozițiilor prevederilor legii recente a numelui.

Se arată de asemeni că „g-ralii Rosetti și Rosetti Bălănescu au atacat cu cerere de anulare schimbarea de nume patronimic solicitată de Ingrat Kaufman care cerea schimbarea numelui său în cel de I. Rosetti.

22. Sărbătorirea lui A. C. Cuza (nr. 107/1937)

Omagiul reprezentanților bisericii, academiei, presei naționaliste, a universităților, societăților culturale, studențimii.

23. Patriarhul declară printre altele că în capitală 50 de biserici sunt pe punctul de a fi închise din lipsă de enoriași datorită faptului că respectivele cartiere au fost în totalitate cucerite de necreștini. (idem)

24. R. Șeișanu răspunde dr.-ului Filderman (nr. 116/1937)

Sub titlul „Chestiile evreești și dr. Filderman” semnat de R. Șeișanu se arată că dr. Filderman, la o întunire în sala „Tomis” din 18 aprilie convocată de Uniunea Evreilor, a arătat că în România „numeroase organizații și ziare românești tind la confiscarea averilor evreilor, la răpirea dreptului lor de muncă și expunerea lor în situația de «paria»”. Pe de altă parte, dr. Filderman a arătat că evreii sunt pe nedrept învinuiți de comunism când de fapt ei luptă împotriva comunismului. Autorul articolului combate afirmațiile dr.-ului Filderman în problemele arătate precum și pe aceea că România ar trebui să primească evrei refugiați germani.

25. Presa din Sărindar „întreține toate curentele subversive, iar cenzura românească apără presa „jidovească”.

„Asociații suspecte”. În numele „sionismului, anticuzismului și anticomunismului se cere aprobarea statutelor unor asociații de propagandă evreiască” (în jud. Putna, asociația „Hazohar”).

Sunt suspectate aceste asociații, că de fapt ar reprezenta „o manevră a Internaționalei a III-a”. (nr. 112/1937)

26. „Infiltrații străine în literatura românească”. Comunicarea lui Oct. Goga la Academie (nr. 114/1937)

„Evreii au pătruns peste tot și în ultima vreme și în literatură. Au acaparat editurile, presa”.

Oct. Goga citează pasagii dintr-o antologie numită 60 de scriitori de origine evreiască și ajunge la concluzia că această literatură „nu este literatură românească”.

27. Frontul Românesc și alegerile comunale din Capitală (nr. 114/1937)

În cadrul unei adunări din 22.VI. C. Angelescu, președintele organizației, a declarat între altele:

„... Luați și cercetați toate rezultatele de la secțiunile de votare din cartierele evreiești și veți vedea cum masa evreiască s-a strâns în jurul național-țărăniștilor.

Evreii români din București au fost alături de noi...”.

28. „La radio – seria scandalurilor continuă” (nr. 117/1937)

Este „demascat” poetul Camil Baltazar (Leopold Goldstein) autorul „Cinei cea de taină” – foarte apropiat de Tudor Arghezi „în ceea ce privește vulgarizarea literaturii – pentru că face apologia operei lui M. Sadoveanu”.

29. I. Al. Brătescu-Voinești: valorile românismului (nr. 117/1937)

Se referă la o dare de seamă a numirii unui nou director la școala evreiască „Cultura”, dare de seamă apărută în *Renașterea noastră* din 17 aprilie 1937. Ziarul *Renașterea noastră* recunoaște calitățile didactice ale noului director dar îi reproșează că n-are sensibilitate pentru cultura și istoria evreiască.

Concluzia autorului – lipsa de aderență la valorile românismului, incapacitatea evreilor de a se integra.

30. „Spiritul iudaic în literatura franceză și română” (nr. 118/1937)

Sunt atacați E. Lovinescu și Șerban Cioculescu pentru că apără literatura pornografică promovată de scriitorii evrei: C. Baltazar, H. Bonciu ș.a.

31. „Asasinarea literaturii române” (nr. 119.1937)

Este atacat Șerban Cioculescu pentru că apără literatura internațională „iudeo-comunistă” cu tendințele ei de „subminare a familiei și moralității”.

32. Numire (nr. 126/1937)

Jacques Axenfeld industriaș a fost numit membru supleant în comisiunea industrială de pe lângă Ministerul de Industrie.

33. Profesioniști intelectuali cer românizarea profesiunilor și a capitalului (nr. 134/1937)

Se reproduce cuvântul reprezentanților tuturor asociațiilor. Se pretinde purificarea profesiunilor din punct de vedere etnic.

34. „Apărarea națională și interesele profesioniștilor intelectuali români” (nr. 135/1937)

Se cere „etnicizarea totală a unor profesii care țin de apărarea națională”.

(Se pune întrebarea retorică: Cum corpul medical-farmaceutic cu o proporție însemnată de evrei vor putea apăra populația românească de efectele bolilor sociale și ale denatalității?).

35. Un scandal la Facultatea de Litere din Iași (nr. 139/1937)

Articolul se referă la „manevre pentru numirea lui Aizic Brauer (Alex. Graur) conferențiar”, fiind acuzați profesorii Iorgu Iordan, C. Balmuș și Oțetea că sunt admiratorii lui Brauer.

36. Evreii în Principatele Române (nr. 166/1937)

Sub titlul „Lumină din țara luminii” se ridică problema numărului prea mare de evrei și sosirea unui nou val de imigranți israelieni datorită actelor ilegale comise de unele autorități. Se fac încetățeniri cu ajutorul notarilor de la țară, grefieri etc., prin intermediari evrei.

37. Scandalul de la Liceul evreiesc din Galați (nr. 193/1937)

„În jurul scandalului de la Liceul comunității evreilor din Galați” e titlul unui articol editorial în care ziarul atrage atenția Ministerului Educației Naționale că la serbarea de sfârșit de an, profesorul David Herșcovici a alcătuit un program cu caracter sionist. După imnul de regal s-a intonat imnul sionist. S-au recitat poezii cu caracter șovin în limba evreiască.

38. NICOLAE STANCIU, directorul epitropiei spitalelor Sft. Spiridon din Iași, sesizează faptul că la Băile Dorna (Bucovina) sunt 14 medici evrei și numai 5 creștini.

- Aceasta fiind o instituție creștinească el alarmează de situația dată pe I. P. S. Mitropolitul Visaron. (nr. 209/1939)

39. Sub titlul „Problema evreească în țara noastră este o problemă de ordin economic”. Stelian Popescu, arată că „pe noi nu ne interesează cum și de ce este împărțită Palestina”. Răspuns la un sondaj anchetă întreprins de ziarul *Curentul*, care întreba dacă:

- plecarea evreilor nu ar înlătura dezlănțuirea violenței în țară;

- dacă prin plecarea evreilor s-ar reduce numărul prea mare de evrei și dacă nu se consideră necesar ca ministerul român de externe să ceară sprijin internațional pentru alertarea evreilor, prin crearea unui loc de colonizare, ministrul român fiind și raportorul comisiei mandatelor. (nr. 210/1937)

40. Situația de la clinica infantilă de la Iași (nr. 212/1937).

În jurul scandalului de la clinica infantilă din Iași. Necesitatea protejării elementului românesc.

Este acuzat prof. dr. Ștefan Grațoschi care în posturile importante și de comandă a numit în special evrei: Kahane, Rosenfeld, Pineles, Bărbuța, Herșcu, Ackerman, Weissbuch.

„Și aceasta, cu atât mai mult cu cât Nicolai Stanciu, directorul epitropiei care a sesizat o situație la Dorna (băi) nu face ordine în propria lui casă”.

41. Opinii ale prof. N. Iorga (nr. 214/1937)

Prof. N. Iorga și problema Palestinei.

La ancheta ziarului „Curentul” prof. Iorga răspunde:

„Părerea mea este că Palestina trebuie conservată pentru elementul românesc care nu mai are loc în însăși țara sa.”...

„Propun ca ministrul Victor Antonescu să ceară la Geneva Palestina, ca să facem noi acolo cu elementul indigen, ceea ce au făcut evreii la noi cu elementul indigen al nostru.”

42. Articolul „Problema emigrării evreilor în Palestina”, („răstălmăcirile talmudice ale lui Mișu Weissman”), editorial.

În continuarea anchetei ziarului *Curentul*. Av. Weissman propune ca Români să sprijine drepturile evreilor pentru Palestina; autorul face o distincție între evreii situați de veacuri și care au avut un rol important în edificarea țării și care s-au dovedit strâns legați de interesele ei și acei evrei care au inundat apoi țara. Articolul ia atitudine de asemeni împotriva existenței unui partid separat evreiesc de vreme ce unii evrei s-au prezentat în alegeri cu partidele politice vechi. (nr. 217/1937)

43. Unele date privind evreii în Principatele Române. (nr.219/1937)

„Logica d-lui Weissman, de ce să emigreze din România numai evreii care erau în țările românești la 1834 - 55.000, la 1859 - 134.168, la 1903 - 300.000 iar la 1937 - 1.500.000-1.800.000”.

44. În legătură cu serialul „Judaica” a prof. N. Iorga. (nr. 221/1937)

Se arată că în ziarul „Neamul Românesc” din 12 august, prof. N. Iorga prin articolul său „Judaica” lua atitudine împotriva răspunsurilor date la ancheta ziarului „Curentul” de către dr. Filderman.

45. Articolul „ Suntem o țară-azil” continuă să dea pasagii din seria de articole „Judaica” publicate de Nicolae Iorga în „Neamul Românesc” ca răspuns dr.-ului Filderman și Mișu Weissman. De data aceasta articolul tratează problema evreilor de la sate care se ocupă cu cârciumile și cu arendășie, lăsând pe țărani la muncile grele, situație ce nu poate fi comparată cu Palestina unde „sunt și țărani evrei...neavând alții... fiind între ei...” (nr. 223/1937)

46. Serialul „Judaica” prof. N. Iorga. (nr. 224/1937)

„Emigrarea de bună voie”. În continuarea serialului „Judaica” a lui N. Iorga, acesta propune descongestionarea orașelor: „Și cum ea nu se poate face la țară, cere emigrarea de bună voie a evreilor condusă de șefii înșiși ai națiunii, este singura soluție”.

47. Serialul „Judaica” prof. N. Iorga. (nr. 226/1937)

În continuarea serialului „Judaica”, N. Iorga se ridică împotriva afirmațiilor că evreii au ocupat locuri libere în diferite ramuri ale activității sociale. Iorga arată că evreii ar fi fost în pâlcuri răzlețe abia în sec. XVIII și că în masă numai în sec. XIX. Deci cine făcea înaintea lor comerțul s-au își exercita diferite meșteșuguri? Combate teza dr.-ului Filderman că evreii au ocupat locuri și domenii de activitate libere.

48. „Părerile prof. Djuvara în legătură cu evreii.(nr. 229/1937)

Prof. Mircea Djuvara fost ministru al justiției scria că „noi românii trebuie să avem față de evrei o atitudine care să-i facă pe toți să se simtă la ei acasă în țara noastră”.

În replică, editorialul ziarului prezintă următoarele date:

La Rădăuți... sunt înscrise 28 de firme comerciale românești, 448 străine din care 399 evreiești.

La București, 5 334 de firme minoritare din care 4 588 evreiești.

49. Unele date statistice privind medicii și farmaciștii evrei:

(Farm. Scurtu-Galați): „în Basarabia din 12 farmacii, 3 românești, restul evreiești”.

(Dr. Popa): situația la medici:

Medici ofițeri de rezervă până la gradul de căpitan: 14 români, 1460 evrei.

Farmaciști români 248, evrei 402;

Dentiști - 17% români, 83% evrei;

Medici sanitari salariați ai statului, în mare parte evrei. (nr. 235/1937)

50. Din răspunsul prof. Iorga la ancheta ziarului *Porunca Vremii*. (nr. 238/1937)

Ziarul *Porunca Vremii* a deschis o anchetă cu privire la problema străinismului. Răspunde prof. Iorga, luând o atitudine nu împotriva evreilor ci de apărare a intereselor românești.

Între altele o afirmație:

„În ce privește cuvântul antisemit eu cred că numai puțini evrei și cei mai buni sunt semiți, marea majoritate sunt cazari mongoli, trecuți la iudaism.”

51. Evreii în Craiova. (nr. 240/1937)

- articol semnat de N. Ciocârdea

Sub semnătura lui N. Ciocârdea se publică articolul „Craiova invadată de evrei”. O instigare huliganică la adresa evreilor din care cităm unele din afirmații:

„Evreii mișună peste tot și în toate sunt amestecați”.

„Cu obrăznicia și îndrăzneala specifică rasei s-au înfipt adânc în inima Olteniei”... îmbărbătându-se și sprijinindu-se ca și când ar fi fost toți frați, fii ai aceluiași părinte”... Și se organizează temeinic punând în practică principiile de solidaritate și apărare în timp ce noi facem teorii, publicăm statistici dureroase și facem referende”... „ei lucrează și înfăptuiesc...” etc.

52. Editorial: Poziție împotriva tezei dr. Filderman privind problema evreiască. (nr. 240/1937)

Articolul editorial „Problema evreiască în țara noastră” reia tema tratată de prof. Iorga în *Neamul românesc* și de Patriarhul Miron Cristea, în răspunsul dat la chestionarul ziarului *Curentul* privind înmulțirea neîncetată a imigranților evrei în

România. Combate de asemeni teza dr.-ului Filderman care susține că pe evreii din România nu-i interesează Palestina „căci România este un pământ nedeplin ocupat, cu teren care trebuie colonizat căci nu cuprinde încă nici pe departe pe kilometru pătrat numărul limită de locuitori”.

53. Infiltrațiile evreilor în cultura românească, declarațiile prof. I. Nisipeanu, președintele asociației profesorilor secundari.

„Congresele de la Tg.-Mureș 1935 și Timișoara 1936 au votat moțiuni pentru excluderea din învățământ a profesorilor evrei”...

„Spiritul iudaic încearcă distilarea oricăror teorii otrăvitoare, toate vizând dominația evreilor”.

„Suntem în apărare, nu în ofensivă și deci nu noi urâm ci noi suntem urâți cu o ură îmbrăcată în dulcegării care să ne narcotizeze dar ură persistentă, profundă, tenace”. (nr. 256/1937)

54. Scrisoarea prof. Radu Cosmin, președintele Ligii Antirevizioniste române. (nr. 265/1937)

Scrisoarea prof. Radu Cosmin, președintele Ligii Antirevizioniste române adresată generalului Teodor Pirici pentru a fi citită la adunarea din Ploiești cu președinții Asociației patriotice, în care elogiază pe Patriarhul Miron Cristea, pe Stelian Popescu, N. Iorga, Octavian Goga, A.C. Cuza și Vaida Voevod, „marii noștri doctori naționali, împotriva faptului că și perciunii lui Israel au început să ne crească pe lângă urechi”.

55. Interzicerea colectării de bani pentru organizațiile sioniste (nr. 266/1937)

Colectele pentru organizațiile sioniste vor fi confiscate, o circulară a direcției generale a poliției trimisă tuturor polițiilor din țară. „D. prim-ministru Gh. Tătărescu a interzis pe viitor colectarea de bani sub orice formă organizațiilor sioniste din întreaga țară. Se va confisca de asemenea orice material de propagandă folosit în acest scop”.

56. Sub titlul „Primejdia evreiască în Oltenia” semnat de N.G. Pleșoianu [publicat în ziarul național-creștin *Credința noastră* și reluat de *Universul*] după ce deplânge invazia evreiască în Oltenia, încheie cu un citat după Mihail Kogălniceanu: „Eu nu tăgăduiesc că iubesc toate națiile ca fiicele lui Dumnezeu... însă iubesc pe fiecare la dânsul și în țara sa; dar în țara mea și în treburile ei, eu iubesc numai pe români”. (nr. 278/1937)

57. Antisemitismul lui Vasile Conta ((nr. 292/1937)

Ședința org. Partidului Național-Creștin din culoarea de galben.

Vorbește avocat Eugen Risdoerfer despre antisemitismul lui Vasile Conta.

Unele afirmații:

V. Conta a pornit o acțiune pentru a înlătura modificarea art. 7 din Constituție, în care scop și-a pus candidatura pentru un loc de deputat la Iași, unde a și fost ales.

În 4 sept. 1879 Conta și-a spus cuvântul său în această problemă, reușind să convingă pe adversarii săi politici, ca să respingă art. 7 al Constituției.

Discursul său, un rechizitoriu al spiritului distructiv iudaic de atunci și de totdeauna.

58. Studenți originari din România care își fac studiile în Franța și primesc în această calitate ajutor din partea statului român, sub formă de valută favorabilă.

Români total 194

Evrei " 169 – 143 medicină, 12 științe, 1 litere, 4 drept

Alte naționalități – 49

În total studenți în străinătate sunt 562 studenți români și 1559 evrei.

În Germania 113 români – 194 evrei

În Italia 8 români – 166 evrei

În Austria 37 români – 109 evrei etc. (nr. 304/1937)

59. Problema evreiască – un articol publicat în ziarul *România Nouă*, de sub direcția lui Zaharia Boilă, articol semnat de Oct. C. Tăzlăoanu.

„Lupta dintre națiunea română și evrei s-a sfârșit cu biruința acestora din urmă...”. „În România problema evreiască a ajuns într-o fază acută”. „În Ardeal sunt cei mai fervenți agenți ai maghiarismului, în Bucovina ai germanismului, în Basarabia ai rasismului”. „Statul a fost lipsit de o politică națională conștientă, prevăzătoare și energică”. (nr. 307/1937)

60. Organizație sanitară evreiască la Chișinău (nr. 313/1937)

Sub semnătura lui El. Negel se menționează ca „stat în stat” existența la Chișinău a unei organizații sanitare evreiești cu rol oficial, aceasta fiind „O.S.E.”, str. Mihai Viteazul 35, Chișinău, construită în curtea societății „OSE” și destinată pentru elevii școlilor primare.

Semnatarul ia atitudine contra creării unui astfel de centru de asistență medicală pentru școlile de minoritari etc.

61. Opinii ale prof. Iorga (nr. 320/1937)

Prof. Iorga începe în *Neamul Românesc* o nouă serie de articole în legătură cu pericolul evreiesc. În acest număr se redă articolul „E orb cine nu vede și tâmpit cine nu simte”, în care prof. Iorga ia atitudine împotriva alianței israelite... a misteriosului Cahal...

62. Farmacia publică (nr. 335/1937)

Sub titlul „Reconcesionarea farmaciilor o primejdie publică”. Se reproduce articolul din ziarul *Țara Noastră* în care se ia atitudine împotriva concesiunilor de farmacie arendate farmaciștilor evrei și se relevă faptul că „medicamentul a încăput pe mâinile evreilor”, atrăgându-se atenția ministerului de resort să ia măsurile necesare, iar „farmaciștii români-creștini să înlătore din profesie pe jidani”.

63. O scurtă notiță (nr. 336/1937)

Farmaciști ofițeri de rezervă: 248 români și 402 evrei.

64. Opinii ale prof. Iorga (nr. 338/1937)

Sub titlul „Să deschidem ochii” articol editorial, se reia un articol publicat în *Neamul românesc* de prof. Iorga în care scrie:

„Așa dar la noi în țară, pe lângă cârciumarii evrei care otrăvesc țărâtimea, pe lângă farmaciștii evrei care monopolizează distribuirea medicamentelor, acaparând toate farmaciile românești, s-a descoperit de curând și o fabrică de falși medici evrei. Un adevărat complot prin urmare împotriva sănătății poporului român”.

65. Opiniile lui Napoleon B. Arie în legătură cu Partidul Evreiesc (nr. 350/1937)

Sub titlul „Să fim corecți” este redat articolul publicat în ziarul *Curentul* sub semnătura lui Napoleon B. Arie care ia atitudine împotriva candidaturii evreilor în cadrul Partidului Evreiesc care a depus liste separate în alegerile din decembrie 1937 și pe care el le consideră „periculoase inepții ideologice”.

66. Unele date statistice privind comerțul (*Universul*, anul 54, nr. 230, 22 august 1937)

„În lumina cifrelor” – editorial

Sunt reproduse următoarele date:

Craiova, 453 firme minoritare din care 205 evreiești; Bacău: 814 firme românești, 611 firme evreiești; Bălți 50 f.r., 615 f.e.; Bârlad: 102 f.r., 339 f.e.; Bistrița: 43 f.r., 169 f.e.; Botoșani: 100 f.r., 782 f.e.; Brașov: 400 f.r., 399 f.e.; Orhei 15 f.r., 401 f.e.; Piatra-Neamț: 102 f.r., 465 f.e.; Rădăuți: 28 f.r., 399 f.e.; Roman: 43 f.r., 244 f.e.; Satu Mare: 76 f.r., 714 f.e.; Sighet: 17 f.r., 393 f.e.; Soroca: 10 f.r., 318 f.e.; Storojineț: 7 f.r., 128 f.e.; Tg. Mureș: 95 f.r., din totalul de 697; Tecuci: 145 f.r., 182 f.e.; Tulcea: 141 f.r., 105 f.e.; Turnu Severin: 637 f.r., 58 f.e.; Vaslui: 78 f.r., 377 f.e.; București: 8976 f.r., 4588 f.e.; Câmpulung Bucovina: 20 f.r., 102 f.e.; Cetatea Albă: 42 f.r., 448 f.e.; Cernăuți: 48 f.r., 1726 f.e.; Chișinău: 190 f.r., 1944 f.e.; Dej: 34 f.r., 139 f.e.; Dorohoi: 42 f.r., 398 f.e.; Fălticeni: 344 f.r., 358 f.e.; Focșani: 333 f.r., 443 f.e.; Galați: 944 f.r., 1027 f.e.; Giurgiu: 731 f.r., 33 f.e.; Hotin: 9 f.r., 319 f.e.; Huși: 79 f.r., 250 f.e.; Iași: 334 f.r., 1647 f.e.; Ismail: 46 f.r., 212 f.e.; Lugoj: 298 f.r., 100 f.e.; Odorhei: 16 f.r. din 221; Oradea: 115 firme f.r., 665 f.e.

67. Unele date statistice privind comerțul...

„Salvați comerțul român” articol editorial în continuarea articolului din 20 august.

Notăm în continuare unele date statistice:

- în 71 orașe capitale de județ, avem 72.211 firme comerciale din care 26.812 românești și 25.992 evreiești.

- din totalul firmelor de 162.034 – 51.150 sunt evreiești.

Cifre pe județe: Arad: 1.425 firme românești, 1.082 firme evreiești; Argeș: f.r. 1.570, 75 f.e.; Bacău: 1.143 f.r., 1.224 f.e.; Baia: 302 f.r., 759 f.e.; Bălți: 1.032 f.r., 1611 f.e.; Bihor: 702 f.r., 1.241 f.e.; Botoșani: 329 f.r., 1.032 f.e.; Cernăuți: 293 f.r., 2.583 f.e.; Cetatea Albă: 543 f.r., 1.204 f.e.; Cluj: 980 f.r., 1.050 f.e.; Covurlui: 1.203 f.r., 1.298 f.e.; Dorohoi: 471 f.r., 1.163 f.e.; Fălțiceni: 328 f.r., 393 f.e.; Hotin: 640 f.r., 2318 f.e.; Iași: 619 f.r., 2068 f.e.; Ilfov: 12.392 f.r., 5190 f.e.; Ismail: 74 f.r., 603 f.e.; Lăpușna: 664 f.r., 2790 f.e.; Maramureș: 166 f.r., 1.060 f.e.; Muscel: 1319 f.r., 7 f.e.; Neamț: 550 f.r., 1.045 f.e.; Năsăud: 326 f.r., 666 f.e.; Orhei: 164 f.r., 1.475 f.e.; Prahova: 4.713 f.r., 434 f.e.; Putna: 1038 f.r., 669 f.e.; Rădăuți: 230 f.r., 736 f.e.; Roman: 337 f.r., 550 f.e.; Satu Mare: 169 f.r., 1.193 f.e.; Sălaj: 829 f.r., 806 f.e.; Someș: 343 f.r., 557 f.e.; Soroca: 385 f.r., 1.904 f.e.; Storjineț: 56 f.r., 340 f.e.; Suceva: 63 f.r., 243 f.e.; Tighina: 267 f.r., 1326 f.e.

68. Monitorul Oficial 302 – 31 dec. 1937

Jurnal al Consiliului de Miniștri 4036 – 29 dec. 1937

Suprimare de ziare

Art. I. Aprobă întru totul cele cuprinse în referatul nr. 4344 din 29 dec. 1937.

Consiliul de Miniștri hotărăște suprimarea ziarelor: *Adevărul*, *Dimineața*, *Lupta*, începând cu ziua de 30 decembrie 1937.

Art. II. Dl. Președinte al consiliului de Miniștri și d-nii miniștri de interne și Justiției sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor prezentului jurnal. Semnat: O. Goga, A.C. Cuza, Ion Lupaș, Virgil Potârcă, Armand Călinescu, ing. Radu Irimescu, V. Rădulescu-Mehedinți, Stan Ghițescu, general I. Antonescu, Istrate N.-Micescu, Eugen Savu, Gh. A. Cuza, ing. Ion Gigurtu.

**Anexa II. *Universul*: tematica unor articole
în care se fac ample referiri la evrei - eșantion -**

- 1919 an 37: nr. 60, 1.01., Text al Decretului de încetățenire a evreilor; nr. 201, 15.06., Trupele lui Bela Kuhn înfrânte de cehi; nr. 201, 15.06., Informații despre U.E.P. (Uniunea Evreilor Pământeni); nr. 231, 15.03., Marele pogrom din Odesa; nr. 262, 16.08., Împiedicarea unui pogrom antievreiesc în Ungaria; nr. 292, 15.09., Pacea în Orient și minoritățile; nr. 293, 16.09., Guvernul maghiar este antisemit; nr. 322, 15.10., Congresul socialist.
- 1920, an 38: 1.01., Anti-bolșevismul în acțiune; nr. 56, 15.01., Bilanțuri pe 1919; Procesul tipografiei clandestine; mulți evrei implicați; nr. 75, 15.02., Controverse în Parlament. Cuza împotriva evreului Melicson; nr. 98, 16.04., Sfat negustoresc. Participă și evrei; nr. 120, 15.05., Evrei în organizații de import-export ale țării; nr. 134, 2.06., Campania electorală. Evrei propuși și aleși; 15.08., În Parlament. Dezbateri; nr. 198, 15.08., Vaida despre minorități: se exprimă favorabil lor; 15.11., Procesul provocatorilor grevei studențești; 15.12., Atacatorul din 8 decembrie la Senat.
- 1921, an 39: nr. 32, 2.08., Procesul comuniștilor (Chișinău): implicarea Bund-ului, organizație evreiască; nr. 59, 15.03., Știri despre căderea iminentă a bolșevismului; nr. 73, 1.04., Condăinarea lui I. Moscovici, deputat evreu, socialist. Procesul comuniștilor după greva generală; nr. 85, 15.04., Complotul comunist la Iași; nr. 112, 21.05., Minoritățile. Tratatate internaționale; nr. 157, 15.07., Cine conduce destinul Rusiei; nr. 184, 15.08., Arestarea unui primejdios comunist evreu.
- 1922, an 40: nr. 34, 5.02., Procesul comuniștilor; nr. 46, 1.03. Procesul comuniștilor (unguri); nr. 58, 15.03. Procesul comuniștilor (evrei); nr. 59, 16.03., Procesul comuniștilor; nr. 85, 15.04., Procesul comuniștilor; nr. 107, 15.05., Procesul comuniștilor.
- 1922, an 40: nr. 131, 16.06., Organizarea comunităților evreiești; nr. 263, 18.11., Procedura în chestia minorităților; nr. 284, 13.12., Agitații studențești; nr. 284, 13.12., Întrunirea de la Facultatea de Medicină; nr. 287, 16.12., Agitații studențești. Numerus clausus; nr. 291, 21.12., Complotul universitar.
- 1923, an 41: nr. 161, 15.01., Chestia minorităților; nr. 53, 1.03., Discutarea Proiectului de Constituție; nr. 95, 15.04., Verificarea actelor studenților universitari; nr. 214, 15.08., Manifestații antisemite la Pitești; nr. 266, 15.10., Evreu rus, agitator anti-român; Procesul agresiunii de la Palatul Justiției; 10, 11, 12, 13 oct., Complotul fascist; nr. 301, 15.11., Agitații antisemite în Germania; nr. 317, 15.12., Excese antisemite în Ungaria; Corpuri legiuitoare: despre mișcările studențești.

- 1924, an 42: nr. 12, 18.01., Presa minoritară din Cernăuți; nr. 34, 15.02., Străinii din Capitală; nr. 15, 15.03., *Adevărul* popularizează bolșevismul.
- 1924, an 42: nr. 32, 13.02., Ideea națională; nr. 36, 17.02., Agitații antisemite în Rusia sovietică; nr. 59, 15.03., *Adevărul* și situația din Rusia; nr. 106, 107, 14.05., I. Maniu. Problema minorităților; nr. 136, 20.06., Primari evrei în Basarabia; nr. 158, 16.07., Calomniile evreiești proferate în străinătate la adresa României; nr. 284 11.12, Studenții iar se agită; nr. 285, 288, 293, 12.12, Mișcarea studențească;
- 1925, an 43: nr. 11, 15.01., Mișcările studențești; Chestiunea cadavrelor pentru disecții; nr. 37, 15.02., În Parlament: dezbateri privind mișcările studențești; nr. 110, 16.08., Situația evreilor din România; nr. 112, 18.05., Comentarii la cartea lui Braunștein despre trecutul evreilor din România; nr. 139, 20.06., *Adevărul* în chestia propagandei evreiești; nr. 187, 15.08., Cine calomniază România în străinătate; nr. 237, 14.10., Problema statului evreiesc în Palestina; nr. 290, 16.12., Mișcarea studențească; nr. 292, 18.12., Manifestări studențești.
- 1926, an 44: nr. 13, 17.01., Manifestații studențești; nr. 36, 13.02., Mișcări studențești; nr. 37, 14.02., Cauzele agitațiilor studențești; nr. 61, 14.03., Agitații studențești; nr. 62, 15.03., Închiderea Universității din Iași; nr. 63, 17.03., Grevă studențească: Iași, București; nr. 89, 18.06., Încetarea grevei; nr. 135, 16.06. Incidentul din Telenești; nr. 236, 11.10., Agresiune sălbatică la Cernăuți; nr. 298, 14.10., Simptomul de la Cernăuți; nr. 298, 14.10., Incidentele de la Cernăuți; nr. 266, 15.11., Ce s-a petrecut la Cernăuți; nr. 294, 18.12., Cine a provocat pe studenți în Basarabia; nr. 295, 19.12., Incidentul de la Cernăuți.
- 1927, an 45: nr. 3, 5.01., Demografie îngrijorătoare – evreii, majoritari la orașe; nr. 9, 13.01., Minoritarii și numerus clausus; nr. 9, 13.01., Acțiunea antiromânească a evreilor; nr. 25, 2.02., Evrei americani împotriva României; nr. 18, 5.02., Campania unor evrei împotriva României; nr. 34, 12.02., Campania unor evrei împotriva României; nr. 87, 15.04., Opera de românizare; nr. 109, 14.05., Naționalizarea orașelor: dezbateri în Parlament; nr. 161, 15.07., Deputați evrei; nr. 241, 15.09., Congresul sionist; nr. 276, 26.11., Evreii la înmormântarea lui I.C. Brătianu; nr. 286, 7.12., Congresul studenților la Oradea: cerința de numerus clausus; nr. 288, 10.12., Incidente după Congres; nr. 290, 12.12., Manifestări studențești; nr. 291, 14.12., Tulburări studențești; nr. 292, 15.12., Ancheta în legătură cu tulburările studențești; nr. 296, 19.12., Dezordini studențești. Vizita Min. Învățământului.
- 1927, an 45: nr. 3, 5.01., Prefaceri etnice ale orașelor; nr. 9, 13.01., Minoritarii cer numerus clausus?!; nr. 9, 13.01., Acțiunea antiromânească a evreilor basarabeni; nr. 25, 2.02., Acțiune antiromânească a evreilor din America; nr. 28, 5.02., Șeisan: evrei împotriva României; nr. 29, 6.02., Proteste evreiești

internaționale; nr. 34, 12.02., Evrei antipatrioți; nr. 87, 15.04., Opera de românizare; nr. 109, 18.05., Naționalizarea orașelor; nr. 161, 15.07., Deputații evrei protestează; nr. 214, 15.09., Note despre Congresul Sionist; nr. 276, 26.11., Filderman la moartea lui I.C. Brătianu; nr. 285, 7.12., Congresul studenților la Oradea; nr. 288, 10.12., Comunicatul studenților; nr. 290, 12.12., Manifestații studențești; nr. 291, 296, 14.12., Anchetarea tulburărilor.

1928, an 46: nr. 13, 16.01., Polemica *Universului* cu *Adevărul* și *Dimineața*; nr. 26, 2.02., O întrunire antiromânească la Paris; nr. 35, 12.02., Împotriva lui Em. Socor director la *Adevărul* și *Dimineața*; nr. 57, 15.02., Idem; nr. 51, 2.03., În Parlament Niemirower, discurs în memoria lui Take Ionescu; nr. 58, 10.03., Acțiunea de purificare a presei: lista gazetărilor de la *Adevărul* și *Dimineața*; nr. 79, 4.04., Agitatori comuniști evrei și maghiari; nr. 124, 2.06., Incident la cimitirul evreiesc din Piatra Neamț; nr. 183, 10.08., Minoritarii, nr. 198, 27.08., Gh. Duca despre situația minorităților; nr. 246, 22.10., Antisemitism la Budapesta; nr. 255, 2.11., În Parlament. Despre minorități; nr. 269, 18.11., Tulburări studențești la Cluj; nr. 284, 6.12., C. Bacalbașa: Sionism; nr. 303, 30.12., Deputatul Fischer – declarația parlamentarilor evrei în legătură cu tulburările studențești.

1929, an 47: nr. 13, 17.01., În Cameră, O. Goga despre sioniști. Opinii favorabile; nr. 46, 25.02., Minoritățile; nr. 52, 4.03., Evreo-comuniști în Basarabia; nr. 56, 9.03., Șeișanu: statutul minorităților; nr. 56, 9.03., Geneva și minoritățile; nr. 63, 17.03., Minoritățile; nr. 82, 11.04., Evenimentele de la Timișoara; nr. 86, 15.04., Polemică cu *Adevărul*; nr. 107, 15.05., Minoritarii și Unirea; nr. 123, 2.06., În Senat: minorități în Bucovina; nr. 134, 15.06., Minoritățile; nr. 159, 14.07., Comuniștii și minoritarii; nr. 160, 15.07., În Senat: Legea Cultelor; nr. 163, 19.07., Prea toleranți; nr. 167, 24.07., Cultul mozaic; nr. 177, 4.08., Comuniștii; nr. 177, 4.08., Sioniștii sunt apatrizi; nr. 190, 19.08., Congresul sionist; nr. 192, 22.08., Ziarele *Adevărul* și *Dimineața*; nr. 203, 3.09., Șeișan: Palestina; nr. 208, 9.09., Panică la Ierusalim; nr. 214, 16.09., Liceu evreiesc la Cernăuți; nr. 231, 6.10., Criza sionistă; nr. 233, 9.10., Atentat contra lui Vaida; nr. 245, 23.10., Încăierări studențești la Cernăuți; nr. 282, 5.12., Congresul studențesc – Craiova; nr. 283, 6.12. Congresul studențesc – Craiova; nr. 284, 7.12., După Congres; nr. 291, 15.12., Rabinii cer pentru evrei repaus și pentru ziua de sâmbătă; nr. 295, 20.12., Incidente la Iași; nr. 295, 20.12., Agitații.

1930, an 48: nr. 10, 15.01., Agitații comuniste; nr. 36, 15.02., Acțiuni comuniste în Basarabia; nr. 54, 6.03., Încăierări electorale cu evrei la Soroca; nr. 60, 15.03., Invazia de evrei de peste Nistru; nr. 78, 5.04., Em. Socor în Parlament. O rușine!; nr. 84, 12.04., Presa antiromânească din Basarabia; nr. 106, 14.05., Incidente la Bălți; nr. 106, 14.05., Incidente la Tg. Frumos; nr. 107, 15.05., Comunism la Chișinău; nr. 156, 10.07., Campanie antinațională

la *Adevărul*; nr. 158, 12.07., Incendiul de la Borșa; nr. 162, 16.07., Spioni la *Adevărul – Dimineața*; nr. 191, 14.08., Garda de Fier și *Adevărul – Dimineața*; nr. 224, 6.09., Desființarea școlilor minoritare din Cernăuți; nr. 257, 19.10., Spionaj sovietic în România; nr. 261, 23.10., Minoritățile în armată; nr. 266, 28.10., Culte; nr. 280, 11.11., Agitații antievreiești la Cernăuți; nr. 296, 27.11., Antisemitism în Ungaria nu în România; nr. 299, 30.11., În Cameră. A.C. Cuza ține un discurs împotriva evreilor; nr. 304, 5.12., În Cameră. A.C. Cuza. Atacuri antisemite; nr. 316, 17.12., Cameră (continuare).

1931, an 49: nr. 13, 16.01., Caracterizarea organizațiilor legionare; nr. 14, 7.01., Arestarea conducătorilor legionari; nr. 28, 1.02., Minoritățile și recensământul; nr. 28, 1.02., Presa din Sărindari ia apărarea spionilor comuniști; nr. 40, 13.02., Camera. A.C. Cuza – polemici; nr. 56, 1.03., Procesul Gărzii de Fier; nr. 63, 8.03., Camera: mișcările; nr. 106, 29.04., Guvernul Goga. Minoritățile; nr. 138, 27.05., Armata și minoritarii; nr. 239, 6.09., Bacalbașa. Minoritarii; nr. 329, 5.12., Cameră. A.C. Cuza; nr. 329, 5.12., Cameră. Alte cuvântări; nr. 340, 16.12., Cameră. Chestia minoritarilor.

1932, an 49: nr. 13, 15.01., Minorități; nr. 15, 17.01., Incidentul de la Soroca; nr. 33, 4.02., Soroca; nr. 44, 15.02., Cameră: incidentul Soroca; nr. 60, 2.03., Sărbătorirea la 60 ani a d-lui Niemirower; nr. 168, 21.06., Conspirații iudeo-comuniste; nr. 196, 19.07., Rezultatul alegerilor; nr. 189, 12.07., Tulburări comuniste la Chișinău; nr. 199, 22.07., Cameră. Rezultatul alegerilor; nr. 217, 9.08., Străinii și neocrotirea muncii românești; nr. 240, 1.09., Cameră. A.C. Cuza detractor al evreilor; nr. 241, 2.09., Cameră. I.G. Duca în polemică cu A.C. Cuza; nr. 279, 10.10., Cameră. Liste de naționalitate; nr. 315, 15.11., Congresul L.A.N.C. la Iași; nr. 332, 2.12., Mișcări antisemite în Polonia; p. 10, 342, 12.12., Agitații studentești la Cluj; nr. 345, 15.12., Cameră. Problema minoritarilor.

1933, an 50: nr. 44, 16.02., Funcționarii și limba țării; nr. 45, 17.02., Noua lege asupra numelui; nr. 92, 5.04., Adunarea organizațiilor evreiești; nr. 106, 21.04., România și problema minorităților; nr. 106, 21.04., Grupuri hitleriste la Cernăuți; nr. 129, 15.05., I.G. Duca despre minorități; nr. 129, 15.05., Încăierări la Universitatea Cernăuți; nr. 163, 18.06., Agitații; nr. 209, 3.08., Al. Vaida cere numerus clausus; nr. 210, 4.08., Comentarii despre numerus clausus; nr. 243, 6.09., Protejarea muncii naționale; nr. 245, 9.09., Național-tărăniștii și antisemitismul; nr. 246, 9.09., Frământări la Cernăuți; nr. 268, 1.10., Incendiu la o sinagogă din București; nr. 282, 15.10., Arabii, Palestina și imigrarea; nr. 286, 19.10., Greva studenților agronomi; 15.11., Grave tulburări la Chișinău; nr. 326, 28.11., Incidente: Garda de Fier; nr. 338, 10.12., Politica evreilor; nr. 339, 11.12., U.E.R. și alegerile; nr. 339, 11.12., Garda de Fier a fost dizolvată; nr. 340, 12.12., S. Popescu: Garda de Fier nu

- trebuia dizolvată; nr. 343, 15.12., Alegători evrei; nr. 344, 16.12., Apelul către alegătorii evrei; nr. 356/357, 30.12., Asasinarea lui I.G. Duca.
- 1934, an 51: nr. 17, 19.01., Oficiile universitare și procentul românilor; nr. 58, 1.03., Aparatul statului și elementele minoritare; nr. 72, 15.03., Munca românească; nr. 89, 1.04., Congresul studenților. Băile Herculane; nr. 116, 2.05., O colonizare a evreilor în Angola; nr. 129, 15.05., Naționalismul modern; nr. 132, 18.05., S. Manuilă: structura etnică a României; nr. 153, 8.06., Petiție contra terorizării evreilor în Universitate; nr. 160, 15.06., Concediere funcționari evrei la Timișoara; nr. 162, 17.06., Șomajul intelectual și munca națională; nr. 190, 15.07., Programul partidului lui G. Brătianu; nr. 252, 15.09., Cum se va rezolva problema minorităților; nr. 270, 3.10., Cunoașterea limbii române o condiție de acces în servicii publice; nr. 312, 14.11., Minoritarii care conduc instituții de stat; nr. 313, 15.11., Declarații ale lui Vaida, defavorabile evreilor; nr. 329, 1.12., Invazia străinilor în Constanța.
- 1935, an 52: nr. 34, 4.02., Vaida cere numerus clausus; 12.02., Dreptul majorității: numerus clausus; nr. 45, 15.02., A.C. Cuza. Cameră. Evreii și industria; nr. 45, 15.02., Numerus clausus în barou; nr. 79, 21.03., Vaida despre evrei și naționalism; nr. 90, 1.04., P.N.Ț. și numerus valahicus; nr. 107, 18.04., Legea protecției muncii naționale; nr. 122, 6.05., Evreii cetățeni și care nu mai au cetățenie română; nr. 130, 14.05., Vaida: Apel către țară; nr. 133, 17.05., Aplicarea legii protecției muncii naționale; nr. 166, 19.06., Al. Vaida: teza proporționalității; nr. 181, 4.07., Huliganism sportiv; nr. 193, 16.07., Constituirea Partidului Național Creștin; nr. 193, 16.07., Constituirea Partidului Național Creștin (concluzie); nr. 210, 2.08., Hitler și evreii; nr. 255, 16.09., P.N. Creștin la Oradea; nr. 256, 17.09., Hitler. Situația evreilor în Germania; nr. 271, 2.10., Naționalism în baroul de Ilfov; nr. 304, 4.11., Colonizarea Basarabiei; nr. 311, 11.11., Anularea Societății de colonizare; nr. 315, 15.11., Apărarea plugarilor români; nr. 344, 14.12., A.C. Cuza despre evrei; nr. 332, 2.12., Incendiu. Galați. Cartier evreiesc; nr. 336, 6.12., Apărarea plugărimii române; nr. 339, 9.12., Ecouri la Cuvântarea lui Goga.
- 1936, an 53: nr. 2, 2.01., Anul nou și scriitorii. Tendințe naționaliste; nr. 31, 1.02., Munca națională; nr. 60, 1.03., Înscrieri în lista de naționalități; nr. 78, 19.03., Greva evreilor din Polonia; nr. 93, 3.04., Legea numelui (revenire); nr. 107, 20.04., Cuvântarea lui I. Moța. Scopurile studențimii naționaliste; nr. 122, 5.05., Vaida despre Frontul României: scopul său „național”; nr. 136, 19.05., Mișcarea arabilor din Palestina; nr. 149, 1.06., Despre românism; nr. 149, 1.06., Nucleul comunist Pauker; nr. 163, 15.06., Lista cu nume *Adevărul*, *Dimineața*; nr. 163, 15.06., Manifestare Frontul Românesc; nr. 164, 16.06., Înfierarea gazetelor *Adevărul* și *Dimineața*; nr. 179, 1.07., Cine sunt: adevăratul lor nume evreiesc (gazetarii de la *Adevărul* și *Dimineața*); nr. 179, 1.07., Demascarea calomniatorilor; nr. 210, 1.08., Ce vor iudeo-

comuniștii; nr. 224, 15.08., Ce vor iudeo-comuniștii; nr. 251, 1.09., Cine sunt: Cunoscutele liste publicate pentru a 15-a oară; nr. 255, 15.09., Ce vor – repetare; nr. 255, 15.09., Covurlui. Congresul P.N. Creștin; nr. 271, 1.10., Cine sunt: repetare; nr. 271, 1.10., Evreii din Constanța împotriva comunismului; nr. 285, 15.10., Cine sunt – repetare; nr. 286, 16.10., Închiderea editurii Hertz; nr. 312, 1.11., Ce vor iudeo-comuniștii; nr. 311, 10.11., Congresul P. Național Creștin; nr. 311, 10.11., Cuza denigrează Talmudul; 9.12., Brăila – Interdicții profesionale pentru evrei; nr. 315, 14.11., Hitlerismul și evreii; nr. 316, 15.11., Goga și muncitorii; nr. 340, 9.12., Anularea cetățeniei lui Hertz; nr. 341, 10.12., Încetățeniri dubioase.

1937, an 54: 1.01., Dreptatea românească; 1.01., Ce vor. Lista de iudeo-comuniști; nr. 14, 15.01., Hertz expulzat; nr. 31, 1.02., Germania: 4 ani de guvernare; nr. 31, 1.02., Permise de trecere pentru gazetarii evrei; nr. 31, 2.02., S. Popescu. România românilor; nr. 45, 15.02., Înfirmarea lui Moța și Marin; nr. 45, 15.02., O nouă rubrică: cine sunt. Liste; nr. 46, 16.02., Minoritarii; nr. 23, 15.03., Criza universitară; nr. 83, 15.03., Cine sunt și ce vor; nr. 104, 15.04., Presa din Sărindari; nr. 131, 15.05., Interzicerea pseudonimelor în presă; nr. 161, 14.06., Împotriva presei din Sărindar; nr. 174, 17.06., Împotriva presei din Sărindar; nr. 192, 15.07., Biserici fără enoriași în cartiere evreiești; nr. 193, 16.07., Scandalul de la Liceul Evreiesc din Galați; nr. 223, 15.08., Considerații asupra antisemitismului; nr. 223, 15.08., Iorga: Suntem o țară azil; nr. 254, 15.09., Naționalizarea învățământului; nr. 254, 15.09., Dl. Iunian și problema evreiască; nr. 284, 15.10., Cine se împotrivesc mișcării naționale; nr. 302, 2.11., Congresul Ligii Culturale; nr. 315, 15.11., Iudeii hitlerismului; nr. 243, 13.12., O gravă problemă; nr. 345, 15.12., Presa din Sărindar; nr. 350, 20.12., O rubrică permanentă: până când? Opinii antisemite. Avertismentul d-lui Arie, dat coreligionarilor să nu mai fie agresivi și în disonanță cu sentimentul românesc (N.B. se reproduce un articol al acestuia); nr. 348, 17.12., S. Popescu. Împotriva dizolvării Gărzii de Fier; nr. 347, 17.12., Statisticile false cu privire la nr. Evreilor din România. „Recensământul a înregistrat declarații libere și false care au diminuat cifra reală a evreilor”; nr. 345, 15.12., O rubrică: numai proștii și vânduții; nr. 345, 15.12., Câți evrei sunt în România?; nr. 345, 15.12., O gravă problemă economică: numărul, infiltrația și preponderența evreilor în România.

1938, an 55: nr. 1, 1.01., Sensul unui an literar; nr. 1, 1.01., Anul muncitoresc. Munca națională; nr. 1, 1.01., Viața politică; nr. 1, 1.01., Românizarea presei: suprimarea *Adevărului* și *Dimineții*; nr. 1, 1.01., Revizuirea cetățeniei; nr. 1, 1.01., Chișinău: suprimarea presei evreiești; nr. 1, 1.01., Revocarea licențelor pentru băuturi spirtoase; nr. 1, 1.01., Purificarea profesiei medicale; nr. 14, 15.01., Învățământul în popor; nr. 14, 15.01., Înlocuiri de evrei în ministere; nr. 14, 15.01., Declarația lui C.Z. Codreanu

despre guvernul Goga; nr. 14, 15.01., Organizarea Frontului Român în Capitală; nr. 31, 1.02., Petiții evreiești la Geneva; nr. 31, 1.02., Presa evreiască nu mai apare; nr. 31, 1.02., Madagascarul și evreii; nr. 31, 1.02., Eliminarea evreilor din A.G.I.R.; nr. 45, 15.02., Româнизarea la A.G.I.R.; nr. 73, 15.03., Anschluss-ul; nr. 73, 15.03., La Uniunea ziaristilor; nr. 73, 15.03., Viena în așteptarea lui Hitler; nr. 90, 1.04., Desființarea partidelor; nr. 104, 15.04., România și expansionismul german; nr. 134, 15.05., În comunism: O. Goga despre naționalismul antisomunist; nr. 90, 15.06., Munca românească; Constituirea Falangei Creștine a muncii românești; nr. 189, 15.07., Problema refugiaților; nr. 237, 15.08., Rezidența regală; 16.08., Rasismul italian; nr. 250, 14.09., Minoritățile și statul român; nr. 281, 15.10., Afirmarea sufletului românesc; nr. 299, 1.11., Congresul evreilor din America.

1939, an 56: nr. 1, 1.01., Literatura în 1938; nr. 1, 1.01., Naționalismul românesc; nr. 1, 1.01., Doar personal românesc în întreprinderi; nr. 2, 4.01., Primatul muncii naționale; nr. 2, 5.01., Retrageră de brevete evreilor; nr. 13, 15.01., Măsuri luate de guvernul ungar împotriva evreilor; nr. 30, 1.02., Hitler și evreii; nr. 44, 13.02., Emigrarea evreilor din Germania. Refugiații evrei din Polonia; nr. 59, 2.03., Discutarea problemei evreiești la Geneva; nr. 72, 15.03., Beck despre emigrarea evreilor; nr. 102, 17.04., Emigrații evrei plecați din România; nr. 119, 4.05., Recenzie la cartea lui N. Davidescu, intitulată *Primejdie iudaică*; nr. 136, 21.05., Problema palestiniană; nr. 222, 15.08., Proiect: evreii în Etiopia; nr. 248, 10.09., Antisemitismul în Ungaria; nr. 300, 1.11., Legea antievreiască din 22.01.1938; nr. 330, 1.12., G. Gafencu despre minorități; nr. 344, 15.12., Nume și origine evreiască.

Anexa III. *Lumea*: indice de materii

Și acum un Repertoriu similar pentru o gazetă democrată ieșeană numită *Lumea* și condusă, fără a fi evreiască, de gazetarul evreu Alfred Hefter. Gazeta apare între 29.10.1918 (an I, nr. 1) și vara anului 1937, când a fost suprimată.

I: nr. 1, 29.10.1918, Știri de pe front; nr. 47, 15.12., Speranțe de naturalizare

II: nr. 75, 17.01.1919, Se solicită: libertatea deplină a comerțului; nr. 102, 15.02., (evreii în) revoluția din Germania; nr. 130, 15.03., (evreii în) lovitura de stat din Ungaria; nr. 131, 16.03., Troțki contra lui Rakovski.

- III: 223, 16.07, A. Hefter (director al gazetei *Lumea*) deferit justiției „pentru filo-germanism în timpul războiului”; nr. 253, 15.08, Evrei (Podul Iloaiei) jubilează pentru ocuparea Budapestei de către trupele române; nr. 238, 15.09, Problema naționalizării în Basarabia și Bucovina; nr. 302, 15.10, Procesul lui A. Hefter; nr. 329, 15.11, Procesul lui A. Hefter (Apărarea); nr. 331, 17.11, Noul Parlament și evreii; nr. 356, 15.12, Bolșevismul și evreii; nr. 379, 15.01.1920, Iași. Evreii și Camera de Comerț; nr. 396, 15.02., A.C. Cuza în conflict cu evreul Melicson; nr. 421, 15.03, Conferința scriitorilor de limbă idiș; nr. 424, 19.03, Liberalii provoacă mișcări antisemite; nr. 435, 1.04, Iorga și evreii; nr. 446, 15.04, Evreii și mișcarea socialistă; nr. 400, 14.05, P.L. și evreii; nr. 400, 14.05, Revista *Umanitatea*; nr. 495, 17.06, Iași: devastări și violări; nr. 519, 15.07, „Palestina evreilor”; nr. 545, 15.08, Vaida înfiează antisemitismul lui Cuza; nr. 596, 15.10, Bolșevismul; nr. 647, 15.12, Atentatul de la Senat.
- IV: 672, 15.01.1921, Doliu pentru pogromul din Ucraina; 675, 20.02, Refugiații din Ucraina; 795, 15.06, Atacuri antisemite în Reichstag; 845, 13.08, Românzarea școlilor din Bucovina; 874, 17.09, Situația disperată a evreilor din Iași; 949, 15.12, Mișcarea sionistă din Chișinău.
- V: 998, 15.02, Partidele și evreii în alegeri; nr. 1023, 15.03, Jefuirea templului israelit din Ploiești; nr. 1024, 16.03, Reclădirea Palestinei; nr. 1050, 15.04, Chestia gâlcevelor din Comunitatea Israelită Iași; nr. 1202, 15.10, Incidente la Macabiadă; nr. 1204, 18.10, Neorânduiești cu caracter antisemit; nr. 1249, 13.12, Numerus clausus cerut la Universitatea din București; nr. 1250, 14.12, Conflicte studențești la Cluj; nr. 1251, 15.12, Incidente la Universitatea București.
- VI: 1304, 18.02.1923, Universitatea respinge principiul „numerus clausus”; nr. 1325, 15.03, Agitații antisemite la Cluj; nr. 1350, 14.04, Revendicări antisemite ale studenților; nr. 1351, 15.04, Cine conduce mișcarea antisocială; nr. 1354, 18.04, Studenții evrei maltratați în sălile de curs; nr. 1354, 19.04.1923, Tulburări universitare; nr. 1356, 21.04, Tulburări universitare; nr. 1380, 20.05, 6 luni de tulburări universitare; nr. 1481, 6.09, La Bivolari, arestări de comercianți evrei – ca traficanți; nr. 1506, 15.10, *Complotul* și cazul I. Rosenthal; nr. 1535, 15.11, Scene de violență la Facultatea de Medicină; nr. 1565, 15.12, Agitații naționaliste (Bârlad); nr. 1562, 12.12, Incidente studențești (Iași); nr. 1563, 13.12, Armata chemată în Universități; nr. 1564, 14.12, Terorizarea studenților evrei.
- VII: nr. 1593, 14.01.1924, Pamflet antisemit în Basarabia; nr. 1594, 15.02, Preoții și vrajba antisemită; nr. 1625, 14.04, Comuniștii arestați. În principal evrei; nr. 1898 (1699-1701), 15.05, Însemnări din Palestina (M. Wachtel); nr. 1725, 15.06, Decalogul Partidului Național Țărănesc: referiri benigne la evrei; nr. 1750, 14.07, Emigrări disperate; nr. 1805, 15.08, Consfătuiri antisemite

clandestine; nr. 1830, 15.09, Propaganda antisemită în Basarabia; nr. 1884, 15.12, Expulzarea unor evrei (peste 50.000).

VIII: nr. 1915, 15.01.1925, Arestări de studenți de la Liga Creștină: inclusiv pentru agitații antisemite; nr. 1928, 9.02, Problema cadavrelor de disecție; nr. 1931, 13.02, Agitații studențești în Capitală; nr. 1939, 22.02, Greve studențești; nr. 2019, 28.05, Verdictul în procesul C.Z. Codreanu; nr. 2078, 5.08, Violențe și devastări; nr. 2090, 19.08, Guvernul despre mișcările antisemite și comuniste: „asimilarea” acestora; nr. 2111, 12.09, Întruniri antisemite în Moldova; nr. 2114, 16.10, Profanarea cimitirului din Piatra Neamț; nr. 2189, 15.11, Incidente studențești; nr. 2193, 16.12, Numerus clausus în fața Ligii Națiunilor.

IX: nr. 2216, 15.01.1926, Comercianți evrei judecați că n-au respectat duminica, Iași; nr. 2367, 15.07, Cuvântul de ordine al L.A.N.C.: antisemitism; nr. 2499, 17.12, Ministrul Petrovici nefavorabil tulburărilor studențești.

X: nr. 2521, 15.11.1927, Goga despre antisemitismul din România: îl dezavuează; 26.02, Averescu despre studenții evrei din România: aprecieri favorabile; 13.03, Evreii și ratificarea Tratatului din Basarabia; nr. 2807, 9.12, Tulburări la Cluj și Oradea Mare; nr. 2808, 10.12, Tulburări în discuția Parlamentului; nr. 2809, 11.12, Senatul discută incidentele de la Oradea; nr. 2812, 15.12, Anchetarea devastărilor de la Huedin; nr. 2813, 16.12, Parlamentarii evrei la G. Duca pentru a discuta incidentele antisemite; nr. 2814, 26.12, Guvernul și pedepsele aplicate studenților antisemiți.

XI: nr. 2837, 15.01.1928, Incidente la Tg. Ocna: molestarea eveilor; Profanări de cimitire; nr. 2842, 15.02, Vinderea unor Tore furate de la Oradea; nr. 2880, 15.03, Senat. Iași. Ridicarea unor sancțiuni date studenților antisemiți; nr. 2976, 25.06, Anchetă. Declarația guvernului despre minorități: evreii sunt elogiați. Rezultatele anchetei urmează să apară în presa americană; nr. 3019, 15.08, Devastările de la Oradea în discuția Congresului Internațional Studențesc; nr. 3071, 13.10, O sinagogă incendiată la Ismail; nr. 3126, 14.12, Sinagogă devastată la Leova-Basarabia.

XII: nr. 3278, 16.06.1929, Partidele politice și problema evreiască; nr. 3304, 13.07, Modificarea legii cultelor; nr. 3359, 15.09, Incendierea unei sinagogi la Botoșani; nr. 3439, 18.12, Incidente cu caracter antisemit la Facultatea de Medicină, Iași.

XIII: nr. 3485, 1930, Devastare de magazine evreiești la Chișinău; nr. 3486, Ministerul de Interne a plătit daunele provocate evreilor la Chișinău; nr. 3487, Măsuri de ordine la Chișinău; nr. 3589, 13.03, Incidente la universitatea ieșeană; nr. 3564, 17.05, Agitații antisemite la Bălți; nr. 3615, 16.07, Arestarea unor agitatori antisemiți la Tighina; nr. 3617, 18.07, Achitarea tulburărilor antisemiți de la Suceava; nr. 3618, 19.07, Incidente în jud. Suceava; nr. 3619, 20.07, Condamnarea unui antisemit la Suceava; nr. 3641, 15.08, Incendierea Sinagogii Sighet; nr. 3643, 17.08, Focul de la Sighet și

sinistrații evrei; nr. 3748, 18.12, Dr. Niemirower înfierează atacurile lui Cuza contra iudaismului.

XIV: nr. 3819, 15.03.1931, Cuza cere instituirea lui numerus clausus; nr. 3850, 22.04, Un Subsecretariat al minorităților va îmbunătăți situația?!; nr. 3895, 13.06, Noi reprezentanți ai evreilor în Cameră; nr. 3977, 17.09, Profanarea sinagogii București.

XV: nr. 4079, 16.01.1932, Crimă premeditată la Soroca: un evreu asasinat; nr. 4080, 17.01, Aspre sancțiuni autorilor masacrului de la Soroca; nr. 4082, 20.01, Rezultatul anchetei oficiale; nr. 4005, 15.02, În cazul de la Soroca, vinovații au fost extremiștii antisemiți.

XVI: nr. 4440, 16.03.1933, Cazul studenților evrei molestați la Iași în discuția Parlamentului; nr. 4491, 15.05, Incidente grave la Universitatea din Cernăuți; nr. 4517, 15.06, O doctoriță evreică se botează; nr. 4677, 18.12, La Universitatea din București s-au făcut ieri doar unele cursuri. Studenții antisemiți în alertă.

XVII: 4775, 15.04.1934, Evreii germani recapătă unele drepturi; 20.12, Doi comercianți evrei capătă despăgubiri pentru devastarea magazinelor lor.

XVIII: 5066, 23.03.1935, Dr. Șumuleanu acuză pe nedrept pe evrei de calomnie; nr. 5217, 18.09, Hitler a soluționat problema evreilor; nr. 5291, 14.12, Discursul lui Cuza la Mesaj: conținut antisemit și agresiv; nr. 5294, 18.12, Presa franceză despre incidentele antisemite din București.

XIX: 5316, 15.01.1936, Arestarea atentatorului la viața d-lui Niemirower; nr. 5342, 15.02, Gh. Tătărescu despre dreptate; nr. 5368, 16.03, Maniu despre antisemitismul din România; nr. 5381, 1.04, Situația în procesul antifasciștilor; nr. 5405, 1.05, Arestarea lui Codreanu și Stelescu; nr. 5410, 15.05, Procesul studenților antisemiți de la Congresul din Tg. Mureș; nr. 5430, 1.06, Academia Română premiază pe Șumuleanu; nr. 5441, 15.06, F. Aderca despre război; nr. 5481, 1.08, negustori evrei și români înfrățiți.

XX: nr. 5608, 1.01.1937, Este asasinat un comerciant evreu; nr. 5621, Moța și Marin uciși în Spania; nr. 5619, Bandiți atacă comercianți evrei; nr. 5634, Întrunirea Partidului Național Creștin; nr. 5646, Discurs rostit de Hitler; Iorga contra naționalismului de import; nr. 5659, Agresiunea contra rectorului T. Bratu, democrat distins; nr. 5620, Donație evreiască către instituțiile românești de binefacere; nr. 5746, Sinuciderea legionarului Timoftei: scrisoare către Codreanu.

Lista organizațiilor extremiste cu un acut caracter antisemit

- 1919: Garda conștiinței naționale C. Pancu-Iași
Frăția de Cruce – Transilvania.
- 1922: Partidul Socialist Național-Creștin, Iași; C. Codreanu: Asociația studenților creștini. Încep mișcările studențești.
- 1922: Uniunea Național-Creștină. Al. Cuza (gazeta *Apărarea Națională*).
- 1923: Liga Apărării Naționale Creștine L.A.N.C. C.Z. Codreanu și preș. A.C. Cuza se pronunță împotriva noii Constituții votată la 28.08.1923.
- 1923: Fascia Națională Română (F.N.R.). V. Lungulescu scoate gazeta *Fascismul*; Acțiunea Românească. I. Moța (revista *Fraternitatea Română*).
- 1925: Liga... și fascia fuzionează cu L.A.N.C. Programul prevede la punctul 7 numerus clausus. Mai fuzionează cu L.A.N.C.: Partidul Naționalist Democrat Creștin (Iași), Partidul Social-Creștin (Galați);
Doctrina L.A.N.C. elaborată de A.C. Cuza: „antisemitismul (teza a 7-a) nu este decât reacțiunea naturală și legitimă de apărare a tuturor națiunilor în fața minciunii și crimei evreilor”. Teza a 9-a: „eliminarea jidanilor”.
- 1925: Disensiuni în L.A.N.C. A.C. Cuza nu admite terorismul lui Codreanu; Trimiterea lui C.Z. Codreanu cu o bursă în Franța, unde stă 14 luni.
- 24.06.1927: Constituirea Legiunii Arhanghelul Mihail. Ca șef e numit Radu Mironovici (revista *Pământ strămoșesc*).
- Aprilie 1930: C.Z. Correanu fondează Garda de Fier;
Uciderea lui C. Anghelescu de către un legionar (Gh. Beza).
- Decembrie 1930: Atentatul împotriva lui M. Socor, director la *Dimineata*;
11.01.1931, Dizolvarea Legiunii și Gărzii de Fier de către I. Mihalache Ministerul de Interne.
- Martie 1932: Din nou dizolvarea acestora, care acționau clandestin.
- 10.12.1933: A treia dizolvare, de către Gh. Duca.
- 20.12.1933: Asasinarea lui Gh. Duca (Nicadorii).
- Mai 1935: Garda de Fier resuscitată politic sub denumirea de Totul pentru Țară.
- 16.07.1936: Uciderea lui M. Stelescu, separat de Codreanu și creator al mișcării *Cruciada românismului*. Ucigașii sunt numiți *Decemviri*.
- 1936: Codreanu publică *Pentru Legionari*. Cărticica șefului de Cuib
- Lucrări în spirit legionar:*
W. Ionescu: *Roza Vânturilor* (1926-1933) cu o prefață
Colecții legionare – Cuvântul; Gândirea; Buna vestire
N. Crainic: *Ortodoxie și etnocrație* (1937). Stat etnocratic
I.Al. Brătescu-Voinești: *Huliganism* (1938); *Strigăt de alarmă în chestiunea evreiască* (1940) (justifică legislația rasială și persecutarea evreilor)

Hary KULLER

Instituții, organizații și acțiuni – consemnate în broșuri și micromonografii

Repertoriul așezămintelor evreiești din România totalizează – pentru secolul scurs între 1850-1950 și pe întreaga întindere a României Mici și, apoi, Mari – câteva mii de instituții, organizații, societăți etc.

Reconstituirea livrescă a existenței și activității lor este îngreunată de lipsa unor arhive care să cuprindă documentele necesare. Cu atât mai utile, deci, consemnările în materie cuprinse în presă, dar mai ales în broșuri, unele de valoare monografică chiar.

Oferim o primă listă de asemenea materiale, nu puține de circulație rarisimă, din care ne vom strădui, progresiv, să întocmim ample documentare. Documentarul ce urmează acestui Repertoriu este cel dintâi din seria proiectată.

„SOLIDARITATEA GRAFICĂ” ISTORICUL SOC. DE AJUTOR RECIPROC, CULTURĂ ȘI BINEFACERE PE PERIOADA 1926 – 1936, [București], 1936

„UNIUNEA EVREILOR ROMÂNI” / MEMORIU PRIVITOR LA ORGANIZAREA CULTULUI MOZAIK, București, 1925

35 ANI DE ACTIVITATE A SOC. „LUMINA” INCL. ISTORICUL SC. POP. DE MENAJ FUND. „CHARLOTTE...”, PE PERIOADA 1901 – 1936, Galați, 1936

60 ANI DE LA INAUGURAREA TEMPLULUI EDIȚIA FESTIVĂ, PE PERIOADA 1877 – 1937, Cernăuți, 1937

A BRASSOI IZR. HITKOEZSEG. ALAPSZABALYAI, Brașov, [1906]

A BRASSOI IZRAELITA NOEGYLET ALAPSZABALYAI, Brașov, 1903

ACT CONST. ȘI STATUTE. SOC. „M. L. MALBIM”, București, 1928

ACT CONSTITUTIV ȘI STATUT – „CARITATEA”, SOC. PT. ÎNTREȚINEREA SPITALULUI ISRAELIT, Botoșani, 1912

ACT DE CONSTITUIRE ȘI STATUTELE „LIGEI INDUSTRIAȘILOR ISRAELIȚI”, Brăila, 1897

ACTIVITATEA... COM. EVREILOR DIN BUCUREȘTI, București, [1924]

ACTIVITATEA CENTRALEI EVREILOR DIN... C.E.R. – CENTRALA EVREILOR DIN ROMÂNIA, București, 1944

ALBUM COMEMORATIV AL SOC. „FRATERNA” CU OCAZIA JUBILEULUI DE 30 DE ANI DE LA FONDARE INCL. DAREA DE SEAMĂ PE ANUL 1934, [București], 1934

ALMANACHUL ISRAELIT ILUSTRAT PE ANUL 5664 (1903 – 1904), București, 1903

AMINTIRE DE ZION; CAET NO. 7 J.O.B.B.; LOGE „BIEN” NO. 382 – GALAȚI, Galați, 1891

ANALE BUCUREȘTENE EDITATĂ DE ASOC. SCRIITORILOR ȘI PUBLICIȘTILOR IDIȘ, București, 1947

ANALELE SOC. ISTORICE IULUI BARASCH, ANUL AL II-LEA, București, 1888

ANUARUL EVREILOR DIN ROMÂNIA 1937 – 5698, București, 1937

ANUARUL GIMNAZIULUI ȘI AL ȘCOALEI PRIMAR CONFESIONALE DE BĂIEȚI ȘI FETE DIN ORADEA, Oradea, 1946

APEL ȘI STATUT „SOC. PENTRU PUBLICAREA DE CĂRȚI DIDACTICE” ISRAELITO – ROMÂNE, București, 1885

APEL ȘI STATUTE PROVOSORII, SPITALUL ISRAELIT, Botoșani, 1891

APEL – PROGRAM. ASOC. STUDENȚILOR – EVREI, București, 1916

APEL – PROGRAM CĂTRE STUDENȚIMEA ȘI... ASOCIAȚIA STUDENȚILOR EVREI, București, 1916

ASOC. CULTURALĂ A FEMEILOR EVREICE, PROTOCOLUL PRIMEI CONF. A CENTRALEI ȘI SECȚIUNILOR, București, 1926

ASOCIAȚIA CULTURALĂ A FEMEILOR EVREICE, București, 1926

BERICHT DES BUKOWINAER ZION LANDES..., Cernăuți, 1921

BERICHT DES IASSER REGIONALKOMITEES ZUR HILFELEISTUNG...DEN DOERFEN AUSGEWIESENEN JUDEN, Iași, 1908

BERICHT... HANDWERKERSCHULE „CIOCANUL”, ȘCOALA DE MESERII „CIOCANUL”. RAPORT ANUAL, 1904 – 1905 / 1906; 1912 – 1913 / 1913, București, 1906

BILANȚ GENERAL. SOC. SACRĂ DE ÎNMORMÂNTARE ȘI BINEFACERE A EVREILOR DIN BUCUREȘTI, 1897; 1901 – 1916; 1919; 1923 – 1925; 1928 – 1936; București, 1897

BILANȚ ȘI DAREA DE SEAMĂ...„AESCULAP” PE ANII: 1929; 1933; 1934; 1938, București, 1930

BILANȚ... A SOC. FEMEILOR ISRAELITE DIN IAȘI PENTRU AJUTORAREA LEHUZELOR SĂRACE PE ANII 1902 – 1903; 1904 – 1908, Iași, 1903

BILANȚ... A CANTINEI ȘCOLARE „AMALIA ȘI ISAC a. GELTZER”, Iași, 1913

BILANȚ/DARE DE SEAMĂ. „UNIUNEA FEMEILOR ISRAELITE”, București, 1905

BILANȚUL CIMITIRULUI ISRAELIT DIN IAȘI SUB ADS. EPITROPIEI SPITALULUI ISRAELIT PE ANII 1905 – 1906; 1909 – 1910, Iași, 1906

BILANȚUL GESTIUNEI COM. ISR. TG. NEAMȚ, 1909; 1911, Tg. Neamț, 1909

BILANȚUL GESTIUNEI COM. ISR. TG. NEAMȚ, 1909; 1911, Tg. Neamț, 1909

BILANȚUL GESTIUNEI COM. ISR DIN ROMAN PE ANII 1905 – 1908; 1908 – 1909; 1911, Roman, 1908

BILANȚUL SOC. „DR. IULIU BARASCH” PE ANUL 1872, BUCUREȘTI, 1911
BILANȚUL VENITURILOR ȘI CHELTUIELILOR SPITALULUI ISRAELIT, Iași,

1893

BILANȚUL... SOC. „ACHDES KOIDES” A TEMPLULUI CROITORILOR DIN...,

București, 1910

BULETIN JUBILIAR... PE PERIOADA 1811 – 1911, [București], 1911

BULETINUL LUCRĂRILOR ADS. ȘI FINANCIARE „SOC. PT. TĂMĂDUIREA
BOALELOR” BEZALEL TOELES HAMACHO, București, 1916

CENTRALA EVREILOR DIN ROMÂNIA. REGULAMENT PENTRU ORG. ȘI
FUNCT. SERV. SANITAR AL EVREILOR, București, 1942

CEREMONIA COMEMORĂRII... CIMIT. ISRAELIT SOC. SACRĂ... A
ISRAELIȚILOR DE RIT OCCIDENTAL PE PERIOADA 1865 – 1915, București, 1915

CHEMARE / STATUT. UNIUNEA EVREILOR PĂMÂNTENI, București, 1912

CHESTIONAR GENERAL PT. SC. EVRIEȘTI... ANCHETA „UNIUNII
CULTURALE A EVREILOR DIN ROMÂNIA”, Iași, [f.a.]

CHESTIUNEA COMUNITĂȚILOR ISRAELITE DIN... , PE PERIOADA 1894 –
1896, Ploiești, [f.a.]

CLUBUL DE LECTURĂ SIONIST IAȘI. STATUT. ȘI REGULAMENT. Iași, 1899

COM. EVREILOR BUCUREȘTI. REGULAMENT PT. CONCURSURILE
MEDICILOR SECUNDARI, București, 1925

COM. EVREILOR BUCUREȘTI. REGULAMENT PT. SERVICIUL INT. AL
SPITALELOR COM. EVREILOR DIN..., București, 1924

COM. EVREILOR NEGREȘTI – VASLUI. STATUT, Vaslui, [1932]

COMPT. DE GESTIUNE. EPITROPIA COM. ISR. PE ANII 1919 – 1921, Ploiești,
1921.

COMPTUL DE VENITURI... COMITETUL COM. ISR. PE ANUL 1899, Râmnicu
– Sărat, 1900

COMUNITATEA EVREILOR DIN BUCUREȘTI. DAREA DE SEAMĂ . A COM.
ASOC. „PRIETENII COLONIILOR ȘCOLARE”, București, 1938

COMUNITĂȚILE EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA FED. COM. EVREIEȘTI (M)
DIN R.S.R., București, 1980; 1985 – 1987

CONF. C.D.E. (1) „EVREII ÎN ROMÂNIA...” [București], [1946]

CONFRETERIA SACRĂ A COM. ISRAELIȚILOR SPANIOLI DIN BUCUREȘTI.
ADUNAREA GENERALĂ..., București, 1923

DARE DE SEAMĂ ȘI BILANȚUL CANTINEI ȘCOLARE ISRAELITE. Focșani,
1914

DARE DE SEAMĂ ȘI SITUAȚIA GENERALĂ DE ÎNCASĂRI ȘI CHELTUIELI
PENTRU PERIOADA 1 IAN. – 31 DEC. 1939 A ȘCOALEI FRATERNITATEA –
ZION”, [București], [1940]

DARE DE SEAMĂ A ȘCOALELOR „JACOB ȘI CAROLINA LOEBEL” ȘI
„FRATERNITATEA – ZION”, 1908, 1915 (Aug., Oct.), București, 1908

DARE DE SEAMĂ ASUPRA CLĂDIRII ȘCOALEI PRIMARE DE BĂIEȚI.
SOCIETATEA „RESCHITH – DAATH”, București, 1905

DARE DE SEAMĂ... SOC. PT. ÎMBRĂCAREA DE ȘCOLARI SĂRACI, Iași,
1898

DARE DE SEAMĂ... SOC. „CULTURA”, NO. XVI / 1908; NO. XX / 1915, București, 1908

DARE DE SEAMĂ A „GIMNAZIULUI EVREIESC”, AN ȘCOLAR 1911 – 1912 / 1913; AN ȘCOLAR 1913 – 1914 / 1915, București, 1913

DARE DE SEAMĂ A SOC. „JUNIMEA ISRAELITĂ” ȘCOALA DE BĂIEȚI NO. 2 DIN PODU – ROȘU, 1894; 1895; 1896; 1901 – 1902; 1902 – 1903; 1903 – 1904; Iași, 1897

DARE DE SEAMĂ. ASOC. CORPULUI DIDACTIC ISR, Iași, 1911

DARE DE SEAMĂ. SOC. CORPULUI DIDACTIC PRIMAR EVREIESC DIN BUCUREȘTI, București, 1932

DARE DE SEAMĂ. COM. EVREILOR DIN BUC. EFORIA ȘCOALEI PRIMAE DE BĂIEȚI „T. T. MALBIM”, București, 1938

DARE DE SEAMĂ. COM. EVREILOR DIN BUC. GRĂDINIȚA DE COPII „FUNDAȚIUNEA SAMUEL ECKSTEIN”, București, 1940

DARE DE SEAMĂ. COM. EVREILOR DIN BUC. COMITETUL ASOC. „PRIETENII COLONIILOR ȘCOLARE”, 1934 – 1935 / 1936; 1938 – 1939 / 1939, București, 1936

DARE DE SEAMĂ. „UNIUNEA GEN. A CORPULUI DIDACTIC ISRAELITO – ROMÂN”, Iași, 1913

DARE DE SEAMĂ. ASOC. „SPRIJINUL COPILULUI”, București, 1939

DARE DE SEAMĂ. COM. EVREILOR DIN BUC. EFORIA ȘCOLARĂ „APĂRĂTORII PATRIEI”, București, 1931

DARE DE SEAMĂ. „ÎNFRĂȚIRE ȘI PACE”, București, 1933

DARE DE SEAMĂ. GIMNAZIUL EVREIESC „LIBROS”, 1915 – 16; 1916 – 17; 1917 – 18; 1921 – 1925 / 26; 1926 – 27, București, 1919

DARE DE SEAMĂ. TEMPLUL „UNIREA” (ACHDES KOIDES) AL CROITORILOR, 1913; 1915, București, 1913

DARE DE SEAMĂ...A PRIMEI SOC. A FEMEILOR ISRAELITE DIN IAȘI PE ANII: 1916; 1922 – 1925, Iași, 1916

DARE DE SEAMĂ. „NOUA MATERNITATE” PE ANUL 1923 – 1924, București, [1924]

DARE DE SEAMĂ. SOC. ISRAELITĂ DE „ASISTENȚĂ PUBLICĂ”, PE ANII 1900 – 1905, Craiova, 1905

DARE DE SEAMĂ. COMITETUL SOC. „PROGRESULU”, București, 1883

DARE DE SEAMĂ. SOC. „EZRA BETZAROTH” PE ANII: 1913; 1915; 1919; 1926; 1928 – 1929; 1936 – 1937; București, 1914

DARE DE SEAMĂ. SOC. „CĂMINUL PT. PROTECȚIA FETELOR ȘI A FEMEILOR EVREICE” PE ANII: 1927 – 1928; 1929; 1930 – 1931; 1933; 1934 – 1935, București, 1929

DARE DE SEAMĂ. (4) SOC. DE BINEFACERE „UNIUNEA DOAMNELOR ISRAELITE ȘI ANIOLE”, PE ANII 1912 – 1913; 1913 – 1914, București, 1913

DARE DE SEAMĂ. ASOC. GEN. A STUDENȚILOR EVR. PE ANII 1920; 1936 – 37, București, 1920

DARE DE SEAMĂ. COM. ISRAELIȚILOR DE RIT SPANIOL DIN BUCUREȘTI, PE ANII: 1898; 1900; 1904 – 14; 1920 – 23; 1928; 1930 – 31, București, 1899 DARE DE SEAMĂ.

DARE DE SEAMĂ. CĂMINUL STUDENȚESC FONDAȚIUNEA „MINA ȘI ARON SCHULLER”, București, 1925

DARE DE SEAMĂ. SOC. DE ASISTENȚĂ MEDICO – SOCIALĂ SPITALUL ȘI POLICLINICA „IUBIREA DE OAMENI”, ANII: 1932; 1937; 1938, București, [1933]

DARE DE SEAMĂ. SOC. DE BINE – FACERE „UNIUNEA FEMEILOR ISRAELITE”, PE ANII: 1907 – 08; 1909 – 10; 1911 – 13; 1913 – 15; București, 1909

DARE DE SEAMĂ. UNIUNEA FEMEILOR ISRAELITE „ORFELINATUL ȘI AZILUL DE FETE”, PE ANII: 1930; 1933; 1936, București, [1931]

DARE DE SEAMĂ. FONDUL NAȚIONAL EVREIESC, București, 1930

DARE DE SEAMĂ...„SALVAREA”, [București], 1931

DARE DE SEAMĂ...COM. EVREILOR P. NEAMȚ PE ANII 1932; 1933, Piatra Neamț, [1933]

DARE DE SEAMĂ...SOC. „ACHVA” DE ACTIVITATEA CANTINEI PE ANUL 1932 – 1933, Piatra Neamț, [1933]

DARE DE SEAMĂ...EPITROPIA COM. ISRAELITE PE ANII 1929 – 1930; 1930 – 1931, Piatra Neamț, [1931]

DARE DE SEAMĂ... EPITROPIA CULTULUI ISR. PE ANII 1903 – 1904; 1904 – 1905; 1905 – 1906, Ploiești, 1906

DAREA DE SEAMĂ PE ANII 1934 – 1937 ȘI UN SCURT ISTORIC AL ȘCOALEI PRIMARE ETATIZATE „MORIA – A. E. GASTER”, București, 1938

DAREA DE SEAMĂ ȘI BILANȚUL GENERAL PE EXERCITIUL ANULUI 1935 AL SOC. „EMILE ZOLA”, București, 1936

DAREA DE SEAMĂ A ASOC. TITRAȚILOR „UNIREA”, București, 1911

DAREA DE SEAMĂ. „CERCUL LIBERTATEA”, 1916, 1920, 1921, 1924, 1928, 1929, 1930, 1931, București, 1916

DAREA DE SEAMĂ ȘI GESTIUNEA FINANCIARĂ „AHAVATH THORA – IUBIREA CULTUREI”, București, 1936

DAREA DE SEAMĂ DESPRE MERSUL ȘCOALELOR ISRAELITE DIN BRĂILA „FRAȚII ABRAHAM ȘI DAVID SCHWARZMANN” ȘI „ZION – CLARA BARONEASA DE HIRSCH”, Brăila, 1905

DAREA DE SEAMĂ A ACTIVITĂȚII COMITETULUI ȘCOLAR. ȘCOALA OBȘTEI EVREILOR DIN PITEȘTI, Pitești, 1928

DAREA DE SEAMĂ... SOC. „REUNIUNEI FEMEILOR ISRAELITE”, Iași, 1903

DAREA DE SEAMĂ...ȘCOLILE UNITE DE BĂIEȚI, București, [1936]

DAREA DE SEAMĂ SOC. „DOCTOR IULIU BARASCH”, 1912, 1923, 1928, 1929, 1934, București, 1912

DAREA DE SEAMĂ. ȘCOALELE ISRAELITE – ROMÂNE, Roman, 1905

DAREA DE SEAMĂ. COMITETUL CENTRAL DE AJUTORARE A EMIGRANȚILOR, București, 1903

DAREA DE SEAMĂ SOC. „MORIA”, 1913 – 14; 1914 – 15, București, 1914

DAREA DE SEAMĂ. COM. „SINAGOGEI MARI”, 1918, 1925, 1929, 1930, 1932, 1933, 1935, 1936, 1940, București, 1919

DAREA DE SEAMĂ. TEMPLUL „UNIREA SFÂNTĂ”, București, 1925

DAREA DE SEAMĂ. „VIITORUL” SOC. COOP. DE CREDIT ȘI ECONOMIE DIN ODOBEȘTI ANII: 1910, 1911, 1913, 1914, Bacău, Odobești, 1911

DAREA DE SEAMĂ. SOC. „VIITORUL” A LUCRĂTORILOR TINICHIGII DIN BUCUREȘTI, București, 1931

DAREA DE SEAMĂ A COMITETULUI PENTRU REFACEREA SINAGOGEI MARI DIN TG. CUCULUI, Iași, 1925

DAREA DE SEAMĂ... A SOC. DE BINEFACERE A CHELNERILOR ISRAELIȚI DIN BUCUREȘTI „UMANITAS”, ANII: 1910, 1930, București, 1910

DAREA DE SEAMĂ. SOC. TÂMLARILOR (AHAVAS - AHIM), PE ANII: 1931, 1932, 1934, București, 1932

DAREA DE SEAMĂ. SOC. „MATERINITATEA”, Galați, 1925

DAREA DE SEAMĂ. UNIUNEA ZIARIȘTILOR PROFESIONIȘTI DIN BUCUREȘTI, București, 1940

DAREA DE SEAMĂ. SOC. DE AJUTOR, CULTURĂ ȘI BINEFACERE „DOCTOR R. STEJN”, PE ANII: 1937 – 1938; 1938 – 1940, București, 1938

DAREA DE SEAMĂ. SOC. „FILIF A. FOCȘENEANU”, București, 1915

DAREA DE SEAMĂ...SPITALUL ISRAELIT DIN IAȘI ȘI A SECȚIUNEI „CHEVRA - KEDOISCHE”, PE ANII: 1925, 1926, 1927, Iași, 1928

DAREA DE SEAMĂ. SOC. „SĂNĂTATEA” ROFE CHOLIM, București, 1931

DAREA DE SEAMĂ... „AJUTORUL” SOC. DE AJUTOR RECIPROC, București, 1936

DAREA DE SEAMĂ...PRIMUL AMBULATORIU, Brăila, 1914

DAREA DE SEAMĂ. SOC. „TINERIMEA ISRAELITĂ” PE ANUL 1923-1924, București, 1924

DAREA DE SEAMĂ. SPITALUL ISRAELIT IAȘI, Iași, 1897

DAREA DE SEAMĂ... SOC. „AJUTORUL” A ZUGRAVILOR, București, 1935

DAREA DE SEAMĂ. „AURORA” SOC. DE GIMNASTICĂ, SCRIMĂ ȘI LECTURĂ, PE ANII: 1901 – 1902; 1922 – 1923; 1924, București, 1902

DAREA DE SEAMĂ. SOC. ȘI TEMPLUL „CARITATEA” (HESED SEL EMES), București, 1936

DAREA DE SEAMĂ...„HESED VEEMET” SOC. ISRAELITĂ – SPANIOLĂ PT. ÎNMORMÂNTAREA LIPSIȚILOR PE ANII: 1913-14; 1914-15, București, 1914

DAREA DE SEAMĂ...„SOLIDARITATEA GRAFICĂ”, București, [1931]

DAREA DE SEAMĂ...„CARITATEA”, Botoșani, 1911

DAREA DE SEAMĂ A ORFELINATULUI EVREIESC PE ANII 1925-29; 1930-35, Iași, 1930

DAREA DE SEAMĂ...SPITALUL ISRAELIT DIN IAȘI PE ANII 1905-1906; 1909-1910, Iași, 1906

DAREA DE SEAMĂ... COM. ISR. DIN BRĂILA PE ANUL 1927- 28, Brăila, [1928]

DAREA DE SEAMĂ... COM. EVREILOR PITEȘTI PE ANII 1923- 25; 1925- 28, Pitești, 1925 DAREA DE SEAMĂ... COM. EVREILOR TECUCI PE ANUL 1932-1933, Tecuci, [1933]

DER HEILIGEN VERBRÜDERUNG..., Brăila, [f.a.]

DISCURSURI. ÎNTRUNIREA DIN 30 MARTIE 1893 PT. A FROTESTA CONTRA EXCLUDERII EVREILOR..., Iași, 1893

EFORIA SPITALULUI „CARITAS”. DAREA DE SEAMĂ A COMITETULUI DIRIGENT A SOC. „CARITAS” PE ANII 1883-84, 1893, 1894, 1895, 1896; București, 1885

EPITROPIA COMUNITĂȚEI ISRAELITE DIN GALAȚI, Galați, 1893- 95

EPITROPIA COM. ISR. TG. NEAMȚ. COMPTUL..., PE ANII 1929- 30, Tg. Neamț, 1930

EVI JELENTES... COM. IZR. DE RIT OCCIDENTAL PE ANII 1937-38; 1938-39, Oradea, 1939

EVREII ÎN ROMÂNIA DEMOCRATĂ PRIMA CONF. PE ȚARĂ A COMITETULUI DEMOCRAT EVREESC, București, [1946]

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI (M)..., București, 1980; 1985 – 87

GENEZA PRIMEI SC. MIXTE IZRAELITO-ROMÂNE DE FETE ȘI A AZILULUI DE BĂTRÂNI DIN GALAȚI, București, 1929

GIMNAZIUL..., „CULTURA – MAX AZIEL” PE ANII 1933- 34; 1934- 35; 1935-36; București, 1936 GORDONIA – MAKABI – HATAIR. BULETINUL SNIF., Brașov, [1946]

HASOMER HATAIT, București, 1944

HYGEEA – SOC. FILANTROPICĂ COMERCIALĂ ISTORICUL EXISTENȚEI DE 30 ANI PE PERIOADA 1898 –1928, București, 1930

ÎNFRĂȚIREA DE ZION; DESCHIDEREA ȘCOLEI, București, 1873

ÎNFRĂȚIREA DE ZION; DESCHIDEREA ȘCOLEI, București, 1873

ISTORIC / DARE DE SEAMĂ „NOUA MATERNITATE”, București, 1922

ISTORICUL SOC. „DR. JULIU BARASCH” PE PERIOADA 1872-1922, București, 1922

ISTORICUL SC. ISRAELITO – ROMÂNE „LUMINA” PE PERIOADA 1863 – 1933, Craiova, 1933

ISTORICUL COM. CULTULUI ISR. DIN PLOIEȘTI PE PERIOADA 1690 - 1906, Ploiești, 1906

ISTORICUL COM. CULTULUI ISR. DIN PLOIEȘTI PE PERIOADA 1690 – 1906, Ploiești, 1906

ISTORICUL CERCULUI „LIBERTATEA”, București, 1940

JAHRESBERICHT. ISR. FRAUEN-VEREINS FUR EINE MADCHENVOLKSSCHULE PE ANUL 1894, Iași, 1895

JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE. CONFERINȚA SECȚIA PENTRU ROMÂNIA, [București]. 1920 JOINT...

SECȚIA PENTRU ROMÂNIA CONF. DELEGAȚILOR. 6 Iunie 1920, [București], [1920]

JUBILEUL ȘCOALEI PRIMARE „JACOB ȘI CAROLINA LOEBEL”; 1873/74 – 1913-14; București, 1914

LICEUL COMERCIAL..., „CULTURA MAX AZIEL” UN AN DE ACTIVITATE, PE PERIOADA 1942 – 1943, București, 1943

LICEUL..., „CULTURA MAX - AZIEL”. UN AN..., București, 1943

LISTA MEMBRILOR COMUNITĂȚII, Ploiești, [1937]

LISTA PROVIZORIE A MEMBRILOR COMUNITĂȚII, Ploiești, [1933]

MEMOIRE POUR LA CREATION D’UNE ÉCOLE... D’AGRICULTURE SUR LE TERRAIN DE LA COMMUNAUTE ISR.; Iași, 1901

MEMORIU PRIVITOR LA ORG. CULTULUI MOZAIC, București, 1925
 NOTGEDRUNGENE BEMERKUNGEN... JAHRESBERICHT DER
 TEMESVARER CHEVRA – KADISCHA, PE ANUL 1903, Timișoara, 1904
 OMAGIU DNEI. SIMA RAPAPORT SC. PRIMARĂ EVR. PART. „TARBUT” –
 ZGURITA, Chișinău, 1938
 PARTIDUL EVREIESC DIN ROMÂNIA. REGULAMENT, București, 1931
 PARTIDUL EVREIESC DIN ROMÂNIA. PROGRAMUL ȘI STATUTELE,
 București, 1934
 PARTIDUL EVREIESC; 4 LUNI ACT. PARLAMENTARĂ PE PERIOADA AUG.
 – DEC. 1932, București, 1932
 PRIMA SOC. FRATERNA – ISRAELITĂ „AJUTORUL” BILANȚUL
 VENITURILOR ȘI CHELTUIELILOR SOCIETĂȚII PE ANUL 1909 – 1910, Iași, 1910
 PROC. VERBALE. ADUNAREA REPREZENTANȚILOR COMUNITĂȚILOR
 ISRAELITE DIN ROMÂNIA, Galați, 1896
 PROC. VERBAL. CONGR. UNIUNEA EVREILOR PĂMÂNTENI, București,
 1915
 PROCESE VERBALE. ADUNAREA GEN. A REPREZENTANȚILOR
 COMUNITĂȚILOR ISRAELITE DIN..., Galați, 1896
 PROECT DE STATUT. COM. ISRAELIȚILOR DE RIT SPANIOL DIN
 BUCUREȘTI, București, 1925
 PROECT DE STATUT. COM. ISR. „SINAGOGA MARE”, București, 1924
 PROGRAMA ANALITICĂ A LIC. „MOGHEN - DOVID” ȘI A SOC. „AGUDAS
 ISROEL”, Chișinău, 1926
 PROGRAMUL FESTIVITĂȚILOR DE INAUGURARE A CASEI SOC. „DR.
 IULIU BARASCH”, București, 1925
 PROIECT DE STATUT. UNIUNEA CULTURALĂ A EVREILOR DIN
 ROMÂNIA, [P. Neamț], [1906]
 PROIECT DE PETIȚIUNE. EPITROPIILE AȘEZĂMINTELOR FILANTROPICE
 ISRAELITE, Galați, 1892
 PROIECT DE REGULAMENT SPECIAL ȘI STATUT. TIP REFERITOR LA
 EVREI... DE DR. MEIER TEICH, Suceava, 1928
 PROIECT DE PETIȚIUNE... J.O.B.B. LOGE „BIEN” NO. 382, CAIET NO. 9,
 Galați, 1892 PROSPECT. LICEUL DE BĂIEȚI „LIBROS”, București, [1931]
 PROSPECT. LICEUL DE BĂIEȚI „LIBROS”, București, [1931]
 RAPORT ANUAL. SC. DE MESERII „CIOCANUL”, București, 1909
 RAPORT GENERAL. COM. EVREILOR DIN BUC., București, 1947
 RAPORT REF. LA CONSTRUIREA FABRICEI PT. „PÂINEA SĂRACULUI” ȘI
 AZIME (MAZZOTH), București, 1915
 RAPORT. COMITETUL SOC. „JACOB LOEBEL” RAPORT NR.: II; IV; V; VI;
 VII; București, 1880
 RAPORT; SC. ISRAELITĂ ROMÂNĂ DIN PITEȘTI PE ANII 1906 – 1907; 1907
 – 1908; Pitești, 1908
 RAPORTUL ANUAL AL ȘCOALELOR SECUNDARE DE BĂIEȚI ȘI FETE DIN
 CLUJALE SOC. ȘCOLARE EVREIEȘTI REGNICOLORE „TARBUT”, Cluj, 1922

RAPORTUL ANUAL & BILANȚUL AZILULUI DE...BĂTRÂNI...,ISR. CHAIM & MARIE DANIEL" JAHERSBERICHT & RECHNUNGSLEGUNG DES ZUM ANDENKEN..., PE ANUL 1909, Iași, 1910

RAPORTUL COMIT... CERCUL LOBELIANILOR „DR. M. BECK”, 1922; 1927; 1928; 1931; 1932; București, 1922 -

RAPORTUL... SOC. „PROGRESUL”, București, 1897

RAPORTURILE COMITETULUI DE ADMS. CONGREGAȚIUNEA TEMPLULUI CORAL ISRAELIT, RIT OCCID., București, 1900

REDE...FRIEDHOF ISR. CULTUSGEM. BRĂILA, Rădăuți, 1897

REGULAMENTUL ȘCOLARULUI COMUNITATEA ISRAELITĂ DIN GALAȚI. COMITETUL ȘCOLAR, Galați, 1895

REZOLUȚIA BIROULUI POLITIC AL CC AL PMR ÎN CHESTIUNEA NAȚIONALĂ/ ED. „IKUF”, București, 1949

ȘC. DE FETE „ISTRUCȚIUNEA - GOLDFARB” MOMENTE DIN EXISTENȚA DE 28 ANI A ȘC. SOC. CULT., București, 1927

ȘCOALA EVREIASCĂ DIN TÂRGUL ROMANULUI... 40 DE ANI... A ȘC. ISRAELITO – ROMÂNE DE BĂIEȚI..., Roman, 1933

ȘCOALA PRIMARĂ SUP. DE COMERȚ. SITUAȚIUNEA ȘCOLARĂ, ANUL ȘCOLAR 1899 – 1900, Iași, [1900]

SCURT ISTORIC AL ACTIVITĂȚII COMITETULUI CENTRAL AL ȘCOALELOR ISRAELITE – ROMÂNE..., PE PERIOADA 1904 – 1914, București, 1915

SOC. „CULTURA” DIN IAȘI. DARE DE SEAMĂ PE ANUL 1903 – 1904, Iași, 1905

SOC. „JUNIMEA STUDIOASĂ MEDICALĂ” DUPĂ PATRUZECI DE ANI; DUPĂ CINCIZECI DE ANI, București, 1920 – 1930

SOC. ISTORICĂ IULIU BARASCH. STATUTUL, [București], [1886]

SOC. TEMPLUL ȘI ȘCOALA „VOINȚA” ISTORICUL SOC. ÎNTOCMIT CU OCAZIA JUBILEULUI DE..., PE PERIOADA 1878 – 1928, București, 1928

SOC. „JUNIMEA STUDIOASĂ MEDICALĂ” DUPĂ PATRUZECI DE ANI; DUPĂ CINCIZECI DE ANI, PE ANII 1880 – 1920; 1880 – 1930, București, 1920

STATUT „FRATERNA”, Huși, 1931

STATUT ȘI REGULAMENTELE SOC. „PROGRESUL”, București, 1883

STATUT ȘI REGULAMENT. „JUBIREA APROAPELUI” SOC. DE AJUTOR RECIPROC, București, 1928

STATUT ȘI REGULAMENT „HYGEEA”, București, 1934

STATUT. ASOC. CORPULUI DIDACTIC ISRAELIT, Iași, 1910

STATUT. ASOC. CORPULUI DIDACTIC ISRAELIT, 1906, 1910, 1914; Botoșani, Iași, Buc., etc., 1906

STATUT. CERCUL „LIBERTATEA”, 1915; 1928; București, 1915

STATUT. CERCUL MEDICAL AL PRACTICIENILOR, București, [1935]

STATUT. „JUNIMEA STUDIOASĂ FARMACEUTICĂ”, București, 1925

STATUT. „PIONUL”, Piatra Neamț, 1879

STATUT. SOC. CORPULUI DIDACTIC PRIMAR EVREIESC DIN CAPITALĂ, București, 1929

STATUT. SOC. CULTURALĂ „LIBROS”, București, 1926

1928

STATUTE. SOCIETATEA „AESCULAP”, București, 1936

STATUTE. „H.I.A.S. EMIGDIRECT” ASOC. PENTRU ASISTENȚA EMIGRANȚILOR EVREI, București, 1927

STATUTE. CĂMINUL CULTURAL ȘI UMANITAR AL ISRAELIȚILOR ROMÂNI DIN BUCUREȘTI, București, 1909

STATUTELE SOC. FILANTROPICE „JALDEI JESHURUN”, București, 1914

STATUTELE SOC. „ACHDES COIDES” ALE TEMPLULUI CROITORILOR, București, 1909

STATUTELE ȘI REGULAMENTUL SOC. SACRE DE ÎNMORMÂNTARE PT. ISRAELIȚI DE RITUL OCCIDENTAL, 1892; 1899; 1910; 1933; București, 1892

STATUTELE SOC. „JACOB LOBEL”, București, 1896

STATUTELE SOC. „TINERIMEA ISRAELITĂ”, [București], 1915

STATUTELE SOC. PT. ÎNCURAGIAREA INSTRUCȚIUNEI ÎN JUNIMEA ISRAELITĂ – ROMÂNĂ, București, 1872

STATUTELE SOC. MESERIAȘILOR „CNESES ISRAEL”, Roman, 1927

STATUTELE COMUNITĂȚEI ISRAELITE, ROMAN, 1905, 1926, 1936, Roman, 1905

STATUTELE SOC. PRIMULUI AMBULATORIU, Brăila, 1911

STATUTELE UNIUNEI FEMEILOR ISRAELITE, 1905, 1920, București, 1905

STATUTELE SOC. „MARPE LENEPHES”, București, 1908

STATUTELE PRIMEI SOC. FILANTROPICE A MESERIAȘILOR ISRAELIȚI, Tecuci, 1898

STATUTELE SOC. COOPERATIVE DE ECONOMIE ȘI ÎMPRUMUT RECIPROC „PROGRESUL” – ODOBEȘTI, 1910, 1912; Focșani, 1910

STATUTELE SOC. COMERCIUL, București, 1879

STATUTELE SOC. „CHESED SEL EMES”, București, 1899

STATUTELE SPITALULUI ISRAELIT, Iași, 1904

STATUTELE PRIMEI SOC. DE BINE – FACERE A ,București, 1879

STATUTELE SOC. MESERIAȘILOR ISRAELIȚI „LEW - ECHOD”, Focșani, 1889

STATUTELE PRIMEI SOC. A DAMELOR UMANITARE, București, 1881

STATUTELE SOC. „LUMINA”, Galați, 1921

STATUTELE COMUNITĂȚII ISRAELITE A TEMPLULUI CORAL, București,

[1924]

STATUTELE PRIMEI SOC. FILANTROPICE A DIFERIȚILOR MESERIAȘI ISRAELIȚI „AGHIDAS - HABOINIM”, Bacău, [1892]

STATUTELE COM. ISRAELITE DIN FOCȘANI, Focșani, 1898

STATUTELE ȘI REGULAMENTUL CONGREGAȚIUNEI TEMPLULUI CORAL DE RIT OCCIDENTAL, București, 1892

STATUTELE SOC. LITERARE ISRAELITĂ DIN... STATUTEN DES JUDISCH – LITERARISCHEN VEREINES...Iași, [1889]

STATUTELE PRIMEI SOC. FRATERNE „CARITAS - HUMANITAS” PENTRU VINDECAREA, AJUTORAREA..., Iași, 1913

STATUTELE PRIMEI SOC. FRATERNE DE... COMERCIANȚILOR ISRAELIȚI DE BĂUTURI SPIRTOASE, PE ANUL 1904 – 1905, Iași, 1905

STATUTELE SOC. COOP. DE CREDIT...„VIITORUL”, 1910, 1914; Odobești, 1910

STATUTELE SOC. COOP...„PROGRESUL”, Odobești, 1912

STATUTELE ASOCIAȚIEI „TIKVAS - JSRAEL”, Brăila, 1910

STATUTELE SOC. „FRATERNITAS”, Ploiești, 1906

STATUTELE SOC. ISR. DE AJUTOR RECIPROC, Pitești, 1908

STATUTELE PRIMEI SOC. FRATERNE...PĂCURARI, Iași, 1892

STATUTELE PRIMEI SOC. FRATERNA ISRAELITĂ PENTRU ÎNTREȚINEREA AZILULUI DE BĂTRÂNI, FONDATĂ..., Iași, 1911

STATUTELE COMUNITĂȚII ISRAELITE A TEMPLULUI CORAL DIN BUCUREȘTI, București, [1924]

STATUTELE ȘI REGULAMENTUL SOC. SACRE DE ÎNHUMAȚIUNE RELIGIOASĂ ISRAELITĂ (CHEVRA KADISA), Constanța, 1901

STATUTUL SINAGOGII „NAFTALI ȘI TAUBA”, [București], 1907

STATUTUL SOC. DE BINE – FACERE A CHELNERILOR „UMANITAS”, București, 1926

STATUTUL ASOC. GENERALE A STUDENȚILOR EVR, București, 1926

STATUTUL COMUNITĂȚII „SINAGOGA MARE”, București, [1903]

STATUTUL COMUNITĂȚII EVREILOR DIN IAȘI, Iași, [1938]

STATUTUL COMUNITĂȚII ISRAELITE DE RIT SPANIOL, Craiova, 1927

STATUTUL CULTULUI MOZAIC FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI (MOZAICE), București, 1949

STATUTUL COMUNITĂȚII ISRAELITE, Ploiești, 1912

STATUTUL COMUNITĂȚII ISRAELITE IAȘI, Iași, 1919

STATUTUL COM. CULTULUI ISRAELIT DIN, Roman, 1918

STATUTUL COM. EVREILOR DIN TECUCI, Tecuci, [1932]

STATUTUL COM. CULTULUI ISRAELIT, Ploiești, 1896, 1908

STATUTUL COM. ISRAELITE DIN PAȘCANI, Pașcani, 1932

STATUTUL FONDAȚIUNEI NATHAN COHEN, Ploiești, 1897

STATUTUL MIȘCĂRII „DROR HABOINIM”, [f.l.], [f.a.]

STATUTUL SOC. M. D. ALGAZI, București, [f.a.]

STATUTUL SOC. „EMILE ZOLA”, București, 1902

STATUTUL ȘI REGULAMENTUL SOCIETĂȚIEI FILANTROPICĂ „BINE FACERE”, Podu Turcului, 1881

STATUTUL SOC. „MORIA” PENTRU SUSȚINEREA ȘCOALEI PRIMARE DE BĂIEȚI, București, 1912

STATUTUL ȘI REGULAMENTELE SOC.....„ZWASS”, Botoșani, 1928

STATUTUL SINAGOGEI „BAIS IANCOV” A (CISMARILOR), Roman, [1938]

STATUTUL SOC. FILANTROPICE ȘI DE AJUTOR RECIPROC „ACHWAH”, Piatra Neamț, 1934

STATUTUL SOC. „FILIP A. FOCȘENEANU”, București, 1913

STATUTUL SOC. ECOMONICE „EXISTENȚIA”, Piatra Neamț, 1880

STATUTUL SOC. AJUTORAREA LEHUZELOR LIPSITE DE MIJLOACE ȘI BOTEZUL COPIILOR, București, 1924

STATUTUL ȘI REGULAMENTUL „VIAȚA NOUĂ”, 1914, 1924, București, 1914
 STATUTUL SOC. BRESLELOR UNITE „SPERANȚA” CU SCOP DE AJUTOR
 RECIPROC, Piatra Neamț, 1902
 STATUTUL TEMPLULUI „UNIREA SFÂNTĂ”, București, 1925
 STATUTUL SOC. „DR. HART”, București, 1923
 STATUTUL... COM. ISRAELIȚILOR DE RIT SPANIL DIN BUCUREȘTI,
 București, 1909
 STATUTUL... CONFESIUNEI EVR. ORT. AUTONOMA DIN (UNGARIA ȘI)
 TRANSILVANIA, Cluj, 1927
 STATUTUL...„SOC. AGENȚILOR COMERCIALI”, București, 1908
 STATUTUL... SOC. „BERNARD LOCKER” DE AJUTOR RECIPROC A
 TELARILOR, București, 1938
 STATUTUL... VOIAJORILOR DIN INDUSTRIE ȘI COMERȚ, București, 1936
 TINERETUL EVREESC MIȘC. TINERETULUI HALUTIAN POPORAN
 „GORDONIA”, Timișoara, [f.a.]
 UN JUBILIAR ȘI JUBILEUL SC. PRIMARE „JACOB ȘI CAROLINA LOEBEL”,
 PE PERIOADA 1873/74 – 1913/14, București, 1914
 UNIUNEA EVREILOR PĂMÂNTENI [diverse], București, 1918
 UNIUNEA EVREILOR PĂMÂNTENI. SECȚIA BRĂILA PE ANUL 1915, Brăila,
 1916
 ZECE ANI DE ACTIVITATE. RAPORT... „ASOC. CORPULUI DIDACTIC
 ISRAELITO-ROMÂN”, București, 1919
 ZSIDO NAPTAR/EGYSEG, Cluj, 1946 – 1947
 [200 DE ANI – HEVRA KEDOSHA DIN ORADEA], [fără pagina de titlu]; text în:
 MAGH., EBR., ROM., Oradea, [1930]
 [SOCIETATEA SFÂNTĂ DIN ORADEA], [Oradea], [f.a.]
 LUPTĂTORU. REGULAMENT INTERIOR ALU SC. ÎNFRĂȚIREA „ZION” NO.
 3, Craiova, 1877

H.K.

Asociații și societăți evreiești

În centrele cu populație evreiască mai numeroasă existau odinioară societăți, asociații, uniuni, cele mai multe având drept scop ajutorarea celor lipsiți de mijloace sau ridicarea nivelului profesional și de cultură.

În rândurile ce urmează semnalăm doar o parte dintre ele, totuși, semnificative pentru diversitatea și preocupările lor¹.

Datele au fost culese din Regulamentele și Statutele publicate la vremea respectivă, mărturii elocvente pentru gradul de organizare al acestor societăți și asociații. Marele număr de articole din Regulamente și Statute, ce cuprind amănunțit scopul înființării lor, drepturile și îndatoririle membrilor și comitetelor de conducere, numele celor care conduceau și încurajau activitatea lor, organizatoric și material, ne îndrituiesc să afirmăm că multe dintre ele constituie exemple de ordine materială și morală.

În fruntea acestor asociații, societăți, s-au aflat personalități din mai toate domeniile de activitate: cultură, știință, economie, etc.

Fondurile acestor societăți proveneau din: taxe de înscriere, cotizații, donații, legate, diverse subvenții, ajutoare în alimente, îmbrăcăminte, materiale de construcții, colecte făcute în sinagogi sau venituri provenite din organizarea unor serbări. Membrii unora dintre aceste asociații (societăți) plăteau și o taxă de statut, de drapel, de carnet medical, de căsătorie etc.

Cheltuielile se repartizau mai ales pentru: achiziționarea de medicamente, plata onorariilor pentru medici și farmaciști, ajutoare de deces, alcătuirea unor fonduri speciale (de pildă, pentru văduve și orfani), achiziționarea de îmbrăcăminte, alimente, rechizite școlare etc.

¹ Problema școlilor necesită un studiu separat, dat fiind că pe lângă activitatea filantropică, ridicarea nivelului de cultură a constituit unul din principalele țeluri și pentru asociațiile și societățile evreiești.

Interesant este și faptul că numeroase Regulamente de funcționare și Statute prevedeau că, în caz de dizolvare, întreaga avere a respectivelor societăți să fie donată altor instituții de binefacere, școli etc.

Nu ne sunt cunoscute datele de încetare a activității acestor societăți. Cei interesați să cunoască mai amănunțit activitatea lor ca și aceste date pot consulta materialele existente în Secția de documentare a Centrului pentru studiul istoriei evreilor din România, dat fiind că cele de mai jos nu constituie decât doar scurte rezumate ale documentelor semnalate.

Cella VASILIU

Asociații filantropice organizate pe baze profesionale

București.

- În 1879 este fondată societatea COMERCIUL, în sprijinul celor care activau în această ramură de activitate. Din cele 50 de articole ale Statutului desprindem câteva prevederi: procurarea de posturi pentru cei rămași fără ocupație; posibilitatea de a deveni membri ai societății pentru orice persoană cu o bună reputație morală, fără deosebire de religie și naționalitate.

- În 1890 ia ființă societatea VIITORUL, a lucrătorilor tinichigii.

- În 1893 este fondată societatea Dr. HART – fostă „Unirea Meseriașilor Evrei”, reorganizată în 1921. Modul minuțios în care a fost alcătuit Statutul, cu 20 capitole și 98 articole, atestă că cei ce au pus bazele acestei societăți acordau toată atenția drepturilor și obligațiilor comitetului de conducere ale membrilor și familiilor acestora.

- În 1898 este constituită societatea filantropică comercială – HYGEEA, inițial denumită „Societatea Junimea Israelită Comercială”.

- Înființată în 1901, societatea de binefacere a chelnerilor israeliți UMANITAS este recunoscută persoană juridică de Casa Centrala a Meseriilor abia în 1916, iar apoi, în 1925, de Tribunalul Ilfov. Dintre prevederile Statutului amintim: dezvoltarea spiritului de colegialitate și de ajutor reciproc între membrii societății, ajutoare acordate văduvelor. Membrii

societății erau împărțiți în mai multe categorii: de onoare, inițiatori, protectori, fondatori și activi. Cei din urmă puteau fi numai de rit mozaic.

- În 1906 lua ființă Societatea AJUTORUL ZUGRAVILOR, (pentru cazuri de boală și deces). Din datele documentare rezultă că societatea își desfășura activitatea și în cursul anului 1935.

- 1907: SOCIETATEA AGENȚILOR COMERCIALI. Statutul publicat în 1908, cuprinzând 97 de articole, se referea, printre altele, la: condițiile de admitere în Societate, fondul de rezervă, veniturile Societății, membrii pensionari etc.

- 1922: Asociația titraților evrei UNIREA. A lansat două concursuri cu premii. Pentru studenți: „Formează sau nu evreii o minoritate etnică în România?”. Pentru profesorii din școlile evreiești: „Ce educație trebuie dată elevilor din școlile primare, în vederea unei pregătiri mai bune pentru vremurile noi prin care trecem?”.

- 1926: SOLIDARITATEA GRAFICĂ, Societate de ajutor reciproc, de cultură și binefacere înființată de un grup de tipografi. În 1927 a început colectarea unui fond pentru drapelul Societății, denumit „Fond drapel Iacob Fischer”; în 1934 a hotărât sporirea fondului de ajutorare a văduvelor; în 1935, a înființat secția de binefacere; în 1936 a luat inițiativa înființării Bibliotecii populare și a creării unui fond pentru căminul Societății.

- 1924: SINDICATUL VOIAJORILOR DIN INDUSTRIE ȘI COMERȚ, cu membri din București și din alte localități din țară. Avea un birou de plasare și de asistență juridică.

- 1928: SOCIETATEA TÂMPLARILOR (Ahavas – Ahim) de ajutor reciproc în caz de boală și deces. În 1935 Societatea avea 172 membri.

- 1935: Societatea BERNARD LOCKER, a telalilor din București, în memoria eroului cu același nume căzut pe câmpul de luptă în 1916. Printre țelurile Societății: strângerea legăturilor între membrii ei, fără deosebire de naționalitate.

Bacău

- În 1891 a fost fondată Societatea ZIDARILOR (Aghidas Haboinim), cu caracter filantropic, pentru ajutorarea bolnavilor și înhumarea celor decedați. Statutul avea 168 articole și stipula scopul Societății, drepturile și îndatoririle conducerii și ale membrilor Societății.

Brăila

- 1896: LIGA INDUSTRIAȘILOR ISRAELIȚI din care puteau face parte industriași din toate branșele și categoriile. Scopuri principale:

construirea unui templu, fondarea unei școli israelito – române și a unui spital israelit. În măsura posibilităților, Statutele prevedeau și acordarea unor medicamente gratuite pentru cei care nu făceau parte din Ligă, indiferent de naționalitate sau confesiune.

Buzău

- 1886: Societatea BIKUR HOLIM de ajutor reciproc a meseriașilor și comercianților evrei. Printre altele, Statutul stipula înființarea unui azil de bătrâni. În caz de dizolvare, averea Societății urma să fie predată Comunității Evreilor din Buzău, în vederea constituirii unui fond special de asistență socială.

Focșani

- 1885: Societatea MESERIAȘILOR ISRAELIȚI Lew – Echod (O singură inimă). Ca și alte Societăți organizate pe baze profesionale și aceasta avea ca scop ajutorarea membrilor ei în caz de boală și deces.

Iași

- 1877: Societatea FRATERNA DE BINEFACERE A COMERCIANȚILOR ISRAELIȚI DE BĂUTURI SPIRTOASE. Scopul Societății: dezvoltarea simțământului moral al membrilor ei, a sentimentelor de fraternitate, sprijinirea, prin mijloace legale, a intereselor economice ale membrilor ei. Membrii activi erau doar cei care lucrau în branșa băuturilor spirtoase, ceilalți erau acceptați numai ca membrii onorifici.

Piatra Neamt

- 1877: Societatea ECONOMICĂ A FUNCȚIONARILOR DIN DISTRICTUL NEAMȚU – „PIONUL”. Statutul, cu VIII capitole și 40 articole, prevedea printre altele:

- acordarea de îlesniri fiecărui membru, pentru formarea unui capital;
- primirea salariilor în mod regulat;
- înlăturarea speculațiilor întreprinse de cămătari.

În calitate de membri ai Societății erau admiși funcționari români sau naturalizați „de orice ram”.

Tecuci

- 1896: prima Societate FILANTROPICĂ A MESERIAȘILOR ISRAELIȚI DIN TECUCIU. Condușă de un consiliu de administrație, societatea și-a propus de la început procurarea de mijloace pentru acordarea de ajutoare de boală și deces.

Alte societăți filantropice

București

- În 1856 este fondată Societatea de binefacere MILA ȘI AJUTORUL (Ghemiluth – Chassadim) care, printre altele, avea ca scop acordarea de împrumuturi în bani, fără perceperea de dobânzi și fără deosebire de confesiune și naționalitate. De-a lungul anilor, au fost înființate diverse fonduri: în 1907, Fondul „Miche! Marcus”, pentru împărțirea de lemne de foc; în 1912, Fondul „Josef Weber”, pentru achitarea chirilor unor nevoiași; în 1918, Fondul „A.E. Gaster”, pentru ajutorarea unor elevi orfani care s-au distins la învățătură; Fondul „Dr. Mayer Beck”, în vederea premierii unor elevi care s-au evidențiat la învățarea limbii ebraice. În dispozițiunile finale ale Statutului se prevedea ca, în caz de dizolvare, întreaga avere a Societății să fie încredințată Templului Coral din București.

- 1871: Societatea EZRA BETZAROT, în afară de faptul că acorda asistență medicală în caz de boală, iniția acțiuni de ajutorare a celor lipsiți de mijloace. În 1879 Societatea a figurat printre donatorii școlii de băieți a Congregației evreiești; în 1881 a sprijinit în mod substanțial spitalul „Caritas”; în 1894 a făcut donații cu ocazia noii construcții a Azilului pentru bătrânii israeliți de rit spaniol; în 1893 a sprijinit inițiativa Societății „B`nei Brith”, pentru înființarea unor școli.

- 1875: Societatea MARPE LENEPHES, pentru îngrijirea și susținerea membrilor bolnavi și pentru acordarea de asistență în caz de deces. Din fondurile Societății a constituit un fond special pentru văduve și orfani. Cu averea rămasă după dizolvare urma să se înființeze un institut de caritate „Marpe Lenephes”.

- 1875: Societatea pentru tămăduirea bolilor BEZALEL TOELES HAMACHOV. Din fondurile Societății erau plătite medicamentele, se asigurau onorariile medicilor, erau ajutate văduvele și a fost înființat Fondul „Brană și Berl Schönfeld”, pentru ajutorarea membrilor în neputință de a-și plăti taxele către Societate.

- 1876: AESCULAP, Societate pentru susținerea membrilor săi bolnavi. Societatea își mai desfășura activitatea și în 1938.

- 1886: Societatea BICHUR HOLIM îi ajuta pe membrii săi, în funcție de situația lor materială, cu medicamente prescrise de medicul

Societății. De asemeni Societatea făcea donații ca de pildă cea acordată Societății sportive „Macabi”, pentru amenajarea unui teren sportiv. :

- 1899: Societatea CHESED șel EMES, organizată cu principalul scop de a-și ajuta membrii în caz de boală și deces. Membrii ei erau: activi, onorifici, de veci (fondatori), donatori. Societatea era administrată de patru comitete: general, de petrecere, de vizitare a bolnavilor, pentru înmormântarea membrilor. În 1935 membrii Societății aveau la dispoziție 9 medici și 3 farmacii.

- 1901: Societatea SĂNĂTATEA - „Rofe Cholim”, de ajutor reciproc, a primit donații și „la rândul său, a făcut donații în favoarea unor studenți evrei și a Societății „Hygea”. Un fond special era destinat văduvelor și orfanilor.

- 1904: Societatea FRATERNITATEA era una dintre cele mai importante Societăți de ajutor reciproc. În 1921 a fuzionat cu Societatea VIITORUL. În 1940 și-a încetat activitatea. De-a lungul anilor, numărul cotizanților, și deci și a fondurilor bănești, a crescut, făcând posibilă diversificarea ajutoarelor. De asemenea, a luat inițiativa punerii unor pietre funerare pe mormintele din Cimitirul Filantropia, ale membrilor decedați în timpul primului război mondial.

- 1910: Societatea VIAȚA NOUĂ, acorda ajutoare în caz de boală și deces, fără deosebire de religie. Cele 112 articole ale Statutului se refereau atât la drepturile, cât și la îndatoririle membrilor, medicilor, fondatorilor, comitetului de conducere, ca și la condițiile de retrageri și excluderi.

- 1927: Societatea IUBIREA APROAPELUI, acorda ajutoare necondiționate de apartenență la o confesiune. Membrii Societății erau de mai multe categorii: de onoare, activi, pensionari, donatori. Una din condițiile de primire era o bună reputație morală.

- 1933: Societatea de AJUTOR, CULTURĂ ȘI BINEFACERE – „Dr. R. Stern”. În afară de sprijin în caz de boală și deces erau acordate ajutoare în bani, alimente și îmbrăcăminte. Erau oferite donații pentru fondul de înzestrare al armatei. În perioada 1937-1938 erau la dispoziția Societății 14 medici și 4 farmacii, iar în 1939-1940, 22 medici și 5 farmacii. Menționăm că în anul 1935 a fost înființată Secțiunea de doamne.

- 1935: Asociația GALĂȚENILOR cu sediul în București. Puteau fi membri ai acestei asociații cei născuți și crescuți la Galați, care au trăit vremelnice sau aveau legături sufletești cu localitatea de baștină. Dintre

drepturile membrilor menționăm: împrumuturi, ajutoare în caz de boală, de înmormântare, pensii de infirmitate.

Galati

- 1895: Comitetul de binefacere MALBIS NEURIM, care, în afară de alte acțiuni umanitare, îi ajuta cu îmbrăcăminte pe elevii săraci.

Piatra Neamt

- 1904: Societatea FILANTROPICĂ ȘI DE AJUTOR RECIPROC „Achwah” (Fraterna). Scopul principal al Societății: cultivarea și strângerea legăturilor dintre membrii săi și procurarea, la nevoie, de ajutoare bănești, în alimente, sprijin medical și moral.

Pitești

- 1908: Societatea ISRAELITĂ DE AJUTOR RECIPROC „Kranken und Leichen - Bestattungs Verein”, pentru ajutorarea membrilor în caz de boală și deces.

Ploiești

- 1906: Societatea FRATERNITAS, acorda ajutor în caz de îmbolnăvire, lupta pentru dezvoltarea spiritului de colegialitate între membri; a luat inițiativa înființării unui club de cultură, ținerii unor conferințe, etc.

Societăți economice și de împrumut reciproc

București

Casa de Economii a funcționarilor CASEI DE BANCA MARMOROSCH BLANK (nu este cunoscut anul fondării), înființată în scopul creării unui fond disponibil pentru angajații Băncii; fondul era alcătuit din: 5% din salarii, cotizații lunare și o sumă vărsată de Bancă, egală cu cea dată de funcționari. Fructificarea sumelor depuse la această Casă de Economii era realizată prin cumpărarea de efecte publice care prezentau garanții.

Focșani

- 1901: Societatea COOPERATIVA DE CREDIT ȘI ECONOMII „Mercur”, efectua operațiuni de credit și de fructificare a economiilor și depunerilor membrilor Societății. Din beneficiile realizate

anual, aproximativ 70% erau destinate dividendelor acordate acționarilor; 8% pentru tantieme ale membrilor consiliului de administrație și cenzorilor; 8% pentru fondul de rezervă; 2% pentru fondul de caritate.

Moinești

- 1895: Societatea de economie UNIREA acorda, printre altele, înlesniri pentru formarea de capitaluri din sumele depuse și din profiturile realizate.

Odobești

- 1912: Societatea COOPERATIVA DE ECONOMIE ȘI ÎMPRUMUT RECIPROC PROGRESUL. Membru al acestei Societăți putea deveni orice persoană din indiferent care localitate, fără deosebire de naționalitate. Beneficiul anual era repartizat astfel: 6% fond de rezervă, 2% fond de caritate, 2% pentru acțiunile primei emisiuni de 5000 lei, 10% acțiunilor deținute de fondatori și 80% acționarilor.

- 1910: Societatea COOPERATIVA DE CREDIT ȘI ECONOMIE VIITORUL, fondată în special în folosul comercianților locali. La începutul anului 1915, adunarea generală hotăra să schimbe denumirea în „Banca viitorului” – Societate Cooperativă. În afară de fructificarea economiilor, Statutul stipula că primele 200 de acțiuni aparțineau fondatorilor, iar restul celorlalți acționari.

Piatra Neamt

- 1880: Societatea economică EXISTENȚIA, cu scopul de capitalizare și fructificare a sumelor depuse de asociați prin cumpărarea de efecte ale Statului român sau ale altor Case de Credit. Statutul prevedea, printre altele, plata ratelor, dreptul de cesiune și retragere, activitatea consiliului de administrație, casierie, contabilitate, precum și date referitoare la Adunarea generală și la lichidare.

Societăți pentru construirea și întreținerea de spitale

București

- 1879: Societatea CARITAS, avea sub patronajul ei spitalul „Caritas”. Marea majoritate a veniturilor destinate noii clădiri era alcătuită

din fondul lăsat de Iacob și Carolina Löbel. Bolnavii, indiferent de naționalitate și religie, beneficiau de consultații și medicamente gratuite.

- 1913: Societatea FILIP A. FOCȘĂNEANU a contribuit la mărirea spitalului „Caritas” cu secții noi de maternitate și TBC.

- 1922: Societatea de ASISTENȚĂ MEDICO-SOCIALĂ SPITALUL ȘI POLICLINICA „IUBIREA DE OAMENI”. Policlinica și spitalul acordau asistență medicală indiferent de confesiunea bolnavilor. În 1932, policlinica avea 13 cabinete de specialitate, iar din corpul ei medical făceau parte medici renumiți. Renovarea, înzestrarea și mărirea spitalului a determinat și creșterea numărului de internați. Pe lângă spitalul și policlinica „Iubirea de oameni” s-a înființat un Cerc de referate, în care prevala activitatea științifică și umanitară a instituției, punându-se un accent deosebit pe medicina preventivă. Din 1931, a început să funcționeze și un Centru de transfuzii sanguine.

Botoșani

- 1909: Societatea CARITATEA SOLIDARĂ, pentru întreținerea Spitalului Israelit. Societatea era alcătuită din membrii fondatori, activi și aderenți, fără deosebire de naționalitate sau sex. Statutul prevedea, în afară de susținerea spitalului, ajutorarea văduvelor, orfanilor, a celor lipsiți de mijloace materiale.

Brăila

- 1895: Societatea PRIMUL AMBULATORIU, pentru ajutorarea gratuită, cu doctori și medicamente, a bolnavilor săraci, fără deosebire de naționalitate și religie. În 1906 Societatea a fost distinsă cu Medalia de bronz și diploma specială la Expoziția jubiliară de la București.

Galati

- 1903: Societatea pentru construirea Spitalului Israelit. Comitetul de conducere a fost alcătuit din Epitropia comunității israelite, comitetele școlilor primare și secundare, personalități marcante ale orașului.

Iași

- 1904: Spitalul Israelit din Iași, cu două secții: chirurgicală și boli interne. Pentru posturile de medici primari și secundari se prevedea participarea la concursurile de admitere doar a unor candidați de religie mozaică. Fără concurs, erau admiși, pentru secția de chirurgie, profesori universitari, specialiști, indiferent de religie.

Societăți pentru sprijinirea tineretului studios

București

- 1867: Societatea IACOB LÖBEL, pentru ajutorarea junimii studioase israelite, fără mijloace. În Statutul adoptat la sfârșitul anului 1867 se preciza că scopul Societății era de a-i ajuta pe tinerii israeliți să frecventeze școli superioare atât în România, cât și în străinătate. 16 articole din Statut se refereau la condițiile de acordare a burselor.

- 1872: Societatea pentru ÎNCURAGIAREA INSTRUCȚIUNEI ÎN JUNIMEA ISRAELITĂ-ROMÂNĂ. Prin intermediul Societății, studenții erau subvenționați să urmeze sau să-și termine studiile în străinătate, iar elevii fără mijloace erau ajutați să frecventeze școlile Statului. Cei subvenționați trebuiau să se bucure de o reputație bună, să restituie suma subvenționată în cel mult șase ani, iar după terminarea studiilor să devină membri ai Societății.

- 1880: Societatea JUNIMEA STUDIOASĂ MEDICALĂ, denumită la început, „Societatea studenților în medicină evrei-români”, înființată dintr-o necesitate, deoarece studenții evrei nu fuseseră admiși în „Societatea Studenților români în medicină” (1875). Scopul principal, a fost, de la început, dezvoltarea activităților științifice ale membrilor ei prin crearea unei Bibliotecii, organizarea unor conferințe de specialitate, a unor ședințe științifice. Ca o recunoaștere a activității sale, Societatea a participat, în 1906, la expoziția jubiliară consacrată împlinirii a 25 de ani de domnie a regelui Carol I, la care a fost premiată cu o medalie de bronz și o diplomă specială pentru activitatea ei științifică și culturală.

- 1914: ASOCIAȚIA GENERALĂ A STUDENȚILOR EVREI i-a cuprins, treptat, pe toți studenții evrei care urmau studii universitare la București, dat fiind că ei nu puteau face parte din celelalte organizații studențești. După primul război mondial, la care au participat și mulți studenți evrei, Asociația și-a reluat activitatea prin organizarea unor ședințe științifice și literare, precum și a unor conferințe în sinagogi. Asociația primea ajutoare din partea Crucii Roșii americane, a JOINT-ului, a unor filantropi. La rândul ei a subvenționat Căminul studentesc „Fundația Mina și Aron Schuller”, căminul de studenți, cantina, un dispensar medical, opt societăți academice de specialitate și bibliotecile lor.

- 1915: Societatea TINERIMEA ISRAELITĂ avea ca principal obiectiv ridicarea nivelului intelectual și moral al membrilor ei. Erau

prevăzute conferințe săptămânale cu caracter cultural, precum și apariția bilunară a buletinului „Tinerimea Israelită”.

- 1925: Asociația JUNIMEA STUDIOASĂ FARMACEUTICĂ, pentru cultivarea unor relații de prietenie între studenții la farmacie, apărarea intereselor lor, contribuția la răspândirea culturii de specialitate prin conferințe sau comunicări, înființarea unei biblioteci cu cărți și reviste de specialitate. Membrii activi urmau să plătească o cotizație anuală și să participe la adunările ordinare și extraordinare.

- 1922: CĂMINUL STUDENȚESC „FUNDAȚIA MINA ȘI ARON SCHULLER”, al cărui comitet era alcătuit, pe lângă membrii familiei Schuller, din reprezentanți de frunte ai tuturor instituțiilor evreiești mai importante din București. Căminul a constituit un adăpost pentru studenții evrei goniți din căminele Statului. În cursul anilor, capacitatea căminului a crescut, s-au amenajat o cantină, biblioteci pe diferite specialități, o sală de conferințe, s-au înființat un dispensar medical și o baie studențească.

Societăți pentru înființarea și întreținerea de aziluri pentru bătrâni și orfeline

București

- 1880: Societatea pentru întreținerea AZILULUI PENTRU BĂTRÂNI ELISABETHEU. Bătrânilor, de ambele sexe, le erau oferite gratuit locuință, hrană, încălzire, luminat. Regulamentul interior adoptat în 1897 se referea la comportarea morală a bătrânilor atât înainte cât și după admiterea lor în azil; în cazul unor manifestări neadecvate se impuneau sancțiuni, de la excluderea temporară până la cea definitivă.

Iași

- 1909: Azilul de bătrâni, fondat în memoria soților ISRAEL CHAIM ȘI MARIE DANIEL. Și în acest caz, se pune accentul pe adăpostirea bătrânilor care au avut o viață morală și erau lipsiți de mijloace. O atenție deosebită era acordată îngrijirii medicale, nutriției și curățeniei. Cei care prin comportarea lor aduceau vreun prejudiciu azilului erau imediat îndepărtați.

- 1925: ORFELINATUL EVREIESC DIN IAȘI cu aproximativ 100 de locuri pentru băieți și fete. Cei mai mulți erau elevi în școli primare sau secundare, iar o treime dintre ei urmau cursuri de croitorie, cizmărie,

legătorie, tipografie, fotografie sau țesutul covoarelor. Veniturile obținute prin vânzarea articolelor produse se adăugau la subvențiile, cotizațiile și donațiile primite. Printre donatorii din 1927 figura și Regina Maria.

Societăți și uniuni organizate de femei pentru ocrotirea unor categorii sociale defavorizate și a femeilor

București

- 1904: UNIUNEA FEMEILOR ISRAELITE, societate de binefacere având ca principal scop înființarea unui institut pentru ocrotirea fizică și morală a orfanilor. Membrele Uniunii – fondatoare, donatoare, cotizante, onorifice – au desfășurat o intensă activitate pentru strângerea fondurilor necesare, apelând și la bancheri, proprietari ai unor firme și societăți importante etc.

- 1909: Societatea de binefacere UNIUNEA DOAMNELOR ISRAELITE SPANIOLE a contribuit la organizarea unor colonii și cantine școlare, acordarea de îmbrăcăminte unor elevi săraci, unor persoane bolnave, pentru mărițișul fetelor sărace. În 1913, Societatea a distribuit ajutoare familiilor celor mobilizați și a trimis bani Crucii Roșii din România.

- 1915: Societatea AJUTORAREA LEHUZELOR LIPSITE DE MIJLOACE ȘI BOTEZUL COPIILOR (Chevre Soimrei Habris) care, din 1932 a început să poarte denumirea „Henriette și Adolph Braunstein”, după numele președintelui și a președintei de onoare. Asistența lehuzelor și nou născuților era acordată fără a se ține seama de confesiune și naționalitate. Înființarea unei maternități și a unei creșe, acordarea de asistență medicală ginecologică, obstetrică și pediatrică, au constituit unele dintre principalele scopuri ale Societății.

- 1920: Asociația culturală a FEMEILOR EVREICE DIN ROMÂNIA. Prima conferință extraordinară, de la începutul anului 1926, a reunit reprezentante din 26 orașe. Ca principal obiectiv notăm: atragerea cercurilor feminine la sionism, emanciparea femeii, participarea la mișcările evreiești din țară, propagarea culturii evreiești, înființarea unor biblioteci. Centrala din București a fondat grădinița „Samuel Eckstein”.

- 1921: Societatea NOUA MATERNITATE, avea ca slogan: „Nici o femeie să nu nască acasă”. Se prevedea ca noua clădire să devină și

un lăcaș de cultură pentru medici și studenți, prin înființarea unei biblioteci și organizarea unor conferințe. În 1922, societatea a înființat revista „Noua maternitate”. Printre donatori se aflau marile bănci „Marmorosch Blank”, „Chrissoveloni”, societăți industriale, întreprinderi și persoane particulare.

- 1927: Societatea CĂMINUL PENTRU PROTECȚIA FETELOR ȘI A FEMEILOR EVREICE care, în afară de faptul că adăpostea persoane din București și din alte localități, oferea și posibilitatea de a se califica în diverse meserii și de a se încadra în muncă prin intermediul Biroului de plasare al Căminului. În plus, produsele confecționate erau vândute, cu spijinul doamnelor din Comitet, unor persoane particulare, spitale, școli.

În cursul anului 1930, Societatea s-a afiliat la Consiliul Național al Femeilor Române.

Botoșani

- 1879: PRIMA SOCIETATE A DAMELOR UMANITARE, pentru ajutorarea lehzelor, a nou-născuților și a unor copii între 9-13 ani lipsiți de mijloace.

Galati

- 1901: Societatea LUMINA se ocupa de ajutorarea, instruirea și îndrumarea spre meserii practice a fetelor sărace și fără știință de carte. Societatea susținea Școala de menaj pe care o crease și unde, în afara materiilor pentru clasele primare aprobate de Ministerul Învățământului, se predau cursuri de: igienă, economie casnică, contabilitate. În limitele posibilităților, elevele primeau cărți, îmbrăcăminte, mâncare.

- 1923: Societatea MATERNITATEA (Lehuza) a contribuit ca numărul femeilor, mai ales al celor fără mijloace materiale, care nășteau la spital să crească de la an la an.

Iași

- 1878: Prima Societate a FEMEILOR ISRAELITE DIN IAȘI, acorda ajutoare atât lehzelor sărace, cât și pentru angajarea de doici pentru orfani. Printre subvenții figurau și unele primite din partea Ministerului Sănătății Publice, Muncii și Prevederilor Sociale.

Societăți și asociații cu caracter cultural

București

- 1909: CĂMINUL CULTURAL ȘI UMANITAR AL ISRAELIȚILOR ROMÂNI, Societate cooperativă pe acțiuni care-și propunea atât ajutorarea săracilor, cât și ridicarea nivelului cultural științific al maselor.

- 1910: Asociația UNIREA ale cărei țeluri principale erau: răspândirea culturii, încurajarea artelor prin conferințe, șezători, scrieri, expoziții, deschiderea unei biblioteci cu săli de lectură. Membrii activi ai Asociației trebuiau să fie absolvenți ai unor instituții superioare de învățământ.

- 1911: Societatea culturală SARON, cu activități atât în București, cât și în alte centre din țară: Galați, Bacău, Brăila, Tecuci, Iași, Ploiești, Moinești. Scopul Societății: răspândirea culturii în masele largi ale populației evreiești din România și adoptarea programului sionismului cultural. Societatea organiza conferințe, susținute de distinși intelectuali, șezători culturale și muzicale, editarea unor lucrări, concursuri cu premii pentru studenți și elevi din școli secundare.

Pitești

- 1910: Societatea CULTURALĂ THEODOR HERTZL, al cărui principal scop era susținerea școlii comunității israelite.

Asociații sportive

București

- 1897: Societatea de GIMNASTICĂ, SCRIMĂ ȘI LECTURĂ AURORA, una din cele mai vechi Societăți de gimnastică din Europa. De-a lungul anilor au fost înființate secții de atletism, box, scrimă, lupte, canotaj, turism, dans, apoi cursuri de limbi străine, stenografie, de lectură, muzică vocală și instrumentală. Prin intermediul membrilor ei, Societatea ținea cursuri gratuite în majoritatea școlilor primare evreiești din București. Mai semnalăm că Societatea avea și membri corespondenți în țară, precum și în

Statele Unite, Franța, Austria. Numeroși gimnaști de frunte din România s-au format la Societatea „Aurora”.

- În 1919 ia ființă organizația sportivă MACABI ROMÂNIA, după ce anterior se mai înființaseră secții (începând din 1908) la Galați, Cernăuți, Rădăuți. După 1919, au apărut asociații Macabi la Iași, Brăila, Chișinău și apoi în aproape toate orașele țării. În 1920, „Executiva Macabi” a reușit să unifice cele 52 de secții din Vechiul Regat, Basarabia, Bucovina, Transilvania. De remarcat participarea asociației la Macabiade, transformarea într-o reputată organizație pe plan internațional, contribuții importante la dezvoltarea sportului românesc. Organizația a depus o susținută activitate sionistă, s-a ocupat de pregătirea și plecarea unor membri în Eretz – Israel, a colectat donații în folosul unor Fonduri naționale.

- 1967: Cercul Macabiștilor originari din Israel a devenit persoană juridică, sub denumirea „Macabi Iotzei România”.

Cimitirul evreiesc sefard din București

(Șos. Giurgiului 2)

Evreii sefarzi din România provin în cea mai mare parte din ramura emigranților din Spania stabiliți în vechea Turcie și în țările aflate sub dominația imperiului otoman, (Bulgaria, Iugoslavia, Grecia), Viena și chiar Italia.

La sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII sefarzii au trecut Dunărea în Valahia și s-au oprit în orașele din sudul țării și de pe malul Dunării, atrași – probabil – și de asemănarea limbii ladino cu cea română. La Turnu Severin, Corabia, Calafat, Silistra, Craiova, Ploiești, Turnu Măgurele, Giurgiu, Călărași, București, Constanța s-au format mici comunități cu lăcaș de rugăciune, școală confesională și cimitir aparte. Comunitatea sefardă din București datează din anul 1730.

O statistică oficială din anul 1831 consemna prezența a 2 583 de evrei la o populație totală de 58 794 locuitori ai Bucureștiului.

Confreria sacră (Pompe funebre) a fost creată odată cu înființarea Comunității și a fost reorganizată mai târziu, în 1811, când în București trăiau circa 600 de familii sefarde din totalul de 3000 de familii evreiești și, în afară de pregătirea și efectuarea înmormântărilor, se ocupa și de probleme de asistență.

De-a lungul câtorva secole, evreii spanioli din București și-au îngropat morții în cimitirul din Comuna Budești, apoi în cel aflat în incinta actualei grădini Cișmigiu. În cimitirul din str. Sevastopol a fost semnalată de Iacob Psantir (în lucrarea sa în limba idiș din 1871 „Cronica Țărilor Române”), o piatră funerară din anul 1682, iar de către Frédéric Damé în lucrarea sa din anul 1907 „Bucarest en 1906”, o piatră funerară din anul 1716.

În 1913 municipalitatea bucureșteană a dispus desființarea cimitirului evreiesc din str. Sevastopol. De altfel, acest vechi lăcaș de îngropăciune, comun pentru sefarzi și așkenazi, fusese închis încă din 1864, cele două comunități fiind obligate să-și cumpere noi terenuri destinate cimitirelor evreiești: cel din str. Filantropia pentru așkenazi și cel din fața cimitirului creștin Belu (Șos. Giurgiului 2) pentru sefarzi. Intervențiile capilor celor

doă comunități au amănat însă deshumarea până în 1942, sub regimul Antonescu. Ea s-a efectuat cu mare pietate de echipe de evrei în cadrul muncii obligatorii, în anii 1942 – 1944.

Primul mormânt din cimitirul sefard din Șos. Giurgiului 2 datează din anul 1865, iar primul registru al acestui cimitir din anul 1867. Acum, cimitirul adăpostește circa 10000 de morminte, care nu sunt însă numai ale unor decedați sefarzi. De la cel de-al doilea război mondial sunt înmormântați aici și așkenazi. Pe unul din pereții capelei există mai multe plăci cu numele unor personalități și anume:

ABRAM ȘEM TOV IARHI (două plăci din 1892 și una din 1918);

BENJAMIN și LUCIA BALLY, din familia lui Davicion Bally (două plăci din 1933).

Iar odată cu acestea și nume de membri ai familiilor lor și de prieteni înmormântați în acest cimitir.

Tot în incinta acestuia a fost ridicat un frumos monument închinat eroilor sefarzi din războiul de reîntregire a țării (1916 – 1919). Are forma de obelisc troncopiramidal și înălțimea de 5,00 m. În partea inferioară, pe latura din față, se poate citi inscripția: „Către tine, Doamne Dumnezeule, înălțăm ruga noastră și implorăm eterna Ta milostivire pentru odihna veșnică a sufletelor eroilor noștri. Au fost eroi! Patria i-a chemat la suprema datorie și pus-au viața lor tânără stavilă urgiei vrăjmașe. Jertfa lor este candela ce arde pe altarul sublimelor virtuți și mândria comunității noastre. Sfințește Doamne numele lor și binecuvântează fericita lor memorie”.

Sub inscripție au fost gravate o cască și o armă.

Pe celelalte trei fețe, încrustate în plăci de marmură, se pot citi numele a 66 de eroi.

În spatele monumentului se află mormintele a cinci din cei 66 și anume:

AVRAM ISAC ALBAHARY, soldat;

MAYER AZRIEL LEVY, medic căpitan;

ARON MAYER GRASSIANY, soldat;

AURELIU LUPUS, locotenent;

MOȘÉ ALBERT CAFFE, elev plutonier.

În partea superioară a monumentului, de pe faldurile unui drapel, o pasăre cu aripile desfăcute este gata să-și ia zborul către cer.

O personalitate provenind din cimitirul Sevastopol și reînhumată în cimitirul sefard actual a fost HILEL MANOACH, conducătorul obștii, străbun al familiei Halfon. Bancher important, el a avut relații cu marile centre ale Europei, a fost consul onorific al Turciei la București și prieten cu

înalți demnitari ai Țării Românești. A creat premiul Hilel, ce era atribuit de către Universitate. Ca om de finanțe, a adus mari servicii Statului, acordând multe împrumuturi. După revoluția de la 1848, Manoach a făcut parte din Sfatul orășenesc al Capitalei.

Alți sefarzi de seamă înmormântați în acest cimitir au fost:

SOLOMON HALFON (1846-1913), mare financiar și bancher, care a continuat opera lui Hilel Manoach. A efectuat primul împrumut de stat. A donat unor instituții evreiești și românești, printre care și Academiei Române, mari sume de bani (aur). Colaborând cu Constantin Esarcu, s-a numărat printre donatorii de seamă la construirea Ateneului Român.

ALEXANDRU COCIU (Cohen) (1845-1901). Ca student la medicină în timpul războiului franco – prusac din 1870 și în zilele Comunei pariziene, a făcut parte, ca voluntar, din Ambulanța presei franceze. În timpul Războiului de Independență a României (1877-1878), prin colectă publică a fost organizată, de către Societatea „Zion”, o ambulanță deservită exclusiv de personal medico – sanitar israelit. Medicul șef al acestei unități mobile a fost Alexandru Cociu, care a ajuns până la gradul de maior. A fost decorat cu medaliile „Steaua României”, „Apărătorii Patriei”, „Crucea Trecerea Dumării”, „Crucea Sf. Gheorghe”, „Medalia Comemorativă Rusă”.

MAURICIU COHEN LÂNARU (1849-1928), compozitor, violonist, organist și critic muzical. Și-a făcut studiile cu Georges Bizet, Félicien David și César Franck. A compus operă, muzică de cameră, a tradus librete. A tălmăcit în franceză poezii de Alecsandri, Macedonski ș.a.

A. L. IVELA (pe numele adevărat Avram Levi) (1878-1927), compozitor, muzicolog, organist, profesor și dirijor. A elaborat lucrări didactice, inclusiv pentru nevăzători, deoarece își pierduse vederea în plină tinerețe. A scris cărți de muzicologie și a compus lucrări pentru pian, lucrări vocale și corale pe versuri de Alecsandri, Goga, Dulfu și pe texte proprii. Importantă rămâne și creația sa liturgică sefardă. În timpul expoziției din 1906 a dirijat coruri uriașe, de 800 voci, la Arenele Romane din București.

ALBERTO DELLA PERGOLA (1884-1942), cântăreț, profesor, prim oficianț la Templul evreiesc de rit spaniol. În timpul Războiului de reîntregire a țării a fost înrolat de George Enescu în echipa cântăreților care aduceau prin muzică alinare răniților din spitale. A creat o mică școală de canto și un teatru particular de operă. La înmormântarea sa, în ciuda unei ierni grele, au luat parte bucureșteni de toate naționalitățile – foști elevi, admiratori, colegi și muzicieni. Alberto Della Pergola a marcat o epocă, aceea a începuturilor artei cântului în România. Familia i-a continuat activitatea.

GABI GRUBEA (1910-1991), violonistă, solistă a Orchestrei naționale Radio. În anii prigoanei, a înființat, împreună cu frații ei, orchestra Teatrului Barașeum. A pus bazele Cvartetului Radio.

MIHAI PETROVEANU (1923-1977), critic literar, redactor la radio și la unele publicații. A scris prefețe la opere de reconsiderare a valorilor naționale. Cel mai important studiu al său a fost cel despre George Bacovia (1970). A lansat formula „Babel armonios” ca model general al literaturii contemporane.

VIRGILIU MONDA (1898-1991), medic, poet și prozator. Versuri simboliste și de meditații cosmice. Viziune sumbră, ușor enigmatică, elemente de romantism.

ȘTEFAN TITA (1905-1977), poet și prozator. A problematizat eterna condiție evreiască și a demascat ororiile războiului. A mai scris cărți pentru copii și științifico – fantastice.

PETRE SOLOMON (1923-1991), redactor la diverse publicații. Excelent traducător din literatura engleză și autor al multor studii de literatură comparată.

SERGIU CĂLIN (1923-1994), profesor universitar, a contribuit la formarea mai multor generații de ingineri automatiști. Decan al Facultății de Automatică de la Institutul Politehnic București (1968-1976).

ALEXANDRU FINȚI (1901-1972), actor, director de scenă, director de teatru, profesor. Personalitate de frunte a mișcării teatrale românești, a fost distins cu titluri, ordine și medalii.

S-ar mai cuveni menționate și multe alte nume de personalități ale comunității sefarde din București, ca de exemplu:

- cele ale membrilor familiei Almuly (Iaacov David rabin, Perez Filip doctor, fiul rabinului și președinte al comunității și Menahem David, tatăl rabinului, unul din conducătorii Sinagogii sefarde).
- cele ale membrilor familiei Alcalay (Leon bine cunoscut editor și librar și Rebeca Buca, președintă a Societății Sacra).
- Isaac Sevilla - rabin.
- Mișu Farhi – președinte al Comunității
- David Sigal – director al școlii israelite (primare).
- Robert Rosensteck – dirijor al corului Operei Române și al corului Templului cel Mare (Caal Grande).
- Mușoni Matza – hazan.

Ezra ALHASID

Memoria documentelor

Pașii m-au purtat de curând prin muzeul din București al Federației Comunităților Evreiești din România (str. Mămulari nr. 3).

Între numeroasele documente se află și dosare cu „amintiri” obținute de la oameni care le-au păstrat până la trecerea lor în neființă. Un astfel de „dosar”, care mi-a atras îndeosebi atenția, este intitulat „Originalul dosar al lagărului din Călărași ce a fost predat de căpitan Pitiș Nicolae, fost comandant al lagărului, cu ocazia comemorării din 1949, pentru arhiva Federației.”

Documentele relatează un episod din ceea ce a însemnat în vara anului 1941 „trenul morții” Iași - Călărași, punctul terminus al acestui tren. El cuprinde date și informații ce le completează pe cele găsite în arhivele diverselor autorități și înmănușiate în lucrarea „Evreii în România”, vol. III, partea I-a, capitolul 6. Pogromul de la Iași. Trenurile morții. 28 iunie-7 iulie 1941, p. 21.

Prima fila a „dosarului” este „inventarul” a ceea ce a rămas din aceste trenuri. Iată-i cuprinsul: „Lagărul de evrei Călărași - Jud. Ialomița - dosarul lagărului” - Tablelul cuprinzând efectele predate de cei internați, numărând 1545 persoane (fără date) - Tabelul proces-verbal din 22 iulie 1941 pentru trierea evreilor aflați în lagăr cuprinde 1000 persoane (tabelul nu este anexat n.n.) - Tabelul nominal de evrei ridicați din Iași și internați în lagărul Călărași numără 1004 oameni [nu este anexat - n.n.] - Tabelul proces-verbal din 26 august 1941 pentru înapoierea în garnizoana Iași a evreilor evacuați la Călărași cuprinde 992 oameni [tabelul nu este anexat - n.n.] - Declarația căpitan Pitiș A. Nicolae, comandantul lagărului.

Și în continuare:

La 6 iulie au fost debarcați din tren 1 011 în viață	
	69 muribunzi
	<u>25 morți</u>
	1 105

Situația la 20 august 1941

1 080 din Iași	96 morți
6 din București	5 eliberați
1 din București	718 la lucru (munci grele)
	<u>268 disponibili</u>
1 087 total	1 087
36 bătrâni (60 – 76 ani)	

Manuscrisul înșiră un număr de „pagini de revăzut” și în continuare, pe verso, mai notează :

Grupa I.....	77
Grupa II.....	94-65 goi
Grupa IV.....	83-37 goi
Grupa VI.....	79-18 goi
Grupa VII.....	44-32 goi
Grupa VIII.....	94-83 goi (dezbrăcați)
Grupa IX.....	- etc.

Din acest prim document rezultă ceea ce interesa, „numărul” celor ce trebuiau inventariați, de parcă n-ar fi fost vorba de OAMENI, de ființe vii. (evident, cei ce supraviețuiseră celor întâmplați la Iași).

Alt document cuprinde situația generală a evreilor din Iași evacuați și internați în lagărul Călărași între 06.07.-23.08. 1941:

- Primiți din Iași conform proces-verbal la 6.07.1941.....	1080
- În plus, ne numărați.....	10
- Primiți la Călărași..... total.....	1090
- Decedați în Călărași până la 23.08.....	98
- Total ce urmează a se înapoia la 25.08.1941.....	992

Dat fiind că pe traseul Iași – Călărași au decedat: 10 evrei la Mărășești, 327 la Mircești, 654 la Tg. Frumos, 53 la Roman, 300 la Săbăuani, 40 la Inotești – total morți pe drum 1384 (vezi doc. 177 din *E.R.*, vol. III), la solicitarea garnizoanei Călărași prefectura jud. Ialomița răspunde:

„Rezultat adresei d-voastră înregistrată sub nr. 3751/1941 avem onoare a va face cunoscut că nu se poate întreprinde nici un fel de cercetare cu cei morți pe parcursul Iași – Călărași neavând legalitatea și nici posibilitatea de a face cercetarea unor decese ce au avut loc pe teritoriul altor județe. Așteptăm ordine superioare în acest sens. Prefect, colonel Mihail Ștefănescu”.

La 7 iulie 1941, garnizoana Călărași comunica Confidential căpitanului Pitiș Nicolae, comandantul Pieții Călărași următoarele:

„Cu onoare vi se face cunoscut: cu începere de astăzi sunteți numit comandant militar al lagărului de evrei internați din această garnizoană. D-voastră veți organiza paza lagărului, supravegherea, îngrijirea și alimentarea evreilor de mai sus, în legătură cu poliția orașului Călărași, identificând starea civilă a celor în viață și a celor morți – veți lua măsuri ca internații să nu mai fie molestați de santinele. Comandantul garnizoanei Călărași, Lt. Colonel Alexandru Kiselevski”.

Dacă celor vii se acorda prea puțină atenție, după cum se vede din documentele de mai sus, soarta morților era în atenția autorităților militare. Iată ce se poate citi în adresa 261.308. din 8.07.1941 a Parchetului Curții Martiale a Comand. II Teritorial către garnizoana Călărași:

„La numărul 375 din 7 iulie 1941, se autoriză înmormântarea, după constatarea morții și cauza ei de către medicul legist, cu încheierea formelor legale. Atât pentru trecut, prezent și viitor se vor întocmi acte din care să reiasă

împrejurările în care au murit, luându-se declarații tuturor celor care i-au însoțit de la Iași la Călărași. Actele astfel încheiate se vor înainta de urgență acestui Parchet Militar. Procuror instructor militar Lt. colonel Magistrat Caragea I. Cezar”.

Alt document ce atestă „grija” autorităților față de muribunzi este adresa nr. 723 din 7 iulie 1941 a Prefecturii Jud. Ialomița către garnizoana Călărași, ca urmare a raportului telefonic al medicului șef al serviciului sanitar al Județului, ce a sesizat că „la evreii în remiza reg. 23 Infanterie personalul de serviciu pus de d-voastră este inexistent și că medicilor civili nu li se permite intrarea în cazarmă pentru a da asistență celor muribunzi (sublinierea noastră), se cere luarea de măsuri care sunt transmise prin ordin rezolutiv căpitanului Pitiș, comandantul lagărului: „Se va permite numai medicilor creștini, Măsuri severe cu pază”.

Odată „rezolvată” problema evreilor morți și a muribunzilor, atenția autorităților s-a îndreptat spre o cât mai strictă aplicare a măsurilor discriminatorii luate față de supraviețuitori. Documente din același „dosar” ne dezvăluie câteva din aceste măsuri. Astfel, la 10 iulie 1941 Prefectura Jud. Ialomița transmitea Poliției Călărași un ordin în 9 puncte din care spicuiem:

1. Rabinii, intelectualii, negustorii, industriașii, elevii sau studenții vor fi cantonați numai în magazine și sinagogi.

2-5. Cei care sunt la spital și la școala Măgureni rămân până la vindecare, restul cantonați după indicațiile d-lui șef al Poliției și d-lui Primar al orașului, cu mențiunea cantonării numai în grupuri, iar paza lor se va face de către o unitate a garnizoanei.

6. Relațiunile impuse de anumite nevoi, hrană, îmbrăcăminte, corespondență, etc. vor fi realizate nu...ai prin d-nul șef al Poliției locale.

Punctul 7. Se referă la întreținerea evreilor ați de muncă prin produsul muncii lor (40 lei zilnic), cei inapți urmând a fi întreținuți de Comunitățile evreiești din Călărași, București sau Iași.

Punctul 8. Stabilea numeroase alte măsuri legate de existența evreilor din lagăr, cu precizarea restricțiilor la corespondență (numai sub cenzura șefului Poliției); banii trimiși de rude trebuiau distribuiți prin prefectura jud.; șeful Poliției e-a împuternicit să anunțe medicul primar „pentru ca imediat să se ia măsuri ca îngroparea cadavrelor să se facă complet, iar cei îngropați să fie bine acoperiți cu pământ deoarece, din informații, se văd cadavrele”.

Și pentru a dovedi din nou „grija” față de morți se preciza:

„La eventualele înmormântări de evrei, d-nul șef al Poliției va lua măsuri să nu asiste decât rabinul local cu 3 persoane (subl. ns.) ajutoare, indicate de președintele Comunității și cu aprobarea d-lui șef al Poliției pentru îndeplinirea ritualului”. [se știe că ritualul iudaic obligă ca la înhumarea unui evreu să participe minimum 10 evrei – minian – n.n.].

În sfârșit, punctul 9. Cere șefului Poliției să „aprecieze dacă în legătură cu siguranța Statului poate aproba sau...u diferite solicitări”.

În ce privește munca evreilor supraviețuitori ai trenului morții aflați în lagăr, Poliția Călărași reamintea la 28 iulie comandantului lagărului cele ordonate

de Ion Antonescu: „Toți cei ce se găesc în acele lagăre să fie puși la muncă grea. Dacă fug va (vor) fi împușcați unul din 10. Dacă nu muncesc cum trebuie, nu li se va da de mâncare și nici nu vor fi lăsați să primească sau să cumpere. Răspundeți pentru stricta și imediata executare”. Iar la 29 iulie 1941, un alt act al Prefecturii Jud. Ialomița transmitea ordinul M.A.I. nr. 15.739/1941: „Din ordinul d-lui general Ion Antonescu, conducătorul Statului și președintele Consiliului de Miniștri este interzisă orice deplasare a evreilor din o localitate în alta. Fiecare rămâne în localitatea unde se găsește. Dispuneți ordin de urmare spre a nu se elibera evreilor nici un fel de permis de circulație. La 13 august 1941 se transmitea un ordin circular al Dir. Gen. A poliției care interzicea eliberarea de autorizații de călătorie pentru vizitarea evacuațiilor din lagărele de muncă.

Dar iată care era starea fizică a supraviețuitorilor „trenului morții” Iași – Călărași internați în lagărul Călărași, consemnată în procesul – verbal din 4 august 1941, încheiat între Prefectul Jud. Ialomița, Comandantul lagărului, delegatul Legiunii Jandarmi Ialomița, al Poliției Călărași și medicului garnizoanei:

... Am procedat la trierea evreilor și la alegerea lor pentru lucru, stabilind din toți cei 1 002 evrei evacuați din Iași și aflați în lagărul de evacuare al garnizoanei Călărași și am găsit buni de muncă un număr de 400, cuprinși în tabelele alăturate [actul nu cuprinde aceste tabele – n.n.]. Menționăm totodată că triajul a fost foarte riguros, totuși față de cerințele care ni s-au impus, am fost obligați să luăm și bolnavi cu hernie, unele voluminoase chiar, cu condiția de a li se procura bandajele necesare, iar unii cu afecțiuni și debilitate, care în urma regimului la care vor fi supuși, eventual, starea lor s-ar putea agrava. De aceea se poate propune ca felul muncilor să fie gradate, în raport cu vârsta, situația și starea lor fizică”.

În sfârșit, la 15 august 1941 apare primul act de „clementă”: ordinul M.A.I. nr. 16.815/1941 adresat comandantului lagărului Călărași prin Prefectura Jud. Ialomița:

„Luați măsuri ca toți rabinii și președinții de Comunități să fie eliberați din lagăr, pentru a merge la Comunitatea lor în vederea propagandei pentru împrumutul intern (subl. noastră). Vor fi lăsați liberi și cei care sunt ostatici, din aceștia fiind înlocuiți cu alții. Nu se vor elibera președinții de Comunități internați cu ordine speciale ca suspectii, comuniștii etc.”

La 16 august 1941 garnizoana Călărași emitea ordinul 506 către Comandantul lagărului de internați evrei, cuprinzând măsuri stricte de pază a lagărului și măsuri contra celor ce le-ar încălca.

Un ultim document aflător în „dosarul” găsit este copia declarației din 20.08. 1941 a căpitanului Pitiș Nicolae, comandantul lagărului de evrei Călărași.

Declarația începe prin a confirma că „la 6 iulie 1941 s-au debarcat dintr-un tren cu evrei veniți din Iași, un număr de 1011 evrei în viață, 69 evrei în stare muribundă și 25 evrei morți. Aceștia au fost cazați într-o remiză din cazarma reg. 27 Infanterie, iar morții îngropați în cimitirul evreiesc”. După ce expune modul de organizare al lagărului, căpitanul declară:

S-au făcut trieri și repartizări la spitalul județean și la o școală din comuna Murgeni a celor găsiți mai grav de medici. Dintre aceștia, între timp au mai murit atât cei evacuați în spitalul județean, cât și cei rămași în lagăr în școala din Murgeni”.

Declarația confirmă, în legătură cu aplicarea ordinului de a trimite la munci evreii din lagăr, următoarele:

- „Am executat ordinele primite trimițând la munci grele:
- la comandamentul german local pentru descărcat ciment.
 - la căile ferate Giurgiu, pentru terasament
 - la drumuri (construcții, șosele, Piua – Petri)
 - la silozuri pentru cărat fier, șine, etc
 - la șosele pentru spart piatră.
 - la poduri (Călărași, Kiciu, etc.)
 - precum și la o serie de proprietari pentru munci agricole.
- Situația lagărului de evrei Călărași în ziua de 20 august 1941.

Primiți de la Iași	Primiți Babadag	Primiți București	Total	Morți	Eliberați	La lucru	Prezenți Disponibili
1 080	6	1	1 087	96	5 (x)	718	268

Se indică numele celor cinci eliberați cu mențiunea: primii patru fiind rabini au fost eliberați conform ordinului M.A.I. nr. 16.815 din 29.07 1941 pentru a face propagandă în Comunitățile respective în vederea împrumutului intern, ultimul (al cincilea n.n.) minor a fost încredințat mamei sale conform ordinului M.A.I. nr. 11.905.1941.

Nu pot încheia fără a menționa că în arhiva muzeului din București am găsit și copia declarației cutremurătoare a lui Zeit Mina, supraviețuitoare a pogromului, care evocă împrejurările în care au pierit tatăl, soțul și copilul. (publicăm facsimilul acestei declarații).

Carol MARCUSOHN

1940 – Evreii în viziunea lui Ioan Hudiță

Profesorul Ioan Hudiță, personalitate de aleasă statură morală și intelectuală, istoric – cu doctoratul susținut în Franța – conferențiar la Universitatea din Iași, la Academia de Studii Economice și apoi la Facultatea de Istorie din București, profesor la Școala de Arhivistică și, din 1944, profesor titular de Istoria diplomației la Universitatea București a fost în același timp și un important om politic al epocii interbelice. Mai întâi în partidul dr. Nicolae Lupu și, ulterior, după ce aceasta a fuzionat cu partidul condus de Iuliu Maniu, în Partidul Național - Țărănesc, din al cărui birou de conducere a făcut parte în calitate de secretar general adjunct.

Colaborator intim al lui Iuliu Maniu, prof. Ioan Hudiță a fost implicat de aproape în toate evenimentele politice din deceniul patru al veacului nostru, iar *Jurnalul* său, din care până acum au apărut primele două volume, publicate de acad. Dan Berindei (care le-a prevăzut cu interesante studii introductive și note) se constituie într-un tablou pe cât de pasionant, pe atât de veridic al epocii, încât nici un istoric al acesteia nu se va mai putea dispensa în activitatea sa de lectură și comentarea cuprinsului lor.

Volumul doi al *Jurnalului politic* al lui Ioan Hudiță privește perioada 1 ianuarie 1940 – 6 septembrie 1940, o perioadă extrem de tensionată și vestitoare a unor vremuri foarte tulburi pentru evrei. Adevăr sugestiv relevat și de cele câteva extrase din notele zilnice înmănunchate în acest volum, pe care am socotit util a le semnala atât cercetătorilor, cât și marelui public.

H.D.

p. 161

Luni, 20 mai 1940

„...Evreii bogați din Cernăuți, spune el. (Onofrei Lunguleac, deputat F.R.N. – n.n.) au plecat de mult în străinătate, iar în prezent pleacă și dintre cei mai puțin bogați, care nu vor să rămână sub dominația bolșevicilor”.

Miercuri, 19 iunie 1940

(Întâlnire acasă la Fănel Mihăiescu, cu o serie de prieteni: Ghiță Pop, Aurel Dobrescu, Roxin, Tăslăoanu, generalii Negrei și N. Stoica, avocatul Romulus Georoceanu etc.).

„...evreii mai bogați din Bucovina și Basarabia au fugit aproape toți spre Europa occidentală și America de frica Sovietelor”.

Sâmbătă, 6 iulie 1940

„...Lumea vorbește peste tot în gura mare și înjură pe /.../ Carol și complicii săi. La fiecare pas auzi numele lui, al lui Tătărescu și Urdăreanu. Mă surprinde atmosfera din compartimentul (Hudiță își ducea familia la mare; avea o permisie de trei zile de la regiment – n.n.) cu care călătorim noi. Toți călătorii îi înjură pe aceștia, dar și pe evrei, pe care-i consideră „trădători în slujba Sovietelor”. Ei povestesc tot felul de bazaconii în legătură cu atitudinea evreilor din Basarabia și Bucovina față de trupele noastre și cele sovietice. Încerc să restabilesc adevărul, dar nu reușesc. Constat că se formează un curent antisemit foarte puternic, care ne poate crea mari neplăceri în viitorul apropiat”.

Duminică, 4 august 1940

„...Facem plajă la Agigea, cu familia Motaș, cu Radu Codreanu și cu soții Pora. Toți suntem indignați în contra guvernului Gigurtu și a lui Carol pentru măsurile vexatorii ce se iau față de evrei. În toată țara s-a dezvoltat în timpul din urmă, cu rezultat al pierderii Basarabiei și Nordului Bucovinei, un mare curent antisemit, ca și cum ei ar avea vreo vină în nenorocirea care s-a abătut asupra noastră. „Carol și complicii săi, am spus eu, în loc să împiedice acest val de antisemitism, din contră, îl încurajează, luând tot felul de măsuri scandaloase în contra evreilor, uitând că ei constituie o minoritate care are drepturi egale cu celelalte minorități etnice; toate aceste măsuri sunt pentru Carol simple diversiuni pentru a deruta opinia publică și a o îndepărta de Maniu și de partidul nostru; acest individ sinistru nu are altă preocupare decât aceea de a se apăra de Maniu”. „De ce îi este frică, zice Motaș, de aceea nu va scăpa”. Codreanu și Pora aprobă în întregime teoria mea, ca și proverbul citat de Motaș. Un decret de săptămâna trecută înlătură pe data de 1 august pe toți funcționarii evrei din administrația publică”.

Marti, 6 august 1940

„Citesc toată dimineața și scriu la *Jurnal*, căci apa Mării e cam rece și Cerul înnourat; după masă a băut și un vânt rece dinspre Mare. Am continuat cu Ioana și Rica lecțiile lor de franceză și germană și am comentat și alte pasaje din istoria profetilor evrei”.

n. 267-268

Sâmbătă, 10 august 1940

„... Pe la 11 vin soții Mihăilescu să mă roage să mergem cu ei la Buzău să cununăm pe nepotul lui Mihăilescu. Duțu, ofițer de aviație, cu d-ra Bergher, evreică din Buzău. Chestiunea aceasta durează de câteva luni. Duțu Mihăilescu, ofițer, încadrat la Aeroportul din Buzău, s-a încurcat cu această evreică și ține neapărat să se căsătorească cu ea. Familia ei s-a opus din răspuțeri, însă a trebuit să cedeze în fața faptului că fata a părăsit casa părintească și trăiește cu el de mai bine de trei luni. În iunie, tinerii ne-au făcut și o vizită, rugându-ne să-i cununăm. N-am ce face de Mihăilești și trebuie să mă execut. Ei au pregătit totul, până și lumânările. Căsătoria are loc la ora 6 azi după masă. Milica n-a putut merge. M-am dus eu împreună cu Mihăilești, cu mașina colonelului Marinescu. Am ajuns la Buzău pe la 4 p.m. Familia Bergher ne-a primit foarte bine. Tatăl fetei este o persoană onorabilă, negustor de seamă, membru în comitetul Comunității evreiești din Buzău. Știe deja de la fiica lui cine sunt și ce politică fac. S-a simțit foarte onorat de faptul că am acceptat să-i cunun fata, care a trecut la creștinism. Căsătoria a fost oficiată în casă, în prezența a peste 40 de familii evreiești din Buzău. Creștini eram numai eu, soții Mihăilescu și mirele. Mihăileștii au rămas la masa de seară. Eu m-am întors cu trenul de opt seara. Am ajuns acasă aproape de miezul nopții.

Aș fi rămas și eu, însă luni dimineața mă așteaptă o sumedenie de chestiuni. La Buzău am explicat evreilor, care au participat la căsătorie, poziția partidului nostru față de politica actuală a guvernului Gigurtu și a lui Carol. Le-a făcut o excelentă impresie. Nu le venea să creadă că mai sunt români care nu cred în victoria lui Hitler. Expunerea mea de politică externă a făcut mare impresie asupra lor, mai ales că de două zile s-a publicat un decret care reglementează foarte sever situația evreilor din România, iar guvernul Gigurtu a anunțat că România va adera la Axa Roma-Berlin. Gigurtu a declarat că aderând la Axa Roma-Berlin „țara va putea scăpa de influența iudaismului în ce privește viața ei culturală și economică”. Noul decret interzice pe viitor căsătoriile între români și evrei; evreii nu vor putea avea nici proprietăți la țară etc. etc. La

plecare toți evreii prezenți m-au condus până la trăsură cu lacrimi în ochi, rugându-mă să mai vin pe la Buzău și dorindu-mi sănătate, mie și tuturor conducătorilor partidului nostru.

„Dumnezeu v-a trimis astăzi la Buzău să ne aduceți aceste cuvinte încurajatoare”, mi-a spus plângând evreul Bergher, tatăl fetei”.

p. 269

Marti, 13 august 1940

„...Văd în ziare a doua listă de persoane trimise în lagăr pentru alarmism, în general evrei. Văd printre ei și pe Emil Socor. Ministerul de Interne publică și lista altor prețiși alarmiști trimiși în judecata Curților Marțiale. „Nu dați crezare știrilor alarmiste”, zice în continuare comunicatul. Cum vorbeam ieri cu Mihăiescu și cu Sacerdoțeanu, mai mult alarmism decât fac declarațiile lui Gigurtu și Manoilescu nu poate face nici un particular!

p. 296

Miercuri, 25 august 1940

„... Ziarele noastre publică mereu liste de „alarmiști” trimiși în lagăre și liste de evrei scoși din servicii sau radiați din barou. Ne pregătim de zor să facem plăcere lui Hitler și să-l câștigăm de partea noastră”.

Poșta Buletinului

Prof. univ. Dinu Giurescu: Mulțumesc mult pentru *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România* apărut recent. O binevenită inițiativă pentru a cunoaște mai mult din istoria recentă sau mai depărtată a comunităților evreiești din țară.

P. S. Colecția „Caiete” repune în circuitul cunoașterii contribuții pe care cu greu le mai găsești. Ca, de exemplu: B. Brănișteanu, remarcabil jurnalist, făuritor de ziar și scriitor. Bine ar fi dacă mijloacele materiale ar îngădui publicarea „Jurnalului”, cel puțin un fascicul din el.

Prof. dr. Gabriel Ștrempele, membru de onoare al Academiei Române: Confirm pe această cale primirea darului pe care ați avut amabilitatea să-l faceți Bibliotecii Academiei Române:

Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România.
B. Brănișteanu: N. Titulescu. Amintiri. Note. Reflecții.

Vă rămânem recunoscători pentru interesul pe care-l acordați acestei instituții de cultură și vă rugăm să primiți expresia deosebitei noastre stime.

Iutta Bayer, departamentul de periodice al librăriei și anticariatului HARRASSOWITZ – Wiesbaden, Germania: Vă rugăm să ne informați dacă putem comanda *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România*. În caz afirmativ, vă rugăm să ne aduceți la cunoștință costul abonamentului și taxele pentru trimerile poștale în Statele Unite.

Harvard College Library – Cambridge: Vă rugăm să ne trimiteți nr. 2 din *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România* și toate cele următoare.

Silvestru D. Voinescu, Director al Bibliotecii județene Argeș: Confirmând primirea, vă rugăm să primiți mulțumirile noastre pline de recunoștințe.

Șerban Codrin, Directorul Bibliotecii județene „Ștefan Bănuțescu”, Ialomița: „Prin prezenta, vă confirmăm primirea și înregistrarea în evidențele Bibliotecii județene «Ștefan Bănuțescu» – Ialomița a *Buletinului Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România* și a cărții *B. Brănișteanu – N. Titulescu*. Vă mulțumim.

SUMAR

- Dumitru HÎNCU: *Documente din arhivele diplomatice germane* / 5
- Ion ȘERBĂNESCU: *Un domn Lupu* / 16
- Lya BENJAMIN: *O pagină puțin cunoscută din istoria Țărilor Române (studiu de caz – acuzația de omor ritual)* / 26
- Lecții despre Holocaust* / 37
- Carmen STOIANOV: *Marcel Mihailovici – 100 de ani de la naștere* / 38
- Hary KULLER: *Din presa de altădată*
- A. Publicații evreiești în a doua jumătate a secolului trecut* / 46
 - B. Ceva despre istoria sionismului în România* / 72
 - C. Universul și antisemitismul în România* / 102
- H.K.: *Instituții, organizații și acțiuni - consemnate în broșuri și micromonografii* / 151
- Cella VASILIU: *Asociații și societăți evreiești* / 163
- Ezra ALHASID: *Cimitirul evreiesc sefard din București* / 178
- Carol MARCUSOHN: *Memoria documentelor* / 182
- H.D.: *1940 – Evreii în viziunea lui Ioan Hudiță* / 187
- Poșta Buletinului* / 191

IMPRIMAT LA S.C. ROMCARTEXIM S.A.

Tel.: 211.30.16; Fax: 211.27.52

București

